This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 08191390 1

Digitized by Google

Digitized by Google

*OMM
Hajib

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

READINGS

FROM

PERSIAN PROSE AND POETRY

FOR HIGH SCHOOLS.

(Being selections in Prose and Poetry, from standard authors, both CLASSICAL and MODERN, with notes, Persian Proverbs with their English equivalents, and Colloquialisms, &c.)

COMPILED BY

N. A. HAJIB-E-SHAHI,

(Baroda Education Department.)

COPYRIGHT.

PRINTED AT THE I. P. MISSION PRESS, SURAT.

1899.

Price 1-8-0.

MR. KARSANDASS NARANDASS, Book-seller, Nanawat, Surat.

Ha

Digitized by Google

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
453308
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.
R 1909 L

Registered under Act XXV of 1867.

Digitized by Google

To

C. W. WADDINGTON, Esq., M. A. (OXON.)

(The worthy Principal of the Rajkumar College, Rajkot.)

THIS HUMBLE WORK

IS DEDICATED

(WITH PERMISSION)

IN TOKEN OF SINCERE ADMIRATION FOR THE SOLICITUDE HE EVINCES IN THE MORAL, MENTAL AND PHYSICAL CULTURE OF THE PRINCES ENTRUSTED TO HIS CARE.

BY HIS HUMBLE ADMIRER,

N. A. H.

Digitized by Google

Digitized by Google

PREFACE.

In the absence of any fixed text-book, a book containing readings from various standard authors, and purporting to give a general training in prose and poetry to the students going up for the Matriculation examination, may not be deemed superfluous, because all good books, or even portions of all good books cannot be read in the short time at the disposal of the student, who has to attend to a miscellany of subjects for the examination.

In making a choice from the vast treasure-house of Persian literature, the aim has been to select such matter as would prove both interesting and useful. Care has been taken to make the selections varied and attractive in subject-matter, and style.

With a view to adapt the book to the requirements of the **Sixth Standard Class**, room has been made for the **Third Chapter of Gulistan**, prescribed for the class in the Education Code; so that, the same book may do both for the Sixth Standard Class and the Matriculation Class, and may thus be brought within the reach of those of slender means.

In compiling this book, my work has been that of a gardener in making up a *bouquet* as wholesome to the mind, as it is pleasing to the eye, by collecting flowers of various hues and odours, from the wide garden of Persian literature, both Classical and Modern, with the latter of which the student is expected to keep himself in touch; and to this end a portion of the contents is culled from new and very popular sources.

My chief aim has been to produce a book which will be found useful in Schools, and one that will contain the most readable portions of a number of good books, within a moderate compass; if this end is fulfilled, I hope to be considered to have acquitted myself of the duty, which, I, as a school master, owe to the student-world.

Digitized by Google

The notes are copious in the first portions of prose and poetry to provide a good basis to start with; they have been curtailed later on, because when they are too numerous, the student is apt to rely on them, and does not try to remember for himself the facts already learnt. It is useless to annotate too profusely, leaving hardly any scope for the pupil's exertions. It is a wholesome principle to create a taste for self-help; and the habit of dependence on notes should not be allowed to grow upon the reader. Critical remarks have been sparingly introduced, as tending rather to embarrass than assist the beginner.

Students should try to make clear for themselves, points which appear puzzling to them, as their efforts in this direction, will make them appreciate better the knowledge thus acquired.

Even with the best care, I am not unconscious of some misprints here and there, which I leave to the indulgence of my readers and critics, who, I trust, are not unaware of the many difficulties with which Persian printing is beset.

My cordial acknowledgements are due to those European and Muslim authors, whose works have been consulted or used in the preparation or annotation of this work.

N. A. H.

BARODA,
December 1899.

Digitized by Google

LIST OF CONTENTS.

(PROSE.)

	Page.
Gulistan, Chapter III (complete, for St. VI.) ...	1—21
Miscellaneous stories, from various story-books, (Baharistān, Khāristan, Hikayet-e-Dilpasand, Nigār-e-Dānish, and Anwar-e-Suhaili, &c.	22—61
Select stories from Gulistan, (Chapter; I, II, IV, VI, VII and VIII.)	62—77
Selections from Akhlāk-e-Muhsini	78—100
Select historical tales, (from Tārikh-e-Nigāristan.) ...	101—116
Selections from the Nāma-e-Khushrawān	117—120
Choise passages from Prof. Hairat's History of Persia, Habeeb-us-sear, and Prof. Farid-ud-din Ahmad's 'History of Baroda.' (slightly altered here and there.)	121—133
Choice pieces from the Shāh's Sufar-nāmas	134—136

POETRY.

Selections from the Bostan of Sā'di	137—147
Miscellany of odes, poems, and verses of different poets	148—157
Choice Persian proverbs with their equivalents in English	158—175
Colloquialism in Persian	176—187

Digitized by Google

Digitized by Google

(SOME BIOGRAPHICAL NOTES.)

ALEXANDER.

According to the Persian chroniclers in prose and poetry, there are two *Iskanders*, one—Iskunder Rumi or Azam, Alexandar the Great or the Macedonian or Greek Alexander, and the other—The Alexander of the Qoran, who lived before the time of Abraham and was one of the prophets. Mirkhond is one of those authors who calls the Alexander of the Qoran, 'the great two-horned, to whom he attributes the building of the famous rampart (which may be a dark allusion to the Great Wall of China) against the savage incursions of the people of Yajuj and Majuj (Gog and Magog) whose faces were like those of horses and teeth like those of boars. The epithet 'two-horned'=*Zul-Qarnain*, is commonly applied to both, although the reasons why they obtained it are not satisfactorily explained and are stated to be of various kinds.

Alexander the Grecian, was the son of Philip; king of Macedon. Some say that he was the son of the Persian king Darius, by the daughter of Philip; Darius could not tolerate his royal consort because of the fetid smell of her mouth, and so sent her away to her father's; at that time she was pregnant with Alexander, whom Philip adopted as his son, being without any male issue.

The epithet 'two-horned' may have been given because of his conquering all the countries of the east and the west, or because he had two horns in his diadem, or by reason of two curls of hair, like horns in his forehead. Modern writers suppose that the surname was occasioned by his being represented in his coins and statues with two horns as the son of Jupiter Ammon.

AFRASIAB.

Name of an ancient king of Turkistan or Tartary; he was constantly at war with his contemporaries, **Kaikubad, Kaik-kaus,** and **Kai-khusru**. He was slain by **Rustam,** the Hercules of the East.

Digitized by Google

BEHRAMGORE.

So nicknamed because of his passion for hunting that swift but graceful animal of a handsome sorrel hue and incredibly fleet—a king of the house of Sāsān. He was a monarch, whose character was such as to make him popular and leave a mark in history. His energy and courage, were popular qualities that attracted the love of his subjects; he greatly enlarged and strengthened the empire he inherited; he was swallowed out of sight in one of the dry quick-sands, while chasing a wild ass.

FERIDDUN (*fr. fard* unrivalled *un* = a suffix.)

The seventh king of Persia, of the First or Peshdadiyan dynasty. He was a very just and able prince. He was the boast of the Persians, and a model of every manly virtue. His reign was prosperous, and his people happy.

FIRDOUSI TUSI.

Firdousi Tusi, the greatest epic poet, the Homer of Persia, the author of the celebrated epic poem 'Shahnāmā.' the Iliad of the East, was an ornament of the court of Sultan Mahmūd Ghiznivi, at whose request he composed the Shāhnāma, which contains 6,00,000 couplets; this composition cost Firdousi the labour of 30 years.

HARUN THE WISE.

A Caliph of the house of Abbas; his adventures are graphically described in the Arabian Nights. The reign of this monarch raised the Caliphate higher than it had ever before been carried. His reign was the flourishing period of Arabian astronomy, poetry, philosophy, architecture, and general literature.

HATIM.

The name of an Arab chief, surnamed Tāe, highly celebrated for the liberality of his disposition, and the magnanimity of his heart; this eminent personage, was in his time a pattern of wisdom, bravery, and generosity. His hand was ever ready to assist the poor and to feed the hungry, and it is said that he often bestowed the flesh of his camels, to the amount of forty at a time, on the poor Arabs that inhabited the neighbourhood. He was the type of Oriental liberality, and so his name is synonymous with extraordinary liberality.

Digitized by Google

JAMSHEED.

Jamsheed was one of the most celebrated monarchs of Persia. During a reign of many years he accomplished much for the advancement of his people. He instituted the Naoroz or New Year's festival, held every year at the time of the spring solstice, in Persia, with a great deal of mirth and merry-making.

KHUSHRU PARVEEZ.

He was the son of Hormuz, the son of Nowshirvān the Just. The patronage he gave to fine arts proved the breadth of his mind. He had great military ability, and in administration, he showed not only energy but great executive genius. To this he added a refined love of the arts, and a mental expansion that enabled him to see the relations of things, and hence to desire to produce an equal development in the various resources of his country. The magnificence of his court and the height of his luxury is unsurpassed in all the glowing records of Eastern Courts; and his power and treasure almost transcended the bounds of reality and bordered on the dazzling fancies of fiction. With all this, his fate was an extraordinary example of the irony of destiny, he being slain with cruel tortures by the order of his son Shiroyeh.

MAMUN.

The Seventh of the Abbāsee Caliphs—son of Hārun, the good. It is said that there was not among the Caliphs of the descendants of Al-Abbās, any more learned than Māmun. He greatly advanced his people in science. Under him the Caliphate increased in riches and magnificence. He was known for his clemency, purity of habits, justice and liberality.

(CHOSROES THE FIRST.)

The 20th king of the Fourth dynasty of Persia. He was eminently noted for his justice. (From, *nausheen* = sweet and *rawān* = soul, or *nav* = new, *Sher* = lion and *wān* = like) He was a great patron of learning. His reign was the Augustan period of Persian History. He reigned for 48 years, during which he carried the empire of Persia to the highest pinnacle of glory and power.

SA'DI.

Shaikh Muslih-ud-din Sādi Shirāzi, the greatest poet and scholar, was born at Shiraz about 1184 A. D. The surname

Digitized by Google

Sadi was his *takhallus* or poetical name, which he assumed from his being distinguished at the time of the great Atabek Muzaffer-ud-din Abu Beker bin Sa'd bin Zangi, the reigning sovereign of Persia, whose poet laureate he was.

He was early left fatherless. He received his education, in Science and Theology, at the Nīzāmīyāh College of Bagdad, at that time the Oxford of the East, under the learned Abul Farah, Abdul Qadir Gilance, the celebrated Sufi of Bagdad. At the age of twenty-one, he first drank the waters of the 'Pierian Spring,' and walked over the wide range of Parnassus.

He made 14 pilgrimages to Mecca, and is said to have travelled into Europe, Barbary, Abyssinia, Egypt, Syria, Palestine, Armenia, Asia Minor, Arabia, Tartary, Afghanistan, and India; and as a proof of this, we meet with some descriptions of these countries in his works; well may one compare him to Marco Polo.

He is an object of veneration not only to the people of Persia, but to every Muslim in the Asiatic world.

The age of Sa'di was the Augustan age of Persian literature. He wrote 22 works in prose and verse, on narrative, didactive philosophical and amatory subjects. The Gulistan and Bostan are the two most popular of his works. The Gulistan, especially, is one of the most popular of his works. Its popularity is so very great that it has attained a conspicuous place in most of the celebrated libraries of Europe. It has been translated into the various tongues of Europe. The Gulistan has attained a popularity in the East, which has not been yet attained by any European work, in the Western world; the school-boy lips out his first lessons from it; the man of learning quotes it, and a vast number of its expressions have become proverbial. The Gulistan may be compared to a Museum, where all sorts of curiosities are richly displayed. It is read with admiration and rapture in the middle of China as well as on the extremest border of Africa. In Mahommedan schools, it forms the basis of instruction.

The Gulistan and Bostan, have served to immortalize the name of Sa'di, the Horace of the East. The 'nightingale of

Digitized by Google

the groves of Shiraz' was the monarch of eloquence and wit. As a moralist and satirist, he is ever successful. From his works, we might glean a collection of precepts adapted to every condition of life, and to every circumstance of human affairs. The undying freshness of his style, his brilliant and powerful language, and his witty and telling similitudes would ever make him a favourite with his readers.

He died in 1313 A. D. at an advanced age of 120. His long and useful life began in obscurity, but ended in glory. He, expired in the lap of Fame, in the evening of Friday, in the month of Shawwal; he is entombed at Shiraz, the scene of his birth.

TAHER.

A Persian general of high repute: during the reign of Māmun Taher, the most popular as well as the most powerful of his generals, had established himself firmly in the affections of the people of Khorasan. His descendants had profited by his labours; and though they had nominally always been under the sway of the Caliphs, they had really been carrying on a government of their own; their dynasty being known as that of the Taherites or Taherians. It was he who captured Bagdad. He was ambidexterous and blind of one eye.

Digitized by Google

Digitized by Google

ERRATA (= غلط نامهٔ)

Page	2	Line	16	For	پیغمبر	Read	پیغمبر
,,	2	,,	21	,,	تائي	,,	بائي
,,	3	,,	5	,,	درم سنگ	,,	درم سنگ
,,	4	,,	9	,,	رنجور	,,	رنجور
,,	5	,,	3	,,	ببجل	,,	ببغل
,,	9	,,	6	,,	نمایند	,,	نماید
,,	15	,,	14	,,	خرین	,,	حزین
,,	19	,,	17	,,	وه	,,	ره
,,	26	,,	1	,,	ناموش	,,	ناموس
,,	28	,,	6	,,	لجندید	,,	بضندید
,,	30	,,	20	,,	یتمي	,,	یتیمي
,,	31	,,	2	,,	بغلي	,,	بغیلي
,,	37	,,	4	,,	بررگ	,,	بزرگ
,,	38	,,	5	,,	ابن	,,	ابن
,,	39	,,	19	,,	آرردہ	,,	آوردہ
,,	41	,,	3	,,	حالت	,,	حالتہ
,,	42	,,	9	,,	گاومش	,,	گاومیش
,,	43	,,	25	,,	مردۂ	,,	مردہ
,,	44	,,	25	,,	عرزائیل	,,	عزرائیل
,,	45	,,	1	,,	غزا	,,	غزائي
,,	47	,,	16	,,	جزد	,,	غرد
,,	47	,,	21	,,	دو	,,	بر
,,	48	,,	15	,,	ز	,,	nothing
,,	50	,,	23	,,	بتاخت	,,	بتاخت
,,	55	,,	13	,,	بوسنان	,,	بومستان
,,	56	,,	6	,,	آوروم	,,	آوردم
,,	58	,,	9	,,	دائله	,,	ذائله
,,	59	,,	17	,,	کله	,,	گله
,,	61	,,	7	,,	علیه سلام	,,	علیه السّلام
,,	63	,,	9	,,	فرد	,,	فرو
,,	68	,,	10	,,	حداي	,,	خداي
,,	69	,,	16	,,	مبحان	,,	سبحان
,,	72	,,	5	,,	الحسینین	,,	الحسینین

Digitized by Google

Page	74	Line	2	For	بمیغز	Read	بي مغز
,,	77	,,	14	,,	برنیکه	,,	برینکه
,,	78	,,	14	,,	کرد	,,	که کرد
,,	79	,,	5	,,	سجانه	,,	سبحانه
,,	79	,,	6	,,	قاقه	,,	فاقه
,,	79	,,	22	,,	حمال	,,	جمال
,,	82	,,	5	,,	غریز	,,	عزیز
,,	84	,,	23	,,	طافت	,,	طاقت
,,	86	,,	10	,,	اندیسته	,,	اندیشه
,,	86	,,	18	,,	نشت	,,	نیت
,,	87	,,	3	,,	بتر	,,	تبر
,,	88	,,	9	,,	ایرا	,,	این را
,,	89	,,	27	,,	تر	,,	تو
,,	89	,,	29	,,	نفرت	,,	تقرب
,,	90	,,	19	,,	مازي	,,	ماري
,,	91	,,	15	,,	یتز	,,	تیز
,,	98	,,	12	,,	ترا	,,	تر
,,	99	,,	14	,,	میتوانم	,,	مي تواند
,,	100	,,	17	,,	مشبرتها	,,	مشربتها
,,	101	,,	11	,,	اوقات	,,	أوقات
,,	105	,,	3	,,	عرابي	,,	اعرابي
,,	110	,,	11	,,	بیابان	,,	بیابان
,,	114	,,	21	,,	روضهٔ	,,	روضه
,,	115	,,	3	,,	و	,,	nothing
,,	116	,,	7	,,	مرهاي	,,	مراهاي
,,	127	,,	24	,,	از	,,	باز
,,	127	,,	24	,,	مرد	,,	مرو
,,	128	,,	29	,,	بربهند	,,	برنجند
,,	130	,,	30	,,	افطار	,,	انطار
,,	131	,,	9	,,	کردید	,,	گردید
,,	133	,,	1	,,	طقه	,,	طبقه
,,	138	,,	20	,,	بمردي	,,	بمردي
,,	140	,,	9	,,	ترتیب	,,	ترتیب
,,	140	,,	21	,,	کردن	,,	گردن
,,	143	,,	17	,,	بیکي	,,	یکي
,,	151	,,	20	,,	از	,,	ار

Digitized by Google

NOTES ON GULISTAN: CHAPTER III.

(1)

باب = a chapter; a gate (pl. ابواب.)

فضيلت = excellence = خوبي - برتري (pl. فضائل).

قناعت = contentment = راضي شدن بر اندكي (Adj. قانع).

خواهنده = a beggar (fr. خواستن to beg) = سائل.

مغربي = African; Western; by this name the people of the East denote Northern Africa.

صف = a row; shop-rows = بازار cloth-market (pl. صفوف).

بزّاز = cloth-merchant = جامه فروش (fr. بزّ a kind of cloth.)

حلب Aleppo, the famous capital of Northern Syria, and an emporium of arts, merchandise and luxury.

خداوندان نعمت possessors of wealth: the wealthy. مالداران

إنصاف = justice (refers to the giving of *Zakāt* and *Sadkāt*);

رسم = Practice = رواج pl. رسوم)

سوال = begging = خواستن - گدائي

بر خاستن = to disappear, to cease = موقوف شدن.

وراي = except (*i.e.* better than) = سواي.

كنج = nook, corner, = گوشه زاويه.

صبر = patience = باز داشتن خود را از زياده طلبي (Adj. صابر).

The 'nook of Patience' means, simply 'Patience.' The poet means to say that Lokmān picked up his wisdom by patient observation.

إختيار = choice = پسند كردن.

حكمت = wisdom (adj. حكيم).

(The story inculcates the moral that 'Contentment is the best of riches'; Cf. 'my mind to me a kingdom is'.)

(2)

أميرزاده = a nobleman's son (أمير = مردار). pl. أمرا

علم اموختن = to study science.

مصر = Egypt. (adj. مصري).

مال اندوختن = to amass riches = مال جمع كردن.

عاقبت الامر At last, in the long run. آخركار.

علّامه = the most learned man, (Intensive form) بسيار بسيار دانندهٔ fr. علم

عصر = time, age = زمانه.

فاضل أجل = علامهٔ عصر

عزيز = A title given to the king of Egypt. (It was formerly

Digitized by Google

given to the Prime Minister of Egypt.

پادشاهِ مصر = عزیزِ مصر .

حقارت = contempt = خوار دیدن .

به چشم — کردن = to regard with the eyes of contempt; to look down upon.

فقیه = a learned man, esp. a scholar of theology, a doctor of divinity (fr. fiqh = divinity) عالِم .

سلطنت = sovereignty = پادشاهی .

همچنان = still تا حال .

مسکنت = poverty = درویشی .

شکر = thanking = إحسان .

نعمت = favour, kindness = مهربانی

أفزون تر = more = زیاده تر .

امسه — شکر = I have to thank God more for His kindness. I am all the more grateful to God for His bounty.

میراث = inheritance, از مُرده باقی مانده . (According to Tradition that "The learned are the inheritors of the Prophet.)

فرعون = Pharaoh, the proud king of Egypt.

هامان = Minister of Pharaoh.

زنبور = a hornet = مگسِ نیش زن

از دستم = of me.

بمالند / بپالید } The subject of these verbs is 'People,' understood. People tread under foot; people complain.

کجا = How? چطور .

شکر گزاردن = to render thanks, to express grateful sense of = سپاس داشتن .

زورِ مردم آزاری = Power to oppress people; means of injuring people.

(3)

درویش = a darwesh (fr. در door and ویز = ویش = آویز : fr. آویختن = to hang about; or fr. دُر = a pearl and وش = ویش = like; pious men are considered precious as pearls because of their piety.)

فاقه = Starvation, hunger = گرسنگی .

خرقه = a patch, a shred = پاره .

تسکین = comforting = solace آرام برائی = را .

نانِ خشک = dry bread = نانِ بی خورش .

جامهٔ ذلق = a ragged or tattered garment (of mendicants.)

بارِ محنت = the burden of trouble (pl. مِحَن).

منت = Obligation = سپاس .

(Paraphrase) بارِ منّتِ خلق بسیار گران است زیرا که از آن روح می کاهد و بارِ محنتِ خود چندان گران نیست زیراکه از آن کاهشِ تن است .

طبعیِ کریم = a noble soul.

کرمیِ عمیم = a universal bene-

Digitized by Google

volence; a generosity extended to all = سخاوت عام .

میان بخدمت بستن = to gird up one's loins to serve.

آزادگان = the religious independents, those who have renounced the world (s. آزاده). (lit. those free from worldly cares; the pious.) درویشان .

بر در دلها نشسته = lit. has sat at the door of all hearts, *i. e.* watches to gratify the desires of all hearts, خواهان پاسداری دلها است .

صورت حالت = thy present state.

وقوف یافتن = to become acquainted with; to come to know = خبر یافتن .

پاس خاطر داشتن = to minister or attend to the wants of.

عزیزان = the pious; the religious.

منت داشتن, to feel it an obligation.

غنیمت شمارندن = to consider it a fortunate thing for oneself; to think it as a piece of good luck.

خاموش = keep quiet = say no more. (= خاموش باش).

حاجت = want ضرورت (pl. حاجات). adj. حاجت مند .

رقعه دوختن = to sew patches together پارهٔ جامه بر پارهٔ دیگر دوختن .

الزام کنج صبر = be taking one's self to the nook of patience = لازم کردن صبر - تنها در گوشه نشسته بسر کردن .

رقعه نبشتن = to write letters, *i. e.*, petitioning, پارهٔ کاغذ که بران نامه نویسند .

پوشش = لباس = garments = جامه

خواجگان = the rich (s. خواجه) = مالداران امرا .

حقا = by God; verily, really = در حقیقت .

عقوبت = torment = عذاب .

دوزخ = hell = جهنم = سقر .

پای مردی = help = مددگاری (*i. e.*, through the interest of.)

همسایه (هم the same and سایه shade) a neighbour.

بهشت = Paradise = فردوس - جنت .

(4)

عجم = Persia (lit. foreign country, for the Arabs give the title Ajam to any and all people who are not Arabs; but often to the Persians in particular.)

طبیب = a physician = حکیم (pl. اطبا).

حاذق = skilful = اوستاد کار - زیرک .

بخدمت = to wait upon.

مصطفی = lit. Chosen, the Prophet Muhammad; (God bless him and grant him peace).

Digitized by Google

سالي چند = for several years.
دیارِ عرب = Arabia (lit. the land of the Arabs.) (s. دیرست)
تجربتي = a single trial (of his skill) = آزمودن - آزمائش
معالجتي = medical treatment, medicine = دوا - درمان.
اَصحاب = companions = یاران (s. صاحب).
گِله کردن = to complain = شکایت کردن.
درین مدت = during all this time, till now.
اِلتفات کردن = to take notice of; to address one's self to = توجّه.
خدمت = duty = کار.
بر بندهٔ معیّن است = for which I am appointed.
بجا آرم = I might discharge.
رسول = Prophet پیغمبر.
طریقي = one course (of procedure); a rule = قاعده.
طائفه = band = گروه.
اشتها = hunger, appetite, آرزوئي طعام - گرسنگي.
غالب شدن = to overcome.
بدارند —— دست = withdraw their hands from food, *i. e.* stop or discontinue eating.
تندرستي = good health = صحّت
زمینِ خدمت ببوسید = he kissed the ground in obeisance. (lit. he kissed the earth of respect *i. e.* out of respect, an Oriental custom.)

سخن آغاز کند = begins to speak = شروع بگفتن کند.
لُقمه = morsel, *i. e.* food = نوالهٔ.
سر انگشت —— کند = Extends his finger-tips towards the food, *i. e.* begins to eat. (سر is redundant.) لُقمه برائي (He خوردن بردارد speaks or eats on the following occasions.)
خلل زاید = harm would arise, evil would result.
بجان آمدن = to endanger one's life = عاجز شدن.
لاجرم = consequently; (*i. e.* at such critical times.)
بار آرد = brings forth or yields the fruit; نتیجه دهد.
(Purport.) A wise man does not speak till such is absolutely necessary, nor does he eat more than is merely sufficient to sustain life.)

(ذ)

اردشیر = The first king of the Sāsānian dynasty of Persia; his original name was Bahman. (اَرد = fury and شیر = lion = a ferocious lion; or, اَرد = like and شیر = lion.) He is said to have received this name from his grand-father Gushtasp, because of his valour and intrepidity; he was the son of the daughter of one

Digitized by Google

Babak, and hence his surname Babegān. He is the celebrated Artaxerxes Longimanus (= *diraz dast*) of the Greeks. Some say آردشیر = a flour and milk pottage; because when Asfendiar was in conference with Gushtasp, he was informed of the birth of a son; at that time a servant passed by with a dish in his hands, and on being questioned as to what he had, he said Ardsheer; some say from Sanscrit 'Urddha Siras = of exalted head.

تاریخ = history, annals = سیرت (pl. سیَر)

آمده است = it is mentioned or recorded = مسطور است.

حکیم عرب = an Arab physician.

مایه = quantity = قدر مقدار –.

سنگ = weight = وزن مقدار –.

بس است = will suffice = کفایت کند

حمّال = بردارنده = a carrier, زیاده ازاین قدر ترا گرانی کند و آزار دهد.

ذکر کردن = to praise God, to pray = عبادت کردن.

معتقد' = a firm believer.

(6)

خراسانی' = of Khorāsān, the ancient Bactriana. (lit. the East, fr. خر' = the sun and آسان = آستان = place, so called because of its being the most easterly country.)

مُلازم صحبت = Fellow-companions = هم‌سفر.

ضعیف = weak = کم‌زور.

إفطار کردن = to break the fast = روزه شکستن.

إتفاقاً = by chance = قضارا.

تهمت' = suspicion = گمان.

جاسوسی = spying = مخبری'

به خانه در کردن = to imprison = درخانه قید کردن.

به گل بر آوردند = Blocked up the (prison door) with mud. دروازهٔ آن خانه را به گل بند کردند.

جان به سلامت برده = (with his life) safe and sound; alive and well = صحیح و سالم.

عجب ماندن = to be astonished = تعجّب کردن.

عجب = surprising, strange = مایهٔ حیرت.

خلاف = the reverse, contrary = بر عکس ضدّ.

بسیار خوار = a great eater, glutton.

طاقت آوردن = to be able to endure.

بینوائی = starvation, a want of food = بی خوراکی (بی without, نوا food.)

خویشتن دار = one who restrains himself, abstemious خودرا از کثرت طعام نگاه می داشت.

Digitized by Google

صبر کردن = to exercise patience (*i. e.* to endure hunger.)

طبیعت = nature, habit = عادت = خوی .

سختی = want (of food) = عدم خوراک .

پیش آمدن = to confront, to cross.

سهل گرفتن = to bear easily, to get over with ease = بآسانی صبر کردن

تن پرور = one who indulges his appetite, one given to luxury.

فراخی = abundance = فراوانی .

تنگی دیدن = to experience distress.

سختی = hardship.

(7)

حکما = sages, philosophers (s. حکیم).

نهی کردن = to forbid = منع کردن

که = since = زیراکه .

سیری = repletion, eating much, excess, = بسیار خوردن .

رنجور کردن = to make ill = بیمار کردن (Cf. gluttony kills more than the sword.)

خرد طبعان = the wits طریفان .

گرسنگی بردن = to bear hunger.

اندازه نگهدار = observe due measure (اندازه توسط درمیان سیری و گرسنگی). (Cf. observe the golden mean). you will go safest in the middle course.

نه —— نه = neither —— nor.

نه چندان = neither so much, not so voraciously = نه این قدر زیاده .

نه چندان = nor so little, nor so abstemiously = نه این قدر کم .

از = through, on account of.

ضعف = weakness, depletion = کم زوری .

جانت بر آید = thy life may depart, you may die.

با آنکه = although = اگر چه .

در وجود طعام = in the existence of food, in food itself, confined to food alone, food is the means of &c.

حفظ نفس - عیش نفس = souls enjoyment; preserving life in the body = زندگانی کردن در بودن طعام عیش نفس است - در وجود انسانی طعام سبب خوشی است .

رنج = sickness = نا خوشی .

قدر = due measure = اندازه .

بیش از قدر = taken to excess.

گلشکر = conserve of roses = گل قند

به تکلف خوردن = to eat to excess; to eat without appetite; to indulge in a thing frequently; to eat more than is good for one to eat. بی رغبت و اشتها خوردن و رنج بر خود نهادن .

زیان کند = it proves injurious.

Digitized by Google

زیاده از اندازه = بیش از قدر to indigestion = مریض سازد .

دیر خوردن = to eat at long intervals (when there is a full appetite.) بی اشتها نخوردن . بعد دیر هنگام اشتها خوردن . (Cf. Hunger makes raw beans relish well; Hunger is the best sauce.)

(8)

رنجوری = a sick man (رنج pain and وَر a suffix = possessed of.

معده = the stomach.

دَرد خواسب = pain rises پیدا شود (Past Tense for the Present, to denote *certainty*.)

اسباب راسب = wholesome things = چیزهای خوب علاج راسب و درست بودن هیچ اسباب معاش .

سود ندارد = do no good, avail not = نفع نمی دهد . (Cf. Gluttony kills more than the sword) When physic only adds to pain, all hope of cure is surely vain.

(9)

بقّال = a green-grocer; (also a dealer in corn) = غلّه فروش — دو کاندار .

گرد آمده = the Sufis owed or were in debt.

درم = a silver coin, in value about 2d sterling.

صوفیان = Sufis. (*sūfi* = wise, pious; a religious man; it is supposed to be derived fr. *sa'f* = pure; some trace it to *sūf* = wool, after the coarse woollen garment worn by the members of this sect. They are devoted to the search of truth and the adoration of God, with whom they desire a union; a philosophical devotee).

واسط = Wāsit, name of a city, midway between Kufa and Busra. (lit. middle).

مطالبت = asking, or, dunning for payment = خواستن .

سخنهای با خشونت = harsh words, coarse language. کلمات سخت .

اصحاب = the society, brotherhood, (of the Sufis).

لعنت = reproaching, low abuse, نا درست سخن گفتن .

خسته خاطر = hurt at heart = آزرده دل .

تحمّل = enduring patiently, patience. (fr. حمل = to bear).

صاحب دل = a pious person, a good and holy man, (صاحب master and دل heart.)

نفس = appetite.

بطعام وعده کردن = to put off with the promise of food = امروز فردا کردن .

Digitized by Google

ترک کردن = to renounce, to forego.

خواجه = a rich man, patron.

اَولیٰ تر = better = بهتر, (double comparative, Arabic and Persian).

إحتمال = enduring, putting up with, submitting. (fr. حمل = to bear).

جفا = rudeness, ill-treatment = بد سلوکي ,

بوّابان = porters = دربانان .

به تمنّا مردن = to die longing = تمام عمر (در آرزو مردن گوشت نخوردن) .

تقاضائي زشت = hateful dunning, rude demand, به بد گوئي خواستن .

قصّاب = a butcher. گوشت فروش

(10)

خوانمردي = a certain brave man = صاحب همت .

تاتار = Tartary, famous for its musk.

جراحت = a wound = زخم .

بازرگان = a merchant = تاجر (pl. of بازاره = who sells and buys in the market).

نوش دارو = efficacious medicine, sovereign remedy : a healing draught = تریاک .

باشد که = it may be that, perhaps = شاید که .

دریغ داشتن = to refuse = إنکار کردن - مضایقه کردن .

بخل = stinginess = تنگ چشمي إمساک .

قارون = Korah, cousin of Moses, the conventional oriental miser.

معروف = notorious = مشهور .

بجائي = in the place of, instead of (Eastern loaves of bread are round, and hence compared with the orb of the sun .)

سفره = table = دسترخوان .

قیامت = the day of judgment.

روز روشن = a bright day, daylight.

باري = at all events, at any rate.

زهر کشنده = a deadly poison = سمّ قاتل (Tr. it would kill me to ask it of him, to ask it of him is itself a deadly poison).

به منت خواستن = to ask as a favour, to ask in obligation. از راه مهرباني خواستن

دونان = the base, mean persons ناکسان - فرومایگان (Bodily mortification is to be preferred to the mental one)

آب حیات = the water of life = آب زندگي .

في المثل = for example = مثلاً .

با برو = in exchange for honour, at the price of honour = به عوض عزّت .

ذلت = dishonour, infamy, ignominy. (Cf. Honour is more than life.)

Digitized by Google

حنظل = colocynth.

خوشخوي = an affable or kind-hearted person.

به از = it is better than, *i. e.*, it would relish better than.

شيرينى = sweets, sweatmeat = حلوا

تر شروي = a sour-looking person. (Cf. Better a dinner of herbs where love is, than a stalled ox and hatred therewith)

(11)

علما = learned men (s. عالم = فاضل).

خوردهٔ بسيار = many eaters (Tr. Had many mouths to feed; had a pile of children.)

كفاف = means, income = روزي ,

كه معتقد او بود = who had a high opinion of him.

تَوقّع = request, solicitation = عرض .

روئي درهم كشيدن = to frown, to look displeased.

تعريض سوال = the presentation of a begging petition, prostitution of begging بكمايه گفتن .

اهل ادب = men of learning and education. عالم و دانا

قبيح = disgraceful = نا پسند

بخت = fortune (*i.e.* misfortune).

ترش كرده = saddened, soured.

يار عزيز = a dear friend = رفيق شفيق .

تلخ گردانيدن = to embitter, to mar, spoil. خراب كردن .

تازه رو = bright-faced ; having a cheerful and smiling face.

فرونبندد = is not obstructed,

كشاده پيشاني = one of unclouded brow ; openness of countenance, (Cf. a pleasing countenance is a silent recommendation).

وظيفه = allowance, pension = راتبه - مشاهره (pl. وظائف).

ارادت = regard, good feeling.

مودّت = friendship = دوستي .

معهود = usual = قديم .

برقرار = subsisting as before (when he perceived this falling off in his attention &c.).

مذلت خواست = disgrace of begging خوارئ سوال .

بي نوائي = absolute starving = بي سامانى .

(12)

ضرورت = a pressing need or call (for money).

كامل = enormous.

كرم نفسي = liberality = بخشش ذاتي .

شامل = universal = عام .

همانا = undoubtedly = بي شك .

قضاي = relieving, accomodation = تمام كردن .

توقّف روا ندارد = he would admit of no delay = دير نكند ,

رهبري كردن = to guide, to lead,

لبد = in sullen discontent, with a wry face = ترش

Digitized by Google

عطا = gift = بخشش .

لقا = aspect, look = دیدار .

بخشیدم = I dispensed with; did away with; gave in return for.

ترشروی = one of a scowling look.

فرسوده = ruffled, distressed; شکسته دل .

بنقد = (As with ready money) at once, at a glance = فورا' بمجرد دیدن روی او - (In whose face you may be assured of a prompt relief; whose very face will afford you relief at once). (Cf. A pleasing countenance is silent recommendation).

(13)

حاتم طائی = Hatim of the tribe Tai, the conventional hero of Eastern generosity; well-known for the liberality of his disposition and the magnanimity of his heart, as the true benefactor of mankind.

بزرگ همت = magnanimous = جوانمرد .

قربان کردن = to sacrifice = ذبح کردن .

بحاجتی = Through necessity = بضرورت .

گوشهٔ صحرا = a retired part of the desert.

خار کش = a wood-gatherer.

پشته = A bundle باریکه بر پشت توان برداشت .

مهمانی = entertainment, feast = ضیافت .

خلقی = a vast concourse, a number of men.

بساط = board, table = دسترخوان

گرد آمدن = to assemble, to flock to, = جمع شدن .

عمل = labour, industry, کسب .

منت بردن = to be under obligation to = احسان مند شدن .

انصاف دادم = I did him justice (Tr. to do him justice, I found him my superior in spirit and independence).

جوانمردی = generosity.

(14)

علیه السلام = peace be on him! on whom be Salutation!

برهنگی = nakedness, want of clothes = عریانی .

بریگ اندر شده = had concealed himself under sand.

عزوجل = great and glorious.

دعا کن = put up a prayer.

کفافی = subsistence.

گرفتار = in custody = در حوالت .

خلقی انبوه = a crowd, a mob; people in large numbers.

چه حالت است = what has happened; what is the matter with this man.

خمر = wine = مل - می - باده - شراب .

عربده = a disturbance, riot, quarrel = جنگ .

Digitized by Google

قصاص فرموده اند = they (*i. e.* the civil authorities) have ordered his death in retaliation. بعوض 'کشتن .

پر' = wings (to fly with).

نضم' = egg, origin, race, و اصل و نسب و نژاد .

برداشتن = to root out, و نیست نابود کردن .

شاخ = a horn (Cf. God gives short horns to the mischievous ox),

مفلس = a mean person = فرومایه .

جاه = rank.

میلي = a buffet, a storm of blows = مشت زدن بر قفا .

بضرورت = necessarily, really.

فلاطون = Plato, a Grecian philosopher. (when the ant's wings come out, its death is certain; when the ants are about to die, they get wings).

حکمت = maxim saying.

عسل = honey, – انگبین – شهد .

گرمي‌دار = of a hot temperament حار مزاج .

آنکس که = that being (*i. e.* God).

مصلحت = good, what is to one's advantage = فائده (explanation). honey is both good to eat and beneficial in various ways; yet the father (our Heavenly Father) cannot give it to his son, of hot temperament, as it (honey) would injure him, being heating in its nature, from a medical point of view; though it would do immense good to one of a different temperament; hence a son of a hot temperament is better without honey. In the same way, God does not give wealth to a particular man, because, He, in his omnipotence, has ordained so of a purpose. The ways of God, in His dispensation to man, are just and justifiable.

(Cf. misfortune does not always come to injure.)

(15)

اعرابي = an Arab of the desert = عرب صحرا نشین .

حلقه = a circle = دائره .

بصره - name of a city in Syria, (adj = بصري = a native of Busra.)

بیابان = (fr. بي without, آب = water and ان = a relative suffix. = صحرا = بادیه = دشت.

زاد = provisions = توشهٔ راه .

دل بر هلاک نهادم = I gave myself up for lost آمادهٔ 'مردن شدم .

مروارید = a pearl-در = لولو .

ذوق } Pleasure and joy.
شادي } Relish and delight.
خوشي و 'خرمي .

Digitized by Google

گندم بریان = Parched wheat (fr. برشتن – to parch.)

تلخي = Bitterness = نا شادماني .

خشک = Arid, waterless = بي آب

ریگي = Shifting sand = ریگ روان که از شدت باد در حرکت آید

تشنه – a thirsty man – آب خواه

چه —— چه = as—so; the same.

صدف = خرمهره = Shell; mother-of-pearl (pl. اصداف) (Both are equally useless) در عدم تسکین هر دو برابر است .

بي توشه = provisionless = بي خوراک .

از پاي افتاده = tired, whose legs have given way, knocked up = کوفته و مانده .

کمر بند = a belt, scrip.

خزف – a potsherd, ریزهٔ ظرف گلي (Both are equally useless.)

(16)

قاع بسیط = a vast plain = بادیه فراخ

گم شده بود = had lost his way.

قوت = strength = زور = طاقت

قوت = food = غذا = خوراک

ره بجائي نبرد = did not find his way out.

سختي = want, distress = گرسنگي

زر جعفري = the purest gold, (lit. the gold of Ja'far, so called after one Ja'far, a famous alchemist and gold refiner. (کیمیاگر) who is said to have prepared the purest kind of gold; some say, it is so called, after Ja'far Barmek, Ja'far the Barmecide, the famous minister of Caliph Harun-ur-Raschid, who ordered pure gold to be used in coinage. some others say that it is the name of a big kind of Dinār, coined from the purest gold.)

کام برنگیرد = will not attain to his object, will not gain his desire (کام = مراد)

مطلب حاصل نکند که رفع گرسنگي است (Because what he wants under the circumstance is food and not gold, which will not appease his hunger.)

فقیر موخته = a poor and hungry man = گرسنه

شلغم پخته = a boiled turnip.

نقرهٔ خام = virgin silver. uncoined silver; سیم خالص و خیر مضروب .

(17)

دور زمان = the hardness of the times = مصیبت زمانه – دوران فلک .

گردش ایام = the vicissitudes of fortune = انقلابات – سرد وگرم روزگار .

Digitized by Google

روئي درهم کشیدن = to murmur = شکایت کردن .

استطاعت = means, wherewithal = قدرت .

جامع مسجد - جامع, the chief or metropolitan mosque.

دلتنگ = vexed at heart, with a sore heart.

سپاس بجاي آوردن = to offer thanks, شکر کردم که پایم ملامت است اگر کفش نیست

نعمت = mercy, goodness = مهربانی .

بي کفشي = shoelessness, want of shoes.

صبر کردم = I bore patiently.

مرغ بریان = a roast fowl.

مردم سیر = a sated man (who has no idea of hunger.)

کمتر است = is inferior to, is of less account than.

برگ لرّه = pot-herbs, a salad.

خوان = دستر خوان table.

دستگاه = means = سرمایه .

(18)

ملوک = kings (s. ملک .)

کتي چند = some, several.

خاصان = principal nobles, a select retinue.

شکارگاه = hunting ground, نخچیرگاه .

زمستان = time of winter (زم cold and ستان place because the word meant 'a cold place,' formerly) موسم سرما .

عمارت = habitation, town = آبادانی .

دور افتاد = happened to be at a distance.

دهقان = a villager (ده village and خان = chief) سردار ساکنان ده .

زحمت = severity, inclemency = تکلیف .

شایان = becoming = مزاوار - لائق

شان = high position, dignity = شوکت .

رکیک = low, poor = بي عزت .

التجا کردن = to take shelter = پناه گرفتن .

خیمه زدن = to pitch a tent = چادر برپا کردن .

ما حضري = what is ready in the house in the shape of food = آنچه حاضر باشد (ما what and حضر ready = fruits, sweet-meats, cheese, cream, butter, &c. as being always available in the house, opp. to پختني = things to be cooked.)

ترتیب کرد = got together.

قدر بلند = high dignity.

منزل کردن = alighting, lodging, staying = فرود آمدن - وارد شدن .

نازل شدن = to be lowered = کم شدن .

مطبوع = pleasing = پسندیده - خوش .

Digitized by Google

از جائي = to remove = نقل كردن
بجائي رفتن .
خلعت = a robe of honour =
پوشاك .
ركاب = stirrup ; در ركاب بودن =
to walk or run on foot with a
rider ; to follow in attendance.
شوكت = majesty = بزرگي .
التفات = condescending (to come)
= مهرباني .
مهمانسرا = guest-house.
كلاه گوشه = the peak of the cap.
عالي قدر شد = كلاه ——— رسيد
– مرتبه بلند شد (rose to a
level with the sun ; reached
the sun.)

(19)

بيكران = boundless, immense =
بي اندازه .
مهم = a pressing business =
كار ضروري .
برخي = a portion, a little = چيزي
– قدري .
دستگيري كردن = to help (by
way of a loan.) = مدد كردن .
ارتفاع = the public revenue =
حاصل ملك .
وفا كردن = to repay = باز دادن
قدر بزرگوار = high dignity =
عالي‌شان ,
جو = grain.
غم نيست = it does not matter
anything; no matter عيب
ندارد - حرفي نيست .

نصراني = a Christian = عيساي .
جهود مرده = a dead Jew ; the
dead body of a Jew.
سر از فرمان ملك باز زد =
refused compliance with the
king's order ; disobeyed the
royal command = حكم قبول
نكرد .
حجت آوردن = to argue, to
advance pretexts, to question
its justice = دليل كردن
(. بر نگرفتن مال گدا)
شوخ چشمي نمودن = to show
insolent airs, to resist with
insolence.
مضمون خطاب = the subject of
discussion.
مقصود حكم = مال كه پادشاه
از گدا طلبيده بود .
زجر = violence, force = ترسانيدن
توبيخ = menace, rigidness =
تهديد .
مخلص كردند = they wrung,
deprived of = گرفتند
بر آمدن = to be accomplished.
لطافت = kindness = نرمي
بي حرمتي = dishonour = بي عزتي
نمي بخشايد = shows no mercy (*i. e.*
does not give willingly) رحم
نكند
شايد = it is befitting, it is meet.

(20)

۱۵۰ شتربار = 150 camels of burden.
جزيره = an island = موضع خشك
ميان دريا

Digitized by Google

کیش = the name of a town in the island of Ormuz, in the Persian gulf; it looks like a quiver, and hence it was so named by Hormuz, son of Naoshirvan, who peopled it.

حجره = chamber, lodging = اوطاق

سخنهائي پريشان = incoherent words; talking idly = جفنگ

اَنبار = store of goods.

بضاعت = merchandise = کالابراي فروختن - اجناس

قباله = title-deed = خطِ وام

ضمين = security = کفيل = ضامن

خاطر = mind, intention, wish = اراده

دريائي مغرب = the Mediterranean Sea.

مشوّش = rough, boisterous, stormy = پريشان کننده

پيش نهادِ خاطر است = I have to undertake, I have in view.

بقيتِ عمر = the rest of the life, remaining life.

گو,گرد = sulphur, brimstone = کبريت.

کاسهٔ چيني = chinaware, china porcelain.

روم = Greece, Venice.

(A general and indefinite name by which Persian authors describe the provinces west of the Euphrates, as far as the shores of the Euxine and Mediterranean.)

ديبا = Brocade.

پَولاد = Steel = فولاد

آبگينه = mirrors, glass-ware شيشه

يمن = Arabia Felix, the name of the Southern portion of Arabia; the Greeks called it 'Happy Arabia,' on account of its fertility, salubrious climate and abundance of water.

برد = striped stuffs = پارچهٔ ابلق رنگ.

ما خوليا = foolish ravings = سودائي خام.

غور = Name of a city and country. near Kandahār.

مالار = a merchant-prince, a chief merchant, مالارِ تاجران = مهترِ قافله.

باري = once; (also بار = body = تن) (Arabi Sharah.) (The body of a chief merchant fell exhausted from his camel.)

دنيادار = a wordly man.

تنک = greedy = حريص.

مَعور = a beast of burden (horse, ass or a camel.)

پر کند = satisfies = سير کند.

(21)

چنان = as = اين قدر

معروف = notorious.

ظاهرِ حالش = his outward estate.

نعمتِ دنيا = the good things of the world.

خسّتِ نفس = sordidness of soul = بخيلي.

Digitized by Google

سرشت - آفرینش = nature, constitution = جبلّت.

متمکن = rooted, firmly fixed = جای گیرنده.

نواختن = to gratify, indulge.

ابوهریره = (lit. the father of a cat.) one of the companions of the prophet, so nicknamed because of his fondness for a pet cat.

اصحاب کهف = the companions of the cave, (the seven sleepers of the cave.) Through the persecution of emperor Decius, seven young Christians fled to a cave with their only dog, where they slept 155 years.

گسترده - سر کشاده = spread for dinner.

لِ شمیدی - لِ شمیدی = (refers to his extreme stinginess.) (except by smell, the darvesh knew not of his dinner; there was only smelling and no tasting of it.)

ریزه = crumbs.

مرغ خانگی - مرغ (such as, sparrow, pigeon &c.)

خیال غرور تونگری } خیال فرعونی } = proud thoughts (lit. Pharoah-like ideas.)

باد مخالف = an adverse wind.

طبع ملولت = thy displeased soul = طبع نازکت که از ما ملال دارد. (this verse adressed by a lover to his beloved, is quoted by Sa'di.)

شرط = a favourable wind = باد یکه طوفان را برطرف کند و دریا را ما کن (the pronoun *at* in this difficult verse, refers according to some, to the wealthy man of the story, with respect to whose perilous situation, Sa'di's loving and sympathetic nature leads him to say, "What can my heart do but sympathise with thy Sorrow-laden soul;" according to others, the pronoun refers to the Deity to whom the wealthy man turns in contrition, acknowledging the error of his ways and the justice of his punishment. (Platts.)

فریاد بی فائده = unavailing lamentation; useless.

تضرّع = humble and earnest prayer, زاری کردن = عاجزی کردن = sincere supplication.

بندهٔ محتاج = one in difficulty درکار مشکل افتاده.

پیش خدا = raised to God = بر خدا

مدد = supplication = دعا خواستن.

کرم = favour; charity (towards others.)

وقت دعا = lit. the time of prayer, *i. e.* the time when a

Digitized by Google

person is obliged to seek for comfort in prayer, *i. e.* adversity or affliction.

وقت کرم = the time of kindness of God, *i. e.* the time when God is gracious to man, *i. e.* prosperity. Of what benefit will the hands imploringly raised to God, be to the needy servant, (*i. e.* to a man in difficulty) who raises them to God in adversity, and folds them in his arm pits in prosperity, (*i. e.* when a stupid fellow finds himself prosperous, he folds his hands as though he had no care—hands with which he ought to have practised charity; when misfortune befals him, he resorts to prayer.) (Tr. What will the hand of humble supplication profit the needy servant, (when) at the time of supplication (it is raised to God and at the time of (His) favour, (it is kept) under the arm? *i. e.* what will it profit thee to pray to God when thou hast a want to be satisfied, and to be unmindful of Him when thou art in the enjoyment of His mercies. (Platts.)

What can the hands of sincere supplication avail that needy servant, who opens them at the time of praying to God, but folds them under his arms when he should open them in charity. (Ross.)

What good can the hands of humble supplication do to the needy servant (one in difficulty) because, in difficulty, they are raised to God, (for help and succour) and at the time of showing favour (*i. e.* practising charity towards others) they are put under the arm pit; (God helps those who help others.)

خلاص از مصیبت بکرم است و بندهٔ بی کرم را ازعاجزی کردن فائده نیست. (Maulvi Ikram Ali.)

(Cf. He who lends in the day of prosperity, meets with assistance in the day of adversity.)

راحتی برسان = Impart some joy (to others) کرم و صفا پیش گیر

لذتی برگیر = take enjoyment فائده گرفتن

فرض کن=گیر = think of it as consisting of (don't waste money in beautifying your house, which won't go with you even if built of gold and silver bricks; but practise charity,

Digitized by Google

which alone will accompany you after your exit from this world.) Cf. our last robe is made without pockets.

اَقارب درویش = poor relations = خویشان, فقیر و بي دولت (s. اَقرب)

خز = silk stuff, silks = جامهٔ ابریشمي

دمیاطي = dimity; Egyptian fine linens; fr. Dimyat = Damietta.

برائي پوشش قطع کردند = ببریدند used for clothes; decked themselves in.

باد پائي = a fleet horse = اَسب تیز گام

خوبرو = پري پیکر = a fairy-faced;

قبیله = family = گروه

پیوند = relations = خویشاوند

رد = returning, restitution, = باز دادن

سابقهٔ معرفت = former friendship.

مرد مرد = worthy man = بي عیب

(22)

صیّاد = a fisherman; a hunter. شکاري - ماهیگیر .

ضبط = holding = نگهداشتن .

غالب آمدن = to overpower.

در ربود = snatched away.

شد = went = رفت .

آب, جو = water from the stream.

آب جو = flood = سیلاب (Cf. to go for wool and come home shorn.)

دریغ خوردن = to feel regret = افسوس کردن .

ملامت کردن = to reproach = سرزنش کردن ,

روزي = sustenance, luck = نصیب (I had no luck, I was not intended to get my daily food.)

بي روزي = luckless, whose sustenance is not fated.

دجله = Tigris = رود خانهٔ بغداد .

بي اجل = whose appointed time of death is not come,

خشکي = dry land = زمین, خشك (Cf. the race is not always to the swift; the battle is not always to the strong.)

(23)

دست و پا بریده = one whose hands and feet had been cut off.

هزار پا = a millepede = کرمي که پاها بسیار دارد .

سبحان الله = Glory be to God! God be praised!

با = in spite of = اگرچه .

اجل = fate = مرگ .

فرا رسید = overtook.

جان, ستان = life-taking, deadly = گیرندهٔ جان .

از پی آید = comes in pursuit = بدنبال آمدن .

کمان, کیاني = the Kaianian bow *i. e.* the best bow (relative adjective from Kaiān, the second dynasty of Persian kings; archery was brought

Digitized by Google

to perfection under the kings of this house.) (s. كَيِ = an emperor.) (Cf. There is no fighting against fate. Every door may be shut but death's door.)

(24)

أبلهي = a brainless fellow.

خلعت ثمين = a costly robe, rich apparel = پوشاك گران بها .

دربر = on his person, decked in = پوشيده

در زير = mounted on = سوار شده

قصب مصري = fine Egyptian muslin or linen. حامهٔ نازك كه بر سر بندند (the grade of Persian nobility was marked by the costliness of their turban.)

ديبائي معلم = striped or decorated silk = علمدار منقش.

لايعلم = ignorant = بي سواد - نادان .

طلعت = face = چهره .

شريف = one of noble birth = عالي نسب .

متضعف = poor, reduced to poverty = ناتوان .

خيال بستن = to suppose = گمان بردن .

پايگاه بلند = high station = lofty dignity = عالي مرتبه شرافت .

ضعيف شدن = to be lowered, impaired = كم شدن .

آستانه = threshold.

ميخ = nail, hasp.

يهودي = a Jew (relative adj. fr. يهود Judea)

حيوان = animal, brute (pl. حيوانات .

بآدمي ماند = resembles a man, appears like a man. بآدم شبيه است .

دراعه = a tunic, frock-coat = جامهٔ صوف - پيرهن .

نقش بيرون = outward adorning, outward form. صورت ظاهري

بگرد = go over, examine (fr. نگاه كني - غور كني (گرديدن

اسباب = articles.

ملك = property (pl. املاك)

هستي = existence = وجود

حلال = lawful (to take). opp. حرام

خون = blood, life: (also, pride = خودي) (perhaps the meaning is 'That if you examine this blockade and all that is over his person, you may find every thing not at all becoming him, except his pride, which may be allowed him (both because of his riches and ignorance). He sadly lacks all that constitutes a gentleman—Beauty of person, nobility, education &c.)

جوي سيم = a grain or small piece of silver.

Digitized by Google

لئیم = (pl. لِئام) mean person (opp. کریم) ناکس = بخیل

دراز کردن = to hold forth.

دراز = oustretched, held out.

دو نیم ببرند = they should cut it into two (pieces) (punishment of stealing). دو نیم کنند

دانگ = a penny = ششم حصهٔ دینار

(26)

مشت زن = an athlete, a wrestler = پهلوان .

دهرِ مخالف = adverse fortune = روزگارِ ناسازگار .

بفغان آمدن = to complain sadly, to fall into great affliction.

حلق فراخ = a capacious gullet (*i. e.* requiring much food to eat.)

دستِ تنگ = restricted means = إفلاس .

بجان رسیدن = to be reduced to extreme misery.

شکایت = complaint, tale of woe= فریاد .

إجازت خواستن = to ask leave, crave permission = دستوری - إذن .

عزم = wish, resolve= قصد - إراده

بازو = arm.

آرم —— دامن = I may possess myself of some object of desire, I may lay hands on the skirt of my object (*i. e.* I may gain my object.)

فضل و هنر = excellence and merit.

ضایع = useless= بی فائده - بی سود

عود aloes = چوب خوشبو - مشک musk. These yield their perfume by burning and rubbing them respectively.

بسایند = people rub (fr. سائیدن to rub.)

خیالِ محال = absurd idea or fancy = نا بودن - نا ممکن

سلامت = security, safety = عافیت .

دولت — آمد = fortune comes not (is not secured) by exertion. از سعی دست نمی دهد

چارهٔ - است = the remedy for it, is to fret less; its want is remedied by fretting less (*i. e.* contentment.) قناعت کردن

وسمه = a kind of collyrium, the same as سرمه (surma) which is applied to the eyebrows to increase the lustre of the eyes; (such an application would be indeed useless to one totally blind.)

After کور, the verb نهادن is understood.

واژون بخت = luckless = بدبخت - بداختر (Cf. It is better to be lucky than brave.)

نزهتِ خاطر = cheering the mind = خوشی

Digitized by Google

جر منافع = acquiring benefits = حاصل کردن فوائد دینی و دنیوی

عجائب = wonderful things, strange sights أشیائی عجیبه

غرائب = strange things (s. أشیائی نادر غریبه)

تفرج = sight-seeing, recreation = تماشا

بلدان = cities (s. بلد) = شهرها

مجاورت = intercourse = هم صحبتی

خلان = intimate friends (s. خلیل) دوستان

تحصیل = acquisition = گرد آوردن

أدب = manners, urbanity (pl. آداب)

مزید = increase = زیادتی

مکتسب = affluence.

معرفت = making the acquaintance.

تجربت = experience = آزمودن

سالکان طریقت = lit. travellers of the path of God *i. e.* pious persons, رونده‌گان طریق.

در گروهستی - در گروی = tied down, cabined = بندهستی (fr. گرویدن = to stick close.)

دکان خانه = the apartment of a house (pl. دکاکین)

خام = a raw one; opp. پخته

تجربه‌کار = آدمی

تفرج کن = take thy fill of its enjoyment.

بمیری = از جهان بروی.

مسلم = accorded to; special lot, ملازمت داشته شده.

طائفه = class or order of people.

شاگرد = a servant, menial, (fr. شاه and گرد round, pages of kings were so called before.) پرستار - نوکر - خدمتگار.

چابک = smart, active = چالاک

مقام = a halting place.

تفرجگاه = a place of recreation = سیرگاه.

متمتع از — = enjoying worldly luxury. = نفع گیرنده.

منعم = a rich man.

دشت = a desert = بادیه.

خوابگاه = bed-chamber.

مراد جهان = the desirable things of the world, the comforts and enjoyments of life.

دسترس نیست = not within his hand's reach, not at command.

غریب = a stranger = بیگانه - مسافر.

ناشناخت = unknown = بیگانه.

زاد بوم = lit. birth-place, native land;

منطق شیرین = winning speech, mellifluous discourse = سخن گفتن شیرین.

قوت فصاحت = power of eloquence: تیزی زبان.

مایه بلاغت = stock of oratory.

إندام نمودن = to come forward (to wait upon) پیش آمدن.

Digitized by Google

إكرام كردن = to honour, respect بزرگ داشتن .

وجود = person, presence = هستي

دانا = learned = عالم .

مثال = like = چون - مانند .

زرّ طلا = pure gold = زر خالص .
(The letter *re* of *zar*, is read with Tashdeed, for the sake of metre.)

قدر و قيمت = worth and value.
(ش may go either with the 'learned man' or with 'gold'.)

بزرگ زاده = son of great person.

شهروا = paper or leather currency (fr. شه king and روا made current.) كاغذيكه مهر پادشاه بران بوده باشد و چون سكهّار واج دارد (Muhammad Tug-lakh had issued debased money in 1330 A. D.)

ديار غريب = strange place, a foreign country = شهر بيگانه .
(Just as paper-money has no value in any other country but where it is current, so is the ignorant son of a great man, respected only in his own city, because of his father's position there; outside it, no one notices him.)
The point of the moral is that only innate worth is appreciated all over the world, and not one's birth.

درون = heart. = دل .

مخالطت = friendly intercourse, society آميزش

صاحبدلان = pious persons.

ميل كردن = to incline, = خواهش كردن

زيبا = comely, lovely = خوب

مرهم = salve = دوا

زخمي = خسته (fr. خستن to wound)

غنيمت = a great boon, a piece of good luck.

شاهد = a lovely person = مردي خوبصورت

عزت و حرمت = honour and respect.

بيند = meets with, gets.
Because *beauty* is an attribute of God, so He loves beauty.

أوراق = leaves (s. ورق)

مصاحف = the Qorān (s. مصحف) كتاب خدا

منزلت = station = رتبه

بيش از قدر = beyond (thy) desert; more than you deserve = زدياده از لياقت

دست پيش بدارند = raise the hands and put them together in a respectful attitude.

موافقت = congeniality.

دلبري = winningness of heart.

أنديشه = fear = باك .

بري = angry, estranged = بيزار .

گو = bid, let (it is emphatic.)

Digitized by Google

دُرِيتيم = an incomparable pearl, a non-pareil pearl = مروارید لاثاني - يكتا - بي بها ,

مُشتري = a purchaser = خريدار .

خوش آوازي = the sweet-voiced person, the charming songster.

داوُدي = a throat like David's, Davidian melody. David had a very sweet voice, which charmed both genii and men, as also the wild beasts and birds ; it was David's miracle. نائي گُلو .

جريان = flowing, current = روان شدن .

طيران = flying, flight = پريدن .

باز دارد = restrains, arrests.

بوسيلت = by means of.

فضيلت = gift, perfection.

مشتاق = an admirer (fr. شوق)

صيد كردن = to captivate.

أرباب معني = the lords of mystical knowledge; the spiritual-minded = اهلِ دل .

منادمت = society = هم نشيني

رغبت نمودن = to shew eager desire.

با نواع خدمت كردن = to serve in a variety of ways.

نرم و حزين = soft and plaintive (refers to music.) دردناك .

حريفان = boon companions (= refers to the pious.)

مستِ صبوح = intoxicated by the morning cups; giddy from a morning debauch.

شرابِ بامدادي (It refers to divine love and meditation, in which the pious are engrossed early in the morning.)

حظِ نفس = sensual joy = لذتِ جسماني .

روح = soul (pl. ارواح).

پيشه وري = the artisan, a mechanic.

معيِ بازو = manual labour = محنت

كفافي = a livelihood.

آبرو = honour (آب lustre, رو face.)

لُقمه = bread.

ريخته نگردد = is not lost, is not spilled. (The Orientals have an idea that any respectable person, who stretches out his hand for charity, disgraces the name of his family, even though he may be on the very verge of starvation ; and therefore, it is considered more manly to work for a living than to beg it of any one.)

غريبي = a strange place = مسافري .

پينه دوز = a patcher, (a cobbler or a tailor.)

خرابي = ruin = ويراني .

ملك = sovereignty.

مسافر و جلا وطن شدن - از ملك بخرابي افتادن .

Digitized by Google

نیم روز = Seestan, a maritime province of Persia, a country lying to the eastward of Persia proper. It was once a vast lake, and was so called from its having been drained by genii in the short space of half a day, at the order of Solomon.

صفتها, = qualities.

جمعیت = composure, solace.

داعیه = source, means, خواهش.

طیب, عیش = pleasantness of life = خوشي زندگاني.

بي بهره = having no share, without.

خیال, باطل = foolish fancies.

نام و, نشان = name or trace.

گردش, گیتي = the wheel of fortune.

کین = ill-will = عداوت

برخاست = turns = گردد (Past Tense for the Present.)

غیر مصلحت = other than good (*i.e.* bad.) خرابي - غیر بهبودي

أیام = fate fortune (s. یوم)

رهبري کند = leads, guides, conducts. = راه نماید

دیگر = any more = بار, دیگر

قضا = fate, destiny إرادهٔ و حکم, خدا

دانه و دام = the grain and net; the bait and snare.

قول, حکما = the dictum or the maxim of the wise. (pl. اقوال)

مخالفت کردن = to contradict, to gainsay.

رزق = subsistence, lot.

مقسوم = allotted, apportioned = بخش کرده شده

اسباب تحصول = the means of acquiring. (Refers to some calling.)

تعلق = the close pursuit.

شرط = a necessary condition.

بلا = calamity, misfortune (pl. بلیات - بلایا

مقدور = predestined, ordained.

أبواب, دخول = the portals of entrance.

حذر کردن = to avoid, to turn aside from (Cf. Livelihood by some means and death from some cause).

بي گمان = assuredly (because it is decreed.)

درها = outlets, approaches.

بي أجل = before appointed time.

أژدر = a python, dragon = مار, بزرگ.

صورت = circumstance, state.

پیل, دمان = a furious elephant = مست - حمله کننده.

بزنم = I can encounter, assail.

شیر, ژیان = a raging lion = تند - درنده.

پنجه در افگندن = to grapple with

طاقت آوردن = to be able to bear.

Digitized by Google

بر رفتاد = departs, is away.

غم خوردن = to care for (does not care if he gains or loses.)

همه آفاق = all the quarters of the world, *i. e.* the whole world (*s.* أفق).

سراي = a hostelry; an inn; a mansion, شبستان - جاي فرود آمدن مسافران.

وداع کردن = to bid adieu, to take leave; (preparatory to travelling.)

همت خواستن = to ask blessing = دعا خواستن.

هنر ور = the man of merit or skill.

بکام نباشد = is not favourable.

همچنین = till.

آبي = a river. (پاي کشت)

صلابت = torrent, force of waves = سختي.

خروش = roar = آواز.

فرسنگ = a parasang = about 3 miles.

سهمگین = dreadful = ترسناک.

ایمن = safe = بي خطر.

آسیاسنگ = a mill-stone.

قراضه = a small piece of money ریزهٔ زر.

معبر = a ferry-boat, = کشتي.

رخت سفر بستم = had his kit packed up.

عطا = giving anything.

دست = قدرت = ability.

زبان ثنا = the tongue of flattery = ستایش.

بر کشود = opened, set in motion.

چندانکه زاري کرد = much as he entreated.

ياري کردن = to help (refers to giving a lift in the boat.)

ملاح = boatman = کشتیبان.

بي مروت = inhuman, unfeeling = بي رحم.

زر = passage money, fare, money (Cf. Money can do what force cannot.)

طعنه = taunt, sarcasm.

بهم بر آمد = was vexed, hurt = در غصه شد.

انتقام = revenge = کینه.

دریغ نیست = I have no objection, I am willing to give it = مضایقه نمي کنم.

شره = cupidity, greed = حرص (Cf. avarice is the root of all evil; no vice like avarice.)

چندانکه = as soon as.

ریش = beard.

گریبان = collar.

بي محابا = mercilessly بي رحمانه

فروکوفت = belaboured, knocked down.

پشتي کردن = to help, back = مدد کردن.

درشتي = rough treatment.

دید = met with, experienced.

Digitized by Google

بمصالحت گرائیدن = to show an inclination for peace = آشتي کردن .

اُجرت = the fare, passage money.

مسامحت نمودن' = to forego = فرو گذاردن .

پرخاش' = strife, dispute, = جنگ

تحمّل بیار = show forbearance.

مهلي = gentleness = نرمي .

کارزار = contention = جنگ .

لطافت' – نرمي = mildness.

ستیز, – جنگ = quarrel (fr. ستیزیدن).

ابریشم – قز = Silk.

شیرین زباني = sweet speech.

لطف' = kindness, courtesy.

خوشي = cheerfulness, gentleness. (Cf. A soft answer 'turneth away wrath: more flies are caught with a spoonful of honey than with a cask of vinegar.)

تواني کشي = you may be able to lead or guide.

عذر = begging forgiveness, excusing.

ماضي = the past, what had passed, past conduct (refers to the boatman's refusal to take him in the boat, and taunting him).

بنفاق, = hypocritically.

روان شدند = set off, proceed on their voyage.

ستون' = a column, pillar.

از —— بود = which was all that remained standing in the water of a Grecian building, which rises in the sea out of some Grecian ruins.

خَلَلي' = some danger, damage = رَخنه .

ریسمان, = hawser.

عمارت کردن = to repair = اصلاح کردن .

غرور, دلاوري' = pride of daring.

که در سر داشت = lit. which he had in his head *i. e.* which was uppermost in his thoughts, which he imagined he possessed.

آزرده دل = heart-sore, injured.

قول, — بست' = did not act up to the maxim of the wise.

زنجي بدل رسانیدن = to cause a single pang to reach any one, to give a person serious cause of offence.

در عقب-رساني = if you follow it up with a hundred joys, if afterwards you do him a hundred kind offices; if after that you confer a hundred kindnesses.

پاداش = revenge = جزا = عوض, بدل .

ایمن مباش' = be not without fear; rest not secure against

Digitized by Google

his revenge of &c. do not think that you are safe from being revenged upon for &c.

پیکان = an arrow.

آزار = smart, pain.

در دل ماند = lingers or rankles in the heart.

یکتاش = some say it is the name of the king of *Khārzam*; others say that 'one of several slaves' (of one master)

خیلتاش = a body of slaves (belonging to one master) (خیل = a body.)

(Mr. Ross translates the two words as 'Captain and his troop.')

(Mulla Ṣa'd in his vocabulary, gives the two words as the names of two heroes.)

خراشیدن = to inflict pain = آزار دادن.

تنگ‌دل گردی = you will be pained (in turn).

از دستت = at thy head, by you.

حصار, بارهٔ = the turret of the citadel, castle's battlements, the walls of a castle, دیوار قلعه.

باز آید = آید = may be returned.

چندانکه = تا = as soon as.

مقود, = ریسمان, = hawser.

زمام, = rope = رسن, سفینه.

جدا ساخت = در گسلید = cut off, severed.

کشتی براند = urged the boat forward, pushed off the vessel.

حیران = confounded, aghast.

بلا و محنت = trouble and distress.

سختی دید = underwent hardship.

خواب گریبان او = خوابش گریبان گرفت = sleep seized him by the collar, overpowered him.

بعد از شباروزی = after another night and day.

بکنار افتاد = he was cast a shore.

از —— بود = a breath of life was remaining in him—he was reduced to his last gasp.

رمق = a breath of life.

بر آوردن = pulling up.

تا = till, as soon as.

اندکی قوت = a small stock of strength.

سر در بیابان نهاد = set his face towards the forest.

قومی = a party of men, a crowd of people.

برو, گرد آمده = gathered round it = sitting in a circle around it.

شربت, آب = a draught of water = آن قدر آب که یکبار نوشند

پشیز = a small copper-coin = پول - فلوس

چندانکه = much as.

بیچارگی نمود = he showed his miserable condition = he pleaded his inability.

تعدی = violence.

Digitized by Google

فرو کوفت = knocked down.

غلبه کردند = people combined and overpowered him, overpowered him with numbers.

مجروح=wounded,maimed=زخمي

پَشه = a gnat.

پر شدن = to swarm, to become many, to combine and act in concert.

با = in spite of with all his, &c.

صلابت = terribleness, formidable aspect.

اتّفاق بودن = to unite, combine, set to work in a body (Cf. Union is strength; there is safety in numbers)

بحکم ضرورت = through necessity, impelled by necessity.

در پي افتادن = to follow.

از —— خطر = full of peril from robbers, much infested with robbers.

لرزه = trembling (fr. لرزيدن) .

جواب گفتن = to encounter, to brave (A common danger produces unanimity.)

لاف = boasting.

قوي دل شدن = to take heart.

شادماني کردن = to rejoice.

زاد و آب = food and drink.

آتش معده = the fire of the stomach (*i. e.* hunger.) When one is very hungry, one feels heat in one's stomach.

بالا گرفته = was blazing, raised up.

عنان طاقت = the reins of endurance.

رفته = slipped, dropped.

از مدر اشتها = from the impulse of appetite, with extreme avidity.

تناوُل کرد = ate, devoured.

دمي = a draught of water.

ديو درون = the demon of the belly, *i. e.* hunger.

بيارامید = was appeased.

جهان ديده = experienced.

جماعت = friends, comrades.

بدرقه = guard, escort.

گِرد آمده بود (را) = had amassed.

تشويش = dread.

دزدان - لوريان = robbers ; (a tribe of notorious robbers.)

بر = near.

وحشت تنهائي = the gloom of solitude.

منصرف کردن = to banish, dispel = دور کردن .

وقوف = knowledge = خبر .

سفر کرد = went off, made off with it.

عريان = stripped = بي لباس .

لا = no = خير .

والله = by God = بخدا .

ايمن = unapprehensive = بي خوف

عادت = nature, habits (bad ones)

زخم = wound, bite.

بعيّاري = insidiously, by fraud = به مکر .

Digitized by Google

تعبیه شدن = to be stationed, to be sent in disguise, to be secreted.

وقت ' فرصت = opportune moment.

رخت برداشتن = to depart with baggage.

استوار = sound, wholesome.

مهابتي = dread.

در دل گرفتن = to conceive.

کتف = shoulder.

ره بجاي نبرد = discovered no road to any place, lost all trace of the path.

درشتي = dealing harshly, being unfriendly = عدم رفاقت .

بسي = often = بسیاربار .

غربت نا بوده باشد = who has not been in a strange land; who has not been a traveller.

غربت ' سفر .

در پي صيدي = in pursuit of a game.

از لشکریان دور افتاده = had got far away from his followers, had left his retinue a long way behind him.

بالاي سرش = over his head, over him.

صورت - هیأت = aspect, visage.

صورت ظاهر = outward form = تن .

پاکیزه = comely, graceful = فربه.

اعادت کردن = to repeat = حکایت کردن .

نعمت = largess.

معتمدي ' = a trustworthy or confidential person.

سلامت حالش = his safety, his safe return.

حالت کشتي = the incident of the boat, the affair of the ferry boat.

جور = outrage, unkindliness.

جفا = violence, roughness.

روستائیان = peasants = باشند گان ده (fr. روستا = village.)

غدر = treachery = بي وفائي .

دلیري = might, bravery.

بسته = tied, manacled.

شیري = lion-like.

سلحشور = a warrier = سپاهي .

جوي = a particle, a little.

پنجاه من زور = fifty maunds of strength (*i. e.* any amount of strength. (Notice the potency of money; money does what force cannot.)

گنج برداشتن = to acquire a treasure = حاصل کردن .

ظفر = victory = فیروزي .

دانه پریشان کردن = to sow the seed.

خرمن بر گرفتن = to reap a harvest.

اندک مایه رنج = slight trouble.

راحت = ease.

مایه عسل = a stock of honey.

نیش = sting.

بیرون از = more than = زیاده از .

Digitized by Google

رزق = predestined portion, decreed lot, allotted sustenance.
کاهلي کردن = to be idle.
طلب = seeking to obtain.
غواص = diver = بدریا فروشونده .
برائي مروارید .
آندیشه کردن = to fear.
کام = jaws = دهن .
نهنگ = the shark = شیر آبي .
به چنگ کردن = to clutch, to lay hands on.
گرا نمایه = precious.
آسیا سنگ = mill-stone.
زیرین = nether, lower.
متحرک = moving, revolving.
لاجرم = consequently.
تحمل = bearing, sustaining.
(Cf. در حرکت برکت = Industry thrives; God helps those that help themselves.
شرزه = fierce = درنده - خشمگین
بن غار = corner of the den.
باز عاجز - باز افتاده = an inactive hawk; a hawk that won't fly.
در خانه صید کردن = to expect sport by staying at home, to seek prey at home (*i. e.* to be idle and inactive.) (Cf. A close mouth catcheth no flies.)
عنکبوت = a spider.
(If you expect to get your living by sitting still in your house, you won't get it; and through hunger and inactivity you will be lank and lean like a spider.)
نوبت = occasion, time.
فلک = heaven.
یاوري کردن = to befriend.
إقبال = good fortune = بخت .
تنگدستي از گل —— آمد وجود تو دور شد .
صاحب دولتي = a great man.
کسر حال = shattered condition.
تفقد = a kindly notice, sympathy = مهرباني .
جبر کردن = to repair = نیکو کردن
إتفاق = occurrence, instance.
نادر = seldom, rarely = کم یاب .
بر —— کرد = one cannot take a rare occurrence as a rule; one ought not to trust to unusual occurrences or solitary instances.
پارس = Persia.
نگیني = a precious stone (set in a ring.)
بحکم تفرّج = by way of recreation, on a pleasure excursion = برائي سیر .
خاصّان = principal officers, select retinue.
مصلا = public prayer-ground, in the open air, without the city, resorted to by people on holidays, such as *Id*; عیدگاه - نمازگاه . (The evirous of

Digitized by Google

Shiraz are beautiful, and much resorted to by the people, for recreation.)

گنبدِ عضد = dome of mausoleum of king Azududdaulah.

نصب کردن = to put up, to fix.

حلقه = circlet, hoop.

خاتم = ring = انگشتر - انگشتري

حکم انداز = skilful archers = تیرانداز کامل فن.

در خدمت = in attendance, in the (royal) train.

رباط = a carvansary = کاروان سرا

بام = terrace = بالا خانه.

بادِ صبا = morning breeze.

ارزاني داشتن = to give بخشیدن.

رونق = glory, honour, reputation.

بر جاي = intact, lasting.

حکیمِ روشن راي = a clear-headed sage.

بغلط = at random hit.

هدف = target = نشانه.

(Cf. sometimes a fool speaks to the purpose).

غار = a cave. (remained shut off from the world, in converse with God.)

اغنیا = the rich (s. غني)

هِمّت = spirit of independence.

شوکت = grandeur = بزرگي - عظمت - دبدبه.

نیازمند = indigent, a beggar = محتاج.

آز = avarice = حرص = طمع.

پادشاهي کن = reign supreme, be independent as a king.

بلند = exalted, erect,

طرف = region.

اشارت کردن = to signify, propose, sent word.

عزیزان = the revered, pious.

نان و نمک = bread and salt (*i. e.* dinner.

موافقت کردن = to join (in partaking.) (The third person plural is used, as a mark of respect and reverence.)

شیخ = the reverend father, holy man. (pl. مشایخ).

رضا داد = consented.

اجابت = acceptance = قبول کردن

دعوت = an invitation.

سنّت = law of the prophet = طریقهٔ پیغمبر (the religious obligation which requires Mahommedans to accept every invitation to an entertainments.)

عذر قدوم = apologising for the trouble given,

تلطّف = civility, kindness = مهربانی.

ثنا گفتن = to laud, compliment.

ملاطفت = friendly feeling, (را is redundant in the first couplet of poetry.)

واجب = proper, incumbent.

دف = tabour.

Digitized by Google

چنگ = lute.
نی = نای = pipe.
تماشا = show, enjoying the sight = دیدن .
نسرین = narcissus, eglantine.
دماغ = the brain.
بسر آرد = pass (its) time.
بالش آگنده = pillow stuffed with feathers, (for softness.)

حجر = stone.
دلبر همخوابه = enchanting bed-fellow.
بی هنر = worthless, vile.
پیچ پیچ = grumbling (lit. coil within coil.)
(Cf. the belly is a great curse.) the hungry belly has no ears.

MISCELLANEOUS STORIES.

(1)

ساکن = an inhabitant; باشنده - (fr. سکن was at rest.) pl. سکنه .
ولایت = country; a region ملک' (ولی being near.)
غور = (lit. low ground) A low lying district between Jerusalem and Hawrān.
اکثر = mostly; as a general rule.
احمق = foolish; stupid = بی وقوف
ظریف = witty and clever.
ده = a village; (pl. دهات country.)
واقع = situated.
اکثر اوقات = mostly(pl. of وقت) through the greater part of the year.
مبتلا' = involved, afflicted with = گرفتار .
امراض = (s. مرض') diseases; sickness (adj. مریض).

ناخوشی = illness, malady = بیماری
گوناگون = of various kinds.
متوطن' = inhabitant, (fr. وطن abiding.) a native.
مقام = place, spot = جا .
خدمت بجا آوردن = to serve.
اطعمه = viands (s. طعام).
لذیذ = delicious = مزه دار' .
خورسند = glad = خوش — شاد .
کمر بستن = to gird up the loins, *i. e.* to be ready to do a thing.
غذا = food (pl. اغذیه) .
بسر آمدن = to end, to expire.
وفا کردن = to fulfil = بجا آوردن .
عهد = promise = وعده .
همگی آن - همگنان = all of them.
پرفن' = cunning, wily; حیله باز - (فریب = فن) . مکار
اهل = people (pl. اهالی)
دیوانه (= دیو demon and آنه like) mad. خشک دماغ' - چونی' .

Digitized by Google

قوت { power, strength.
قدرت { زور و توانائي .

از حد بيرون = beyond; impossible for (pl حدود boundaries).

گرد آمدن = to assemble, collect (گرد round; گرد dust, گرد brave.)

إستعانت = aid, assistance, مدد (fr. عون seeking aid.)

فهم { sense and sagacity
فراست { shrewdness and understanding.

منفعل = ashamed, abashed = شرمنده .

براه افتادن = to go away.

سادگي = simplicity, folly = حماقت

(2)

جامه = dress, clothes = لباس .

دلال = a broker (fr. دل guiding)

پيدا شدن = to appear, chance to come.

موقع = opportunity = فرصت .

تهيدست = empty-handed خالي دست .

مثل = a proverb (pl. امثال).

حرام = unlawful (opposed to حلال = lawful) (fr. حرم = was unlawful.) (Cf. ill got, ill spent.)

(3)

قحط = a famine = خشکسالي - گرانی .

اهل شهر = the inhabitants of the city.

فقر و فاقه = want and starvation (فاقه fr. فوق = was poor.)

مکتب = a school = مدرسه (fr. کتب he wrote.)

دست بدعا شدن = to pray to God with hands lifted up.

لشکر شيطان = the devil's army, *i. e.*, boys.

عيدگاه = public prayer ground.

باران رحمت = the rain of mercy, rain (notice the Izafat-i-Istia'ra.)

معصوم = innocent, sinless = بي گناه = (fr. عصم preserved.)

مستجاب = heard; accepted = مقبول .

معلم = a teacher = مدرس (fr. علم he knew.)

(4)

سفينه = a ship, vessel (pl. سفائن)

ماوا = place, seat = جا .

طوفان = a storm of wind (fr. طوف went round.)

مهيب = dreadful; terrible = خوفناک .

ناخدا (ناؤ خدا) = Captain of the ship ملاح .

تسلي = consolation, satisfaction (fr. سلي became consoled.) دلاسائي - خوشي ,

خلاصه = purport, application, (fr. خلص he freed.) حاصل مطلب

(5)

حکيم = a sage (pl. حکما)

أخلاق = (s. خلق) qualities.

Digitized by Google

حميده - پسنديده = laudable.
اطوار = (s. طور) ways (of life) = عادات .
تحريص داشتن = to induce.
عنفوان جواني = the prime of youth = عين شباب - نو جواني

(6)

شومئ طالع = ill luck, misfortune بد بختي - كم قسمتي - سياه روزي .
مي خوار = a sot, a drunkard, باده نوش - شرابي - خمار مي پرست .
مدهوش = stupefied, intoxicated. مست (fr. دهش)
دخمه = a circular stone-building in the form of a cylinder, on the flat surface of which the Zorastriāns lay the bodies of their dead.
بهوش آمدن = to come to one's senses, to come to one's self.
حلقه = chain = زنجير .
تغير = changing, counterfeiting (fr. خير destroying) بدل .
أموات = (s. ميت) the dead = مردگان .
عزيز = dear one (عز esteemed) جاني - محبوب .
سپس = after = بعد ازآن .
قابل دريافت = perceivable.
يار جاني = friend of my heart, my love; dear friend.
قابل اصلاح = corrigible.

مرغوب = desired liked (fr. رغب he desired.)
مفلس = penniless (fr. فلس)
إهل و عيال = family, wife and children (s. عيل) زن و فرزند
ثاني = second.
راسخ = firm, deep-rooted.
استيصال = eradicating (fr. اصل)
محالات = impossibilities (s. محال) غير ممكني .

(7)

خليفه a Caliph (pl. خلفا).
احكام = orders (s. حكم).
تفحص = search, inquiry = تفحص .
مالا كلام = indescribable = بيرون از بيان (ما = what, لا = not = كلام = mention.)
إستقبال = going forth to meet = پيشواز كردن - جلو رفتن .
سر گوشي كردن = to whisper = توئ گوشي گفتن .
اعزاز - احترام = honour; respect عزت - حرمت
دوران = time age = روزگار - زمانه .

(8)

امير = chief, emperor (pl. أمرا).
فارس - پارس = Persia, Parthia.
مسخر كردن = to capture, conquer (fr. سخر he brought him under) فتح كردن .
شعرا = (s. شاعر) poets = چامه سرايان .
مشهور = famous = مشهور يافته .

Digitized by Google

اشعار = (s. شعر) verses, poetry.
غزلیات = (s. غزل) odes, poems.
حافظ = lit. a guardian; one who knows the Koran by heart; the poetical surname of a Persian poet (fr. حفظ he preserved it.)
گوشه نشین = one living a hermit's life, = تارك الدنیا .
عسرت = an indigent condition = بینوائي .
مرید = a disciple (fr. رود came and went.) پیرو
قرب = a position near (a great man.) having an access to a great personage.
ملازمت = waiting on (a great man) (fr. لزم being necessary.)
آثار = signs, traces (s. اثر) علامات .
ریاضت = (fr. روض subdued himself) hardship.
ناصیه = forehead, face : چهره - پیشاني .
معمور = populous, (fr. عمر) آباد = prosperous.
خال = a black mole on the cheek, as a mark of beauty.
ترك = the brown-moled Turk, one of the tribe named Luli, nomads renowned in the time of Hafiz for their dancing and singing talents, which they strolled about to exhibit; (here) a cruel charmer.

هندوي = black = سیاه
پاسخ = answer = جواب .
با اقتدار = of high authority; mighty. (fr. قدر being able.) بزرگوار - شوکتمند .
دریادلي = lit. a heart as large as the sea, *i. e.* great liberality = فراوانئي سخاوت .
عیان = clear, conspicuous; (fr. عین the eye.) ظاهر .
بیان = exposition (fr. بین being separated.) (Cf. What's plain as day, what need to say.)

(2)

در حضرت = in the presence of = روبروئي =
ذکر = talking about = گفتگو.
اتفاق کردن = to agree upon (a thing) همداستان شدن - هم‌راي شدن .
هریسه = a thick pottage of bruised wheat boiled to a consistency, to which are added meat, butter, cinnamon and aromatic herbs.
جمله = all, همه - (fr. جمل he collected.)
مطبخ = a cook = باورچي .
الوان نعمت = dainties; delicious viands; delicacies of various kinds. (الوان = s. لون colour.)
آدم = Adam, the first man. (alludes to the ejection of Adam from heaven for disobedience.)

Digitized by Google

10

عظیم‌الشان = mighty, glorious = عالي .

نوروز = New Year's day, being that on which the sun enters Aries, a national holiday celebrated with much merry-making in Persia. Every body puts on new clothes on this day. Poor men get presents of clothes from rich men.

اقربا = (s. قریب) = near relations. نزد یکان و خویشان .

ناموس = honour, esteem = عزب

ساقي = a cup-boy (fr. سقي gave him drink.) آبدار .

فاخره = gaudy = قیمتي .

در بر کردن = to put on = پوشیدن

مجلس = party, gathering (fr. جلس sat.) (pl. مجالس)

إشارت = sign, pointing. (fr. شار he exhibited.)

ضرورت شدید = a pressing want.

مثقال = a gold coin (pl. مثاقیل)

عطا کردن = to give, بخشیدن ,

(11)

فصل = season = موسم .

بهاران = (بهار spring and آن an adverbial suffix) spring-time, beginning of summer.

هوا = ramble, airing oneself = سیر

گشت = perambulation, recreation amusement = تفرج .

تماشا = sight-seeing, walking abroad for recreation (fr. مشي walking.) دل خوشي .

دشت = a desert = بادیه - بیشه .

موضع = a place, a spot of ground.

خرم = pleasant, delightful = خوش

توقف = delay, pause (fr. وقف stopping.)

إلتفات = minding, attending to (fr. - لفت turning to-wards another.) میل - توجه رغبت .

اصحاب = the friends; (s. صاحب) .

متعجب شدن = to be surprised.

توقع = hope أمید (fr. وقع alighting of birds.)

تمتع = deriving an advantage فائده گرفتن .

سفره = a tray, table; a circular piece of leather which travellers spread upon the ground; when on the road, it is contracted by strings round the edges into the form of a wallet for carrying provisions; it is so named because it is taken on سفر = journey.

(12)

طب = the science of medicine علم علاج .

حفظ صحت = preservation of health.

ترتیب = order (fr. رتب he set in order.)

حاش لله = God forbid! خدا نکند

مطبوخي = decoction (fr. طبخ to boil.) جوشانده .

Digitized by Google

تفصیل = details, prescription (fr. فصل = cutting.)

من = a weight which varies from 7½ lbs. to 116 lbs. in the different provinces of Persia.

عنّاب' = jujube fruit.

سپستان = sebestens; a glutinous fruit, used in medicine.

گل بنفشه = violet flower.

هلیلهٔ زرد = yellow myrobalans.

خاریقون = Agaricum.

اسطو خودوس' = French lavender.

ترنجبین' = Manna.

شیر خشت = Manna.

شربت = syrup (fr. شرب = drank)

تلیّن = laxative.

(13)

مغرور = proud (fr. غرّ) خودبین - خود پسند .

بي ادب = rude, unmannerly = بي مليهٔ - نا تراشيده .

ضعف = infirmity = کم زوري .

سفیه = a fool = ناخرد - خر .

سن و سال = age, years = عمر .

مشایخ = (s. شیخ) old persons پیران .

فرومایگی = levity, meanness = کمینگي .

آشکارا = evident, manifest = ظاهر

(14)

قدح = a cup = جام (pl. اقداح).

حظ نفس = lit. sensual joy (here) tasting, taking; آشامیدن .

اجازت = permission, (fr. جاز passed, made current (money)

چیزي بگویم - کلمهٔ بگویم I may speak something.

خلیفه = (fr. خلف succeeding.) the successor to sovereign power, applied especially to the successors of the prophet, who united the characters of head of the state and of the Mah. religion; a viceregent of the Prophet (pl., خلفا)

(15)

علي الصباح = early in the morning = صبح زود .

سواره = on horse-back, بر اسپ سوار شده .

کریه منظر = of a forbidding face زشت رو .

قبیح = ugly, ill-looking بدگل .

فال بد = a bad omen = بد شگوني

زجر = scolding, ملامت -

توبیخ = taking to task = سرزنش

نا حق = for nothing = بي سبب

ملامت کردن = to blame; (fr. لوم blaming)

استعذار = apologising (fr. عزر)

خلعت = a dress of honour with which princes invest those they mean to dignify. Usually the *Khilat* consists of pieces of cloth not made up, and sometimes it consists of arms, jewels, or other valuables, without any articles of attire; a complete *Khilat* may

Digitized by Google

include arms, or a horse, or an elephant. A Khilat is sometimes given to a person invested with a new office, as a token of confirmation. It is likewise presented or sent as a present by men of rank to visitors of distinction. (fr. خلع he took off from himself and bestowed upon him a garment.)

إلتماس = request; (fr. لمس praying.) درخواست .

رخصت' = leave, permission = اجازت .

شوم رو = of an unlucky or ominous face نا مبارک رو .

خاصّ = special (fr. خصّ) particularized.

ظرافت = wit = humour = لطافت - شوخي .

دوموي = having half grey and half black hairs, *i. e.* middle-aged.

حبالہ = (lit.) a net, gin; knot, wedlock.

نکاح = matrimony, marriage.

بحبالۂ نکاح در آوردن = to take in marriage, to take to wife. - بزني گرفتن - نکاح نمودن - ازدواج کردن - زن کردن .

سالخورده = advanced in years, old, پیر - سالدار - سالدیده .

نوجوان = quite young = خورد سال - کم عمر .

بالاتّفاق = unanimously, with one consent (بال , bil, with, by.) (fr. وفق agreeing.) هم خیال شده .

تعظیم = (fr. عظم became great); ceremonious attention.

بجا آوردن = to show = کردن .

شانہ زدن = to comb (fr. شان a bee hive.

مخالف = different = جداگانہ .

استیصال نمودن = to root out, pull out (fr. اصل root) دور کردن .

(17)

خوک = a frog = وزغ .

نغمہ سرای = singing = سرودن .

دل خراش = heart-scratching, discordant.

نشاط = joy, pleasure = خوشي .

طرح آشناي افگندن = to form friendship دوستی کردن .

حوالہ کردن = to leave to, refer to

رشتہ = a string = ریسمان .

تشریف آوردن = to come (a polite form.)

نگوسار = upside down, topsy-turvy.

شومي = evil = بدي .

مصاحبت = company = دوستي

(18)

اعرابي = a desert-dwelling Arab.

سوگند خورد = vowed = عهد کرد

درم = a silver coin, generally in value about two pence sterling.

Digitized by Google

پشیمان = sorry = نادم .
جدا = بي يكديگر .
قلاده = a collar, necklace.

(19)

رسن = string = ريسمان .
صومعه = hermitage (pl. صوامع) زاويه - تكيه .
طائفه = a company = گروه .
صورت بستن = to be possible = ممكن بودن .
سگ شبان = a watch-dog (lit. a shepherd's-dog.)
جادوگر = a juggler (fem. جادوزن) ساحر .
چشم بندي = jugglery, optical delusion.
گلوي = throat = حلق .

(20)

فيلسوف = a philosopher. (pl. فلسفه).
روم = the Roman empire; the whole of Turkey,
أجل = death; (lit. the end of a fixed time) (pl. آجال) موت
حسن عمل = good actions = نيكي .
قول = dictum; text; (pl. أقوال)

(21)

خواجه = a gentleman (pl. خواجگان)
بازار = (ابا broth and زار place) market.
تهديد = to threaten, to snub (fr. هد).
سرانجام دادن = to perform, do.

إشارت = direction, command, (fr. شار he pointed) حكم .
عجلت = haste = زودي .
فرصت = time = وقت .
قليل = short = اندك .
يعني = namely, to wit. (fr. عني signification.)
علاج = medical treatment, دوا (fr. علج strove.)
أرباب نشاط = musicians, singers (s. رب master.) نواگران - مغنيان .
نشاط = pleasure.
صحت = health, recovery = تندرستي (fr. صح was sound.)
نغمه = a song ; music pl. نغمات .
غسال = a washer of dead bodies.
دار فاني = the abode of frailty or mortality, *i. e.* this world.
سراي abode } The next
جاوداني permanent } world.
نقل كردن = lit. to go from one place to another, *i. e.* to die.
غسل = washing (religiously).
ميت = a dead one (pl. أموات).
مرثيه = an elegy (fr. رثي bewailed.) نوحه - سرود ماتم .
موزون كردن = to put in verse, to compose.
نوحه گري = mourning; to chant a dirge ماتم گري .
مرقد = a grave = قبر - گور - مزار - تربت - مرقد - مدفن .
حافظ = one who has the Koran by heart (from حفظ he preserved it.)

Digitized by Google

بالين = head (of a tomb or bed) سر .

تُربت = a tomb (fr. ترب had dust on him.)

ختم کردن = reading the Koran from end to end, a work of religious merit.

کلام مجید = the word of God *i. e.* the holy Koran کلام الله .

(22)

يتيم = an orphan (pl. ايتام)

والله = by God = بخدا قسم است - بخدا .

نی = no = لا - خير .

سبحان الله = praise be to God.

بخل = stinginess = امساک . (The Arabs are proverbial for their great liberality.)

(23)

راستي = straightness.

تقدم = precedence = پيشي .

آزادگي = independence.

فراغت = freedom from care = بي غمي .

پير طريقت = a spiritual guide.

تاب داشتن = to be able to bear.

رمز = mysterious allusion = کنايه .

(24)

حکما = (s. حکيم) = sages = دانشمندان ,

تفحص = search, inquiry = تلاش .

بليغ = great, much = بسيار .

شفيع = intercessor.

تضرع - نياز = lamenting ; earnest prayer and supplication بعجز والحاح زاري کردن .

مبشر = a bearer of good news ; an announcer (fr. بشر = he rejoiced him.) خبر رسان .

(25)

کر = deaf = ناشنوا - گران گوش , اصم .

مراغ = trace = أثر - نشان - پي .

سمت = direction = طرف - جانب .

نزر = present = بخشش - صله - هديه - عطيه - دهش .

الغرض = in fine = القصه - حاصل کلام - قصه کوتاه .

کره = a colt.

معامله = affair (fr. عمل)

وکيل = an agent (pl. وکلا) (fr. وکل to entrust.)

شاهد = a witness = گواه (fr. شهد to witness.)

سه طلاق = a legal divorce. (it is to be pronounced thrice, and cannot be revoked.) (fr. طلق = loosened.)

(26)

پارسا = pious = صالح - خداترس - عابد - پرهيزگار - ديندار متقي .

نتائج = litter (s. نتيجه)

عصا = a stick = چوبدستي - چماق - کتک (pl اعصا)

تنبيه = to correct = ادب کردن نمودن سرزنش کردن - عيب گفتن .

(27)

ترکش = quiver = تيردان - تيرکش - کيش .

Digitized by Google

معنی – a circumstance; an event.
رکابدار = an attendant: a cup-bearer; آبدار.
آب زلال = pure, limpid water.
طاقت = patience = صبر = تاب
قطره = a drop (pl. قطرات)
اژدها = a dragon = مار بزرگ
سراسیمه = astonished, confounded = درهم برهم.
مطهره = a vessel with a spout. (pl. مطاهر)
شتاب زدگی = rashness, over-hastiness.

(28)

نامه = a letter = مکتوب - خط - نوشته.
دریابار = (lit. abounding in rivers) the south coast of Lāristan and Karman.
سود = profit = نفع.

(29)

یار عزیز = dear friend = دوست جانی.
عهد بستن = to promise, to agree = پیمان.
مرافقت = travelling in company with = همراهی.
شور و غوغا = uproar, row, noise and tumult.
بهره = share, portion = بخش - حصه.
نقصان = harm; injury (fr. نقص)
شرکت = partnership = هم بهرگی - انبازی.

منافع = profits, gains (s. منفعت).
روا داشتن = to deem right; to allow.

(30)

اسکندر رومی / اسکندر اعظم } Alexander the Great.
ایام محاربه = time of war (fr. حرب = he fought.)
دارا = Darius, son of Darab, king of Persia.
راهوار = a fleet (horse) a good roadster; تیزرو.
صبارفتار = wind-footed = بادپا.
ملاحظه = inspection, reviewing = مان (fr. لحظ = observing.)
لاغر = lean, thin = کم قوت - نزار.
عتاب و خطاب = angry words.
محل = occasion = جای.
آلت (lit.) instrument; a machine.
فرار = running away, escape = گریز.
قرار = stability, firmness (fr. قر).
یعنی = that is to say, to wit (fr. عنی).
لطیفه = a joke, (pl. لطائف) شوخی - ظرافت.
پایه = dignity, rank = رتبه.
منصب = station (fr. نصب set up) مرتبه.

(31)

Yākub, surnamed Lais (lion), the brazier, who had become a king.

Digitized by Google

ایّامِ سلطنت = reign (s. یوم) زمانِ پادشاهي (from سلط he ruled) .

بي نوا = without means, a pauper. نادار - بي‌زر - مفلوك - فقير - مفلِس .

ضعيف الحال = not well off in his circumstances = بدحال .

عهد = reign = ایّامِ سلطنت = زمان .

أغنيا = rich men (s. غني)

سيستان = a country lying to the eastward of Persia proper.

معرض = place.

مواخذه = reproach, reproving (fr. أخذ taking.)

أثاث البيت = household goods; effects (fr. أث became much) متاع - خوانته .

ضبط = seizure, confiscation, = فرق .

شبيته = evening meal= نانِ شام

دوچار شدن = to meet = ملاقي شدن .

إنصاف = justice, (fr. نِصْف taking half.) داد ,

مال و منال = wealth and property مال و حال .

(32)

ماضي = bygone = گذشته .

وزرا = ministers (s. وزير) (fr. وزْر = weight, back.)

حرفه = profession = صنعت - پيشه - كار .

شريف = noble = عالي .

براي إمتحان = for a trial = براي آزمايش .

دسته تره = a bundle of vegetables.

مسلم = a precept, a maxim.

نيرزد =is not worth=(fr. ارزيدن)

جالينوس = Galen, the physician.

كاه = hay = علف خشك .

سبوس = bran, chaff,

هرزه = nonsense.

آزرده = angry, put out = متغيّر - مكدّر .

إشارت = pointing out (fr. شور) نشان دادن .

نفيس = precious = ذي قيمت - گران‌بها - ثمين .

مهره = a shell.

(33)

كريه منظر = ill-looking, of a forbidding face=زشت رو-بدگل

نفرت كردن = to be disgusted = بيزار شدن - دوري اختيار كردن .

منّت = obligation, favour = مهرباني .

لطف = kindness = عنايت .

نقّاش = a painter, limner = مصوّر .

ماهر = expert, skilful; master (of any art.) كامل فن - استادِ فن .

صورتگري - مصوّري = the art of painting = تمثالگري - چهره پردازي - تصويركش

Digitized by Google

مانی = name of a celebrated Persian painter.

ساده = a simple fellow; a simpleton احمق.

نیرنگ = deception, magic = حیله بازی - مکر - فریب کاری - شعبده - حقه بازی.

نقش = fun = تماشا - شوخی.

مثال = model (pl. امثال) نمونه.

تمثال = portrait; semblance (pl. تماثیل).

(34)

ملاقات = meeting; (fr. لقی visiting.)

مراسم = customs, conditions, duties (s. رسم).

ادا = performing = بجا آوردن.

میزبانی - مهمانی = hospitality = مهمانداری.

خزائن = a treasury, treasure (s. خزینه).

دفائن = things buried or hidden; treasures, hordes (s. دفینه).

مرفه الحال = in easy and opulent circumstances; well-off; in clover; (fr. رفه found ease) آسوده - فارغ البال.

جان حق تسلیم کردن = to surrender the soul to God; to give up the ghost; to die; فوت شدن - رحلت کردن - وفات کردن.

وا نمودن = to point out,

متحیر = amazed, confounded (fr. حیر confounded) - دم بسته - دنگ - مات.

هستی و نیستی = ماند و بود having or not having (a thing); possession or non-possession.

عالم اسباب = the world, this life.

اعتبار = reliance, trust (fr. عبر faith.)

ورطه = a whirlpool (pl. ورطات) گرداب - گرداب.

تعجب = wonder, astonishment, حیرت.

خواست خدا = the will of God = مشیت ایزدی - مرضی مولی.

تسخیر = conquering, subduing (fr. سخر he brought him under).

حرکت = act, conduct (pl. حرکات) رفتار.

استفسار = enquiry, demanding an explanation (fr. فسر enquiry.)

ماجرا = (fr. ما what, and جری happened) an event, adventure = سر گزشت.

بی کم و کاست = without reserve.

تکرار = repeating, (fr. کر repeating) reiteration; بار گفتن - اعاده کردن.

انقلاب روزگار } the vicissitudes of life; the reverses of fortune. تغیرات زمانه - حوادث زمان - گردش چرخ (fr. قلب to change.)

از - سیل سرشک &c. = shed a fountain of tears = آبدیده شد - اشک بارید.

Digitized by Google

تَرَحّم = pitying, feeling a tender tendency towards = همدردي - دل بحال کسي سوختن .

(35)

طبيب = a physician (pl. اَطبا)

عيسوي دم = possessing the breath of Jesus, by which he resuscitated the dead; skilful.

بيقرار = restless, suffering pain.

صعوبت = severity = سختي .

آلم = pain = (pl. آلام) درد .

علامات - اسباب diagnosis; causes and symptoms.

مشابه = like = مثل - شبيه .

جلا = lustre, brightness (جلا = exile.)

بصارت = sight = نور ديده .

مزاح ريشخندي - مسخره joking, fun, trifling with.

تميز = discriminate فرق کردن کردن .

مرا اوقات تلخ است = I pass or suffer bitter times.

مداوات = medical treatment.

لازم = necessary = ضرور .

(36)

ولايت = country district = مملک - اقليم .

فرمانده = a king = فرمان فرما - فرمان روا - تاجدار - راي - ملک - پادشاه .

اخلاص = sincerity = پاک نيتي

لوازم پاسباني = the dues of watching حراست - شرائط نگهباني .

از دور دست = from a distant country.

همجنسان = those of the same kind.

طويله = stable = اصطبل - آخور

رئيس = a chief. (pl. رؤسا)

حواله = charge = ديده باني - نگهباني .

غلام = a bond-servant, مملوک - پرستار .

شيشه گر = a glass-blower.

عسس = a policeman = قراول - پاسبان .

گرداب = a whirlpool= غرقاب .

صورتي = possibility; chance; (Tr. that would have been something)

نقب = digging through a wall.

دشنه - خنجر - کارد = poniard, dagger, knife.

در حين خواب = while sleeping soundly.

حد = power = يارا .

ولي نعمت = benefactor, patron, master.

مالامال = brimful, drenched = لبريز - پر .

شبستان = bed-chamber = اوطاق خوابگاه .

(37)

وظيفه = an allowance of fodder commons (by the day.)

مناجات = prayer = التماس - عرض (fr. نجي).

Digitized by Google

علاقه = (fr. علق clung) ownership آقائي .

حق = God ; (also, truth, right.) ايزد .

تعالي = the most high (God.)

دعوت = (fr. دعو calling.) prayer, petition ; التماس .

اجابت = complying to, listening to, (fr. جاب = answered) قبول گردن .

آوندگر = a potter, كوزه‌گر - كلال .

مفال = earthenware = ظروف گلين .

سبزي = grass, verdure = علف - گياه - خضرت .

دعا = prayer (fr. دعو he prayed.) درخواست - تمنا (pl. ادعيه).

خواجه = master = مالك .

متبدل (بدل changed) changed.

دباغ = پيرايندهٔ چرم = a tanner.

حمار = a male ass = دراز گوش (pl. حمر).

اسباب = causes (s. سبب).

شكوه = a complaint = فرياد - شكايت .

علاوه = (fr. علو superadded) in addition to = زياده - هم .

بيزار = displeased, tired with = ناخوش - ناراض .

(38)

ثعلبي = name of a poet.

منصور = Caliph Mansur (lit. Victorious.)

مدح = praise = تعريف (opp. قدح)

درسلك نظم كشيدن = to compose, (lit. to draw in the string of verse) به نظم درآوردن - بيت بستن .

صله = reward = عوض انعام .

قصيده = a species of poetical composition, similar in form to the Ghazal ; a poem (pl. قصائد).

استماع = hearing (fr. سمع heard)

واحسرتا = also = افسوس .

تبسم = smiling (fr. بسم). لب خندكردن - زير لب خنديدن

عظيم الشان = of mighty renown = والاشان - عالي‌شان .

والله = by God = بخدا .

آرزو = desire, wish = خواهش - تمنا .

ارزاني فرمودن = to give, bestow = عطا كردن .

نافع = beneficial = سودمند - مفيد

(39)

كشاورز - مزارع = a farmer, a cultivator (fr. زرع to sow) كشتكار - زارع - برزيگر .

فواكه = fruit-trees (s. فاكهت fruit.)

لذيز = delicious, savoury, مزه‌دار خوش گوار .

هديه = a present to a superior (pl. هدايا).

نقل كردن = to transfer, transplant.

بني آدم = the sons of Adam, *i. e.* mankind.

Digitized by Google

قسمت = lot = بهره - مرنوشت .
راضي = content = خوش - قانع .
شامل = extending, surrounding.

(40)

ایاز = name of a favourite slave of Sultan Mahmud.
غرفه = upper chamber, balcony on the top of a house.
غليظ = course, thick, dirty, filthy.
رخت = dress = لباس .
بندگي = service = غلامي .
ألبسه = (s. لباس) clothes; vestment; (fr. لبس clad.)
قدر = value, worth = قيمت .
نعمت = kindness, favour, bounty.

(41)

متصل = neighbouring, (fr. وصل joined) همجوار - نزديك .
حقارت = contempt, scorn, (حقر was vile.)
رهرو = a traveller = مسافر .
سرزنش كردن = to take to task, ملامت كردن .
راضي = satisfied = خرسند - خوش .
بخاطرجمع = at ease, happily = باآرام
منصوبه = resolve, aim, contrivance = اراده (fr. نصب to fix.)
عنوان = way, manner - طور .
ملك = property (pl. أملاك) مال .
نجات = freedom, (نجي set free) رستگاري .
مورد = deserving of = سزاوار .

تحسين = praise = آفرين - ستائش .
قصبه = a town or large village (pl. قصبات).
تضحيك سخريه = ridiculing, laughing at, to make fun or jest of; to laugh and jest; to flirt, مسخره كردن - ريشخند كردن .
طبائع = (s. طبيعت natures.)
مختلف = different, جداگانه (fr. خلف coming after.)
يارا = courage, power = حد .

(42)

شكايت = a complaint (fr. شكي complained.)
عامل = an intendent of finance; a collector of revenue (pl. عمال).
راستبازي = fair play = ايمان داري .
عدالت شعاري = sense of justice = دادگري .
ديانت = honesty; (fr. دان) امانت پيشگي .
نظير = an equal, a second (pl. نظرا) - ثاني - عديل .
اعضا = limbs = (s. عضو).
جوارح = members (of the body) (s. جارحت).
أمانت = rectitude, trustworthiness, probity (fr. امن secure.)
محض = quite = عين .
علاقه = province, district, division, (fr. علق clung) (pl. علاقجات).

Digitized by Google

معمور = full = پُر (fr. عمر).
نعمت = blessing, boon, happiness.
مَحروم = excluded, without a share = بي بَهره (fr. حرم prohibiting.)
ثبوت, جُرم = proof, determination (of guilt) conviction; (fr. ثَبَت = subsisted.)
عزل کردن = removing from office برطرف کردن - از نوکري دور کردن .

(43)

کُتُب = (s, کتاب,) books.
شرير = bad, wicked = بدکار .
اعتماد = trust, reliance (fr. عمد leanning upon.
تمثيل = exemplification, parable; مثال دادن, .
مَوضعي = place = جاي .
اِشتعال = kindling (a fire) روشن کردن - سوزان کردن .
دل بسوخت = felt for = رحم آمد .
سُنّت = custom, nature, (fr. سَن instituted, institution); (pl. سُنن) آئين .
مُعاونت = assisting; (fr. عَون help.)
مُكافات = (fr. كفي sufficient) retribution, recompense = پاداش .
دعوي = assumption, case = قضيه - مُقدمه .
حُجّت = argument, proof.
گاو ميش = a buffalo.
گاو زمين = the cow which supports the earth on its horns. The energy implanted by the Creator in the heart of the earth.
ملامَت = reproach, (fr. لوم blaming.)
ثور فَلَك = the sign Taurus, (lit. the bull of the sky.)
نتائج = litter, births = بچها (s. نتيجه result.)
مرداد = let loose = رها کرد, .
حُقوق = (s. حق) rights, claims, obligations.
اعتبار = taking into account; minding, weight; (fr. عبر faith.)
حرارت = heat; (fr. حرّ being hot) تاب .
طينت = innate disposition = خصلت .
جزا = recompense, retribution.
تن در دادن = to submit to; to be ready.
باور = believing, faith يقين .
فريفته = deceived = مفتون
تقصير کردن = to fail, to fall short, to omit (fr. قصر diminishing.)
تعجيل = making haste, urging, accelerating. (fr. عجل).

(44)

فَواكِه = (s. فاكِهت) fruits ميوه جات .

Digitized by Google

باغبان = a gardener = ناطور

مسلوک = treatment; (fr. سلک strung.) رفتار

کوهسار = hilly country, سنگ لاخ.

معدوم = extinct, (fr. عدم lacked.) نابود — گم.

حرکت = act.

سمّ قاتل = a deadly poison; زهر کشنده.

شربت = a drink; (fr. شرب drank.)

ممات = death = وفات - سام - موت.

عقلا = (s. عاقل) the wise. فرزانگان.

(45)

طرار = a cut purse; a sharper. حیّال - مکّار - عیّار.

نبوت = prophetship = رسالت

دعوی کردن = to claim, to pretend.

ثابت کردن = to make good = تصدیق کردن.

جوشن گزار = sharp enough to cut a coat of mail.

خاصّ = special; royal (opp. عام)

متوجّه = turning to, addressing مخاطب.

بید مشک = musk willow.

منکر = a denier = انکار کننده

احتیاج شدید a pressing want.

جسور = bold, brazen-faced دلیر

(46)

تواریخ = (s. تاریخ) histories, annals; (fr. أرّخ dating a letter.) اخبار.

مسطور written (fr. سطر to write) نوشته - مذکور.

مدائن = Ctesiphon or Madain; a collective name of seven cities. (s. مدینه a city)

عرصه = a square, a quadrangle; an open space free from buildings (pl. عرصات).

صفّه = floor raised a foot high, made of stone; a dais; a sofa.

متمسک = stingy; a miser; (fr. مسک holding fast)

ابا کردن = to refuse = انکار کردن

بساط = a carpet = گسترده - تالیچه

مرصّع = chequered; ornamented.

بی حجاب = without any fear (fr. حجب veiled)

کتلبه = a cell, a hut = خانهٔ کوچک

ضرب المثل = proverbial = قابل نظیر مثلی - مثالی.

(47)

سلاطین = a sovereign (s. سلطان) (fr. سلط he ruled.)

بامداد = morning = پگاه - صبح.

مبارز = a warrior, hero, brave soldier; جنگ آور (fr. برز)

صف شکن = breaking the ranks (of war) valiant, warlike; veteran.

میمنه = the right wing of an army = جانب راست.

Digitized by Google

مَیسَرَه = the left wing of an army جانب, چپ .

مجال = power; (also, respite) قدرت - فرصت (fr. جول going round.)

معرض = place of meeting or exposure.

مَرکب = a horse, camel, or any other conveyance (pl. مَراکِب) (fr. رکب riding.)

مُهِمّ = an urgent or serious business (pl. مُهِمّات or مَهامّ).

حاجب = a chamberlain (pl. حُجّاب) (fr. حَجَب veiled.) = دربان .

عزرائیل, = name of the angel of death, ملَك الموت - قابض ارواح .

اِضطراب = agitation, perplexity (fr. ضرب)

(48)

عَورت = the private parts; any part of the body which it is indecent to expose, particularly from the navel to the knee; عورت‌پوش) ستر - شرمگاه breeches.)

مَعیشت = leading a life, (fr. عیش or عاش) زندگانی .

تحمل = putting up with, enduring patiently (fr. حمل he bore it.) برداشت .

مَشقت = distress, trouble, toil, affliction (fr. شق labour.)

حدیث = mystical saying (fr. حدث narrated.)

مُصاحبت = company, being an associate.

تکفّل = undertaking (fr. کفل surety.)

وزارت, = the ministry; premiership, the office of prime-minister وزیری (fr. وزر supporting.)

برکت = blessing, auspiciousness (fr. برک praying for one) یُمن .

عَروس = bride توبانو .

طلاق = a divorce; putting away; (fr. طلق separated.)

دُنیا = the world; (fr. دنو low.)

(49)

قُرب = vicinity = نزدیکی .

فرود آمد = encamped = نزول کرد

رسول = an ambassador, legate; (pl. رُسُل) (fr. رسل sent or brought a message.) سفیر - ایلچی - فرستاده .

درخلوت = in secret (opp. در جلوَت) ? in private در پنهانی

اِسرار (s. سِرّ) secrets = رازها

in public علانیه .

قدیم‌الایّام = in days of yore, in early ages زمان, پیشین .

سُرعت = quickness, haste. (fr سرع)

مستاصل = extirpated نیست و نابود .

خَلَل کُلّی = a very great loss.

Digitized by Google

خراج ارتفاع { tribute, revenue. } حاصل ملك

مراجعت = returning = باز گردیدن (fr. رجع).

خدم و حشم = servant, domestics; (s. خادم) train, equipage دار و دسته (pl. أحشام)

انگشت در تمك زدن to cut meat together, to dine with; باهم خوردن .

موعود = fixed, (fr. وعد) متعین

مواکب = (s. موکب) troops, legions; لشکرها جیش و جند .

خیل = horsemen, cavalry, (pl. أخیال or خیول) سپاه .

حصر و اندازه = counting, enumeration اندازه - حد حساب - شمار .

أجزا = parts (s. جزء.)

حصر = comprehending.

قاصر = unable, falling short of.

عدد إحصا = numbering, computing شمار - أنداز .

متقاصر = unequal to the performance of a thing (fr. قصر) کوتاه .

ذرّه = a particle, an atom (pl. ذرات).

قطار رشته = train, file, rank, procession (fr. قطر dropping of water.)

بمقابله = compared with ; (fr. قبل went before) نسبت به .

دائره زدن = to form a circle (pl. دوائر) (fr. دور going round.)

مرکز = centre (of a circle) مدار - قطب .

محیط = circumference = دور - دائره .

معاذالله = God forbid ! heaven defend me !

دستان = stratagem, fraud = مکر و حیله .

زرق = hypocrisy, fraud = ریا - شید - سالوسي .

پیشه کردن = to resort to.

بدرقه = Body guards = فوج خاصه موکب همایون .

متطیع = submissive = فرمانبردار

قفا = back = پشت .

مسماط - مائده = a table covered with victuals (pl. موائد) (pl. متمط) = دسترخوان .

خیمه = circular pavilion = چادر (pl. خیمات or خیام or خیم).

أطلس = satin.

به تخصیص = in particular, (fr. خص particularised.)

أمثال (s. مثل) like things. مانندها .

حریص = greedy, = آزمند

عنان = rein, bridle, = زمام (to pull the reins *i. e.* to proceed towards.)

نصیبه = a lot = بهره .

(5)

أدیب = a guardian, a tutor; a teacher of manners (fr. أدب he became well-disciplined) (pl. أدبا)

Digitized by Google

اَلَم = pain, smart, دَرْد .

قطراتِ اَشْك = drops of tears.

جزع نمودن = to sob, to weep piteously.

درحال = at once, there and then, فوراً .

صدرِ تعظیم = a seat of honour; the highest seat.

بمثابهٔ = like = مانِنْد .

تعزیب = punishment, (fr. عزب punished).

ترحّم = pity, feeling a sympathy towards.

خلافت = the office or dignity of a Caliph; بادشاهي Caliphate; receiving the purple.

(51)

قدحي = a large cup = جام

پدرود کردن = to say farewell, to leave = وداع نمودن .

رازِ سر بسته = mysterious secret.

کنگش = conference = مجلِس .

بوتیمار = a kind of bird, (fr. بُو father, and تیمار = sorrow) so called because when it sits on the bank of a river, and though thirsty, it never drinks from it, fearing lest the water should run low.

إمتیاز = distinction (fr. ماز) سرفرازي .

دولتخواهان = friends, well-wishers = خیرخواهان - دوستان .

همدمان = friends.

دوربین = far-sighted, intelligent.

(52)

میمون - بوزینه - بوزنه = a monkey.

درودگر = نجّار = a carpenter.

ارّه = a saw.

شق = cleft = شگاف .

بسیاربد - نیك بد = very bad.

دمستبرد = punishment = سزا

سزا = proper = واجبي .

فضولي = meddlesomeness = دخل (Cf. Monkeys make but bad carpenters; a cobbler should not go beyond his last.)

(53)

کَشَفي = a tortoise = سنگ پشت .

عقرب = a scorpion (pl. عقارب) درازدم - گژدم .

إتحاد = intimate friendship = (fr. وحد being one) آشنائي - دوستي - یاري .

متعذّر = difficult, impossible = دشوار - مشکل - ناممکن .

زحمت - محنت = trouble = کلفت

ساحل = shore (pl. سواحل) کران - کناره - لب .

شناوري = swimming = آب بازي .

صوت = noise (pl. اصوات) آواز .

إحساس کردن = to feel = معلوم کردن .

إشتغال = being employed = پرداختن - مشغولیت .

بي مروّت = ungenerous, inhuman ظالِم - نامردم .

خارامثال = as hard as flint or hard stone = سخت

Digitized by Google

مقتضي = demanding, requiring خواهش‌مند - طالب .

(54)

زمانِ قديم = in former days = زمان بامتان - ايام سابق .

سيمرغ = a fabulous bird, also called عنقا , said to be known as to name, but unknown as to body; griffin, سي thirty and مرغ = bird, so called because of its hugeness.)

قاف = A fabulous mountain, imagined to surround the world and to bind the horizon all sides.

شَغَف = longing, yearning - آرزو - شوق - رغبت - مَيل - اشتياق .

تجرّع - drinking = نوشيدن .

مضطرب = tormented, chagrined, afflicted.

متقارن اين حال = at that instant, simaltaneous with that.

فتراك = saddle-straps or cords fized to the saddle for hanging game &c.

منبع = fountain, spring, (pl. چشمه (منابع

لُعاب = spittle, saliva, dribble آبِ دهن .

حركت = an act = كار - عمل

(55)

تجرّد = celibacy= عزبي - مجرّدي بي زني .

عروسي كردن = to marry (as a man) زن كردن ; (for a woman, شوهر كردن)

پارسائي = chastity = عصمت - پاكدامني .

غمگسار = sympathising (fr. گسارِدن = to alleviate).

جا = love = مهر .

برابروگره = a frown; looking cross.

خانواده = family = خاندان

خجستگي سيرت = nobility of nature نيك نهادي .

(56)

ميزان = rule.

ارباب علم = the learned عالِمان

سعادت = happiness= فلاح-بركت

آخرت = the next world = عقبي

اهلِ مكارمِ اخلاق = those possessed of noble and generous qualities.

اخلاص = sincerity = صفا-خوش باطني .

فرائض = (s. فريضه) things very necessary.

مشتهياتِ نفس { carnal desires, beastly propensities.

رحمتِ آخرت { future salvation نجات .

اليم = torturing, excruciating.

معاشرت = associating, social intercourse, intimacy.

فريق = class, divison.

انقسام = being divided into parts.

بمثابه = like = مثل

Digitized by Google

احیاناً = sometimes, now and thin (Ar. Adv. from احیان) (s. حین) = times.

حکم کیمیاگرفتن = to be as unknown as the philosopher's stone. مشهور الاسم و معدوم الرجسم .

عدم = extinction = نیستی .

رایحه = smell, odour = بوی .

گمان = a feeling of suspicion.

معدن = a mine = کان .

موذیات = noxicus reptiles.

تقرب ملوک = a position near the kings.

(57)

خوشگلی = beauty, comeliness خوبروئی - جمال - زیبائی - نیک منظری - پری پیکری - خوبی - خوشوضعی .

بی نظیر - بی مانند = matchless = - بی بدل - لاثانی - بی مثل - بی همتا - بی قرین .

ماه تمام = the full moon = بدر (هلال = ماه نو = the new moon.)

مهر = the sun; love.

عکس = reflection.

عارض = cheek; side of the face = رخسار .

دل ربا = heart-ravishing.

عرق خجلت = blush, funk, (Arq = a vein.)

ازروی نیاز = entreatingly, prayingly.

ابر نوبهاری = vernal clouds (ابر مرده a sponge.)

جان مادر = my lovely daughter.

فدا = devoting oneself to another, sacrifice, offering = صدقه نثار - تصدق .

قضیه = affair, thing = (fr قضی decreed.)

وقوف = knowledge = علم = خبر .

تصور = thinking, apprehending (fr. صدر - painted.

ملک الموت = عزرائل = the angel of death; the god of terrors.

قبض روح = taking or seizing the life.

اینک (= این را نگر) behold! lo

نازنین = lovely = محبوب .

(58)

قصص = histories, stories (s. قصه fr. قص)

عهد = time = زمانه - ایام .

خوشه انگور = a bunch of grapes.

سرکه = vinegar.

سرکه ابرو = cross look, frown;

کله = head = سر .

معلق = suspending = آویزان

(59)

بدگلی =(opp. خوشگلی) ugliness.

عقد نکاح بستن = to marry. give in marriage, join in wedlock.

ملول = to be sick or tired of, anything = بیزار

Digitized by Google

شب ِ دیجور = a dark night.
عفریته = an ogress ماده‌غول - شیطانه .
بزلي گرفتن = to take to wife, marry.
میلها = miles.
زوج = husband (fem. زوجه) (pl. شوهر - شوي - خاوند) ازواج
حجاب کردن = to veil, hide the face پرده کردن .
مضایقه کردن = to object to = مانع شدن .

(60)

عزیزي = a dear friend.
خوارزم = (fr. خوار = insignificant, and رزم = battle.) Khosrmia, lying along the banks of the river Oxus and extending to the Caspian sea.
هم‌کاسه = a fellow-commoner; a boon companion=هم نواله و هم طبق .
در حال = at once = فورا
پاشنه = the heel = پس پا .
معاونت = help = مدد .
وصل = دوستي = friendship.
ناکسي = a worthless fellow.
ختم کردن = to end, to be quits.

(61)

ابراهیم ادهم = a mighty king of Balkh, who renounced his kingdom and the world.
ایثار کردن = to bestow, offer.
عارف = holy man, a saint.
همت = ambition, magnanimity

(62)

خانگي = domestic (as, opposed to وحشي = wild.)
ماکیان = a hen = مرغ خانگي .
سیخ = a roasting-spit.
تابه = a frying-pan.

(63)

دعوت = inviting to a feast (fr. دعو = to call.)
روز جزا = the day of judgment = روز قیامت - یوم‌الحساب - روز داوري .
ماخوذ = accused = تهمت زده .
اقبال = confession = اقرار .
بري‌الذمه = free from guilt از گناه پاک .

(64)

کاردان = an officer = صاحب منصب .
خسیس = low (fr. خس = straw) (opp. شریف .
ترانه گشتن = to be a topic, to be proverbial = مثل شدن .
عارف = خوانده = educated = دانا .
عامي = ناخوانده = uneducated = بي‌سواد .
نیک خصالي = good quality.

(65)

زوزن = name of a city in Khorasan.
دارالشفا = hospital = شفاخانه بیمارخانه-صحت‌خانه-مریض‌خانه - بیمارستان .

Digitized by Google

مراعات' = دوا = medical treatment.
فاسد = spoiled, invalid.
رگ - عاقلان = ways and habits of the wise دانائي=عاقلي = فرزانگي .
میده = finest flour.
آش, چرب = rich pottage; soup, gruel.

(66)

سخاوت پیشه = liberal = سخي - کریم - جواد 'کشاده دست فیّاض - سخاوتمند - باذل
کثیف = dirty = ناصاف .
التفات = attention = توجّه .
صبحاً = in the morning = صبح, زود .
کرایه = hire مزد' = اُجرت .

(67)

احوال پرسي = بیمار پرسي = عیادت = visiting the sick.
ملول = رنجیده = tired, weary of.
سوره = a chapter of the Korān.
سورهٔ فاتحه = the first or opening chapter of the Kuran.
گران جاني = trouble, annoyance = زحمت - آزار .

(68)

قطعه = plot, piece.
نزاع = خصومت = a quarrel.
از مال من = از آن, من = mine.

(69)

معکوس - مقلوب = reading a word backward (مقلوب of کرم is مرگ) .
معکوس of مردمي is دردم).
فتوّت' = generosity.

(70)

ملاقات' = meeting (fr. لقي to meet) برخوردن - دیدن - دوچار شدن .
حیله, = trick = تزویر - فریب - تلبیس - عیاري - مکر - دغا - راباه بازي .
مایوس = disappointed (fr. یاس = despair) نا'مراد - دل, شکسته - ناکام .

(71)

رها کردن, = to let loose=مردادن
صحرا نهادن = to go to the jungle.
سبزه زار = مرغزار = a pasture-ground. (مرغ' a kind of grass and زار = place.)
صحت بخش' bracing, healthy = پرورش‌ده - خوش .
پشته' = a mound = تپه - دمدمه - تل' .
مطرب' = a musician = خنیاگر' نواگر - خواننده - ترانه پرداز -
خوش‌الحان = sweet-voiced; (s. لحن')
ترنّم = warbling.
عطربیز = diffusing sweet scent.
مشك ریز' = scattering musk.
نغمه = melody, song.
علم موسیقي = the science of music علم, نغمه پردازي .
مهارت, تمام = full proficiency.

Digitized by Google

شاگرد, رشید = a favorite pupil تلمیذ, خاص .

فضولي' = nonsense = جفنگ.

مشوّش' = horrifying, discordant.

حواله کردن = to refer to = إشاره نمودن .

کلام, مجید / کتاب کبیر { The Holy Book; the Great Book *i. e.* the Korān.

پالان = packsaddle.

بوالفضولي = idle talk = هرزه گوئي

نهیق, - نفیر = braying = حر حر - بانگ .

رقص = dancing = جست و خیز'

ذوقي' = delight, joy, pleasure.

مرد - مرد شد' = died.

(72)

عیالان = family, children.

تناول = eating (fr. نول to swallow)

(73)

جهودي = a jaw = یهود - آمّت, حضرت موسي

قرص' - گرده, - a cake.

پنهاني = secretly = خفیاً' - در, خفا .

کنجامست = کو

نرگس = narcissus to which the eye is compared.

لعنت = curse = نفرین .

مساوي' = equal = برابر .

باوي' مرافقت نمودند = joined them, *i. e.* died.

زبر - بالا - فراز = above.

SELECT STORIES FROM GULISTAN.

(1)

Hormuz, son of Naushirwan the Just.

خطا = fault = گناه (pl. خطایا).

بند فرمودن = to put in prison = حبس کردن .

مهابت' = fear = بیم - خوف' - ترس .

بیکران = boundless (بي and کران = shore) بي حد .

عهد = promise = پیمان' (promise of not injuring them.)

اعتماد, کلي = full or implicit reliance (fr. عهد he trusted).

گزند = injury = آفت .

قصد - إراده = آهنگ . (Tr. They might conspire my ruin, design my death.) (Cf. He that is feared by many must be in fear of many.)

قول, حکما' = the maxim of the wise.

کاربستن = to put in practice.

چنو او - چون = such as he.

بر جنگ بر آمدن = to cope with = برابري کردن .

راعي = a shepherd = چوپان' - شبان .

Digitized by Google

عاجز = desperate = نا امید - بي باك .

چنگال = claws = پنجه .

(2)

رعايت = government = نگاهداشتن .

لشکررا بر سختي داشتن = to be hard on the soldiery, (by not issuing pay.)

دشمن صعب = a formidable foe.

پشت دادن = to turn the back, *i. e.* to run away = گريختن .

غدر کردن = to act treacherously = بي‌وفائي کردن .

دون = mean = کمينه - خسيس .

بي سپاس = ungrateful, thankless = ناحق شناس .

سفله = base = خوار - فرومايه .

مخدوم قديم = old master = اوّلين خداوند سابق (pl. مخاديم) or (fr. خدم = to serve),

برگرديدن = to desert = روگردان شدن .

حق در نور ديدن = to forget the obligation = إحسان فراموش کردن .

نعمت سالها = favours of many years, many years' employment.

بکرم = generously, kindly.

نمد زين = saddle-cloth.

بگرو = in pawn.

بر سر جوان‌مردي کردن = to risk life in service.

سر بر عالم نهادن = to wander forth in the world; to seek service elsewhere, to go abroad for service. (Cf. no money, no (Swiss) to fight for you.)

(3)

ميراث يافتن = to inherit.

داد سخاوت دادن = to give many generous gifts to display munificence,

بيدريغ = unstinted, lavishly.

مغام = the brain = بيني - جائي قوّت هامه .

طبلهٔ عود = the aloes-box.

عنبر = ambergris.

بزرگي = greatness, a great name.

بخشندگي کردن = to practise liberality.

جلسا = (s. جليس) courtiers = هم‌نشين .

بي تدبير = indiscreet, narrow-minded = نادان .

بر سعي = with much pains = کوشش .

مصلحت = a good purpose.

حرکات = (s. حرکت) acts (of wasting the money.)

واقعها = emergencies = ضرورت

فروماندگي = want = تنگي .

عاميان = the common people.

کد خدا = master of a family (کد house خدا master) (fem. کدبانو)

روئ درهم کشيدن = to frown = چين بجبين شدن .

Digitized by Google

موافق آمدن = to accord with = پسند آمدن .

زجر فرمودن = to take to task = ملامت کردن .

(4)

شکار گاه = a hunting seat = نخچیر گاه .

صید = game = شکار - نخچیر .

کباب کردن = to roast.

روستا = a village (adj. روستائي = a villager.)

رسم = custom; precedent (pl. رسوم)

بنیاد = basis, foundation = اصل - پایه .

بدین غایت = to this extreme magnitude, to its present extent.

به ستم - ستم = by force.

روا داشتن = to allow, sanction.

سیخ = a roasting spit.

کباب ساختن = به سیخ زدن .

(5)

صالحی = a pious man (pl. صلحا)

مجال = power = قوت.

انتقام = revenge (fr. نقم) کینه

لشکري = military officer.

چاه = dungeon, prison cell = زندان .

چندین روزگار = all this time.

جاهت = your position or high station.

اندیشه کردن = to be afraid of.

فرصت غنیمت دانستن = to consider the opportunity favourable; to avail of the opportunity. فرصت را فوت نکردن - مرقه از دست ندادن

(6)

صنعت = art = کار - پیشه - فن

مصارعت = wrestling = کشتي گري

به سر آمدن = to arrive at perfection, to become a master = بدرجهٔ کمال رسیده - استاد شده .

حیله = trick, sleight, feat = بند

خوب = nice, clever = فاخر .

بنوعي = after a new fashion, by exhibiting a fresh trick. (Because the number of his tricks equalled the number of the days of lunar year. (360 days.)

گوشهٔ خاطر = innermost heart.

جمال = beauty = خوبي - خوبروئي

میل = liking = رغبت - خواهش

تعلیم = teaching (fr. علم) = آموختن .

دفع انداختن - تاخیر کردن = to put off with excuses, to defer (fr. اخر) درتعویق انداختن - دیر انداختن - لیت و لعل کردن.

سر آمد = became proficient = کامل شده .

امکان = ability, power = قدرت

مقاومت کردن = to contend, to challenge = برابري کردن .

فضیلت = superiority = برتري .

از روي بزرگي = in consideration of his age, out of reverence for his seniority.

Digitized by Google

تربیت = training = tutorage.

دشوار آمد = sounded harsh, displeased = نا پسند آمد .

مصارعت = a wrestling match = باهم کشتي گرفتن .

مقام متسع = a spacious arena or field. = جاي فراخ و کشاده

ترتیب کردن = to get ready = درست کردن or آماده .

اَرکانِ دولت = (lit.) the pillars of the state, *i. e.* the lords, the ministers of state.

اَعیانِ حضرت = distinguished nobles, the nobles of the court = امیران .

زورآوران = gallant men, the athletes.

در آمد = entered (the arena); rushed into the ring.

صدمت = shock, crash = زور .

روئین = brazen.

از جا برکندي = he would have moved or turned it from its base;

برتر = superior = زیاده (opp. کمتر)

غریبت = strange = نادر

درآویخت = closed with him; engaged in.

دفع = guard; warding off, meeting.

غریو = a shout = غوغا - ولوله - شور و فریاد .

دعوی = presumption = گستاخي - لاف .

پرورنده = patron, master = مربّي - هوادار .

بسر بردن = to fail to make good one's pretension.

دست یافتن = to triumph over.

دقیقه = a nice point; a cunning trick. (pl دقائق)

دریغ داشتن = to refuse = نفي کردن - مرباز زدن .

پرورده = a pupil = شاگرد

جفا دیدن = to suffer wrong, to be dealt with treacherously.

وفا = fidelity, good faith (opp. جفا)

عاقبت = ultimately = آخرکار .

نشانه = butt, target. (Cf. biting the hands that feed)

(7)

Harun Rachid was the 5th Caliph of the house of Abbas. He was noted for his justice and liberality and was fond of adventures, many of which have been graphically described in the Arabian Nights.

خشم آلوده = in a great rage or passion = غضبناک - گرم - درهم

سرهنگ زاده = officer's son = سردار زاده .

دشنام مادر = speaking abusively of one's mother.

جزا = punishment, requital = پاداش - سزا .

مصادرت = fining = تاوان گرفتن

نفي کردن = to banish = بدر کردن - دور کردن .

Digitized by Google

در گزشتن=عفو کردن = to pardon از گناه - معاف کردن (Cf. the noblest vengeance is to forgive.)

&c. چندانکه = not to such an extent as to exceed the bounds of revenge.

دعوي = complaint = فریاد

از قبل = on the part of = از طرف

مرد = a hero, brave man.

پیکار = contest = جنگ

از روئي تحقیق = in truth, in reality.

باطل نگوید = does not speak intemperately, says nothing unbecoming. فحش و دشنام نگوید .

(8)

بزرگان = great persons, persons of distinction.

زورق = a small boat=کشتي خُرد ناو - منبوق - قائق .

در پئي ما = in our wake.

گرداب = a whirlpool = غرقاب .

تعجیل = haste (opp. تاخیر)

مانده = tired, sick خسته - ملول

تازیانه خوردن = to receive a horse-whipping (قمچي) .

درون کس مخراش = grate nobody's heart = دل کسي آزرده مکن .

راه دل آزاري - این راه خارها = thorns (*i. e.* calamities آفتها - بلاها)

کاربرآر = promote the interests of, expedite the concerns of.

مستمند = the needy = محتاج .

(9)

خدمت = service = چاکري .

مشقت = hardship = محنت .

مذلت = disgrace, ignominy = ننگ - عیب - عار .

رستگاري = deliverance = رهائي .

کمر زرین = a golden belt or girdle.

آهك تفته = hot lime, *i. e.* quick-lime, which gets hot when kneaded.

گرم - تفته = (fr. تفتن = to be hot).

خمیر کردن = to knead, to make into mortar = آب آمیختن .

مزدوري کردن - آهك — کردن

دست بر سینه نهادن = to place the hands on the breast, (*i. e.* to wait upon in service, a posture of servants in the East.) To cross the hands on the breast in attendance.

(The posture of the inferiors in the East, was to stand before their masters with their hands on their breast ; now, hands are crossed about the region of the navel.)

تابستان - گرما = summer = صیف

زمستان - سرما = winter = شتا .

بي حیا = ignoble = خیره .

بساز = be content with = قناعت کن .

Digitized by Google

دوتا کردن = to bend double = خمیده کردن (Cf. Service is another name for slavery.)

(10)

مژده = good news = خوشخبری - نوید - بشارت .

برداشت = has taken away, removed (from this world.)

هیچ = anything = چیزی .

بگذاشت = he will spare me.

جائی شادمانی = room for rejoicing = جائی خوشی .

جاودانی = perpetuity = دوام - پایندگی .

(11)

مسلّم شد = became subject = تمام گرفته شد .

بخلاف = in contempt of.

طاغی = impious rebel (Pharoah) باغی .

خدائی = divinity = یزدانی - الوهیّت .

خسیس ترین = vilest (fr. خس straw) کمترین .

ارزانی داشتن = to bestow, give, confer.

درایت = understanding = فهم و فراست .

تابجائی بود که = was so much, (ironically; meaning to say was so limited.)

حرّاث (s. حارث) = cultivators = بزرگران .

بی وقت = unseasonable = پیش از وقت .

تلف شد = was ruined = تباه و خراب شد .

پشم = wool = صوف .

روزی = subsistence = رزق - وجه گذران .

بدانش = in proportion to wisdom

تنگ تر = more pinched.

حیران = astonished = مات - دنگ .

بخت = fortune = روزی - اقبال - نصیب .

کاردانی = wisdom = دانائی .

تائید آسمانی = help of heaven = مدد خدا - عون ایزدی .

کیمیاگر = the alchemist.

غصّه و رنج = grief and pain, disappointment and chagrin = پریشانی .

خرابه = a ruin = ویرانه (opp. آبادی) .

افتاده است = it often happens.

بی تمیز = the illiterate = نادان .

ارجمند = honoured = عزیز .

خوار = held in scorn, neglected = کمینه (Cf. Fortune favours fools; desert and reward seldom go together.)

(12)

دیار = countries, regions (s. دیرت) = بلاد - ملک .

پیشین = former, by gone = اولین

خزائن = treasures (s. خزینه).

میسّر = gained, obtained.

عون = help = تائید - مدد - یاری

Digitized by Google

رسوم خیرات = charitable works.
باطل کردن = to abolish = موقوف کردن - برطرف کردن - نسخ کردن .
به نیکوئي = with kindliness (Cf. Speak not ill of the dead.)
اهل خرد = the wise = ارباب دانش .
بزرگ = magnaminous.
بزشتي بردن = to speak disrespectfully, to mention with disparagement.
هیچ = useless = ناسودمند - بي‌کاره .
برقرار نمي ماند - مي‌بگزرد = passes away.
امرونهي = authority (lit. command and prohibition) حکومت .
گیرودار = conquest = فتح .
رفتگان = those who have departed = مردگان .
ضایع مکن = traduce not = به بدي یاد مکن .
پائدار ماند = will remain untraduced, untouched, intact.

(13)

مدت عمر = the term of life ; life.
سپري = completed = تمام - آخر (Tr. Had reached the end of his days.)
قایم مقامي = a successor = وارث
وصیت کردن = to will, to make a will = خواستن .
تفویض = committing to one's charge = سپردن .

بجاآوردن = to fulfil, carry out.
تسلیم کردن = to deliver = make over.
مفاتیح = keys (s. مفتاح) کلیدها
قلاع = fortresses (s. قلعه).
ملک راندن = to carry on the Government, to rule.
امرائي دولت = chiefs of the empire, (s. امیر).
&c. گردن از اطاعت = threw off their allegiance.
فرمانبرداري - اطاعت .
منازعت = opposition = مقابله - مقاومت .
لشکر آرامستن = to array the army. صف جنگ آرامستن .
بهم بر آمدند = were routed = شکست خورد .
طرف بلاد = outlying territory = دیار مرحدي
از—رفت = he lost, was taken from him, departed from his hold.
پیش آمد - حادثه = event = واقعه = قضیه
خسته خاطر = distressed and dejected = دلگیر (fr. خستن to wound, a defective verb.)
قرین = companion = دولت - شریک (pl. اقران)
شکران = سپاس = منت = شکر
گل = rose (*i. e.* body = بدن)
خار = thorn (*i. e.* trouble = رنج و محنت)

Digitized by Google

بخت بلند = lofty destiny.
رهبري كردن = to befriend, guide = ياري كردن
إقبال = good fortune (opp. إدبار)
سعادت = prosperity, felicity.
ياوري كردن = to succour = تائيد نمودن پايه = eminence, elevated rank.
شگوفه = bud (*i. e.* plant).
شگفته = in flower.
خوشيده = withered = پژمرده - خشك
برهنه = bare, naked = بي برگ
پوشيده = covered or clothed with leaves = بلباس برگ آراسته
(This refers to the seasons of spring and autumn, when the trees are with and without foliage, respectively).
تعزيت گفتن = to offer condolence = تسلّي دادن
تهنيت گفتن = congratulation = مباركباد
غم جهاني = care of a whole kingdom or universe.
دنيا' = the good things of the world.
دردمند = distressed, pained, vexed.
مهر = love, enjoyment.
پاي بند = shackled, fettered.
(Want of the good things of world makes us sorry; and on our having them we are burdened with the care of them).

آشوب = آشوبنده = bewildering, calamitous.
بلا = calamity *i. e.* trial. (pl. بلايا)
جهان = world (*i. e.* life in this world; *world's joys.*)
هست = when we have them (*i. e.* in prosperity).
نيست = when we have them not (*i. e.* in adversity.)

(14)

انجام = termination = إتمام - ختم.
مراد' = wish = كام - مرض - خواهش - آرزو.
چندين = so many, a certain sum;
بر آمد = was accomplished.
تشويش = anxiety.
نذر = vow = شرط - عهد.
وفا' = fulfilment = بجا آوردن.
لازم = imperatively necessary.
آنچه من دانم = to my knowledge.
إرادت = regard, affection, love = إخلاص - رغبت.
إقرار = liking, good-will = خير خواهي - رغبت'.
شوخديده = a saucy fellow = بي حيا - بي شرم.
عداوت = disregard, animosity = بغض'.
إنكار = dislike, ill-will = بدخواهي - نفرت - نا پسندگي.
حق = truth = راستي.
زاهد = devotee; devout; (pl. زهّاد') - آزاد - درويش - عابد - پارسا - گوشه نشين.

Digitized by Google

(15)

إستحقار = contempt = نفرت .

طائفه = a body (pl. طوائف) زمره - گروه .

بفراست در يافت = shrewdly discovered.

عيش = life = زندگاني (Because a darvesh is simple in his way of life; he has few wants, which are easily satisfied; and he is ever free from the anxiety of losing his earthly possessions, themselves very few, which he parts with without remorse at the time of death; again, it is traditioned that the Darweshes will go to heaven without giving an account of their deeds in life, and in advance of the rich, who will have to render an account of their actions.)

جيش = followers, retinue army, (*i. e.* pomp and show.) (pl. جيوش — لشكر) .

قيامت = resurrection = حشر - محشر .

إنشاالله = God willing, if it please God = اگر خدا خواهد

كشورکشا = conqueror of realms *i. e.* a king.

كامران = happy, in ease; شادمان - بختيار .

حاجتمند = in want = بي نوا - محتاج .

كفن = grave-clothes, winding-sheet.

رخت — بستن = to pack up the paraphernalia of royalty, *i. e.* to depart from this world *i. e.* to die = مردن .

The last line is addressed to the king; O king; since you are to die and leave all your insignia of royalty behind you, however much you may not be willing to do so, your death under the circumstance will not be happy and easy, as it would greatly pain you to part with so many things of your life's enjoyment; a darwesh having, very few belongings, makes his exit from the world very easily. Is not therefore mendicancy to be preferred to royalty? And the more so when kings will be called to account, which the darweshes will be exempted from. (Cf. Our last robe is made without pockets.)

(16)

Sahban Wāil, an Arab poet and orator.

فصاحت = eloquence = خوش طلاقت - بلاغت = كلامي سخن آرائي

بينظير = unrivalled = لاثاني بي مثال

Digitized by Google

بر سر جمعي = before an assembly
باز گو = to repeat = مکرر کردن
بازپس - بار دیگر گفتن - کردن
باز گفتن - گفتن
کلام - لغت = language = عبارت
جملهٔ آداب = all the accomplishments.
درگاه = presence = حضرت
گفتار - کلام = speech = سخن
دلبند = captivating, charming.
لائق - = worthy of = سزاوار
قابل - شایسته - واجب
باور = acceptance, belief = تصدق
داشتن
تعریف = مدح = applause = تحسین
- ستائش - وصف - آفرین
توصیف
شیرینی = sweetmeats = حلوا (fr. حلو to be sweet.)

(17)

قبول = to avow = إقرار کردن
کردن .
سر = begining = إبتدا .
إنتها = an end = بن
خداوند = possessor = صاحب .
تدبیر = prudence = درایت - تمیز
فرهنگ = wisdom = حکمت = دانش

(18)

شعرا = poets (s. شاعر); شعر = verse.
ثنا گفتن = to praise (reciting a panegyric.)
در —— افتادند were barking at his heels.
یخ بسته = hard-frozen = frost-bound.

نابکار = rascal, rogue = حرامزاده
پدر سوخته - .
پنجره - بالاخانه = lattice = خرفه
(pl. خرفات)
إنعام فرمودن = to be so kind as to give.
فیض = إحسان = خیر = charity
کسان = people = مردمان (Cf. large bounties to bestow we wish in vain, but all may shun the guilt of giving pain.)
قبائي پوستيني = a fur-coat.

(19)

مهمان a guest (opp. میزبان = a host.) ضیف
دیاربکر = Mesopotamia.
وادي = valley (pl. أودا)
زیارتگاه = a place of pilgrimage.
حاجت خواستن = to pray for what is wanted.
چه خوش بودي - چه بودي = how excellent it would be.
خواجه = gentleman = آقا .
بدگوئي کردن = to revile = طعنه زدن
پیر فرتوت = an old fool = سالخورده (Cf. when the age is in, the wit is out.) (Tr. years will roll over thee and thou wilt not pass in the direction of thy father's grave).
مزار - مدفن - قبر = grave = تربت

(20)

وزرا = (s. وزیر = a minister)
کودن = thick-headed = a dunce
کند طبع - غبي = .

Digitized by Google

روزگاري = sometime = مُدتي .

مُؤثّر = effective (fr. أثر effect.) = مفيد .

ديوانه = mad (ديو demon and آنه like) (teaching is a brain-work; when the brains are taxed and wasted, madness must ensue).

صيقل = furbisher = صيقل‌گر

نكونتواند كرد - نكونداند كرد = cannot give a polish.

بد گوهر = of a bad essence or temper.

اصل جوهر = substance of the mind, innate capacity, (of the learner.)

قابل = good, capable = پذيرنده - قبول كننده .

بدرياي هفتگانه = the seven seas, pertaining to the seven climes, into which, according to the Muhammadan system of geography, the earth is divided; گانه is redundant; هفتگانه may mean '*seven times*' also.

خر عيسي = the ass of Jesus. Because it will not be pious as all pilgrims to Mecca are considered (Cf. Black stones will never turn white; Jack will never make a gentleman.)

(21)

اديب = a preceptor, teacher = معلّم - آخوند

سعي كرد = laboured hard = كوشش كردن

بجائي نرسيد = but to no purpose, but in vain = فائده نكرد

فضل = scholarship, knowledge = علم - أستادي - قابليت .

منتهي = perfect = ماهر - كامل

مواخذت كرد / معاتبت } blamed, took to task.

وعده خلاف كردن = to break the promise or terms of engagement.

وفا بجاآوردن = to fulfil the conditions of fidelity.

راي = judgment = عقل - فهم .

خداوند = lord = حضرت .

يكسان = same (opp. مختلف = different.)

طبايع = capacities (s. طبيعت).

عالم = the world, the globe.

سهيل = Canopus, name of a star.

أنبان = simple leather.

أديم = scented leather = پوست خوشبو . (The Persians have a belief that in Yemen, leather, exposed to the air when the star Canopus shines, gets perfumed.)

(22)

بيهوده = in vain, to no purpose = عبث - بي فايده .

چندانكه بيشتر = how much so ever.

عمل = practice = تجربه - مشق .

محقّق = a sage philosopher, an earnest seeker of the truth.

تهي مغز = brainless (animal) = بي عقل .

Digitized by Google

هيزم = firewood, wood = حطب
دفتر = a book, a library. (Cf. Pearls before swine.) pl. دفاتر

(23)

پائدار = lasting = دائم - ديرپا .
تجارت = traffic, trade = بازرگاني كردن .
بحث = discussion, debate = كاويدن سخن .
سياست = government = تاديب .
لطف گوئي = kind speaking.
مدارا = gentleness = لطافت - نرمي .
مردمي = humanity = حلم - بُردباري .
كمند = noose = دام .
قبول = consent = رضامندي .
قهر گوئي = severe speaking.
كوزه = a jar = خُم - سبو .
نبات = sugar = شكر . (Cf. Sometimes clemency is cruelty and cruelty clemency.)

(24)

سر = a secret, a private affair = راز .
درميان نهادن = to reveal, divulge - إفشا نمودن - فاش كردن - آشكارا كردن .
مخلص = sincere = صادق - پاك دل .
مسلسل = in a series.
ضميردل = the secret of the heart.
سليم = simpleton, a silly man = نادان .

سر چشمه = fountain-head.
پر شدن = to swell, increase.
جوي = stream = نهر - رودخانه .

(25)

در طاعت آمدن = to offer submission = إظهار فرمانبرداري كردن .
دوستي نمودن = to make a show of friendship, to court amity.
مقصود = object = مراد - مدّعا - ارادة - قصد - مطلب - پيش نهاد - نيّت .
تملّق = sycophancy, cajoling = چاپلوسي - دوروئي .
چه رسد = what can come of, what is to be expected from.
حقير شماردن = to despise = خوار ديدن .
مهمل = unheeded, unextinguished; مرد نه مازد .
بكش = put (it) out = خاموش كن .
بلند شدن = to rise into a flame = بسيار شدن
كمان زه كردن = to string the bow.
مگذار = Do not let.
مي توان دوخت = you can pierce or transfix.

(26)

فروماندن = to fail = ناكام شدن
حيلت = trick, stratagem.
جنبانيدن - سلسلهٔ دوستي = Lit. to rattle the chain of friendship, *i. e.* to simulate friendship = وا نمود كردن .

Digitized by Google

کارهائي دند = will accomplish things.

أحدي الحسنين = one of two good things (results) يكي از دو کار نيك

خالي = unattended by.

غالب آمدن = to prevail.

رستي = thou art delivered of you get rid of.

ايمن مشو = be not without fear.

دل از جان برداشتن = to give up hope of life, to be desperate.

(27)

متکلم = on orator = سخن گوينده

عيب گرفتن = to point out a defect

سخن = speech = گفتار

صلاح پذيرفتن = to improve = خوبي يافتن .

غرّه مشو = be not proud, be not vain = مغرور و فريفته مشو

حسن گفتار = excellence of oratory.

تحسين = praise, = آفرين .

پندار = conceit.

(28)

بکمال = perfect = کامل .

بجمال = handsome = جميل (Cf. every one calls his geese swans)

(29)

کارها = affairs.

بر آيد = are accomplished.

مستعجل = he that is hasty = شتابنده .

بسر در آمدن = to fall headlong (Cf. haste makes waste)

آهسته = slow-going man = مرد آهسته رو .

سبق بردن = to outstrip, beat (in a race) پيشي يافتن

شتابان = a fast-going man.

سمند بادپا = a fleet horse = اسپ تيز رو .

از تک فروماندن = to break down in speed or running.

ميراند = drives or jogs on. (Cf. slow and steady wins the race)

(30)

مصلحت = a wise point.

کمال فضل = superior learning, grace of eloquence.

نگهداري = you should keep a watch over, control.

فضيحه کردن = to bring disgrace on = رسوا کند . (Cf. The tongue tells a man.)

جوز بي مغز = kernelless nut.

سبکساري = lightness.

أبيات = verses (s. بيت).

صرف کردن = to waste = ضايع کردن .

سعي = labour, effect = کوشش .

دائم = continually = پيوسته - همينه .

مکوش = چه کوش .

سودا = foolish undertaking.

لوم = ridicule = ملامت .

لائم = reviler = ملامت کننده .

Digitized by Google

بهایم = beasts (بهیمت).
ایضاً = as above, ditto.
تامّل کردن = to reflect فکر کردن
بیشتر = frequently, all the more.
نا صواب = improper = بي جا
سخن = reply ; speech.
هوش = sense = عقل

(31)

نشیند = associates with.
فرشته = an angel = (pl. فرشتگان)
دیو = demon. (fem. پري)
میرسد نیك حاصل نکند = نیکي نبیند
وحشت = ferocity , brutality.
خیانت = perfidy = نارامتي
ریو = deceit, hypocrisy = مکر و فریب (Cf. society moulds a man).
پوستین دوزي = work of stitching (Cf. The wolf changes his coat, not his disposition.)

(32)

بي هنران = those devoid of merit.
نتوانند دید = cannot endure the sight of.
سگ بازاري = a street cur. Pet dog بوجي Watch dog = سگ خانه Shepherd's dog سگ گله
سگ صید = a hound = تازي
مشغله برآوردن = to bark and bay = شور و غوغا کردن
نیارند = (fr. یارستن = to be able, can.)

خبث = malice = دشمني - کینه
بر آمدن = to vie with.
در پوستین افتادن = to pick holes in one's coat *i. e.* to slander, to find fault with = عیب گرفتن
حسود کوتاه دست = the narrow-minded envier, the impotent man of envy (عاجز)
هر آئینه = certainly.
خیبت کردن = to revile = بدگوئي کردن .
در مقابله = to your face, in your presence.
مقال = speaking, utterance = گفتن .
گنگ = struck dumb. (lit. his tongue of speech would be dumb to utter *i. e.* his tongue would refuse to pronounce.)

(33)

پیش = before, at his mercy.
برسر = on the top of.
نادانی = senselessness = خیره رائي
قیاس = hesitate, waver.
درنگ = delay = تردّد - تانّي .

(34)

جوهر = a gem (pl. جواهر)
خلاب = mire = گل ولائي
همان = all the same.
نفیس = precious = گرانمایه
غبار = dust = گرد .
فلك = heaven = آسمان (pl. افلاك)
همان = none the less.
خسیس = worthless = نا چیز (innate worth is never lost.)

Digitized by Google

إستعداد = capacity, genius = قابليت .
بي تربيت = without education.
دريغ است = is pitiable, is to be regretted = أفسوس است
نا مستعد = the incapable, those without genius.
ضايع = lost labour.
خاكستر = ashes.
نسبت عالي = a high origin = اصل .
جوهر علوي = a sublime element.
بنفس خود = in itself.
هنر = worth = قابليت .
با خاك برابر = on a par with dust, on a level with common dust.
نَي = cane.
خاصيت = innate property.

(35)

مشك = musk.
عطّار = perfumer, a seller of essences = خوشبوي فروش
طبله = a box = خريطه
هنر نمائي = merit-displaying, full of virtues.
طبل غازي = a juggler's drum. (ريسمان باز)
بلند آواز = noisy.
تهي ميان = empty inside, hollow within.

(36)

خيلي = a mass.
سيلي = a torrent. (Cf. many a mickle make a muckle.)

بهم = together.
أنبار = garner, barn = مخزن
غله = corn (pl. غله جات)

(37)

لذّت = relish = مزه - ذائقه .
بيوه = a widow = شوهر مرده .
(Because she gets them with great difficulty and that too, very rarely, and eats when she has a full appetite.)
خداوند ميوه = owner, gardener = مالك - باغبان .
يوسف = Prophet Joseph, considered as the type of oriental beauty.
صدّيق = the truthful = بسيار راست گو .
سير خوردن = to eat one's fill .
خسكسال = famine = گراني .
راحت = comfort, ease.
تنعّم = luxury, plenty ناز و نعمت
در ماندگان = the distressed.
حال = circumstances.

(38)

جامهٔ خلقان = tattered garment = جامهٔ كهنه .
بعزّت تر = more honourable.
خردهٔ أنبان = the crumbs in the wallet.
سركه = vinegar.
رنج = labour = عمل .
برّه = lamb = گوسفند بچّه .
ده خدا = village chief. (Cf. Who arrays himself in other men's

Digitized by Google

garments, is stripped in the middle of the street.)

(39)

طبیعت = habits, principles.

طرق' = (evil) ways.

متهم' = suspected.

خرابات = a tavern (lit. ruins.) (Very solitary places are allowed to this trade in Islamic countries.)

منسوب = suspected.

رقم کشیدن = to set a mark = ثابت کردن.

دانای دهر = a sage of the age. (Cf. Society moulds a man; tell me your company and I will tell you what you are.)

(40)

اجل = noblest = اشرف.

کائنات = being = مخلوقات.

از روی ظاهری = to all appearance.

اذل = lowest = خوارتر.

موجودات' = animals (s. موجود')

اتفاق = unanimous consent = یکزبانی.

حق شناس ناسپاس = grateful, ungrateful. (N. B. opposite terms.)

عمری = a life-time = تمام عمر.

بکمتر چیز = for the merest trifle, on the smallest provocation.

(41)

معدن = mine = کان.

جان کندن = digging out one's soul, *i. e.* taking away one's life.

در گوشه دارند - گوش دارند = hide away in a corner. (It also means that they have ears to hear of their being talked of rich, *i. e.* they are content only with being considered rich.)

گویند &c. = hope is better than what is eaten, (*i. e.* enjoyment.) Because hope is a mental pleasure, while what is eaten gives pleasure to the palate alone.)

بکام دشمن = according to his foe's wish, to the joy of his enemies.

خاکسار = the vile wretch (of a miser.)

(42)

علم' = badges of distinction, edging.

زینت = decoration, ornament.

تمام = sufficient = بس - کافی.

نقاشان = embroiderers.

خرگاه = pavilion = خیمهٔ بزرگ

نیک داشتن = to hold in regard.

نیک روز = fortunate.

(43)

اهل فضیلت = men of learning

محروم = neglected.

(44)

Sarv = is a type of independence: it bears no edible fruit, and its straight stem shoots up high into the air without branching.

بر و مند = fruitful.

Digitized by Google

آزاد = free (from cares and encumbrances.)

ثمره = fruit = بر - بار - میوه .

حکمت = secret, mystery.

دخل = fruit, produce.

وقتي معلوم = appointed season.

در وجود آن = during the existance or continuance of it (season.)

خوش = blooming and fresh.

آزادگان = the free or religious independents.

اینکه مي گذرد = what passes away, what is transitory.

بسي پس از = long after.

خلیفه = the race of Caliphs; (pl. خلفا).

از دست برآید = if you can afford = اگر تواني . .

نخل = date-tree.

SELECTION FROM THE AKHLAKI-MUHSINI.

(1)

صبر = patience = صابري - صبوري

مهم = an important affair (pl. مهمات)

مشاورت فرمودن = to consult = شور کردن

زهر آلود = envenomed = زهر آب‌داده

از کار افتادن = to be useless = بي کار شدن

سخن قطع کردن = to break off the conversation.

انحراف یافتن = to deviate from.

قانون = rule (pl. قوانین)

قاعده = measure (pl. قواعد)

عقرب = scorpion = کژدم - گژدم - کژدم (pl. عقارب) (عقرك = hands of a watch).

نفس = one's self.

واجب = a positive duty.

مندفع ساختن = to avert = دور کردن

شرف = honour = عزّ

مکالمه = conversation = سخن گفتن

مجلس بزم = banquet-room.

معرکه رزم = the field of battle = میدان جنگ

مرتبه بلند کردن = to promote.

مراد مقصود = the object of one's wishes = خواهش دلي

(2)

حیا = sense of shame = شرم

عهد = reign = زمان .

خلیفه = the vice-regent of the prophet (pl. خلفا)

شورزار = salt district = شورستان

نشو و نما یافته = brought up = پرورش یافته .

آب شور و تلخ = brackish and bitter water (آب شیرین = fresh water.)

قبیله = tribe (pl. قبائل)

قحط = famine = گراني - غلا

Digitized by Google

بضرورت = through necessity = مجبوراً

تحصیل = seeking, quest = تلاش

وطن = birth-place (pl. اَوطان)

مالوف = rendered dear, favourite

مسکن = abode = خانه

معهود = usual, fixed = معیّن

بر موضعي افتاد = his way fell upon a spot or district.

صالح = fit for.

زراعت = cultivation (fr. زرع he sowed.)

غدیر = a pond = آبگیر

مقداري = a quantity.

هبوب = blowing = وزیدن

ریاح = (s. ریح) wind = هوا

خس = weeds (adj. خسیس)

خاشاک = rubbish, as chips, leaves, &c.

صفا = purity = پاکي

لطافت = sweetness (opp. کثافت) پاکیزگي

هیچ بار = (with a negative verb) never.

مذاق = taste (fr. ذوق = tasted.)

خوشگوار = palatable = مزه‌دار.

حق سبحانه و تعالی = God, the most Holy and High.

طعم = taste مزه.

اگر غلط نکنم = if I mistake not.

مزد = reward = عوض

مصلحت = the most prudent thing; good policy.

در مقابله = in return for = بعوض

احسان = bounty = کرم

اهل بیت = the people of the house.

برکت = blessing, help ; (adj. مبارک)

مشک = leathern bag for water.

بغداد = Bagdad, the seat of Government of the Abbaside Caliphs, and in their days the Oxford of the East, as all the sciences then known were taught there. (= باغ داد)

دارالخلافت = the seat of empire = Bagdad. تخت‌گاه-پائي تخت

مسافتي = distance = دوري

کوکبه = retinue, army انبوه

حشمت = equipage, pomp (fr. حشم = regarded with awe.)

دبدبه = noise, majesty (fr. دبّ = walked leisurely.)

عظمت = grandeur, pageantry.

سرراه = the middle of the road.

دعا گوئي و ثناخواني – blessing and praising.

بادیه = desert, (also a large cup.) شیر در بادیه است – شیر در بادیه است = the lion is in the desert; the milk is in the cup.

بغصه در مانده = worn out with the sorrow.

تحفه = a present (pl. تحائف) (lit. a rarity, a choice and uncommon thing.) نذر - هدیه - سوغات.

Digitized by Google

رسوم خیرات = charitable works.

باطل کردن = to abolish = موقوف کردن - برطرف کردن - نسخ کردن .

به نیکوئي = with kindliness (Cf. Speak not ill of the dead.)

اهل خرد = the wise = ارباب دانش .

بزرگ = magnaminous.

بزشتي بردن = to speak disrespectfully, to mention with disparagement.

هیچ = useless = نامودمند - بي‌کاره .

برقرار نمي ماند - مي‌بگزرد = passes away.

امرونهي = authority (lit. command and prohibition) حکومت .

گیرودار = conquest = فتح .

رفتگان = those who have departed = مردگان .

ضایع مکن = traduce not = به بدي یاد مکن .

پائدار ماند = will remain untraduced, untouched, intact.

(13)

مدت عمر = the term of life ; life.

سپري = completed = آخر - تمام (Tr. Had reached the end of his days.)

قایم مقامي = a successor = وارث

وصیت کردن = to will, to make a will = خواستن .

تفویض = committing to one's charge = سپردن .

بجا آوردن = to fulfil, carry out.

تسلیم کردن = to deliver = make over.

مفاتیح = keys (s. مفتاح) کلیدها

قلاع = fortresses (s. قلعه).

ملک راندن = to carry on the Government, to rule.

أمرائي دولت = chiefs of the empire, (s. امیر).

&c. گردن از اطاعت = threw off their allegiance.

فرمانبرداري - اطاعت .

منازعت = opposition = مقابله - مقاومت .

لشکر آراستن = to array the army. صف جنگ آراستن .

بهم بر آمدند = were routed = شکست خورد .

طرف بلاد = outlying territory = دیار سرحدي

از—رفت = he lost, was taken from him, departed from his hold.

پیش آمد - حادثه = event = واقعه = قضیه

خسته خاطر = distressed and dejected = دلگیر (fr. خستن to wound, a defective verb.)

قرین = companion = دولت - شریک (pl. أقران)

شکران = سپاس = منت = شکر

گل = rose (*i. e.* body = بدن)

خار = thorn (*i. e.* trouble = رنج و محنت)

Digitized by Google

بخت بلند = lofty destiny.
رهبري كردن = to befriend, guide = ياري كردن
إقبال = good fortune (opp. إدبار)
سعادت = prosperity, felicity.
ياوري كردن = to succour = تائيد نمودن پايه = eminence, elevated rank.
شگوفه = bud (*i. e.* plant).
شگفته = in flower.
خوشيده = withered = پژمرده - خشك
برهنه = bare, naked = بي برگ
پوشيده = covered or clothed with leaves = بلباس برگ آراسته
(This refers to the seasons of spring and autumn, when the trees are with and without foliage, respectively).
تعزيت گفتن = to offer condolence = تسلّي دادن
تهنيت گفتن = congratulation = مبارکباد
غم جهاني = care of a whole kingdom or universe.
دنيا' = the good things of the world.
دردمند = distressed, pained, vexed.
مهر = love, enjoyment.
پاي‌بند = shackled, fettered.
(Want of the good things of world makes us sorry; and on our having them we are burdened with the care of them).

آشوب = آشوبنده = bewildering, calamitous.
بلا = calamity *i. e.* trial. (pl. بلايا)
جهان = world (*i. e.* life in this world; *world's joys.*)
هست = when we have them (*i. e.* in prosperity).
نيست = when we have them not (*i. e.* in adversity.)

(14)

انجام = termination = إتمام - ختم.
مراد' = wish = كام - مرض - خواهش - آرزو.
چندين = so many, a certain sum;
بر آمد = was accomplished.
تشويش = anxiety.
نذر = vow = شرط - عهد.
وفا' = fulfilment = بجا آوردن.
لازم = imperatively necessary.
آنچه من دانم = to my knowledge.
إرادت = regard, affection, love = إخلاص - رغبت.
إقرار = liking, good-will = خير خواهي - رغبت'.
شوخديده = a saucy fellow = بي حيا - بي شرم.
عداوت = disregard, animosity = بغض'.
إنكار = dislike, ill-will = بدخواهي - نفرت - نا پسندگي.
حق = truth = راستي.
زاهد = devotee; devout; (pl. زهّاد') - آزاد - درويش - عابد - پارسا - گوشه نشين.

Digitized by Google

(15)

إستحقار = contempt = نفرت .

طائفه = a body (pl. طوائف) زمره' گروه -

بفراست در يافت = shrewdly discovered.

عيش' = life = زندگاني (Because a darvesh is simple in his way of life; he has few wants, which are easily satisfied; and he is ever free from the anxiety of losing his earthly possessions, themselves very few, which he parts with without remorse at the time of death; again, it is traditioned that the Darweshes will go to heaven without giving an account of their deeds in life, and in advance of the rich, who will have to render an account of their actions.)

جيش' = followers, retinue army, (*i. e.* pomp and show.) (pl. جيوش') — لشكر .

قيامت = resurrection = حشر' - محشر .

إنشاالله = God willing, if it please God = اگر خدا خواهد

كشوركشا = conqueror of realms *i. e.* a king.

كامران = happy, in ease; شادمان - بختيار ---- .

حاجتمند = in want = بي نوا - محتاج' .

كفن = grave-clothes, winding-sheet.

رخت ---- بستن = to pack up the paraphernalia of royalty, *i. e.* to depart from this world *i. e.* to die = مردن' .

The last line is addressed to the king; O king; since you are to die and leave all your insignia of royalty behind you, however much you may not be willing to do so, your death under the circumstance will not be happy and easy, as it would greatly pain you to part with so many things of your life's enjoyment; a darwesh having, very few belongings, makes his exit from the world very easily. Is not therefore mendicancy to be preferred to royalty? And the more so when kings will be called to account, which the darweshes will be exempted from. (Cf. Our last robe is made without pockets.)

(16)

Sahban Wāil, an Arab poet and orator.

فصاحت = eloquence = خوش طلاقت - بلاغت = كلامي سخن آرائي

بينظير = unrivalled = لاثاني بي مثال

Digitized by Google

بر سر جمعي = before an assembly

باز گو = to repeat = مکرر کردن
بازپس - بار دیگر گفتن - کردن
باز گفتن - گفتن

کلام - لغت = language = عبارت

جملهٔ آداب = all the accomplishments.

درگاه = presence = حضرت

گفتار - کلام = speech = سخن

دلبند = captivating, charming.

لائق - = worthy of = سزاوار
قابل - شایسته - واجب

باور = acceptance, belief = تصدق
داشتن

مدح = applause = تحسین = تعریف
- ستائش - وصف - آفرین
توصیف

شیرینی = sweetmeats = حلوا (fr. حلو to be sweet.)

(17)

قبول = to avow = إقرار کردن
کردن .

إبتدا = begining = سر .

إنتها = an end = بن'

صاحب = possessor = خداوند .

تمیز = prudence = درایت - تدبیر

دانش = wisdom = حکمت = فرهنگ

(18)

شعرا = poets (s. شاعر); شعر = verse.

ثنا گفتن = to praise (reciting a panegyric.)

در —— افتادند were barking at his heels.

یخ بسته = hard-frozen = frost-bound.

نابکار = rascal, rogue = حرامزاده
پدر سوخته - .

پنجره - بالاخانه = lattice = غرفه
(pl. غرفات)

إنعام فرمودن = to be so kind as to give.

فیض = إحسان = خیر' = charity

کسان = people = مردمان (Cf. large bounties to bestow we wish in vain, but all may shun the guilt of giving pain.)

قبائي پوستيني = a fur-coat.

(19)

مهمان a guest (opp. میزبان = a host.) ضیف'

دیاربکر = Mesopotamia.

وادي = valley (pl. أودا)

زیارتگاه = a place of pilgrimage.

حاجت خواستن = to pray for what is wanted.

چه خوش بودي - چه بودي = how excellent it would be.

آقا = gentleman = خواجه .

بدگوئي کردن = طعنه زدن

پیر فرتوت = an old fool = سالخورده (Cf. when the age is in, the wit is out.) (Tr. years will roll over thee and thou wilt not pass in the direction of thy father's grave).

مزار - مدفن - قبر = grave = تربت

(20)

وزرا' = (s. وزیر = a minister)

کودن = thick-headed = a dunce
کند طبع - غبي = .

Digitized by Google

روزگاري = sometime = مُدتي .

مُؤثّر = effective (fr. أثر effect.) = مفيد .

ديوانه = mad (ديو demon and آنه like) (teaching is a brain-work; when the brains are taxed and wasted, madness must ensue).

صيقل = furbisher = صيقل‌گر

نكونتواند كرد - نكونداند كرد = cannot give a polish.

بد گوهر = of a bad essence or temper.

اصل جوهر = substance of the mind, innate capacity, (of the learner.)

قابل = good, capable = پذيرنده - قبول كننده .

بدرياي هفتگانه = the seven seas, pertaining to the seven climes, into which, according to the Muhammadan system of geography, the earth is divided; گانه is redundant; هفتگانه may mean '*seven times*' also.

خر عيسي = the ass of Jesus. Because it will not be pious as all pilgrims to Mecca are considered (Cf. Black stones will never turn white; Jack will never make a gentleman.)

(21)

اديبي = a preceptor, teacher = معلّم - آخوند

سعي كرد = laboured hard = كوشش كردن

بجائي نرسيد = but to no purpose, but in vain = فائده نكرد

فضل = scholarship, knowledge = علم - أستادي - قابليت .

منتهي = perfect = ماهر - كامل

مواخذت كرد / معاتبت } blamed, took to task.

وعده خلاف كردن = to break the promise or terms of engagement.

وفا بجاآوردن = to fulfil the conditions of fidelity.

راي = judgment = عقل - فهم .

خداوند = lord = حضرت .

يكسان = same (opp. مختلف = different.)

طبايع = capacities (s. طبيعت).

عالم = the world, the globe.

سهيل = Canopus, name of a star.

أنبان = simple leather.

أديم = scented leather = پوست خوشبو . (The Persians have a belief that in Yemen, leather, exposed to the air when the star Canopus shines, gets perfumed.)

(22)

بيهوده = in vain, to no purpose = عبث - بي فايده .

چندانكه بيشتر = how much so ever.

عمل = practice = مشق - تجربه .

محقّق = a sage philosopher, an earnest seeker of the truth.

تهي مغز = brainless (animal) = بي عقل .

Digitized by Google

هیزم = firewood, wood = حطب
دفتر = a book, a library. (Cf. Pearls before swine.) pl. دفاتر

(23)

پائدار = lasting = دائم - دیرپا .
تجارت = traffic, trade = بازرگانی کردن .
بحث = discussion, debate = کاویدن سخن .
سیاست = government = تادیب .
لطف گوئی = kind speaking.
مدارا = gentleness = لطافت - نرمی .
مردمی = humanity = حلم - بُردباری .
کمند = noose = دام .
قبول = consent = رضامندی .
قهر گوئی = severe speaking.
کوزه = a jar = خُم - سبو .
نبات = sugar = شکر . (Cf. Sometimes clemency is cruelty and cruelty clemency.)

(24)

سر = a secret, a private affair = راز .
درمیان نهادن = to reveal, divulge - افشا نمودن - فاش کردن - آشکارا کردن .
مخلص = sincere = صادق - پاک دل .
مسلسل = in a series.
ضمیر دل = the secret of the heart.
سلیم = simpleton, a silly man = نادان .

سر چشمه = fountain-head.
پر شدن = to swell, increase.
جوی = stream = نهر - رودخانه .

(25)

در طاعت آمدن = to offer submission = اظهار فرمانبرداری کردن .
دوستی نمودن = to make a show of friendship, to court amity.
مقصود = object = مراد - مدعا - ارادة - قصد - مطلب - پیش نهاد - نیّت .
تملّق = sycophancy, cajoling = چاپلوسی - دوروئی .
چه رسد = what can come of, what is to be expected from.
حقیر شماردن = to despise = خوار دیدن .
مهمل = unheeded, unextinguished; مرد نه سازد .
بکش = put (it) out = خاموش کن .
بلند شدن = to rise into a flame = بسیار شدن
کمان زه کردن = to string the bow.
مگذار = Do not let.
می توان دوخت = you can pierce or transfix.

(26)

فروماندن = to fail = ناکام شدن
حیلت = trick, stratagem.
جنبانیدن - سلسلهٔ دوستی = Lit. to rattle the chain of friendship, *i. e.* to simulate friendship = وا نمود کردن .

Digitized by Google

کارهائي دند = will accomplish things.

أحدي الحسنين = one of two good things (results) يكي از دو كار نيك

خالي = unattended by.

غالب آمدن = to prevail.

رستي = thou art delivered of you get rid of.

ايمن مشو = be not without fear.

دل از جان برداشتن = to give up hope of life, to be desperate.

(27)

متكلم = on orator = سخن گوينده

عيب گرفتن = to point out a defect

سخن = speech = گفتار

صلاح پذيرفتن = to improve = خوبي يافتن .

غرّه مشو = be not proud, be not vain = مغرور و فريفته مشو

حسن گفتار = excellence of oratory.

تحسين = praise, = آفرين .

پندار = conceit.

(28)

بكمال = perfect = كامل .

بجمال = handsome = جميل (Cf. every one calls his geese swans)

(29)

كارها = affairs.

بر آيد = are accomplished.

مستعجل = he that is hasty = شتابنده .

بسر در آمدن = to fall headlong (Cf. haste makes waste)

آهسته = slow-going man = مرد آهسته رو .

سبق بردن = to outstrip, beat (in a race) پيشي يافتن

شتابان = a fast-going man.

سمند بادپا = a fleet horse = اسپ تيز رو .

از تگ فروماندن = to break down in speed or running.

ميراند = drives or jogs on. (Cf. slow and steady wins the race)

(30)

مصلحت = a wise point.

كمال فضل = superior learning, grace of eloquence.

نگهداري = you should keep a watch over, control.

فضيحه كردن = to bring disgrace on = رسوا كند . (Cf. The tongue tells a man.)

جوز بي مغز = kernelless nut.

سبكساري = lightness.

أبيات = verses (s. بيت).

صرف كردن = to waste = ضايع كردن .

سعي = labour, effect = كوشش .

دائم = continually = پيوسته — همينه .

مكوش = چه كوش .

سودا = foolish undertaking.

لوم = ridicule = ملامت .

لائم = reviler = ملامت كننده .

Digitized by Google

بهایم = beasts (بهیمت).
ایضاً = as above, ditto.
تأمّل کردن = to reflect فکر کردن
بیشتر = frequently, all the more.
نا صواب = improper = بی جا
سخن = reply ; speech.
هوش = sense = عقل

(31)

نشیند = associates with.
فرشته = an angel = (pl. فرشتگان)
دیو = demon. (fem. پری)
میرسد نیک حاصل نکند = نیکی نبیند
وحشت = ferocity , brutality.
خیانت = perfidy = نارامتی
ریو = deceit, hypocrisy = مکر و فریب (Cf. society moulds a man).
پوستین دوزی = work of stitching (Cf. The wolf changes his coat, not his disposition.)

(32)

بی هنران = those devoid of merit.
نتوانند دید = cannot endure the sight of.
سگ بازاری = a street cur. Pet dog بوجی Watch dog = سگ خانه Shepherd's dog سگ گله
سگ صید = a hound = تازی
مشغله برآوردن = to bark and bay = شور و غوغا کردن
نیارند = (fr. پارستن = to be able, can.)

خبث = malice = دشمنی - کینه
بر آمدن = to vie with.
در پوستین افتادن = to pick holes in one's coat *i. e.* to slander, to find fault with = عیب گرفتن
حسود کوتاه دست = the narrow-minded envier, the impotent man of envy (عاجز)
هر آئینه = certainly.
خیبت کردن = to revile = بدگوئی کردن .
در مقابله = to your face, in your presence.
مقال = speaking, utterance = گفتن .
گنگ = struck dumb. (lit. his tongue of speech would be dumb to utter *i. e.* his tongue would refuse to pronounce.)

(33)

پیش = before, at his mercy.
برسر = on the top of.
نادانی = senselessness = خیره رائی
قیام = hesitate, waver.
درنگ = delay = تردّد - تانی .

(34)

جوهر = a gem (pl. جواهر)
خلاب = mire = گل ولائی
همان = all the same.
نفیس = precious = گرانمایه
غبار = dust = گرد .
فلک = heaven = آسمان (pl. افلاک)
همان = none the less.
خسیس = worthless = نا چیز (innate worth is never lost.)

Digitized by Google

إستعداد = capacity, genius = قابليت .
بي تربيت = without education.
دريغ است = is pitiable, is to be regretted = أفسوس است
نا مستعد = the incapable, those without genius.
ضايع = lost labour.
خاكستر = ashes.
نسبت عالي = a high origin = اصل .
جوهر علوي = a sublime element.
بنفس خود = in itself.
هنر = worth = قابليت .
با خاك برابر = on a par with dust, on a level with common dust.
نَي = cane.
خاصيت = innate property.

(35)

مشك = musk.
عطّار = perfumer, a seller of essences = خوشبوي فروش
طبله = a box = خريطه
هنر نمائي = merit-displaying, full of virtues.
طبل غازي = a juggler's drum. (ريسمان باز)
بلند آواز = noisy.
تهي ميان = empty inside, hollow within.

(36)

خيلي = a mass.
سيلي = a torrent. (Cf. many a mickle make a muckle.)

بهم = together.
أنبار = garner, barn = مخزن
غله = corn (pl. غله جات)

(37)

لذّت = relish = مزه - ذائقه .
بيوه = a widow = شوهر مرده .
(Because she gets them with great difficulty and that too, very rarely, and eats when she has a full appetite.)
خداوند ميوه = owner, gardener = مالك - باغبان .
يوسف = Prophet Joseph, considered as the type of oriental beauty.
صدّيق = the truthful = بسيار راست گو .
سير خوردن = to eat one's fill .
خشكسال = famine = گراني .
راحت = comfort, ease.
تنعّم = luxury, plenty ناز و نعمت
در ماندگان = the distressed.
حال = circumstances.

(38)

جامهٔ خلقان = tattered garment = جامهٔ كهنه .
بعزّت تر = more honourable.
خردهٔ أنبان = the crumbs in the wallet.
سركه = vinegar.
رنج = labour = عمل .
برّه = lamb = گوسفند بچّه .
ده خدا = village chief. (Cf. Who arrays himself in other men's

Digitized by Google

garments, is stripped in the middle of the street.)

(39)

طبیعت = habits, principles.

طرق' = (evil) ways.

متهم' = suspected.

خرابات = a tavern (lit. ruins.) (Very solitary places are allowed to this trade in Islamic countries.)

منسوب = suspected.

رقم کشیدن = to set a mark = ثابت کردن.

دانای دهر = a sage of the age. (Cf. Society moulds a man; tell me your company and I will tell you what you are.)

(40)

اجل = noblest = اشرف.

کائنات = being = مخلوقات.

از روی ظاهری = to all appearance.

اذل = lowest = خوارتر.

موجودات' = animals (s. موجود')

اتفاق = unanimous consent = یکزبانی.

حق شناس ناسپاس = grateful, ungrateful. (N. B. opposite terms.)

عمری = a life-time = تمام عمر.

بکمتر چیز = for the merest trifle, on the smallest provocation.

(41)

معدن = mine = کان.

جان کندن = digging out one's soul, *i. e.* taking away one's life.

در گوشه دارند - گوش دارند = hide away in a corner. (It also means that they have ears to hear of their being talked of rich, *i. e.* they are content only with being considered rich.)

گویند &c. = hope is better than what is eaten, (*i. e.* enjoyment.) Because hope is a mental pleasure, while what is eaten gives pleasure to the palate alone.)

بکام دشمن = according to his foe's wish, to the joy of his enemies.

خاکسار = the vile wretch (of a miser.)

(42)

علم' = badges of distinction, edging.

زینت = decoration, ornament.

تمام = sufficient = کافی - بس.

نقاشان = embroiderers.

خرگاه = pavilion = خیمهٔ بزرگ

نیک داشتن = to hold in regard.

نیک روز = fortunate.

(43)

اهل فضیلت = men of learning

محروم = neglected.

(44)

Sarv = is a type of independence: it bears no edible fruit, and its straight stem shoots up high into the air without branching.

بر و مند = fruitful.

Digitized by Google

آزاد = free (from cares and encumbrances.)

ثمره = fruit = بار - بر - میوه .

حکمت = secret, mystery.

دخل = fruit, produce.

وقتي معلوم = appointed season.

در وجود آن = during the existance or continuance of it (season.)

خوش = blooming and fresh.

آزادگان = the free or religious independents.

اینکه مي گذرد = what passes away, what is transitory.

بسي پس از = long after.

خلیفه = the race of Caliphs; (pl. خلفا).

از دست برآید = if you can afford = اگر تواني .

نخل = date-tree.

SELECTION FROM THE AKHLAKI-MUHSINI.

(1)

صبر = patience = صابري - صبوري

مهم = an important affair (pl. مهمات)

مشاورت فرمودن = to consult = شور کردن

زهر آلود = envenomed = زهر آب‌داده

از کار افتادن = to be useless = بي کار شدن

سخن قطع کردن = to break off the conversation.

انحراف یافتن = to deviate from.

قانون = rule (pl. قوانین)

قاعده = measure (pl. قواعد)

عقرب = scorpion = کژدم - گژدم - کیژدم (pl. عقارب) (عقرب = hands of a watch).

نفس = one's self.

واجب = a positive duty.

دور = to avert = مندفع ساختن کردن

شرف = honour = عزّ

مکالمه = conversation = سخن گفتن

مجلس بزم = banquet-room.

معرکه رزم = the field of battle = میدان جنگ

مرتبه بلند کردن = to promote.

مراد مقصود = the object of one's wishes = خواهش دلي

(2)

حیا = sense of shame = شرم

عهد = reign = زمان .

خلیفه = the vice-regent of the prophet (pl. خلفا)

شورزار = salt district = شورستان

نشو و نما یافته = brought up = پرورش یافته .

آب شور و تلخ = brackish and bitter water (آب شیرین = fresh water.)

قبیله = tribe (pl. قبائل)

قحط = famine = غلا - گراني

Digitized by Google

بضرورت = through necessity = مجبوراً

تحصیل = seeking, quest = تلاش

وطن = birth-place (pl. اَوطان)

مالوف = rendered dear, favourite

مسکن = abode = خانه

معهود = usual, fixed = معیّن

بر موضعي افتاد = his way fell upon a spot or district.

صالح = fit for.

زراعت = cultivation (fr. زرع he sowed.)

غدیر = a pond = آبگیر

مقداري = a quantity.

هبوب = blowing = وزیدن

رياح = (s. ریح) wind = هوا

خس = weeds (adj. خسیس)

خاشاک = rubbish, as chips, leaves, &c.

صفا = purity = پاکي

لطافت = sweetness (opp. کثافت) پاکیزگي

هیچ بار = (with a negative verb) never.

مذاق = taste (fr. ذوق = tasted.)

خوشگوار = palatable = مزه‌دار.

حق سبحانه و تعالی = God, the most Holy and High.

طعم = taste مزه.

اگر غلط نکنم = if I mistake not.

مزد = reward = عوض

مصلحت = the most prudent thing; good policy.

در مقابله = in return for = بعوض

احسان = bounty = کرم

اهل بیت = the people of the house.

برکت = blessing, help ; (adj. مبارک)

مشک = leathern bag for water.

بغداد = Bagdad, the seat of Government of the Abbaside Caliphs, and in their days the Oxford of the East, as all the sciences then known were taught there. (= باغ داد)

دارالخلافت = the seat of empire = Bagdad. تخت‌گاه-پائي تخت

مسافتي = distance = دوري

کوکبه = retinue, army انبوه

حشمت = equipage, pomp (fr. حشم = regarded with awe.)

دبدبه = noise, majesty (fr. دبّ = walked leisurely.)

عظمت = grandeur, pageantry.

سرراه = the middle of the road.

دعا گوئي و ثناخواني – blessing and praising.

بادیه = desert, (also a large cup.) شیر در بادیه است – شیر در بادیه است = the lion is in the desert; the milk is in the cup.

بغصه در مانده = worn out with the sorrow.

تحفه = a present (pl. تحائف) (lit. a rarity, a choice and uncommon thing.) نذر - هدیه - سوغات.

Digitized by Google

وصال = enjoyment (fr. وصل to join.)

تمنا = desire = آرزو (fr. مني defining.)

مخلوقي = a created thing.

جلوه = splendour, lustre.

شيره = expressed juice, syrup.

شاخ نبات = branches of plants; sugar.

همشيره - هم = the same; and شير = milk = of the same milk *i. e.* a sister.

آب حيات = water of life = آب زندگي.

رکابدار = a stirrup-holder, a groom, an attendant.

متغيراللون = altered in colour = بدرنگ.

کريه الرائحه = disgusting in smell = بدبو.

دمومت = grease, filthiness (fr. دمم = fat.)

درو آثر کرده = had affected it.

صورت واقعه = the state of the case.

شربت غريب = a rare beverage.

محافظت = custody, care (fr. حفظ = preserved.)

مبالغه کردن = to exaggerate; (here) to give strict orders = بتاکيد فرمودن.

زياده از حد = beyond all bounds.

وجه العرب = honour of Arabia; chief of the Arabs; an honorific term.

تبرک = offering (lit. sacred relics.) fr. برک = blessed.)

مدعا = object (fr. دعو demanding.)

در معرض تلف = on the point of ruin = در صدد هلاک

خواص = chief nobles (s. خاصه)

بہ نسبت = in comparison with.

شايستي = it was probable.

بہ سرکار نارسيده = not knowing the secret = راز معلوم نا کرده

منفعل = ashamed, mortified.

عذب = sweet = شيرين

خجل زده = struck with shame.

بوسيلۂ = upon any pretence.

توقع = hope (fr. وقع alighting of birds.)

صفحه = a page (pl. صفحات)

احوال = fortune = روزگار

(3)

ادب = decorum, good breeding. (pl. آداب)

اخبار = history (s. خبر) a news paper = روز نامچۂ اخبار

مواصلت } = alliance.
وصلت }

طرح انداختن = to form a plan.

خطبه کردن = to demand in marriage.

در عقد آوردن = to give in marriage.

رمل = epistolary correspondence. = رسائل = letters (s. رسالہ) رسائل letters (s. رسالہ)

Digitized by Google

متواصل = continued (fr. وصل = to join.)

اتّفاق = amity = دوستي

آرامتگي پذيرفت = derived improvement.

كلّي و جزئي = in whole or in part *i. e.* general or particular.

مراجعت = referring to (fr. رجع)

راي = opinion (pl. آرا)

تدبير = advice, good policy (fr. دبر forecasting.)

قيصر = Caesar ; a title of the king of Greece or Rome ; a child is called قيصر , when before its birth the mother dies, and is taken out by cutting her side by performing what is called the Caesarian operation.

زبدة' = cream ; best of anything.

عمدة = the best thing ; prop.

همّت مصروف-باید داشت = our attention should be turned to.

انتظام حال = improvement of fortune.

فراغ بال = comfort of mind.

ذخائر = hoards (s. ذخيرة ; fr. ذخر stored.)

نفائس = valuable things (s. نفيسه)

بردة - غلام و كنيزك ; a slave.

صباع = horses.

عقار = an immovable estate in land, water, or palm trees = متاع و اسباب غير متحرّك

مهيا كرده‌ام = I have collected.

راي جهان آرا = world-adorning wisdom.

حسن اهتمام' = best means of providing (fr. هم = taking thought for) خوبي بند و بست

متاع فاني = frail riches.

فريفته = deceived = شيفته.

حليه' = ornament = زيور (pl. حلل')

مكارم آخلاق = noble morals = صفات ستوده.

در معرض = subject to.

تغيير انتقال = change and alteration (fr. نقل being transported.)

(4)

جد و جهد = labour and perseverence = كوشش .

آمثال = fables, parables.

تودهٔ خاكي = a hillock of sand.

نقل = removal = دور كردن

كلفت' = difficulty = دشواري'

ميسّر شدي' (را) = would have been accomplished by.

شخص = figure = جسمي.

نحيف - ضعيف weak, spare = لاغر و ناتوان.

نشاط = alacrity = خوشي

مالا كلام = indescribable (ما = what, لا not)

بنيه' - بنياد' = figure.

خوض كردن = to enter into.

نظر = affection = عشق

Digitized by Google

طلبِ وصال کردن = to seek a union.

مستعدِ' = prepared = آماده

آیم —— از = I may relieve myself from the obligation of the engagement.

گمان = notion = خیال

فهوالمراد = that is what is wished for.

بدایت =beginning (opp. نهایت) ابتدا - بدو - بدا - شروع

حال = career (pl. احوال)

مهالك = dangers (s. مهلکه)

خطر هائي کلّي' = greatest dangers.

ارتکاب کردن = to encounter.

برطرف = far from.

گردابهٔ هلاك = whirlpool of destruction.

ابنائي جنس = compeers, equals, امثال و اقران (s. ابن = son)

آل = race = آولاد

ایالت = power = سرداري

دولت' انتقالِ = departure of fortune.

رسمِ جلادت = habit of activity.

(5)

ثبات = firmness (adj. ثابت)

بقا = stability (opp. فنا)

اتمام = completion.

میدان' = a square (pl. میادین)

عمارت = a palace ; an edifice.

مشقت = distress (fr. مشقّ = it was hard.)

رافت ,جبلّي = innate pity=دلي و مرِ,شتي

عاطفتِ ,فطري = natural kindness.

بد چشمي کردن - رمیدن = to shy, plunge.

امرِ عالي = imperial command = فرمانِ شاهي .

بي ثباتي = inconstancy.

حمل کردن = to ascribe to.

مراعاتِ سخن' = respect for word = پاسِ سخن

پاس باید داشت = it should be regarded.

نقیض = contrary = خلافِ

لوح = tablet. (pl. الواح)

(6)

عدالت = justice = دادگري

وارِ داشت = it is recorded.

مقرر = certain.

استراحت = relief = آرام

مبدل' = changed (fr. بدل)

حرارت = heat = تاب .

شرارت = wickedness (adj. شریر)

به تنگ آمدن = to be in trouble.

التجا نمودن = to take shelter = پناه' بردن .

کلفت = vexation, distress.

ظل ظلیل = a shady shadow ; a long shadow ; a shady garden of delight.

امن و امان = peace and safety = آرام و آسوگی .

حدیث = a saying of the Prophet, considered to have equal

Digitized by Google

validity, in point of authenticity, with the Koran itself (pl. احاديث)

روايت كردن = to recite.

اشخاص = bodies (s. شخص)

متفرّق شدن = to fall asunder.

اجزا = members (s. جز')

نمي ريزد = do not crumble away.

شائبه = appearance, shadow.

ريب = doubt = شك - شبه

نبوي = prophetic (adj fr. نبي)

داعيه = desire = خواهش

في الواقع = in fact.

مظهر عدل = an embodiment of justice.

معجز نشان = miraculous.

حضرت رسالت مآب = the Lord of Prophecy.

صلي الله عليه وسلم = on whom be blessings and peace.

متولد = born = پيدا شده

مدارا = courtesy.

فرو مگزار = do not lay aside.

رعايت = consideration.

گو = tell him, let him.

عطر = perfume (pl. عطريات)

زلده رود = name of a river.

زماني = for a little while.

مرغزار = a meadow (fr. مرغ a kind of grass and زار = place.)

حاجب خاص = a royal usher (pl. حجّاب)

عجوزه = an old woman.

معيشت = sustenance = قوت

يتيم = an orphan (pl. ايتام)

واقعه = event (pl. واقعات)

از خود بي خبر گشت = she lost all self control.

گزر = path = راه.

منتظر = waiting = چشم دار.

تظلّم = complaint of injury.

عزت جلال = glory, sacredness.

احديت = unity (*i. e.* God).

پل صراط = lit. the bridge of the narrow path; the sharp bridge which spans the abyss of hell.

مخاصمت = animosity.

مكدر كردن = to darken.

از حلال تر و جهي = from a righteous motive.

قبلهٔ دعا = the point of supplication.

با عاجزي مخلوقيت = in the infirmity of his created nature.

خالقيت = creative nature.

حبّاد = pious persons (s. عابد)

بفرياد من = in her complaint of me.

خلاص = escape = نجات.

عقاب = eagle.

عقوبت = pnnishment = عذاب

بيگاه شده بود = it had waxed late = شام شده - شب آمده

اقامت نمودن = to stay.

توفير - increase = فراواني

مواضعه = taxation = تكليف

حق سبحانه = the most holy God.

بركت = abundance = زيادتي - فراواني (cf. Good mind, plenty find.)

Digitized by Google

مژده = good news = خبر خوش - نوید

آري = yes = بلي

دیوان, خراج = revenue department

عشر' = one-tenth part = دهم حصه

کرت = time = بار

متاثر = touched, affected.

مالامال = brimful = لبریز

صالح = good = فلاح

اکناف = parts (s. کنف)

إستعلام = finding out (fr. علم)

إستکشاف = investigating. (fr. کشف)

جهال = ignorant persons (s. جاهل)

فرضاً = granted, granting, supposing.

عرض, موقف' = a place of petitioning.

منکوب = miserable = بدبخت

پریشان حال = unhappy, wretched

(7)

عفو = pardon = معافي .

جرات' = daring, boldness = دلیري

مواهب, عنایت = (s. موهوب'). (Fr. وهب) kind gifts.

محرم = a confidante (fr. حرم' forbidden) رازدار .

تشفي = returning to calmness of mind after anger.

(8)

حلم, = clemency, forbearance.

وراق = a scribe.

یاقوت = turquoise.

طول = length = درازي .

عرض = breadth = پهن' .

ناهید = Venus = زهره' .

خاتم = a ring = انگشتر (pl. خواتم)

رعشه = trembling = لرزه

نگین دان = the collet.

سندان, = an anvil.

مومیائي = a kind of medicine that joins the broken bones, from موم wax and پاي name of a town near Pars, where in a mountain every year a liquid-like wax is collected, or from موم wax and آئین = like, for when first found it is soft as wax.

(9)

خلق' = good disposition (pl. اخلاق)

رفق, = civility, kindness (adj. رفیق)

سریر = throne = تخت

تار = thread, warp.

پود = woof, texture.

سازگاري = affability = شیریني

اقسام, خیرات' = various virtues.

اتصاف = being described, praised (fr. وصف)

ملائمت = gentleness, humanity.

عنف = force, severity = سختي

تلطف = kindness = مهرباني

مطبخ' = cook = باورچي

مطبخ' = kitchen = باورچي خانه

تکلف = taking pains personally, trouble.

Digitized by Google

(10)

اوائل = beginning; first part. (s. اوّل)

بزبان بیزباني=in her dumb tongue.

مناجات کردن' = to put up a prayer.

شفقت - مرحمت = kindness and compassion.

تقرب یافت = has been accepted.

کرامت کردن=to bestow=عطا کردن

ملك باقي = the permanent kingdom, *i. e.* the next world.

در پي رفتن = to follow = عقب رفتن - دنبال زفتن' - پس رفتن

مضائقه کردن = to refuse, to grudge to give.

(11)

سخا - سخاوت = generosity.

إحسان = liberality = کرم

آوازه = fame = شهرت - صيت' - خبر = نبا.

والي = ruler = حاکم - پادشاه.

طنطنه' = fame; lit. a Turkish guitar (fr. طن made a sound.)

کرم وجود = generosity and liberality.

سائر و ساري = spread and pervaded.

بلند کوهان = high-humped.

وادئ عرب = stony regions of Arabia, Yemen.

نادر = rare, uncommon=کم یاب

طاعته" – سمعا' = most willingly; you have only to command.

ايلچي = ambassador, envoy = رسول - سفير - فرستاده.

فراخور = befitting = لائق.

منادي = proclamation = إشتهار - ندا - جار.

ميعاد = stipulated term or period

حاصل کلام = the gist of the words; in fine, in a word.

تحيّر = astonishment = حيرت' - عجب.

مسلّم' = accorded, reserved for, confined to = مخصوص.

پادشاه روم' = عظيم الروم.

دبدبه = majesty = حشمت - عظمت (fr. دب walked leisurely.)

متفحص' - متجسس = inquirer; inquiring.

بارگي = an excellent strong horse.

خدنگ = the white poplar tree of which arrows are usually made (સરકંડ).

زودرو = fleeting.

دم مشابهت زدن' = to resemble.

گلگون = ruddy, rose-coloured; a bright bay horse.

شبديز = (شب and ديز = رنگ) a black rusty charger of extraordinary size and strength.

برق = lightning (pl. بروق') صاعقه.

پويه = running (fr. پوئيدن to run)

صرصر = a violent blast of wind = باد تند و سخت.

فاش = public, known far and wide = ظاهر.

Digitized by Google

از قاف تا قاف = from one extremity of the earth to the other.

قاف = a fabulous mountain.

محک = touchstone = سنگ امتحان.

دعوي = claim, pretension.

محکمه = tribunal = دادگاه - خانهٔ شرع

معني = reality = (opp. صورت)

امتحان کردن = to try, to examine (fr. محن investigating.)

تازي نژاد = of Arabian breed; Arabian horses are considered good, and those of Nazd, the best.

مکرمت کردن = to favour with, to give.

مهي, شکوه = mark of greatness; dignity, and pomp of greatness.

تحف = (s. تحفه) = rarities.

هدايا, (s. هديه) presents.

رسول = an envoy (pl. رسل)

قبيلهٔ طي = the tribe of Tai.

نزول نمودن = to alight.

مقارن رسيدن = about the time of the arrival of &c.

دلداري نمودن = to comfort, console.

فرود آورد = lodged.

اسباب استراحت = things of repose (such as, bed, cot &c.)

منشور - فرمان = Royal order.

مضمون = contents = فحوا (pl. مضامين) (fr. ضمن = to contain).

مبالغه = pressing = إصرار

حيز = limit, extent = دائره

عظيم الشان = of mighty renown.

جزوي = trifling (fr. جزء = a part).

دلدل = the Prophet's mule, presented to him by the Governor of Alexandria. (The comparison seems to be out of the way because Hatim lived before the Prophet).

ظلمت = darkness = تاريکي

پيش و پس = all round.

روي و راه = alternative = علاج

آئين = (here it refers to his liberality.)

تبرکات = lit. sacred relics, choice articles, rarities سوغات

حجازي = of Hejaz – the famous province of Arabia, the land of the pilgrimage, containing the two sacred cities of Mecca and Medina.

فحواء حال = the state of affairs.

جوانمردي و مروت فتوت = generosity.

موائد = trays (s. مايده) خوان پر طعام

إکرامش = favours (s. کرم)

مزکور = mentioned = ذکر شده - مزبور = نام برده

إشتعال نمودن - to blaze out = شعله زدن

Digitized by Google

ایذا = doing harm (adj. موذي).
پیدا = evident, plain = آشکارا
حاصل = income; the amount derived from the produce of the soil.
جشن = banquet = ضیافت - سور - مهماني
طرح انداختن = to prepare = برپا کردن
دعوتي = feast, entertainment (fr. دعو = to call.)
عرق = vein = رگ
محو کردن = to obliterate, rub out. = نسخ کردن
عیار پیشه = a sharper, a knave.
مواعید = promises (s. موعدت) = وعدها
مستظهر = fortified.
حیله = trick (pl حیل)
شعبده = fraud, jugglery.
متعهد = an undertaker = ذمه‌دار
سیماي = mark = علامت
جبهه = forehead = ناصیه - پیشاني
فرفرخندگي = the splendour of happiness.
پرسش گرم نمودن = to make warm inquiries.
وثاق = house = خانه
منت دارشوم = I should feel obliged.
ضیافت = a grand feast (fr. ضیف entertaining.)
تقدیم افتاد = was managed or performed.

در خاطر خطور نکرد = it never occurred to him.
میزبان = host (opp. مهمان) مهماندار
مطعومات = viands, dainties.
مشروبات = drinks, beverages.
تکلّف = ceremony; taking much pains in any matter (fr. کلف he troubled.)
أفق = horizon (pl. آفاق)
طلوع کردن = to appear, (fr. طلع the sun rose.) چشم اشك باران - دیدهٔ گریان
وداع = taking leave.
إقامت = staying = ماندن
متمسك شده = armed with (fr. مسك holding fast.)
یارستن (نتوانم شد - نیارم شد = توانستن).
مقیم = one who stays (opp. مسافر) (fr. قام stood.)
در پیش دارم = I have in hand, I have to execute.
تشریف = honour (here.)
محرمیت = taking into confidence, imparting one's secrets = رازداني
ارزاني‌دار = confer on me.
دلجوي = studious of pleasing.
غریب‌نواز = kind to strangers.
پردهٔ از روي کار برداشتن = to remove the curtain from the face of an affair. *i. e.* to make known one's secret.
محرم = one who knows the secret = همراز

Digitized by Google

إخفا = concealing (fr. خفي hidden)
سوگند دادن = to administer oath, to adjure, to swear one.
تاكيد = cautioning (fr. اكد = he trod wheat)
نواحي = locality, district (s. ناحيت)
دغدغه = apprehension, perturbation = خلش
خدشه = fear = خراش
پريشان روزگار = of uncertain livelihood,
معاش = living, livelihood.
درينولا = during these days = درين نزديكي
بضرورت = being pinched for, being short of.
وجه معيشت = sufficiency of provisions, necessaries of life.
از عهدهٔ عهد بيرون آمدن to quit one's self of an engagement, to fulfil the promise.
متعلقان = servants and dependents.
سر خودگير = go your way, mind your work ; be off.
ميسّر = obtained, attained. (fr. يسر being easy.)
اگر من گلي بروجودت زنم = if I strike your person even with a rose.
كيش = faith = آئين
اسباب راه = travelling necessaries.

راحله = conveyance = a saddle-camel ; a camel fit for bearing burdens.
تهيه نمودن = to make ready, provide with.
گسيل كرد = bade farewell = رخصت كرد
آزادگي = candour = صادقي .
متعرّف = one who confesses (fr. عرف he confessed)
بي مقدار = worthless = ناچيز

(12)

أمانت = integrity (fr. امن = was safe.)
ديانت = honesty (fr. دين obeying.)
تماشا = a walk = گشت
زنّار = a card worn round the middle by the Persian Magi.
جواني نورسيده = just come to youth.
طلاق = repudiation (fr. طلاق loosed.) ترك
كوكبه = a royal train, cavalcade.
روضه = a garden (pl. رياض)
بلب گور = on the very verge of old age ; having one foot in the grave.
املي = hope = اميد
حرمت = respect ; reverence.
كدخدا = a married man (fem. كدبانو)
تفويض كردن = to give in charge (fr. فوض = consigning.)

Digitized by Google

(13)

معرفت = divine knowledge = علمِ خدا (fr. عرف = to know.)

تقوی = piety = پارسائي = خداترسي = پرهيزگاري (adj, متّقي)

حيا = modesty = شرم

مايه = capital = راس المال - بضاعت,

مبارز = a warrior, brave soldier = دلاور - شير مرد - شجاع پهلوان

معاربت = war, battle = هيجا - جنگ - وغا - غزا - ناوَرد نبرد

نصرت = victory = فتح - فيروزي

هزيمت = defeat, routing إنهزام - شكست,

حكمِ قضا و قدر = the decree of fate; predestination; the decree existing in the Divine mind from all eternity.

رعايت = mercy = رحمت

محروم = excluded = بي بهره

نصفِ النهار = mid-day (نيم = نصف, and نهار = روز)

أَيّها = O! = أَي

عزيمت, دَرمت firm resolution.

ذوالقرنين = the two-horned, the epithet of Alexander the Great (ذو = possessed of and قرنين = the two horns.)

شمشيرِ هندي = the Indian sword, famous for its sharpness and water.

اعادي (= اعدا, s. عدو) enemies.

گرز = an iron mace, a battle-axe.

رستخيز = resurrection, tumult = هنگامه - قيامت

مسلّم = approved.

(14)

كتمان = concealing, keeping (fr. كتم)

اسرار = secrets (s. سرّ)

محافظت = (here) concealment (fr. حفظ = guarding.)

مبالغه - تاكيد = enjoining.

ظاهر شد - سر برزد = was revealed

إفشا كردن = to divulge = فاش كردن

بعيد = far = دور

(15)

عمارت = construction, buildings (fr. عمر = to build.)

كاخ = a palace, mansion.

منظره = balcony, gallery = بالاخانه

سمت إتمام يافت = got completed

تدارك = remedying, setting right (fr. درك)

كمربندِ جوزا = the belt of Gemini.

شرفه - كنگره = a cornice, pinnacle.

رفيع = lofty = بلند

كيوان = the planet Saturn, in the seventh or highest heaven.

أركان = columns, pillars, fundamentals, parts.

Digitized by Google

لغزش - زلل = defect.
مختصر' = small = خرد'
ناچيز - مصغّر' = insignificant.
روزن' = a vent for smoke; a chimney = دودكش
چشم زخمي - خلل = defect.
اساس = foundations = پايه - طرح'
زمينه - پيكره - نقشه = طرح = plan, sketch.
سطح = the surface of the ground.
هموار = level = برابر
متولد = born.
متاثّر' = affected.
كشكينه = barley-bread; fried wheat.
لوزينه = a confection of almonds. (fr. لوز = an almond.)
مرقوم - مسطور = written (fr. رقم and سطر).
ملوّن' = clouded, chequered.
تركيب و ترتيب يافته = spread.
هيبت' = awe, respect.
سطوت' = majesty, awe.
خوب فرجامي = happy end.
الحق = in truth, in fact.
مثبت' = written.

روضه' رضوان = the garden of paradise (pl. روضات' or روض' or رياض)
فردوس برين = the sublime paradise (pl. فراديس)
نزهت' = pleasantness, purity = خوبي
تازگي - طراوت = freshness.
ارم = the fabulous garden of Iram.
خوان سالار = a table-decker; a cook; (fr. خوان = tray and سالار = chief.) خانگر - خان سامان
خلد' = paradise.
حلاوت = sweet taste, relish (fr. حلو = to be sweet.)
ذوق = relish, flavour.
شراب طهور = wine of purification.
نهال = a plant.
عروضي = poet = شاعر
همسر = on a level or equality.
عنصري = name of a poet at the court of Sultan Mahmud Ghaznavi.

Select Historical Tales from Tarekh-e-Nigaristan.

(1)

مذكور = related, (fr. ذكر remembered.)
والاگوهر = of noble birth.
خورشيد اثر = beautiful; sun-faced.

يگانه (= يك گانه) a person unequalled in anything.
جودت = ingenuity, quickness of apprehension.
حدت = sharpness, acuteness.

Digitized by Google

ذكا = penetration, genius (adj. ذكي)

وُفور تعسّس = great curiosity, much inquiring.

بي قرينه و همتا = matchless, peerless, without an equal = بي نظير – لاثاني

بزگوار = noble, illustrious.

كواكب (s كوكب) stars=أنجم‌ها

مطلع = place of rising (esp. of the stars.)

مراحل = stages, (s. مرحلت)

تجارت = trading. (fr. أجر) compensating.)

إكتساب = gaining, acquiring (fr. كسب = to acquire)

مدارج = steps, degrees ; (fr. درج)

برج = tower; (pl. بُروج or ابراج)

أوج = top. summit, zenith; the highest point (to acquire the highest rank; to succeed or prosper greatly.)

إفضال = surpassing. excelling.

إرتفا = being raised; elevation.

مربّي a patron; benefactor; (fr. ربو = fostered.)

وادي = a valley, desert (pl. أودايت or أودات

مطالعه = (here) seeing = ديدن .

معاشرت = contracting friendship; associating = صحبت داشتن

مخلان (s. خليل) = intimate friends.

أفاضل = (s. أفضل) the learned doctors ; كاملان

أعالي (s. أعلي) men of excellence = بزرگان

مبادرت = beginning = شروع

مقصود = object, goal = مدّعا

بتدريج = by degrees = رفته رفته

يك چندي = in a little while.

تلال – جبال = mountains and hills (s. تل جبل)

اخانا الصفا = brothers of purity.

بتجديد = anew = از نو

إستفسار = (fr. فسر enquiry) making an enquiry ; asking for information.

تصديق = verifying ; acknowledging as true. (fr. صدق truth.)

طناز = lit. mirthful ; (here) a beauty.

عذار - عذرا = having the cheeks as rosy as those of a maiden or Axrā, the mistress of Wāmik.

جميله = a beauty = حسينه

باردار = pregnant = حامله

مغلظ = solemn, binding (oath.) (fr. غلظ was thick.)

نزاع = dispute, altercation.

داوري = complaint = فرياد

سراغ = trace نشان

برائت = innocence = بي گناهي

مساحت = extent (pl. مساحات)

ذمّه = (fr. ذم a compact) charge, accusation = تهمت

Digitized by Google

وُضوح = being clear = ظاهر
فوت گشت = lost = گم شده
عَروس = a bride. (pl. عَرُوس)
مَلَك, میرت = of an angelic nature *i.e.* pure-minded. = فرشته خو
نجابت = nobleness, شرافت (fr. نجي set free.)
هُوَيدا = evident, manifest, ظاهر
رعايت, = kind treatment. (fr. رعي to pasture.)
حَرَم حريم = private rooms; royal residence; (fr. حَرَم prohibiting.)
مَنزل = lodging (pl. منازل)
تعيين نمود = assigned; provided.
صُحبت = conversation; discourse.
تقريب = an occasion; (fr. قرب being near.)
سخن = topic.
مشاهده = seeing, witnessing (fr. شهد to witness.)
عَلَف - عَلَفخوار = grass; pasture.
معروض = related, represented.
هجوم = a swarm.
تفرّس = judging from signs.
إزدهام = crowding = غلبه
إستدلال = getting a clue, inferring (fr. دل guiding.)
معطّر = filled with sweet smell.

(2)

آوان = time, season. (s. آن)

طوف نمودن = perambulating = سيَر كردن
باغستان = the gardens and vineyards.
اقران = (s. قرين) equals, peers.
ملازم = a servant; (fr. لزم being necessary.)
حوالي = vicinity = نزديكي
خواجه = a man of distinction.
سؤال = asking (fr. سال = asked.)
نجّار = a carpenter = درودگر
نظاره = inspecting. (fr. نظر)
تخيّل = surmising; thinking.
حدس = power of observation.
دوشاب = syrup of grapes or dates.

(3)

ديوجانس = Diogenes, a Grecian philosopher.
كلبي = of the tribe of Quzā'ah. (lit. Canine, fr. *kalb* = dog.)
عظما = (s. عظيم) great, celebrated.
لوازم = necessary things; dues. (s. لازم) (fr. لزم being necessary.)
تعظيم - تقديم = respecting, honouring; respectful treatment (fr. عظم being great and قدم going before.)
اقدام = coming forward, attention.
أزاين معني = at this.
مستغني = independent, able to do without (fr. غني).
پندار = pride = غرور

Digitized by Google

اُحتیاج = need, want (fr. حاج wanted.)
شهوت = Lust = هوا و هوس
مملوک = a purchased slave = غلام زر خرید.
شیمت = habit, nature, disposition (pl. شیم).
ذمیمت = blameable, loathsome (fr. ذم = to censure.)
رهین = pledged; dependent on.
مبذول = acceptable.
اِستدعا = asking (دعو praying, or calling.)

(4)

بام پنجره دار = a latticed terrace.
قصر = a palace; a mansion.
فراش = (fr. فرش spread.) a sweeper.
حوالي = (here) compound, precincts.
حکّام = (s. حاکم) rulers.
امثال شما = persons like you.
مفلوک = poor, indigent.
روزي = portion, sustenance; daily bread or food.
وهّاب = Giver, an epithet or God.
رزاق = the Provider of the necessaries of life; the Giver of daily bread, an attribute of God.
علي الاطلاق = absolute = مستغني
مرور = lapse, passing, course.

دهور = ages, times (s. دهر)
قط = cutting *i. e.* elapsing = گذشتن
شهور = (s. شهر) months.
نکته = nice point.
متهج = مسرور - glad, joyful, pleased.
اِشتغال = employing one's self (fr. شغل)
واضح = evident, manifest.

(5)

اعوان = (s. عون) helpers, allies.
اَنصار = (s. ناصر) assistants, friends.
اعرابي = a wild wandering Arab; an Arab of the desert (the more civilized Arabians who live in cities are called عرب)
تسکین دادن = to appease, to satisfy (fr. سکن = it was allayed.)
جرعه = one draught or gulp.
لا = no, not, not at all.
والله = By God = بخدا
مرحبا = Welcome! God bless you! May your arrival be happy! = خوش آمدي - آمدنت مبارکباد
مقربان = نزدیکان = relation, kinsmen.
تحیت = saluting, greeting (pl. تحیات) (fr. حي)
پي بردن = to trace out = معلوم کردن

Digitized by Google

فوراً - في الفور = immediately, همانذم

جوق جوق = in troops.

جراءت = boldness. (fr. جرأ = was bold).

عواطف = favours, kindness (s. عاطفت)

إطمينان = security, guarantee. (fr. طمان = reposing.)

اَلوهيّت = Divinity, Godhead (fr. الٰه)

مقارن آنحال = at that instant = درآن أثنا

(6)

آفاق (s. أفق) = Horizons; the world.

طاق = unique, surpassing = بي مثال - بي عديل - يگانه

كنوز = (s. كنز) treasures.

باد آور = one of the seven treasures of **Khusraw** (riches aquired without labour.)

مرز = land, a region.

دريابار = lit. abounding in rivers; the South Coast of Lāristan and Karman.

احتياط = precaution; circumspection (fr. حوط guarded.)

جهاز (s. جهاز) goods, effects = زاد و بود

مستور = hidden = نهفته - نهان

إرسال = sending (fr. رسل sent.)

نسيم = breeze, gale, (pl. نسائم)

إقبال = good fortune (fr. قبل preceded-)

مسفائن = (s. سفينت ships.)

حوالي = parts adjacent (s. حاليّت)

حيز = a place = جاي

ناخدا = (ناو = boat, خدا master.) a captain,

بارگير = baggage horse.

اُردو = a camp = لشكرگاه

دويست = Two hundred.

مجمر = a chafing-dish. (pl. مجامر)

بخور = perfume, frankincense (pl. بخورات)

سقّاء (pl. أسقيات) carrier of water.

نوادر = rarities, wonders (s. نادرت)

مخصوص = special (fr. خصّ distinguishing.)

أدوار (s. دور) = revolutions.

(7)

حين = time, (pl. أحيان)

ملاحظه = inspecting closely; noticing (fr. لحظ)

آسيب = injury.

طبقات = (s. طبقه) grades, denominations.

بتقديم رسانيدن = to perform = بجا آورد

منشعب = branching = شاخ شاخ شدن

سيرت = nature, moral qualities (pl. سير)

(8)

درودگر = (fr. درود timber and گر an agentive suffix) a carpenter = درودكار

Digitized by Google

هِمّت = enterprising or lofty spirit, ambition = علو همّتي

تسخير = = conquest, (fr. مُسخّر brought him under.)

کمند = a noose, a lasso.

کنگره = a pinnacle, turret ;

کاخِ فلك = a palace of heaven.

مُسمند = a charger = اسپ جنگ

شجاعت = bravery = مردانگي

شهامت = dauntless courage = دليري

شغل دلي = mean occupation ; low work.

موافقت کردن = to suit (fr. وَفق was appropriate.)

سِلاح = arms (esp. sword, mace, &c.)

عيّاري = imposture = فريب - دغل

شيوه = a habit; manner of acting.

مرعي داشتن = to observe, to tamper with.

والي = ruler, governor.

سيستان = a country lying to the eastward of Persia Proper.

شفاف = clear, transparent (fr. شفّ was pellucid.)

ثمين = precious, costly, گرانمايه

ملاحظه = observing (fr. لحظ).

خازن = treasury officer, treasurer (fr. خزن laying up.)

مقدّمه = affair, matter (fr. قدم preceding.

واقع = an occurrence, event (pl. وقائع)

منادي = proclamation ; notifying or proclaiming a thing by beating a drum (fr. ندا)

رعايت = respecting, observing (fr. رعي pastured.)

مستحسن = approved, laudable (fr. حَسُن was beautiful.)

تربيت کردن = to train up, to bring up, (fr. ربا = increased.)

مرتبه = rank, office, (pl. مراتب) (fr. رتب went step by step.)

حجابت = the office of chamberlain ; (fr. حجب veiling.)

(9)

زال = name of a famous Persian prince, father to the still more celebrated hero Rustam (the Hercules of the East.) also called زال زر and زال دستان (lit. an old man or woman.)

منکوحه = wife, a legally married wife (opposite to جاريه .)

مائده = table covered with victuals (pl. موائد)

مخالف (fr. خلف coming after)

جزع = lamentation, sorrow.

مصيبت = misery, calamity, آفت (fr. صو) (pl. مصائب)

داؤد = David, king of Israel.

إستکشاف = requesting anything to be made manifest; (fr. کشف)

شغاد - زواره = the brothers of Rustam.

Digitized by Google

عالَمِ بقا = permanent world; the other world.

إنتقال (lit. being translated; migration.) passing to the other world. (fr. نقل being transferred.)

شدت = shock, intensity (fr. شدّ was hard.)

قضيه = event, fact (fr. قضي decreed.)

ديوان خانه = a chamber; drawing-room.

فراش = a bed, couch, or anything upon which one reclines.

استراحت = reposing (fr. روح breathed) = آرام

عالَمِ رويا = a state of dream.

شجره = a plant, tree,, (pl. أشجار)

حرم = a harem; a seraglio; women's apartments.

بشارت = good news (fr. بشرى he rejoiced him) خوشخبري - مژده

قدوم = coming, advent.

مولود = (lit. born); a son (fr. ولد born.)

عاقبت محمود = of a laudable or happy end.

غنچه = a bud = شگوفه

شاخسار = a branch.

كامراني = happiness, felicity.

مسعود الابتدا = of an auspicious or fortunate beginning. (fr. سعد was prosperous.) (fr. بدا he began.)

محمود الانتها = of a happy or laudable ending.

مسمّي = musammā, named, called (fr. إسم)

سكّان (s. ساكِن) inhabitants.

ربع مسكون = an inhabited quarter of the world. (fr. سكن = was at rest.)

ظلال = shadow, shade (s. ظِلّ)

إفضال = favour, benefit.

إستظلال = sitting in a shade (fr. ظلّ)

شواهد = evidences (s. شاهد)

آبشخور = a watering place, a reservoir.

گهواره = a cradle = مَهد

(11)

روايت = history; a tale (fr. روي = related.)

عاري = without = بي

لقاء = face, visage.

متألم = pained, grieved (fr. ألم)

مقال = sentence, saying (fr. قول)

صيقل = polishing, cleaning.

مرآت = looking-glass, mirror. (pl. مرايا)

شمائل = qualities (s. شِمال)

شامل = extended to all, reaching all.

إقدام = advancing, progressing.

محبوب دلها = liked by all; the delight of the hearts.

ضرب المثل = proverbial, current = مثلي - مقالي

Digitized by Google

حاشا = God forbid; let it not be.
صحیفه = a book (pl. صحائف)
مطالعه = reading, perusal.
تواضع = affability, humility (fr. وضع form.)
جبّاری = despotic sway, tyranny
جامع = A chief mosque, where all the people of the city assemble for Friday sermon.
بنیاد نهادن = to lay a foundation, to build. بنا کردن
اصل = the main part.
عمارت = any large building, an edifice (fr. عمر = lived.)
رخام - مرمر، سنگ = marble, alabaster.
مربّع = square, quadrangular.
مسدّس = six-sided, hexagonal.
مثمّن = octangular, eight-sided,
مدوّر = round, circular.
زینت = ornamentation, decoration.
مزیّن = decorated (fr. زین) آراسته .
جوار = vicinity, area.
نسخ = (s. نسخه) books.
غرائب = extraordinary things (s. غریبت)
موشّح = ornamented = منقّش
ذوق = taste = شوق
رباط = a public building for the accommodation of travellers.
خوانق = (s. خانقاه) monasteries.

مبادرت = making haste; outstripping; beginning (fr. بدر)
خارج ازشمار = innumerable; beyond computation. بی حساب - غیر محصور

(12)

رندی = a bad character; a fearnought fellow (pl. رنود)
اشارت = making a sign, pointing, (fr. شار he exhibited.)
منشاء = motive = مقصود
نوّاب (s. نائب) governor, ruler.
خورشید آیات = as great as the sun. (s, آیت = sign.)
دست‌آویز = a small present, (such as an inferior carries to a great man, to whom he cannot go empty-handed).
مهموم = grieved, sad.
مهره = dice = کعب
ششدر = a point of the table at the game of Nard from which one cannot extricate one's self.
طاس = a cup, dish.
شهبازی = the noblest species of falcon.
امانی = desires (s. أمنیت)
أمل = hope (pl. آمال)
بولیمار = a heron.
لوا = flag, banner (pl. الویت)
تحسّر = sorrowing, grief.

(13)

آل = descendants, race = أولاد
انتزاع = taking by force (fr. نزع)

Digitized by Google

خلال = a space or interval between two things; (in the meanwhile.)

قافله = a body of travellers = کاروان.

روز عرض اکبر = the day of judgment = روزداوري.

درنگ = delay = تاخير.

هزيمت = putting to flight, dispersion, (fr. هزم).

وقايه = preserving, guarding.

حيات = life (fr. حي living.)

ورطه = any danger or difficulty from which one can hardly escape; a whirlpool (pl. وراط).

فدا = sacrifice (fr. فدي = gave up.)

بقيّة السّم = those spared by poison.

عدم = non-existence.

(14)

خال = maternal uncle (F. خاله)

جيحون = the river Bactrus.

داستان = story, romance, history.

دستان = Name of Zal, father of Rustam (lit. fraud, stratagem.)

پور = son.

طي كردن = to fold up, *i. e.* to eclipse.

منتخب = select, picked up (fr. نخب to select) چيده

حشر = a number, multitude.

مختار = a general, (fr. خير = chosen.)

بي ستون = name of a mountain in Persia.

روي بوادي فرار آوردن = to flee away, to take to one's heels.

بقول طبري = according to Tibri (name of a famous historian.)

دستبرد = superiority, victory (in war.)

انهزام = fleeing away; being routed; defeat.

تخته = a large plank or table, on which dead bodies are stretched and washed before interment; a bier.

مآل = result, consequence = انجام

سيف = sword (pl. سيوف)

(15)

ذوالاكتاف = surname of Shapur, king of Persia. (ذو possessed of and اكتاف = pl. of كتف = a shoulder.)

تماشا = seeing (from مشي = walking.)

طوي = feast = ضيافت

تاجيك = one of Arabian origin brought up in Persia.

شيلان = a royal table.

صورت حال = the facts of the case

ويران ساختن = to lay waste; carry fire and sword.

عيد = a festival, holiday.

مستحفظان = the guards; garrison

ناب = pure or neat.

بعقيدة = according to.

Digitized by Google

إصلاح = to repair, to make good (the damage) (fr. صلح it became right.)

محال = district, province.

(16)

نامفهوم = unperceivable.

طور = custom, practice.

هجوم' = meeting in large numbers.

سعادت = happiness, felicity (fr. سعد)

مصاهرت' = forming a matrimonial alliance; receiving the hand.

رعنا = beautiful, lovely.

فر' = pomp, dignity; شكوه - شوكت

هويدا' = apparent = ظاهر - آشكارا

ازدواج = marrying; union (fr. زوج = he coupled.) عروسي

بديع الجمال = of marvellous or matchless beauty = در حسن' بي مانند.

عديم المثال = matchless, peerless; بي نظير - لاثاني.

رقم نسخ كشيدن = to cancel, to nullify; to draw a line, by way of annulling = باطل كردن - موقوف ساختن'.

خواستگاري = asking in marriage, matrimonial suit.

برج' = (pl. بروج') a star.

دوشيزگان = virgins = مخدّرات'

حرم سراي = a harem, seraglio

مطلق بر —— كرد' = restricted, confined to; limited to.

تمنا = (fr. مني defining) desire = آرزو.

دغدغه = fear, confusion of mind; an inclination for anything.

إشكال = being difficult.

حرمان' = depriving of hope; disappointment (fr. حرم forbidden) = ناكامي

جانان = a mistress, sweet heart, a beloved object.

جلادت' = bravery (fr. جلد = being strong.)

(17)

برگ ريز = autumn, decline (of life.)

صغار = (s. صغير') = small خرد'

كبار = (s. كبير) = great = بزرگ

تهتك = disgrace, dishonour (fr. هتك rending a veil) بي عزّتي و بي حرمتي كردن

همدامستان = unanimous, of the same opinion = يك - همراي زبان

إغوا = misleading, excitin ٧.

تنبيه = putting in mind, calling attention to.

إستيصال = exterminating, despatching (fr. اصل)

روايت اشهر = most celebrated reports or traditions.

شامت = evil, curse.

Digitized by Google

صلۂ رحم = those connected with the womb *i. e.* brothers رحم = بچہ دان

طاعون = plague. (pl. طواعین)

(18)

محل = time = حین

اَفسر = crown = تاج

مہلت = respite, leisure.

بھائی ھائی گریستن = to weep bitterly and piteously = گریہ و مویہ کردن

مفلوک = unfortunate, poor.

عبرت گیر = take warning.

قصاص = revenge = انتقام

جسد = body (pl. اجساد)

تابوت = a coffin, bier = جنازہ

تعزیت = mourning for the dead = عزا - ماتم

(19)

پائی مردی = assistance = مدد

اجتہاد = striving hard ; effort ; (fr. جہد .)

ممر رشتہ = thread.

ارادت = the will (of God) (fr. رُوْدَ = inclined.)

قبضہ = power, grasp.

مشیت = will of God ; fate = رضائی حق .

حل و عقد = the untying of a knot ; solving a difficulty.

رضادادن = to submit cheerfully to.

سزا = proper, meet.

صاحبقران = lord of the happy conjunction ; a fortunate and an invincible hero ; a title of Timur.

اصرار = persevering, persisting (fr. صرّ)

کاروبار = affair, case.

اہتمام = endeavour, effort (fr. ہمّ taking thought for.)

(20)

مرض الموت = mortal malady = نا خوشی مہلک

اوضاع فلکی = position of heavenly bodies, aspects of the sky (s. وضع)

دلالت = indicating, prognosticate (fr. دلّ guiding).

مشاہیر = celebrities (s. مشہور)

قابض ارواح = The seizer of souls *i. e.* the angel of death.

(21)

مروّت = generosity, humanity.

انشا = composition ; diction (fr. نشی composing)

املا = writing correctly.

نظیر = an equal = مانند - ثانی

وقایع = events (s. وقیعت)

شمائل = good qualities virtues (s. شمال)

مرغوب = amiable, agreeable, (fr. رغب desired.)

خوش تکلّمی = fluency of speech, eloquence, (fr. کلم he spoke.)

خطا = Cathay, China.

Digitized by Google

اندجان = Name of a city in Turkistan.

برق - صاعقه = Lightning.

صحیح = rightful, legal.

عیش و نوش = pleasure and enjoyment; music and wine.

(22)

مصحف' = (lit. a book.) the Kuran (pl. مصاحف')

کتابت = writing (fr. کتب he wrote.)

وجه قوت = a living, subsistence.

خفیه' = in secret (opp. علانیه)

منکوحه = a legally married wife

زوجه - زن عقدی'

بیت‌المال = the treasury.

آخرت = the next world.

(23)

اسفار = journeys (s. سفر)

ممر = passing, place of passage.

مسویت = equality.

حفر' کردن = digging a pit.

امارت = office of an *Amir* or Governor; chiefship.

تعیین = appointment.

تالیف قلوب = the concilating of hearts (s. قلب)

استغفار = begging pardon ; mercy (fr. غفر)

توکل = reliance on God (fr. وکل = to entrust.)

ظلمات = darkness.

Notes on Bostan.

حمد = Praise, تعریف - ثنا (The Bostan is written in the metre بحر متقارب مثمن مقصور of which the measure is فعولن فعولن فعولن فعولن (for each hemistich.)

بنام = in the name of, I begin in the name of (باي ابتدائیه) آغاز مي‌کنم این نامه‌را بنام (This is equal to Bismillah in Arabic.)

جهاندار = Lord, the Preserver of the world = نگاه دارندهٔ عالم

جان آفرین = The creator of life = آفرینندهٔ جان - خالق ارواح

حکیمي = The Wise = دانا (ي is for respect.

سخن آفرین = speech-creating.

خداوند = The Lord = ایزدتعالي

بخشنده = generous = سخي - وهاب

دستگیر = protecting.

کریم = kind, merciful = رحیم

خطا بخش = sin-forgiving (خطا opp. صواب) عفوفرما'

پوزش پذیر = receiver of apologies.

توبه قبول (عذر - بهانه - پوزش) کننده

عالي = exalted = گردن فراز

آستان = Court = درگاه

Digitized by Google

إلتماس = supplication = نياز

گردن کشان = the refractory = سر کشان (refers to Satan, the Adites, Pharaoh and such like.

زود = instantly = بفور

بزور = with violence = بجور

عُذر آوران = the penitents = مطيعان

کسي=a person (meaning 'a son.')

بي‌شك = doubtless = بي‌گمان

ترک کردن = to leave; (here, to fail in one's duty = کوتاهي کردن)

چاکري = service = خدمت

سپاهي = a soldier = لشکري

صاحب لشکر = army-leading = لشکر کش

ناراض شود = از وي بري شود is offended with him.

بالا و پست = high and low; the sky and earth.

نافرماني = sin = عصيان

روزي = food = رزق

ادیم = is a sweet-smelling grained and coloured skin, which the Kings and Amirs use as table-cloth, and eat food from off it; God most High, having made the 'adeem' of the earth, the treasure-chest of his creatures, all the people eat off it = سفرهٔ چرمين که برو طعام خورند

دسترخوان = table-cloth = سفره

عام = common (opp. خاص).

ادیم زمین = the coloured skin or surface of the earth = روئي زمين.

خوان یغما = (In Turkistan, there was formerly an institution called the 'Feast of Plunder.' When the pay day of the soldiers came round, dishes of rice and great quantities of food, were prepared and set out on the ground. The soldiers then rode up, armed as if for battle, and carried off the food with mimic violence. Thus they made reparation to their mind, for accepting a pay lawfully earned, and reminded themselves that rapine was their true profession. An open table; a public feast, to which all are invited.

دوست خدا = دوست (the faithful) بندهٔ فرمان بردار و مطيع

دشمن خدا - دشمن (the infidel) بندهٔ عاصي و گناه‌گار

مهيّاکن = Provider, one who prepares.

نقش بستن = to assume a form.

وجود = body, existence.

عدم = non-existence.

آفريدن = to create = هست کردن

Digitized by Google

نیست - نیستي = nothing.
إدراک = genius = فراست
کُنْه = secret, depth (of anything.)
ذامت = nature.
فکرت = thought, fancy.
غور = depth, profundity.
صفات = praise (s. صفت)
بحر = sea (*i. e.* sea of divine knowledge.)
مردراعي = man-guardian (Mahommed) (lit. راه نمائي (شبان معرفت
داعي = inviter (*i. e.* Prophet Mahommed.) خواننده
راه = road (of following the Prophet) طریق
سر گشته = bewildered.
منزل = destination = فرودگاه
راه‌صفا = path of purity = راهِ معرفت.
بر پي = in track of, behind.
مصطفي = the chosen one (the Prophet) بر گزیده

Chapter I.

(1)

نوشیروان = کسري.
نزع روان = the agony of the soul (*i. e.*, the last breath.) حالتِ جان کنني
نگهدار پاس = take care of.
عاجز و محتاج - درویش = the poor.

خیال - بند = thought, desire.
پاس‌دار = protect = نگهدار.
تاج‌دار بود = holds his crown.
بیخ = root.
محکم = strong = سخت
خلق = people.
مي کني = you pluck up, dig up.
گزند = injury ; ruin = آفت
کسان = people = آدمیان
سرشت = nature = طبیعت
خوي = disposition = عادت
بوي = آسودگي بوي نیست لوقعِ —— آسودگي نیست آسودگي در آن نتوان داشت
There is not an odour of happiness in that country.
فراخي = plenteousness, prosperity, happiness.
مرز = land. زمین -
کشور = region = ملک
دلتنگ = sorrowful = آزرده
به خواب آباد دیدن = to see prosperous in dream, (not in reality.)
خواهد دید - بیند - هرکه - که = *i. e.* to find it ruined, because dreams read by contraries = ویران دیدن
(بعد از ویراني) بار دیگر = دگر
اهل کشور = people of the country.
خواب دارد = آزارد (note خراب = opposite of آباد)

Digitized by Google

(2)

فرمانده = a king = فرمانفرما - فرمانروا

دادگر = just = عادل

قبا = a cloak = چوغا - عبا

هردو روآستر = of which both the surfaces were of lining (*i. e.* cheap) material. (opposite of آستر is ابره)

قبائي پادشاه هر دوسويکسان از جامهٔ کم قيمتي

نيك روز - نيك بخت fortunate.

بدوز = sew, *i. e.* get it sewn. (in sense = بپوش)

اين قدر = cloth of this kind (*i.e.* of the kind I have put on.)

ستر = covering = پوشش - پرده

آسائش = ease = آرام

وازاين بگذري = and if you go beyond this, (and wear superior and gaudy clothes.)

زيب و آرائش = ornament and decoration, man-millinery, (which males should not indulge in.)

خراج = the land-tax = حاصل ملک

زينت = embellishment.

حلّه = gaudy clothes = لباس فاخره

از شجاعت ذاتي = بمردي

دفع کردن = to repulse, subdue.

صد گونه = a hundred times, in a great degree.

آز و هوا = greed and desire = آرزو و خواهش

تنها = only, solely (because others such as soldiers, &c. share it with me.)

آئين و زيور = ornamentation and decoration = زينت و آرائش

حدود = borders (s. حدّ) = اطراف

روستائي = a villager = دهقان

باج = tribute (levied esp. from non-muslims.)

ده يك = the tenth part (from the merchants; because kings get these in lieu of the protection they afford.)

اقبال = prosperity = سعادت (opp. ادبار)

تخت و تاج = throne and crown *i. e.* kingdom = سلطنت

مخالف - دشمن = a foe.

حسب خواهش - بر کام دل = to your heart's content.

(3)

فرّخ سرشت = of happy nature.

چشم = سر چشم (سر is redundant.)

رقم نمود - کنديد - نوشت = engraved ; to claim = دعوي کردن که از آن ماست

دم زدن = (also, to take rest) از دنيا برفتند - مردند - برفتند

چون چشم زدن = in the twinkling of an eye = در مدت نهايت قليل - در طرفة العين

Digitized by Google

نقد = value.

مسکین = the necessitous (pl. مساکین)

خنک = happy = خوش

(4)

جاهي = dignity = عزت

بیش = higher than = زیاده

ایمن = امان دهنده = safe.

مُلک درویش = the empire of the dervish *i. e.* contentment and resignation = قناعت و رضا

تشویش خورد = suffers trouble = غم خورد

جهاني = large kingdom.

سرفرازي = greatness = بزرگي

کیوان = the planet Saturn. It is on the 7th heaven = زحل

پادشاه و رعیت بعد = چه —— چه از مرگ برابراند

زندان = prison = قیدخانه

اجل = death = موت

نمي شاید = it is not possible = نمي توانند معلوم کرد که سرفراز کیست و تنگ دست کدام است!

(5)

جاوید = everlasting = پایدار - باقي - سرمدي - لایزال - جاودان - پاینده

وفاداري = fidelity = وفا

اورنگ - تخت = سریر = throne (alludes to the throne of Solomon carried about by the wind.)

تلف = it was ruined = برباد رفت شد

دانش و داد = learning and justice.

گوئي دولت - ربودن = to surpass (lit. to carry away the ball of excellence.)

آنها که = those things which = آن چیزها که

(6)

به کسي = reveal not = درمیان مگو

همکاسه = a cup-sharer, a boon-companion.

جاسوس = a spy (pl. جواسیس)

شرقیان = the Easterns = چینیان

حرب = war = جنگ

غرب = west = مغرب

خواست شد = wished to go = خواست بَرود

(Spread a report that he was going to the left.)

عزم = resolve = قصد - ارادة

تندي = severity = سختي

عرض مدد = request for aid. = استعانت

حمله کرد = زد

Digitized by Google

453308

پیش برد = he would succeed = غالب آمد

(7)

دلداري = cherishing.

کهتر نواز = cherisher of the poor = غریب نواز = (Refers to Abu Bakr S'ad bin Zangi, Sadi's Patron.)

اهل رزم = soldiers = مهاهیان

اهل رائي = a man of judgment = دانشمندان - دانایان

قلم ورزیدن = to exercise the pen = مشق از قلم کردن

اي دریغ = Alas ! افسوس

قلمزن = a penman = نویسنده (Refers to men of learning and wisdom.)

اسباب جنگ = the affairs or preparation of war = سامان جنگ

مدهوش = stupefied.

مطرب = اهل نشاط = the musicians.

ساقي = wine-cup ; cup-boy.

اهل دولت = possessed of sovereignty.

که = when all of a sudden (کاف مفاجاة)

Chapter II.

(1)

ابن السبیل = a son of the road (i. e. a traveller) مسافر

مهمان سراي = a guest-house = لنگرخانه

خلیل = the friend of God (i. e. Prophet Ibrahim.)

فرخنده روئي = good nature = نیك نهادي

پگاه = morning = وقت صبح

شاید - مگر = perchance.

بینوائي = a foodless one = بي توشه

وادي = valley = جائي کشاده میان کوهستان - صحرا

به تنها = alone (به is redundant.)

بید - a willow, fir tree.

برف پیري = the snow of old age اضافت پیري که همچو برفست تشبیهي)

دلداري = consolation.

خوش آمدي - مرحبا = word of welcome.

صلا = inviting to dine ; offering food = دعوت

مردمك = pupil (of the eye.)

مردمي کن = oblige me, do me a favour = لطف کرده شریك نان و نمك شو

بلي = yes ; قبول کرد = نعم گفت

گام برداشت = lifted his feet, quickened his steps.

خلق = disposition, courtesy (pl. اخلاق)

رفیقان = the managers = کار

Digitized by Google

پردازان, مهمان خانه

ذلیل = poor, abject = خوار

ترتیب کردند = they arranged, prepared.

خوان = table.

جمع = company, all present = جماعت

بسم‌الله, = in the name of God, a phrase uttered by all Moslems before commencing any act.

حدیثی = (such an) utterance, speech.

به سمع نیامد = was not heard بگوش نرسید

دیرینه روز = advanced in years.

صدق = sincerity.

سوز – zeal = رغبت

شرط = custom = رسم

طریقت = custom, rule. = آئین

پیر, آذر پرست = The fire-worshipping prophet.

نیك فال = of good omen = نیك گفتار و نیك کردار

تبه بوده حال = misguided; miserable.

گبر' = a free-worshipper; an infidel in general = آتش پرست

بخواري = insultingly.

بیگانه = stranger (to his own religion.) کافر

زشت و بد = forbidden = منکر'

سروش' = an angel (refers to the archangel Gabriel, the messenger of God.) فرشته – ملك'

جلیل = glorious = ذوالجلال

هیبت = dread = ترسیدن

صدسال = for the space of 100 years.

سجود' برد = bends down, adores = سجده کند

تو چرا آداب, = back = باز پس = باپس مهماني بجا نیاري - دست مخاوت چرا باز مي گیري

(2)

تسخیر = captivating (fr. سخر)

صید توان کرد = can be made a prey.

احسان = benefits = مهربانیها (cf. Arabic = عبید' الانسان الاحسان)

وحشي = a wild beast = جانور, صحرائي

قید' = snare, chain = رسن و زنجیر دام -

الطاف = kindness = إحسان (s. لطف')

إین کمند = this noose (i. e. بند, لطف')

لطف = courtesy = مهرباني

خبث = villany = بدي

Digitized by Google

در وجود نیاید = does not proceed from him.

دشوار و تنگ - بد مملوکي کردن گرفتن = to ill-treat.

نقش و رنگ = painting and colour *i. e.* face ; (some say it means 'splendour, and prosperity' = رونق و بهتري

(3)

پاکزاد = of pure birth.

رحمت = mercy = لطف

سیاه اندرون = black hearted.

سنگدل = hard-hearted = بي رحم

ناتوان = the powerless.

جمع = an assembly = جماعت

(5)

نهادن = hoarding = جمع کردن

سنگ خارا = hard stone.

بارام - آسان = with ease.

دنیا پرست = world-worshipping حریص و متمسك

طلسم = a talisman or magical image, upon which, under a certain horoscope, are engraved mystical characters, as charms against enchantment or fascination, or to prevent a treasure from being discovered.

مقیم = dwelling = اقامت کننده

مثال = precept.

کار بند شدن = to act up to = فرما نبرداري کردن

(5)

خطا = evil (opp. صواب)

چشم داشتن = to hope for.

درو = harvest (fr. درودن)

زقوم = an infernal tree, the fruit of which is supposed to be the head of devils ; a thorny tree, cactus.

رطب = a ripe date.

خرزهره - a poisonous shrub or plant ; the colocynth.

جم اقتدار = as mighty as Jamsheed.

کو = کجاست = where is ?

بالین = pillow.

خشت = a brick.

(6)

صحرا = a plain = میدان

محشر = lit. the place of assembling *i. e.* resurrection.

تفته = molten copper (fr. تفتن to be hot.)

تابش آفتاب - آفتاب

همي شد = was ascending.

خروش = complaint = فریاد - آواز

تپش = heat = گرمي و حرارت

خلد = paradise = جنت

Digitized by Google

زیور - آرائش = ornament = پیرایه (here it means 'dress' = لباس)

مجلس آرا = assembly-adorning.

پایمرد = helper = مددگار

رزي = a vine = درخت انگور

مرد راست = a holy man = مرد نیك

خواست = asked pardon.

دادار داور = the ruler of rulers.

پادشاه بزرگ - حاکم الحاکمین

رب = Lord.

Chapter IV.

(1)

تواضع = humility = افتادگي - فروتني

خداوند پاك = the Holy God.

حریص = covetous = آرزومند

جهان سوز = world-consuming = سوزي

سرکش = rebellious, head-strong = نافرمان (These are the attributes of fire, and not of dust.)

گردن کشیدن = to exalt one's neck = تکبّر کردن

هولناك = horrific = ترساننده

بیچارگي = abjectness, humility. (خودرا پست کرد)

کمي = abasement, humility.

آن = that *i. e.* fire. (God says in the Koran, to the effect that, "Verily we have created man from clay, and demons before him, from the burning fire.)

(2)

Bayazeed Bustami was a celebrated saint of Bustam, one of the provinces of Persia.

قدس سرّه = may his grave be hallowed (this phrase is used while speaking of a deceased holy man.)

سحرگاه = morning = بامداد - صبح

عید = a great Muslim festival; it takes place after the month of fasting, and is, therefore, commemorated with every mark of festive joy and merry-making. It is usual to visit friends and interchange presents on this day روز جشن مسلمانان

گرما به = hot bath (opp. شقاوه) حمّام

طشت = a basin = لگن

بي خبر = unknowingly - نادانسته

ژولیده = polluted, besmeared = درهم و پریشان شده

شکرانه = thankfully = از روي سپاسداري

نفس = soul (pl. نفوس)

Digitized by Google

لایق آتش دوزخ = در خور آتش

روئي درهم کشیدن = to be displeased = ناخوش شدن

در خود نگاه کردن = to show no regard for oneself = خودرا حقیر و ناچیز دیدن

خدا بیني = piety = تقوي

خویشتن بین = a proud man.

عزت = ناموس

دعوي = pretension.

پندار = conceit = تکبّر

رفعت = greatness = بلندي

(3)

خوابش نبرد = he could get no sleep.

خیل = party, family = جماعت

جفا کردن = to use violence سخت گفت

تندي نمودن = to be angry.

آخر = after all ; what !

پراگنده روز = of distressed days = پریشان روزگار

مامك = dear mother, my darling child. (daughters are addressed as 'dear mother' out of endearment.) Other editions read بابك which is the diminutive of باب : بابك – بابا and بابو all these words are used in the sense. 'dear son' out of love.

دلفروز = charming, lovely

دریغ آمدم = I was averse to (using.)

اندر برم = I should plunge. (پاي سگ را بگزم)

کمینگي - بدرگي

ناکسان = worthless persons = نالائقان

سگي = doggishness, canine, quality, (of biting)

(4)

ناکامي=disappointment=محرومي

نجوم = astronomy, astrology : احوال ستارگان (s. نجم = a star.)

دست = proficiency = مهارت

مست = intoxicated. مغرور

بطرف - سوئي = سو

از راه دور=from a long distance از ملك دور دست

Koshiyār = a celebrated sage and astrologer of Gilān ; he was in his time the greatest of astrologers and astronomers in Asia.

ارادت = desire = خواهش

از کسي دیده بر دوختن = To close the eyes upon one = متوجّه نه شدن

بي بهره = disappointed.

Digitized by Google

عزم سفر باز کردن = to resolve to return.

گردن فراز = exalted = بلند پایه

إناي = a pot ظرف آب مثل کوزه وغیره

چون پُر = how can it contain (or take) more = چگونه پُر شود

پُري = you are full (of pretension.)

آفاق = the world = دنیا - زمانه

هستي = self-consciousness ?

سعدي صفت = Sa'di-like = مثل سعدي

(5)

خر مهره = a shell, coq-de-perle, (fr. خر = big or خر = ass, as shells are stringed in its neck.)

به هیچ = for anything.

دیوانگي = foolishness = نادانی

حریر = silk = جامهٔ ابریشمي

چل اطلس = satin-housings.

Chapter V.

(1)

رضا = resignation = راضي بودن بحکم خدا

مسقط شد = died = مُرد - مرد شده افتاد

علم کردن = to place flag-fashion آویختن

تاک = a vine-tendril = درخت انگور (This is a custom in Persia to suspend a donkey's head in a vinery, for averting the influence of evil eyes.)

ناطور دشت = vineyard-keeper = نگهبان رز - باغبان

حمار = donkey = خر - دراز گوش

دفع کردن = to avert, repel.

کشت زار = the sown field, crop.

ریش = wounded, sore = زخمي

چه داند = What does he know, *i. e.* he does not know how to cure. (Cf. Physician cure thyself)

(2)

مفلس = an indigent person = نادار

بگرد انید - بعافت = turned away

نا طلب کرده = without searching = بي تلاش

قلم = the pen (of God)

سرپنجگي = power = قوت

سرپنجگان = the strong = زورآوران

تنگ روزتر = more ill off.

(3)

خاک = land = ملک

همسر = consort, wife = زن - زوجه

قضا = Fate = تقدیر - سرنوشت - نصیب

Digitized by Google

گلگونه = rose colour; rouge; cosmetic = مرخي که زنان بر روئي مي مالند

مينداي = do not daub or plaster (fr اندودن = to plaster.)

حکيم و زيرک = فيلسوف = a philosopher (fr. فيلا = friend and سوف = wisdom)

تربيت = training.

سعي = labour = کوشش

ضايع شود - گم شود = is lost.

زنگ = blight.

گرمابا = bath = شستشو و شو (Cf. washing the blackamoor white.)

رد مي نگردد = is not repelled. بي خطاامست و بتدبير دفع نمي شود

خدنگ = an arrow = تير

سپر = a shield, protection = صيانت

Chapter VI.

(1)

برگشته ايام = of reversed fortune.

بد حال = in a bad state.

روان شد = went running.

چکان = dropping (fr. چکيدن = to drop.)

از هول جان = from fear of life = از ترس جان

جستم = I escape = سلامت ماندم

و يرانه = desolate abode (قناعت برموش خوردن خواهم نمود و بجاي ديگر نخواهم رفت

خرسند = pleased = خوش

قسم = lot = بهره - نصيب

(2)

کوتا نظر = short-sighted.

عالي همت = high-minded.

دندان بر آورده بود = had cut its teeth.

سر فرو بردن = to hang down the head.

فکرت = anxiety, reflection.

نان و برگ = bread and food اکل و شرب - توشه

حفت = consort, wife = زن

چه مردانه = how bravely or wisely = چه عاقلانه

هول ابليس مخور = suffer not fear of Iblis (Satan); do not harbour Satanic ideas. In the Kuran it is written ' through fear of want, kill not thy children; we give thee and them daily food. '

تا زنده - تا دم زيست = تا جان دهد ماند از هول شيطان مترس و فريب مخور چرا که از ابتداي تولد تا انتهاي عمر که بهم جان

Digitized by Google

دهد یعني بمیرد هر که دندان
دهد نان هم دهد

فکیف = how much more = پس
چگونه

بدارد = maintains پرورش کند

عبد = a slave بنده

تکیه = reliance = توکّل

مملوک = a slave = غلام

خداوندگار = a master, lord = خواجه
آقا - مالك

قدیم = ancient times, days of yore. روزگار قدیم
زمان باستان - قدیم
الایّام

ابدال = a saint = ولي

معقول نیست = does not stand to reason = خلاف عقل است
در میزان عقل نمي آید

قانع = content.

(A dervise is better off than a king in that the former is free from worldly greed and necessaries, which the latter is entangled in.)

بلا = a curse, head-ache.

دولت = kingdom = سلطنت
(pl. دول)

(A dervise is in reality a king, as he rules over the kingdom of contentment.)

ذوق = pleasantness = آرام

مهیب = the current, torrent غلبه

خواب = sleep that knows no waking *i. e.* death.

کرد = a Kurd, (pl. اکراد) a wanderer in a desert.

در خواب سلطان بر تخت و کرد
در دشت برابر است - شب
هر دو بگزرد

Chapter VII.

(1)

هنر = merit (opp. عیب = demerit.)

بهره ور = possessed of.

خالص = pure = صاف - ناب

فاش = known = ظاهر

مغربي = pure (lit. of the West.) خالص (African gold is considered the best of the kind.)

(2)

اندر حق = in reference to.

خرد صاحب = endowed with wisdom = عاقل

خصم = enemy = دشمن

کار بد مي کني = بد مي کني
دعوي کردن - خواستن = دم زدن
عیب او راست = راست گوي
بیان کني

بدي = you are bad (گفتن عیبي
کسي هم عیب است)

(3)

سنین = years = سالهائي عمر
(s. سنه)

Digitized by Google

فراتر = apart = دور

نا محرمان = not intimate = اغیار و اجانب

برآر = bring up تعلیم ده

دوستدار = a well-wisher = خیر خواه

بنازش مدار = do not fondle him بناز مپرور زیراکه بناز پروردن دشمني است باوي نه دوستي

نو آموز = a young student.

ذکر = commendation = پند آفرین - ستودن = تحسین

زه = reward, flattery = آفرین شاباش گفتن

توبیخ = reprimand = ترسانیدن تهدید

تادیب = threats and menaces.

پرورده = son = فرزند

دسته رنج = handicraft = پیشه حرفه - کسب - کار - صنعت

دست - قدرت = opulence.

غربت = exile = مسافري

دسترس = resources = قدرت

مکان = rank = مرتبه

نوشت = traversed = طي کرد - نو ردید

هامون = desert = صحرا

دریا شگافتن = to plough the sea, to undertake a voyage. نه سیر دریا کرد نه صحرا نوردي محنت شاقه نه نموده -

قفا = slaps = سیلي

ضفا = wisdom, purity برگزیدگي

جفا - جور = violence, severity = سختي

&c. = اطاعت کردن = گردن بفرمان ستطیع شدن

فرمان دادن = to give order. (Cf. هر که خدمت کرد او مخدوم شد) (Cf. learn to obey that you may learn to rule.)

Chapter VIII.

(1)

راي = order = گفته

قبول نکرد = سر بتافت

مهر, سست = unstable in love.

عهد فراموش = forgetful of the time (of infancy.)

از دست تو = on account of you.

نیروئي حال = present strength.

مجال = power = زور

سرپنجه = the powerful = زورآوران

قعر = bottom = ته - عمق - تگ

Chapter IX.

(1)

بیا = come (for repentance and penance.)

توبه = repentance = پشیماني

برباد رفت = spent in vain (because you worshipped not your Maker.) - در غفلت رفت ضایع شد

Digitized by Google

برگ = necessaries, requisite
اسباب - سامان

بودن = being (in this world.) قیام

مشغول نه شدي = نپرداختي

رفتن = going (from this to the next world.) رفتن به جهان باقي

ریش - زخمي = torn.

مر پنجهٔ غم = (with) the grasp of grief.

مر پنجهٔ غم شود = comes under the hand (power) of grief, becomes a prey to grief = غم بر دل غالب شود

پنج روز = lit. five days; God has created seven days; man is born in one, and he dies in another; hence the remaining five days are generally used by poets to signify 'a short time.' = مدت قليل

فغان - شورو آواز - vociferation.

فرياد و زاري = lament and cry.

إمكان = power = قوت

گفتار = گفت speech.

مخفت = let not sleep (cease.) shut not.

ذكر - ياد خدا = prayer.

روزگار ما = مارا روزگار

دمي چند = the few moments = وقت قليل

فرصت شمار = make the most of.

پر زاغ = raven feathers, *i. e.* black hair = موئ سياه

برف بارید = snow rained, *i. e.* became white = پيري رسيد - سفيد شد

تماشا = seeing the beauty, spectacle ?

جلوه کند = makes display = خوبئ خودرا ظاهر کند

پرکنده بال = feather-stripped.

پژمرده = withered (referring to flowers,)

گلدسته = nosegay.
(Because withered flowers, shed their petals.)

تکیه = reliance = اعتماد

عصا = a staff = چوب دستي (pl. اعصا)

امید نداشتن - امید بر کندن = to give up all hope.

سياهي = blackness (*i. e.* black hair.) - پيري آشکارا گشت سفيدي افتاد

چست بندند = cleverly piece together = خوب پيوند و وصل کنند

بهائ درست = the price of the perfect one.

سود کردن = to make profit.

مايه = capital = سرمايه = اصل مال

سرمايه خورد = spent away his capital = عمر برباد کرد

روان = soul = جان

در دهن گردد = turns in the mouth, enjoys the power of speech = گويائي دارد

Digitized by Google

گرا مي نفس = precious soul.
مرغ = bird (*i. e.* روح)
قفس = cage (*i. e.* بدن)

(2)

فرو رفت = descended (to the grave.) died = مرد
کفن = a shroud = (pl. اکفان)
کرم ابریشمي = the silk-worm.
گو ,ستان, گبران = دخمه
زاري و سوز = lament and heart-burning.
بوسیده = rotten = ریزیده
ابریشمي - حریرین
فکرت = thought = اندیشه
کباب = roast meat. (Roasted my liver, affected me.)
گوینده = minstrel = مطرب
رباب = a stringed instrument, violin.
بسیار مدت = بسي روزگار
لاله زار = tulip-beds.
نام ماه خزان = تیر (= Hindu month, Shravan.)
دي = name of a winter month, (= Hindu month, Māgh.)
نام ماه بهار = اردي بهشت (= Hindu month, Jaith.) This means the whole year, autumn, winter and summer or spring.
و - ک = and, while.

(3)

عزم = intention = نیت
عقب - پي = following.
مگر - شاید = perhaps.
سهمگین = frightful = پرخوف
باد گرد = a dust-storm = دیوباد
باد و طوفان
تا ریك کرد - تیره کرد = darkened.
بره بر = on the road.
ره بر = the guide = رهنمون
دامني - معجر = evil.
دور مي کرد = مي زدود
نازنین چهر من = my lovely and pretty daughter دختر
زیبا روئي من
مهر = love = محبت
شوریده دل = distracted = پریشان
خاطر
نچندان نشیند = will not so much (dust) sit !

(4)

قفس استخوان = استخوان قفس
= bone-cage *i. e.* the human body.
نفس = spirit.
قید = chain = بند
بار دیگر - دگرره
صید - گرفتار = prey, captive.
غنیمت شمار - نگهدار = watch (opportunity)

Digitized by Google

زندگانئي دنيا دمي بيش نيست = عالَم دمي مست

زندگئي يكدم - دمي = a moment of life.

تمام 'دنيا - عالمي (because a moment of life is too precious and impossible to be got, even in exchange for the whole world.) (according to Bahār) يكدم كه بياد حق گذرد بهتر از سلطنتي عالمي است

ممكن' = possible = ميسّر

فرصت = respite = مهلت'

بعوض آن - و = (here)

برفتند = they (*i. e.* the rich and poor) have departed.

يا = و (here)

(5)

بچهٔ گرگ = a wolf's whelp.

پرورده' = matured, grown up.

برهم دريد = rent to pieces.

نا زنين = like dear ones = مثل فرزندان

نا زنين = tenderly = باناز

لاعاج - ناچار = inevitably.

Digitized by Google

Digitized by Google

111a

Digitized by Google

باید بہ ٹرن برسم	I must catch the train.
باسلام من بفرست	Send it with my compliments.
موقوف بہ اجازت است	It depends on my getting leave.
بقدر یك میل از این جا می شود	It is a mile distant from here.
فردا پست آمدنی است	The mail is due tomorrow.

On Time.

ساعت چند زده (or است)	What o'clock is it ?
ساعت را کلید بده - کوك کن	Wind up this watch.
ساعت یك از صبح	At one o'clock in the morning.
ربع بہ یك ساعت مانده	It is quarter to one.
در ساعت ۲۰ دقیقه باقی است	Twenty minutes are waiting.
ساعت ده زده	The clock has struck ten.
ساعت دو - نیم ساعت	Two o'clock ; half an hour.
نیم ساعت - سہ ربع	Half an hour ; three quarters.
پنج و نیم ساعت شده	It is half past five o'clock.
ساعت شما زود (or تند) است	Your watch is fast.
ساعت دیر (or کند) است	Your watch is slow.
در شش ساعت یك ربع باقی است	It is a quarter to six o'clock.
ساعت خوابیده است	Your watch is stopped.
ساعت تند کار می کند	Your watch gains.
ساعت کند کار می کند	Your watch loses.
دو ساعت بغروب مانده بود	It wanted two hours to sunset.
دو ساعت دیر آمد	He came late by two hours.
چرا این قدر دیر آمدی	Why do you come so late ?
پست انگلستان بروز یك شنبہ آمدنی است	The English mail is due on Sunday.
عقربك ساعت مجلسی	The hand of the clock.
بروز یك شنبہ پست انگلستان آمدنی است	The English mail is due on Sunday.

Digitized by Google

عزیز من باین زودي آمدي	Have you come already, my friend?
در صدد آمدن بودم	I was just on the point of coming.
وقت حرکت است	It is time to start.
هیچ به منزل او رفته اید	Have you ever been to his house?
دماغ ندارد	He is not in good humour.
دماغش چاق است	He is in good humour.
خراب کرد آنرا	He made a mess of it.
معطل است مي خواهد که برود	He is waiting to go.
عین کرم است	It is very good on your part.
از دستش کاري ساخته نمي شود	He is good-for-nothing.
خنکي مکن	Do not be silly.
براي بنده اینرا بیاورید	Bring me this.
این پر خوبست	This is too much of a good thing.
هر قدرکه ممکن است-هر چه تمامتر	As much as possible.
بقدري او محق است که تو هستي	He is as much right as you are.
او بقدر شما باطل نیست	He is not so much wrong as you are.
زبانش در حکمش نیست	He cannot control his tongue.
حریف او نشد	He could not compete with him.
به عقلم نمي رسد	I connot imagine it.
بي شك هنر بر نردبان است	He is very awkward, to be sure.
بقدر سر موي باور نمي کنم	I do not believe a word of what he says.
این قدر دویدم که نفسم تنگ شد	I ran till I was out of breath.
نزدیك به ۲۵ سال است که مدرسهٔ عالیهٔ بروده بناشد	The Baroda College was built some 25 years ago.
دخل ندارد بتو	It is none of your business.
هد قدر مي توانی زود بنویس	Write as fast as you can.
مشعش وا شده است	The cat is out of the bag.

Digitized by Google

کالسکهٔ بخار بسیار تند می رفت	The railway train was travelling with the great speed.
کشتیهائی دودی (آتشی) زیاد در رود خانه کار می کرد	Many steam-boats were plying on the river.
پلی بسیار طولانی برروی دریائی گنگ ساخته اند	A very large bridge is built over the Ganges.
در کالسکهٔ چهار اسپی و روبازی نشسته برای سان لشکر به میدان مشق رفتیم	We went in an open carriage and four to the parade ground, for a review of the Troops.
سلام نظامی بتعمل آمد	Military salute was given.
بسلامتی پادشاه خوردیم	We drank to the health of the king.
سالانه امتحان آینده کی بوقوع می آید	When does the next annual examination come off?
امتحان ایندهٔ بی - ی در ماه دیگر نومبر می شود	The ensuing B. A. Examination comes off in the month of November next.
در این امتحان سه صد طالب العلم حاضر شدنی اند مقرر شده که —— حاضر شوند	Three hundred students are to appear in this examination.
سال گزشته ۲۵۰ برای امتحان حاضر شدند از آن جمله فقط ۱۰۰ از امتحان بیرون آمدند - در امتحان کامیاب شدند	Last year 250 students appeared, of whom only 100 passed the examination.
پسر اوسط برادرم در امتحان یم ی کامیاب شده است	My brother's middle son passed the M. A. examination.
مدرسان مدارس عالی امتحان کننده مقرر می شوند	Professors of colleges are appointed examiners.
یک طالب العلم که از امتحان برنیامد خود کشی کرده	One student who got plucked in the examination, committed suicide.

Digitized by Google

عمر شما چقدر باشد	What is your age ?
چند سال از سن شما گزشته چند سالہ هستید	When where you born ?
شما کجا تحصیل کردید	Where have you studied ?
باران مي بارد - آب مي بارد	It rains, the rain falls.
زور مي بارد - باران شدید مي بارد	It rains hard.
اکنون استاد	The rain is over.
قوس قزه نگاه کنید	Look at the rain-bow.
برق مي تابد	The lighting flashes.
رعد خیلي صدا مي کند	It thunders heavily.
سه روز پي در پي باران شد	It rained continuosly for 3 days.
زبان ریزي مکن	Do not waste your breath.
این قدر مقدورم نیست	I cannot afford so much.
هم فریب است	It is all humbug.
اورا بگوئید که دیگر خانہ من نیاید	Tell him not to come to my house any more.
بگوئید هر روز آمده باشد	Tell him to come every day.
بنده شراب کمتر مي خوردم	I never take wine.
خیلي خفیف شد	He was much insulted.

Sentences of complicated construction.

مي خواهي جائي بروي	Are you about to go anywhere ?
کاروبار شما چطور است	How are you getting on ?
نه توانستم که نخندم	I could not help laughing.
باید بروم	I cannot help going.
	I must go ; I have to go.
نزدیك است برسند	They will arrive soon.
دلش نمي خواهد بکند - دل آنکار ندارد	He has no heart to do it.
چند سال قبل ازین مثل شما فقیر بودم	Some years ago, I was as poor as you.
عمارت بدین بلندي در عالم نظیر ندارد	Such a high building is found nowhere in the world.

Digitized by Google

خواه کن خواه مکن	Do if you like or not.
بینئی خودرا پاک کن	Blow your nose.
چکمه بپوش - چکمه بزن	Put on your boots.
برایم کالسکه حاضر کن	Call a carriage for me.
عیب ندارد	Never mind. It is of no consequence.
باکی نیست - هیچ مضائقه نیست	It does not matter.
وقت مکتب قریب است	It is time to go to school.
هنوز دیر است	There is yet some time.
مدرسه تابستان صبح وامی شود	In summer, the school is held in the morning.
نیم روز رخصت می شود	Leave is given at noon.
وقت رخصت ساعت ۱۱ است	The time of leave is 11 o'clock.
آنست - همان است	There it is.
اینك آن - همین است	Here it is.
تشریف بیاورید اندرون	Come in, please.

General topic.

امروز هوا ابر و مستعد باران بود	Today it was cloudy and threatened to rain.
هوا چطور است ؟	What sort of a day is it ?
هوا صاف است - هوا خوب است	It is a fine day.
از هوا چنین معلوم می شود که خواهد بارید	The weather indicates rain.
هوا ابر دارد	It is cloudly.
هوا رو بخوبی شد	It inclined to be fine.
هوا خیلی گرم است - آفتاب خیلی گرم است	It is very hot to day.
علامت خوبئی هوا است	It is a sign of fine weather.
آفتاب بلند شد	The sun is up.
آفتاب بمغرب رفت	The sun is down.
ماه بر آمده	The moon is up.
چراغ روشن کن	Light the lamp.
شما چند سال دارید	How old are you ?

Digitized by Google

قاسم را آواز ده - صدا کن	Call Kasim.
سائس را بگو اسب عربي زين کند	Tell the *syce* to saddle the Arab horse.
از ديدنش خوشحال شدم	I was glad to see him.

School Talk.

کتاب واکن و از سر بخوان	Open the book, and read from the first.
بلند بخوان - صاف و آهسته بخوان	Read aloud. Read clearly and slowly.
هجا کن - گوش کن	Spell it; listen, hear, attend.
حفظ کن - از بر کن	Learn by heart, learn by rote.
بس کن - نمي شود - ممکن نيست	Stop; it cannot be so.
قدري صبر کن - اندکي صبر کن	Have patience; wait a bit.
از يادت نرود - بخاطر نگهدار	Do not forget; remember.
هوش دار - خبردار باش - زود باش	Take care; mind; be quick; look sharp.
تن زن خاموش - مبکوت	Keep quiet; silence. Hold your tongue; shut up.
سبق خودرا روان کن	Learn your lesson.
شرم مکن - قدم بردار	Don't be ashamed; walk fast.
برو گم شو - برو پي کار خودت	Go, be off with you. Get you gone. Be gone; away. Go away; mind your own business.
دير مکن - بس است - کافيست	Do not be long. It is enough; that will do.
زود است - زود يا دير	It is early; sooner or later.
حالا برو و آنرا بيار اگر دلت مي خواهد	Just go and fetch that, if you wish.
نوبت بنوبت بخوانيد	Read by turns.
اگر زود نکني دير رسي	If you do not make haste, you will be late.
فردا روز آزدي است	Tomorrow is a holiday.
دو روز تعطيل است	There is leave for 2 days.

Digitized by Google

چند تا برادر دارید	How many brothers have you?
کار دارم - خلاص کن	I have something to do. Finish it off.
ویل کن بروند - بگزار بروند	Let them go.
نفس بزن - خفي شو	Shut up; quiet.
شوخي نمي کنم	I am not joking.
بدم مي آید ازو - اورا موئي دماغ مي دانم	I hate his sight. He is an eyesore.
اسم و رسم ندارد	He has no character.
آدم نادرستي است	He is a bad man.
برو خالیش کن	Go and explain to him.
سلام داد و بنشست	He saluted and sat down.
یك دقیقه کاردارد	It is only a minute's work.
مي خواهد بنشیند - در صدد نشستن است	He is going to sit down.
من شما قسم است اسبم بود	I assure you, it was my horse.
چیزي شنیدید	Did you hear anything?
قهوه زود بیار	Bring Coffee, soon.
بفرمائید بیاید - حکم ده که در آید	Order him to come.
پیش شماست - شما دارید	It is with you. You have got it.
بنده دو روپیه دارم	I have a couple of rupees.
ببخشید - معاف بفرمائید	Pardon me.
یك روپیه را شکر بستان	Take a rupee worth of sugar.
آب خوردن بده	Give me water to drink.
دروازه را پیش کن	Shut the door.
چیزي نوشتن دارم	I have something to write.
بوزنه چقدر بادم مي ماند - شبیه است	How much does a monkey resemble a man?
بکدام محله مي نشیند	In what street does he live?
بارام بنشینید روي صندلي	Sit at ease, on the chair.
الطاف شما کم نه شود - عنایت - مهرباني - لطف شما زیاد	Thank you, Thanks.
من زیر منت شما هستم	I am indebted to you.
اجازت است خانه روم	May I go home.?

Digitized by Google

زود بر گردي يا خير ؟	Are you coming back soon or not ?
كي مي خواهيد باز آئيد	When do you intend to return ?
يك ماه ديگر برمي گردم	I return next month.
همراه اين فرنگي مي روم	I go with this Frenchman.
هرگز همچو فرصتي بدست نمي افتد	Never will such a chance occur again.
بايد يكدفعه پاريس به بينم	I must see Paris once.
زبان فرنگ بمن بسيار لازم است	French is very necessary for me.
براى رفتن مضائقه نمي كنم	I do not object to go.
برو اوغور بخير باشد	Go, good luck to you.
باين تعجيل كجا مي روي ؟	Whither away so fast ? Where do you go in such post-haste ?
اگر به اسب دواني بروم چه مي شود	What if I go to the races ?
خانه برويد بهتر است	You had better go home.
بسيار بچه و جوان است	He is quite a young man.
اين حرف مفت است	This is all idle talk.
اوخانه شما زياد مي آيد	He comes often to your house.
نمي گذارد كارم را بكنم	He will not let me do my work.
خانه اورا بلدي - خانه اش راه مي بري	Do you know where his house is ?
خانه او رو بدريا ست	His house faces the sea.
رستم باشما خويش است	Is Rustom related to you ?
ترا بخدا ازو دلگير نه شوي	I adjure thee by God, not to be angry with him.
زبان شما افسون داد	Your tongue has magic in it.
نظر او كيميا ست	His sagacity is marvellous.
خيلي خيلي راضي شدم	I was exceedingly pleased.
پا شوم بروم	I will get up and go.
خيلي خوب - بسيار خوب	Very good ; all right ; very well.
بگذار به بينم - نزديك به صد نفراند	Let me see ; they are about 100 persons.
بتو چه - زور نگو	What is that to you ? Speak not aloud.

Digitized by Google

باز کے تشریف مي آرید - باز شمارا کے مي بینم	When will you come again ?
إنشاءالله فردا مي رسم	God willing, I come tomorrow.
در آمدن کوتاهي نکنید - مبادا که تشریف نیارید	Do not fail to come.
جناب آغا چه بروقت رسیدید	Well Sir ! how timely you have come ?
چاي حاضر است جناب	Tea is ready, Sir.
نوش جان بفرمائید	Be pleased to take it.
باچائي چه طورید	Are you disposed to take tea ?
بنده چائي خورده آمده ام	I had my tea.
إشتها ندارم - میل ندارم	I have no appetite ; I have no desire.
خیر قدري بخورید	Never mind, take a little of it.
بسر شما قسم است که سیر هستم	By your head (*i. e.* upon my word.) I am full.
شوق میوه زیاد دارم	I like fruits much.
اکنون رستم چگونه است	How is Rustom now ?
اکنون احوالش خوب شده	He is all right, now.
احوالش نا ساز است - تب کرده	He is out of sorts ; he has fever.
تپش شکسته است	His fever is gone.
سرش درد میکند - درد سر دارد	He has headache.
امروز مزاج او بهبودي دارد	He is better today.
(نصیب اعدا) از کے	Since when ?
قدري احوالم ناخوش است - بنده إمروز طبیعتم ناخوش است	I am a little unwell.

General topic.

مي خواهم باشما حرف بزنم	I want to talk with you.
شنیدم پاریس مي روي ؟	I hear you are going to Paris.
پیاده مي روي یا سواره	Do you go on foot or riding.
بلي آقا مي روم - مختارم برَوَم	Yes, Sir, I am going. I am at liberty to go.
این خبر بي پاست	This report is baseless.

Digitized by Google

از کجا تشریف می آرید - از کجا می رسید	Where do you come from ?
از غریب خانه - از فقیر خانه	From home.
مردم بخیر اند ؟	How are your people ?
کوچك و بزرگ به سلامت اند ؟	Are all well at home ?
بلی همه دعا می کنند	Yes, all pray for your welfare.
	Yes, all wish you happiness.
اسم شریف جناب چه باشد	What is your name, please.
اسم بنده محمد حنیف است	My name is, M. H.
چه مبارك اسم است	What a blessed name it is ?
از بزرگی خود می فرمائید	You are so good as to say so. It is very kind of you to say so.
کدام خبر تازه دارید	What is the best news with you.
می گویند چند کس از طاعون مردند	It is said that some men died of plague.
کجا شنیدید - از کجا گوش زد شد	Where did you learn it from ?
در خود بمبئی طاعون است	There is plague in Bombay itself.
از بازار فهمیدم	I learnt it in the Bazaar.
اجازت است حالا رخصت می شوم	May I take leave, now ?
اجازت است حالا می روم	Now, I beg leave to go.
چرا چرا این قدر زودی	Why so much haste ?
باین زودی رفتن شمارا چه باعث شده است	Why do you go away so soon ?
خدمت دوستی کاری دارم	I have some business with a friend.
درنگ نمی توانم کرد که بشام موعودم	I can't wait, because I am invited for supper.
بنشینید ساعتی حرف ز نیم و دلی خوش کنیم	Sit down, we shall talk and enjoy for a time.
خیر حالا وقت مدرسه قریب است	No, it is now time to go to school.
باید همین حالا بروم - خانه ام خیلی راه است	I must go at once ; my house is a long way off.

Digitized by Google

Inquiries after health.

مزاج جناب مزاج شریف مزاج مبارک مزاج عالي مزاج مقدس مزاج اقدس احوال شریف چطورامست	How do you do, Sir? How is your health, Sir? (For Superiors.)
مزاج چطورامست - کیفیت شما کوک امست	How are you? How do you do?
احوال چطور امست - دماغ شماچاق امست	(For equals.)

Reply to inquiries after one's health.

الحمدلله	God be praised.
Al-hamdu-lillāh.	Thank God, *i. e.* I am quite well, thank you.
شکر خدا - خدارا شکر - فضل خدا	
دعاي جان شما	I pray for you (for your welfare.)

Welcoming a Visitor.

خوش آمدید و صفا آوردید	Lit. you are welcome and you have brought happiness with you. *i. e.* I am very happy to receive you.
کرم کردید - نوازش کردید	You have done me a favour, *i. e.*
مهرباني فرمودید - لطف کردید	It is very kind of you to call.
بفرمائید روي کرسي بنشینید	Take a chair, please.
بعد مدت شریف آوردید	You come after a very long time.
این قدر بي التفاتي معاف دارید	Do not be so very unkind.

Parting Compliments.

خدا حافظ - خدا ناصر	May God guard and protect you.
خدا نگهبان - في امان الله	*i. e.* Good bye.

General Subject.

مشتاق بودم - شوق ملاقات داشتم	I was desirous of seeing you.

Digitized by Google

Money makes friends; all claim kinship with the rich.	هر که مال ندارد یار ندارد
Every dog has its day.	هر کسي پنج روز نوبتي اوست
A distance acquaintance is best.	هیچ آفت نرسد گوشهٔ تنهائي را
God helps those that help themselves.	همّت مردان مدد خدا
	(ي)
You cannot see wood for trees.	یار در خانه و من گرد جهان مي گردم
One vacancy and a hundred candidates.	یك انار و صد بیمار یك آهو و صد سگ یك انگور و صد زنبور یك یوسف و صد خریدار یك سر هزار سودا
A false friend is worse than an enemy.	یار بد از مار بد بدتر بود
Health is wealth; health begets pleasure.	یك تندرستي و هزار نعمت

Colloquialism.

Equals salute each other by saying.

اَلسلام عَلیکُم *Asslām' alaikum.*	(Peace be to you) good Morning, Sir.

Reply.

وعَلیکُم السلام *wa ālaikum-us-salām.*	(And the same to you) Good Morning to you also.
بندگي حضرت تسلیمات جناب بندگي جناب	(Saluting a Superior) I am at your Service, Sir.

Digitized by Google

(و)

Money is omnipotent.	واکن کیسه بخور هریسه
Set a thief to watch a thief.	ولي ولي‌را مي شنا مد

(ه)

Man proposes, God disposes.	هرچه خدا خواست همان مي شود
Quality is better than quantity; valuable goods are contained in small parcels.	هرچه بقامت کهتر به قیمت بهتر
Christmas comes once a year; Yule is good on Yule even.	هرروز عید نیست که حلوا خورد کسي - هرروز گاؤ نخواهد مرد که کوفته ارزان شود
Everything is good in its season.	هر سخن وقتي و هر نکته مکاني دارد
There is no rose without a thorn; every bean has its black.	هر شبي‌را روزي در پس است - هر بهاري‌را خزاني در پي است - هرجا که گل است پهلویش خارست - هر جا که گنج است آنجا مارست - گنج بي رنج ندیدست کسي - گل بي خار نچیدست کسي
Every man to his trade.	هر کاري و هر مردي
All maturity is destined to decay; after tide, there is ebb.	هر کمالي را زوالي است
Endeavour is man's, help is Gods'; God helps those who help themselves.	همت مردان مدد خدا
Both the palm-fruit and its virtues. (Mahommedans look upon the palm-fruit as sacred; the proverb means, an action in which you find "earth's joys and heaven's combined."	هم خرما و هم صواب - هم فال و هم تماشا
Jack of all trades but master of none.	هرکاره و هیچ‌کاره
Wasps haunt the honey-pot.	هرکجا شکرستان بود مگس باشد

Digitized by Google

(ن)

A good name is above riches.	نام بلند بہ از بام بلند
Great boast, little roast; great cry, little wool.	نامش کلان و دهش ویران
Half a doctor and danger of life, half a priest and danger to the faith. (A little knowledge is a dangerous thing.)	نیم حکیم خطرۂ جان - نیم ملا خطرۂ ایمان
Imitation is not a mark of intelligence.	نقل را چہ عقل
Keep your shoes under your own eyes; in meetings, shoes which are left at the entrance, in Oriental countries, because people sit on the floor, are lost as often as umbrellas in Europe, from parties.	نعلین تحت العین
Discretion in speech is more than eloquence.	نیکو گوئي گر دیر گوئي چہ غم
A good beginning makes a good ending; well begun is half done; a good onset bodes good end.	نیک آغاز را نیک انجام
Cunning is the ape of wisdom.	نقل عقل مکاري
To copy an infidel is not to be an infidel.	نقل کفر کفر نباشد
Nothing to eat and many children; misfortunes come not singly.	نیستي و برخورداري
Extremes meet; too far East is West.	نهایت متلاقي مي شود
Every trade has its tricks.	نان را از نانوا باید خرید
He is a dog in the manger.	نہ خود خورد نہ بکس دهد گندہ کند بہ سگ دهد
All is not gold that glitters; it is not the cowl that makes a friar.	نہ هر کہ آئینہ دارد سکندري داند - نہ هر کہ سر بتراشد قلندري داند

Digitized by Google

the fire. A scalded dog fears cold water. Whom a serpent has bitten a lizard alarms.

Ill-got, ill-spent ; مال حرام بود براهي حرام رفت

Find out a patron if you want to eat marmalade ; first deserve and then desire. مرتبي بيار و مربّا بخور

To die in company is like jubilee; common calamity is not felt. مرگ انبوه جشني دارد

Look not a gift horse in the month. مفت را چه گفت - مال مفت دل بي رحم - مرگ مفت به از عسل است

New brooms sweep clean ; a fine days' wonder ; all that is novel seems fine. ملازم نوتيز رو

Death's day is doomsday ; after me, the deluge. من مرده جهان مرده

From the specimen judge of the whole ; from one learn all. مشتي نمونه خروار

Robbing Peter to pay Paul. مي فروشد گنبد و خرج معماره مي كند

Divine will is supreme ; scheming avails not against fate. مرضي مولي از همه اولي

Craft must have clothes ; but truth loves to go naked. مكر ملبوس راستي عريان

Good wine needs no bush. مئي پاك را حاجت تاك نيست

He counts his chickens before they are hatched (lit. Ere the mosque was built, the blind man struck it with his stick.) مسجد درست نه شده كور عصا بشرا زد

A constant guest is never welcome ; guests and fishes are not keeping things ; do not outstay your welcome. مهمان عزيز است مگر تا سه روز مهمان سه روز مهمان است بعد ازان ز كواست خوار

An idleman is the devil's play thing ; the devil finds some mischief still for idle hands to do ; an empty door will tempt a saint. مرد بي كار يا شود دزد يا شود بيمار

Digitized by Google

Small cost, great show; the best is best cheap.	کم خرج و بالا نشین
New brooms sweep clean; novelty is nine days.	کوزهٔ نو دو روزه آبرا سود مي دارد
Hunger is the best sauce; hunger needs no mustard.	گرسنه را نان، جوین کوفته است ترّه در کوه بریان است
A cobbler's wife is worst shod, and a tailor's worst clad.	کوزه‌گر از کوزهٔ شکسته آب مي خورد
Reap as you sow.	کردهٔ خویش مي آید پیش
Robbing Peter to pay Paul.	کلاه احمد بر سر محمود
A bird in hand is worth two in the bush; something is better than nothing; half a loaf is better than no bread. Better a diamond with flaw, than a stone without one.	گنجشك در دست به از باز در هوا
	(گ)
As you saw, you shall reap.	گندم از گندم بروید جو ز جو
Blessings on what is past; let by gones be by gones.	گذشته را صلوات
Necessity has no law.	گر ضرورت بود روا باشد
Like for like and Nan for Nicholes.	گوشت خردندان، سگ
	(ل)
To teach one's grand mother how to suck eggs.	لقمانرا حکمت آموختن
Butter is gold in the morning, silver at noon and lead at night.	لقمهٔ صباحي به از مرغ و ماهي
	(م)
We think one way, God thinks another way; man proposes God disposes.	ما در چه خیالیم و فلك در چه خیال است
What is to me that a cow has come and a donkey gone; a policy of non-interference with other's affairs; a Paul pray is always uneasy.	مارا چه ازین قصه که گاو آمد و خر رفت
A snake-bitten one is afraid of a rope; a burnt child dreads	مارگزیده از ریسمان مي ترسد

Digitized by Google

(ف)

All is not gold that glitters; all are not friars that put on cowls.	فریبهي چیزي دیگر است و آمامس چیزي دیگر
A fat fellow passes for a somebody: appearances are deceptive.	فربه خواه مخواه مرد آدمي
Every one calls his own geese swans; the raven thinks her young ones the fairest.	فرزند اگرچه عیب ناکست - در چشم پدر ز عیب پاکست
To cry famine over a heap of corn.	فراخ روزي را با قحط چکار

(ق)

A good when lost is valued most; blessings are not valued till they are gone.	قدر نعمت است بعد زوال
A good man's word is as good as his bond.	قول مردان جان دارد
Debt destroys frendship; lend your money and lose your friend.	قرض مقراض محبت است
The poor man's rage only hurts himself.	قهر درویش بر جان درویش

(ک)

The infidel thinks every one to belong to his own faith; the drunkard thinks every one to be a sot; to the jaundiced eye, every thing appears yellow.	کافر همه را بکیش خود داند
Creatures in their own class their own friends find Pigeons to pigeons, hawks to hawks, are kind.	کند هم جنس با هم جنس پرواز - کبوتر با کبوتر باز با باز
Birds of a feather flock together. Equals with equals congregate.	دیوانه چون دیوانه بیند خوشش آید
No one cries 'stinking fish;' every cook praises his own stew.	کس نگوید که دوغ من ترش است

Digitized by Google

(ع)

The learned do not need the dots (allusion to the Persian character in which diacritical dots settle the powers of the letters; in the rough writing of the scribes, however, these are omitted.)	عالمان پیروئي نقط نکنند
Apology worse than fault; adding insult to injury.	عزر بدتر از گناه
Love me, love my dog.	عصائي پیر بجائي پیر - لیلي را بہ چشم مجنون باید دید و شیرین را بہ چشم فرهاد
Provision against evil should be made before hand; in fair weather, prepare for foul; prevention is better than cure.	علاج واقعہ پیش از وقوع باید کرد
Knowledge in the heart, not in books.	علم در سینہ نہ در سفینہ
Knowledge is power; knowledge is no burden.	علم شَي بہ از جهل شَي
Why explain the obvious; brave actions need no trumpets.	عیان را چہ بیان - عیان را حاجت بیان نیست
Let Jesus stick to his faith, and Moses to his (Implies-religious toleration.)	عیسي بدین خود موسي بدین خود
Exchange is no robbery.	عوض معاوض گله ندارد
Love and cough cannot be hid.	عشق و مشك پنهان نماند

(غ)

Sufficient for the day is the sorrow thereof; tomorrow will take care of itself.	غم فردا نشاید خوردن امروز
If you have no cares buy a goat, (and cares will soon follow.)	غم نداري بز اخر
In for a penny, in for a pound.	غرق شده را بفریاد چہ سود

Digitized by Google

His turban as his learning large. (The turbans of Mohommedan doctors are in proportion to their learning.)	شملہ بمقدار علم
Seeing is believing; trust more to eyes than ears.	شنیدہ کے بود مانند دیدہ
Pride has a fall.	شاخی کہ بلند شد تیر خورد – تکبر عزازیل را خوار کرد
	(ص)
Patience is bitter, but its fruit is sweet; every thing is his who knows to wait.	صبر تلخ است ولیکن بر شیرین دارد
The race is not always to the swift, nor the battle to the strong.	صیاد نہ ہرہار شکاری ببرد
Cleanliness is next to godliness.	صفائی پارسائی
The highest seat is where the president sits. Fair is not fair but that which pleaseth.	صدر ہر جا کہ نشیند صدر راست – ہر عیب کہ سلطان بہ پسندد ہنر است
	(ط)
Avarice is the root of all evils; all covet, all lose; covetousness bursts the bag.	طمع آرد بمردم روئی زردی – طمع را سہ حرفست ہر سہ تہی
	(ظ)
A devil's purpose, with an angel's face; full of courtesy, full of craft; God in his tongue, but devil in his heart. Honey in his mouth, gall in his heart; a smooth speech is honeyed poison.	ظاہر از شیخ باطن از شیطان – خضر صورت شیطان سیرت
The face is the index of the mind.	ظاہر عنوان باطن است
Universal errors are correct; popular errors, purest idioms: (in language, usage beats grammar.)	غلط العام فصیح

Digitized by Google

Might is right.	زور پدر حساب است
The fruits correspond to the seed. Good things cannot spring of evil.	زادهٔ ظالم مستمگر می شود
	(س)
Coming events cast their shadows before; the child is the father of the man.	مالی که لیکومست از بهارش پیداست
Tit for tat; measure for measure.	مشت زنی مشت خوری - گرفته خوری گر گرفته زنی
Chips of the same block; a pick-pocket is the pilferer's brother. Six of the one and a half a dozen of the other.	سگ زرد برادر شغال
Misfortunes never come single, but in battalions.	سنگ آمد و مشت آمد
Cross purposes and crooked answers; I talk of chalk, he talks of cheese.	سوال دیگر جواب دیگر - سوال از آسمان جواب از ریسمان - جواب فارسی به ترکی - من چه می گویم و تنبورهٔ من چه می گوید
Travellers have the privilege of lying; 'they say' is half a liar.	سفر کرده بسیار گوید دروغ
Travel is gain; nothing venture, nothing have; risk not, gain not.	سفر وسیلهٔ ظفر
Every thing is good in its season; every shoe fits not every foot.	سنگ زدن بر محل به که زر دادن بی محل
Early to bed and early to rise, makes a man healthy, wealthy and wise.	سحر خیزی نشان فیروزی
	(ش)
Practice makes perfect; a workman is made by working; Plod beats genius.	شاگرد رفته رفته باستاد می رسد - تا کار نکنی استاد نشوی - کار بکثرت نه به حسرت
Diamond cuts diamond; like cures like; take a hair of the dog that bit you.	شراب زده را شراب دوا ست - آهن باهن سرد توان کرد

Digitized by Google

Mad but in his interests wise.	دیوانه بکار خود هشیار
A soft answer turns away wrath.	دوائي غضب خاموشي
A lie has no legs.	دروغ بي فروغ
Care kills a cat; suspense is worse than death.	در بلا بودن به از بیم - بلا از فکر فاقه بهتر

(ر)

The narrator is responsible for the truth or otherwise of the story.	راست و دروغ بر گردن راوي
Satisfied with God's decree. 'Tis fond to wail inevitable strokes; what cannot be cured must be endured.	رضا به قضا
Penny wise and found foolish policy.	رومستائي نیشکر نمي دهد شکر دهد
The face is an index to the mind.	رو آئنه دل است
A bad workman quarrels with his tools.	رقص کردن خود نداند صحن را کوید کج است - حیله جورا بهانه بسیار

ز

The voice of the people is the voice of God.	زبان خلق قپان خدا (قپّان scales)
Where gold speaks every tongue is silent; money makes the mare to go; riches rule the roast; gifts break rocks; money is the only monarch.	زر بر سر فولاد نهي نرم شود - زر کار کند مرد لاف زند - اي زر تو خدا نه ولیکن بخدا - ستّار عیوب و قاضي الحاجاتي
Can the Ethiopian change his skin or the leopard his spots? Black stones will never turn white.	زنگي به شستن نگردد سفید
To carry coals to Newcastle. Sending water to the sea, faggots to the wood, owls to Athens, enchantments to Egypt, pepper to India, and Indulgences to Rome.	زیره بکرمان بردن - لقمان را حکمت آموختن

Digitized by Google

prophets ? A one eyed man amongst blind men.

A righteous man regardeth the life of his beast. — خواجه آن است که باشد غم خدمتگارش

A scoundrel himself, he preaches to others; the pan calls the pot black; one ass nicknames another 'Longears.' — خود فضیحت دیگران‌را نصیحت

Flattery pleases every one, even fools. — خوشآمد هرکرا گفتي خوش آمد

(د)

Store is no sore; keep a thing for seven years and you will find a use for it. — داشته آید بکار گرچه باشد زهر مار

A nod for a wise man and a rod for a fool. — دانا باشارهٔ ابروکار مي کند

Forgiveness is the noblest revenge. — در عفو لذّتیست که در انتقام نیست

Good works need no omen. — در کار خیر حاجت هیچ استخاره نیست

Self done is well done; self do, self have. — دست خود دهان خود

Might is right; club law. — دست زور بالا است - ستم آمد داد برخاست

Where there is a will, there is a way. — دل نخواسته 'عزّز بسیار

Union is strength; there is strength in numbers. — دو دل چون یك شود بشکنند کوه را

A sop to Cerberus. — دهن سگ بلقمه دوخته به

Slow but sure. — دیر آید 'د'رست آید

Partnership is the source of many disputes; it is not easy for partners to agree; too many cooks spoil the broth; when there are many captains the ship sinks. — دیگ شراکت بجوش نمي آید

Evil communications corrupt good manners. — دیگ سیاه جامه را سیاه مي کند

Digitized by Google

Think of the devil and he is sure to appear. Think of the wolf and you will see its tail.	چون نام سگ بری چوبي بدست آر
	(ح)
A fair face needs no toilet; beauty unadorned is adorned the most; right coral calls for no colouring. A good wine needs no bush.	حسن خداداد را حاجت مشاط نیست - حاجت مشاط نیست روي دلارام را
Home is sweet, be it ever so homely. East, West home is best.	حب وطن از ملك سلیمان خوشتر
Unlawful food and a turnip; as well be hanged for a sheep as for a lamb.	حرام خوردن و شلغم
Set a thief to watch a thief.	حریف حریف را مي شناسد
It is not by saying honey, honey that sweetness comes into the mouth. Bare words buy no barley; fair words won't fill empty bellies.	حلوا گفتن دهن شیرین نمیسازد
It wants a proud face to eat sweets; first deserve and then desire.	حلوا خوردن را رو باید
The present get, the absent lose.	حاضر را لقمه غائب را تکبیر
For food a means, for death a cause.	حیله رزق بهانه موت
	(خ)
Silence intimates consent.	خاموشي علامت رضا است - الخموشي نیم رضا
An ass is an ass, although it be clad in silk; jack will never make a gentleman.	خر جل اطلس بپوشد خر است
An ass cannot appreciate sugar; pearls before swine.	خر چه داند بهاي قند و لبات چه داند بوزنه لذات ادرک
The bear claims to be Avicenna (a famous Arab physician) in the mountains; a figure among ciphers. Is Saul among the	خرس در کوه بوعلي سینا

Digitized by Google

Knowledge is power.	توانا بود هر که دانا بود
	(ج)
No one his own master. (There is room for improvement in everybody)	جائي استاد خالي
Sit in your own place and no one can make you rise.	جائي بنشين که بر نخيزي
Blood is thicker than water.	جگر جگر است دگر دگر
It takes two to make a quarrel.	جنگ دو سر دارد
Answer the ignorant with silence.	جواب جاهلان باشد خموشي
Retort Turkish for Turkish. (A Roland for an Oliver.) Tit for tat.	جواب ترکي به ترکي
Showing wheat and selling barley; a swindler; to carry two faces under one hood.	جو فروش گندم نما
Learn who is your neighbour before you buy a horse.	جار قبل الدار
	(چ)
Who digs a pitfall for his hated foe, digs his own pathway to the realms below. Evil to him who evil thinks; the biter bit.	چاه‌کن را چاه در پیش
Six of the one and half a dozen of the other; there is very little to choose between the two.	چاه بیژن از زندان ضحاک کم نیست
No weeping for spilt milk.	چون کار از دست رفت ندامت چه سود
Death defies or shames the doctor.	چون قضا آید طبیب ابله شود
The frowns of fortune.	چون بر گردد فلک کجکول سازد تاج شاهي را
Strike the iron while it is hot; make hay while the sun shines; when the pig is proffered hold up the poke.	چون میدان فراخ است گوي بزن

Digitized by Google

Old age means a hundred vices. (Old men are not liked, because they have to be supported and bring no grist to the mill.)	پیری و صد عیب چنین گفته اند
Money makes money.	زر زررا می کشد-پول پول را پیدا می کند
Black stones will not turn white; a jack will never make a gentleman; you may end him, but you cannot mend him.	پاجی بطواف کعبه حاجی نمی شود
	(ت)
By the time the antidote is brought, the snake-bitten one dies; till the grass grows, the steed starves.	تا تریاق از عراق آورده شود مارگزیده مرده شود
There is no smoke without fire.	تانباشد چیزکی مردم نگویند چیزها
Variety is charming.	تبدیل دائقه مضائقه ندارد
His Turkish is come to an end. (He has got to the length of his tether; can talk no further; to be done for.)	ترکی تمام شد
Excessive praise is akin to abuse; immoderate praise is apt to diminish honour; a virtue in excess may become a vice.	تعریف زیاد بدتر از دشنام
Working men are excused (from conventional formalities.)	تعظیم کاریگران معاف
A light purse is a heavy curse.	تهیدست رومیاه
A throne or a bier; coronet or Westminster Abbey; neck or nothing; victory or death.	تخت یا تخت تابوت - یا تن رسد به جانان یا جان زتن بر آید - یا مطلوب یا مغلوب
Enjoyment consists more in action than in possession (The hunter's pleasure in the chase, and not the value of a hare or fox.)	توانگری بدل است نه بمال
The cat always dreams of mice.	تشته در خواب آب می بیند شتر در خواب بیند پنبه دانه

Digitized by Google

Two water-melons are not held in one hand; you can't please two friends with one gift; no man can serve two masters.	بر یك دست دو هندوانه نمي‌گنجد
Dress makes the man and want of it the fellow; the dress commands respect; fine feathers make fine birds.	بي جامه مرد خوار شود بشنو أي عزيز
A man without money is worth a straw; adversity flatters no man.	بي‌زر بي‌پر
The freaks of fortune.	بخت بد باکسي که يار بود - سگ گزد گر شتر سوار بود
A negro being called Mr. White.	بر عکس نهند نام زنگي کافور
To shut the door after the steed has flown (lit. after S's death, then the antidote.) A day after the fair; when it is too late; after meat, mustard.	بعد از مردن، سهراب نوش داود
In Rome do as the Romans do.	با مسلمان الله الله با برهمن رام رام جائي گل گل باش و جائي خار خار
	(پ)
Don't go to the doctor, go to the experienced, (Experience beats learning.)	پيش طبيب مرو پيش کار آزموده برو
Be old and learn (never too late to learn or mend.)	پير شو بياموز
The holy man can't fly, but his disciples can make him. (The fame of his miracles depends on the praises of his disciples); The leader's glory is magnified by his followers. It is the blood of the soldier that makes the general great.	پيران نمي پرند مريدان مي پرانند

Digitized by Google

Luck follows luck; all is fish that comes to his net.	با هر که راست آید از چپ و راست آید
No news is good news.	بي خبري خوش خبري است
Even the mother does not give milk unless the child cries; spare to speak, spare to speed; what is not worth asking is not worth giving.	بچه تا نگرید مادرش شیر نمي دهد
He whose name is up may lie abed.	بخت اگر داري برو بر پشت خواب
All things are the sport of fate.	بخت که بر گردد اسپ تازي خر گردد
The bill of exchange of the lovers is drawn on the horns of the stag; vain promises; a draft on Whitechapel Pump.	براتِ عاشقان بر شاخِ آهو
No pains, no gains; no sweat, no sweets; no cross, no crown.	براحتي نرسد آنکه محنتي نکشد بعد از رنج راحت
Man is born to bear.	بر سرِ فرزندِ آدم هرچه آید بگذرد درین دنیا کسي بي‌غم نباشد اگر باشد بني‌آدم نباشد
The brains do not lie in the beard; genius does not count its years by the almanac.	بزرگي به عقل است نه به سال
A dog is a lion in his own lane.	به شهر خویش هرکسي شهر یار است
The mischances of the stable are all upon the monkey's head. (Cf. It is always the cat that did it.) Monkeys are kept in stables as a protection against any calamity to horses.	بلاي طویله بر سرِ میمون
Two of a trade can never agree; doctors differ.	بود هم پیشه باهم پیشه دشمن
Monkeys make but ill carpenters; the cobbler should stick to his last.	بوزنه را باد رودگري چه کار - کارِ بوزینه نیست تجاي

Digitized by Google

Society moulds a man; as the society, so the man.	انگور از انگور همی گیرد رنگ
A fault confessed is half redressed.	إقرار جرم إصلاح جرم
A good word costs nothing.	اگر نان گندمي نیست زبان گندمي را چه شد
First relations and then beggars. Charity begins at home; Give to others when you can spare.	اوّل خویش بعده درویش
First eat, talk afterwards.	اوّل طعام بعده کلام
Wrong at the outset.	اول بسم الله غلط
First think and then speak, as the foundation is laid before the wall is built. Look before you leap.	اول اندیش و آنگهي گفتار پائي پیش آمدست و پس دیوار
The ambassador suffers no fall; the person of an ambassador is inviolable.	ایلچي را چه زوال
One murder makes a villain; millions a hero.	از یك خون خوني از هزار خون غازي
You may end him but you cannot mend him. Pound a fool in a mortar and he will still remain one.	اگر صد سال در مشکي کني دوغ همان دوغ وهمان دوغ وهمان دوغ
Near relations are like scorpions.	الاقارب عقارب
If you give him an inch, he will take an ell.	اندك محبت اورا جسور مي گرداند
Danger past, God forgotten (lit. friendship with a teacher lasts till lesson is learnt.)	آشنائي ملّا تا به سبق
	(ب)
A man's manners shape his fortune; teach a child betimes in the way he should go.	با ادب باش تا بزرگ شوي بي‌ادب بي‌نصیب با ادب با نصیب
Cut your coat according to your cloth.	باندازهٔ گلیم پا دراز کن
The uncertainty of the future; do not count your chickens until they are hatched.	بچه در شکم و نامش مظفّر

Digitized by Google

It's distance lends enchantment to the view.	آواز دهل شنیدن از دور خوش است
Ill news comes apace.	آوازهٔ مرگ زود می رسد
Delay is dangerous; never put off till to-morrow, what you can do to-day; better to-day than to-morrow.	آفتهاست در تاخیر و طالبرا زیان دارد
What is from God, is not a calamity.	آن بلا نبود که از بالا بود
Cattle do not die from crows' cursing.	آواز میگان کم نکند رزق گدارا ابررا بانگ خر ضرر نکند
Cutting the nose to spite the face.	ابر می خواهند مستان خانه گو ویران شود
Civility is the cement of friendship.	ادب آب حیات آشنائی است
Dear and good, cheap and nasty.	ارزان بی علت گران بی حکمت
Flying from the bull, he fell into the brook; from the frying-pan into the fire; to escape from smoke and fall into fire.	از بیم باران بر ناودان می گریزد
God helps those that help themselves.	از تو حرکت از ما برکت
A hair of a bear; it is a great thing to get a trifle from a miser. Better get something of a runaway thief; get as much as you can from an adversary.	از خرمی موی بس است
Out of sight, out of mind; long absent is soon forgotten.	از دل برود هرآنکه از دیده برفت
It takes two to make a quarrel.	از یك دست صدا بر نخیزد
These are proverbially faithless, in the opinion of the Orientals.	اسپ و زن و شمشیر وفادار که دید؟
What is in the pot, will come on the plate; nearest the heart comes first out.	آنچه در دل است بر زبان می آید آنچه بدیگ است در چمچه می آید

Digitized by Google

CHOICE PROVERBS AND PITHY EXPRESSIONS.

ضرب الامثال چیده *

Al masalu fi'l kalam ka'l milhe fi't taam.
(A proverb is to speech, what salt is to food.)

---

(۱)

Parallel English Proverbs.	Persian Proverbs.
To cry out before you are hurt.	آب ندیده موزه کشیدن - پیش از مرگ واویلا
Light and darkness can never unite; drunk and sober cannot agree; truth is opposed to falsehood.	آب و آتش را چه آشنائي - چه نسبت خاکا با عالم پاک - آسمان از کجا و ریسمان از کجا
Man is apt to err.	آدمي جائزالخطاست
An old bird is not caught with chaff; you can't swindle a swindler.	آزموده کار بازي نمي خورد
Because he is free from the cost and care of keeping it.	آسوده کسي که خر ندارد
To go is at one's own option, but to return depends on another's.	آمدن بارادت رفتن باجازت
Lit. He whose accounts are clear is not afraid of auditing. (Truth has nothing to fear; a good case makes a stout heart; tell the truth and shame the devil.)	آنرا که حساب پاک از محاسبه چه باک
Necessity is the mother of invention. The belly teaches all arts.	آنکه شیرانرا کند روباه مزاج احتیاج است احتیاج امست احتیاج

Digitized by Google

مناجات

خداوندا به عصیان شرم مارم گنهگارم پریشان روزگارم
زمشب تا روز در فسق و فجورم ز سرتاپا قصورم در قصورم
همه عمرم به سر شد در خطاها ولي از تو ندیدم جز عطاها
کنونم سر به جیب انفعال است دلم از کردهٔ خود پر ملال است
خدایا چشم لطفي کن بعالم که دوزم دیدهٔ دل از دو عالم
بجز ذکر تو ام کاري نباشد بجز درد تو آزارم نباشد
ز فکر این و آن بیگانه گردان بذکر خویشتن دیوانه گردان
چو فرمانت رسد بهر هلاکم اجل سازد قبائي عمر چاکم
نیابد شر شیطان راه در من بیاد تو بر آید جانم از تن
سرم باشد در آندم در سجودت رسد رحمت پیاپي از وجودت
دو چشم من شود بینا بنورت دلم مسرور باشد از سرورت
بذکر خود زبانم را نگه دار بدین حالت زتن جانم برون آر
بیا واحد بدرگاه پیمبر بنعت او دهان را کن معطر

اي خالق هر بلند پستي شش چیز عطا بکن زهستي
ایمان و امان و تندرستي علم و عمل و فراخ دستي

یارب تو چنان کن که پریشان نه شوم محتاج برادران و خویشان نه شوم
بي منت مخلوق مرا روزي ده تا از در تو بر در ایشان نروم

تمام شد به عون ایزدي و فضل احمدي

Digitized by Google

نظر کردم بچشم رائي و تدبير ندیدم به ز خاموشي خصالي
نگویم لب ببند و دیده بر دوز و لیکن هر مقامي را مقالي
زماني بهست علم و درس تنزیل که باشد نفس انسانرا کمالي
زماني شعر و شطرنج و حکایت که خاطر را بود رفع ملالي
خدایست آنکه ذات بي مثالش نگردد هرگز از حالي بحالي

چنین یاد دارم ز اهل هنر که علم خبر به ز درج درر
اگر حظ چشم از درر حاصل است بصیرت ز علم خبر کامل است
گهي باز گوید ز پیغمبران گهي راز گوید ز نام آوران
گهي از حکیمان حکایت کند گهي از کریمان روایت کند
چون تاریخرا این شرف حاصل است پسندیدهٔ مردم فاضلست

دوش با عقل در سخن بودم کشف شد بر دلم مثالي چند
گفتم اي مایهٔ همه دانش دارم العق بتو موالي چند
چیست این زندگاني دنیا گفت خوابي است یا خیالي چند
گفتم از وي چه حاصل است بگو گفت درد سر و وبالي چند
گفتم این بهست اهل دنیا چیست ؟ گفت بیهوده قیل و قالي چند
گفتم اهل زمانه در چه فن اند گفت در بند جمع مالي چند
گفتمش چیست کد خداي گفت ساعتي عیش و عضه سالي چند
گفتم اورا مثال دنیا چیست ؟ گفت زالي کشیده خالي چند
گفتمش چیست گفته هاي خیام گفت پنداست حسب حالي چند

قلم گفتا که من شاه جهانم قلمزن را بدولت مي رسانم
اگر بدبخت باشد من چه دانم ولي یك بار بدولت مي رسانم

دیدهٔ انصاف چون بینا بود در شمرد گر چه که مینا بود
رسم بزرگان بود انصاف کار کار خسان نیست بجز خار خار
و آنکه ندارد دل رحمت پذیر تهمت پشمینه نهد بر حریر

Digitized by Google

بشهر خویش بسي بیقدر بود مردم
بکان خویش بسي بي بها بود گوهر
درخت اگر متحرک شد ي زجا ي بجاي
نه جور ازه کشیدي و لي جفاي تبر
اگر چه دوست عزیز است راز دل مکشاي
که دوست نیز بگوید بد و ستان دگر
بکوش تا بتواني دلي بدست آري
که در جهان نه ازین نیست هیچ جان پدر

کم گوي و بهز مصلحت خویش مگوي چیزي که نپرسند تو از پیش مگوي
گوش تو دو اند و زباني تو یکي یعني که دو بشنو و یکي بیش مگوي

چند گردي گرد عالم بهر زر بیش گردد زر شود غم بیشتر
کاسهٔ چشم حریصان پر نه شد تا صدف قانع نه شد پر در نه شد

زلتوه روئي کودک بر توان خواند که بد یا نیک با شد در بزرگي
سرشت نیک و بد پنهان نماند توان دانست ریحان از دو برگي

مکر شیطانست تعجیل و شتاب لطف رحمن است صبر و اجتناب
با ثاني گشت موجود از خدا تا به شش روز این زمین و چرخها
ورنه قادر بود کو از کاف و نون صد زمین دریکدم آوردي برون
این ثاني از پئي تعلیم تست صبر کن در کار دیر آید درست

دو نان خشک گر از گندم است یا از جو
دوتاي جامه گر از کتهه است یا از تو
بچار گوشه دیوار خود بخاطر جمع
که کس نگوید ازین جا بخیز و آنجا رو
هزار مرتبه بهتر بنزد ابن یمین
زفر سلطنت کیقباد و کیخسرو

Digitized by Google

میهمان‌را عزیز باید داشت از ره مردي و جوان مردي
گر بزرگست و لائق خدمت خود حق او بجاي آوردي
ور بود مفلس کس نخواهد گفت که چرا با وي این کرم کردي

قطره آب مختصر مایه چون بدریا رسد گهر گردد
سنگ را چون دوام مي تابد تابش آفتاب زر گردد
صحبت نیشکر چو یابد آب بضرورت همان شکر گردد
چه عجب گرز صحبت نیکان مردم نیك نیك تر گردد
پسر نورسیده شاید بود که نود ساله چون پدر گردد
پیر مسکین طمع ندارد باز شانزده ساله چون پسر گردد
سبزه گراحتمال آن دارد که زخوردي بزرگ تر گردد
غله چون زرد شد امید نماند که دگر باره سبزتر گردد

درخت توت ازان آمد لکد خوار که دارد بچه خودرا نگون سار
کسي بر نارین کي زد لکدها که تاج سر کند فرزند خورا

قطعه

شنیده ام که بآب زر ایندیمه چو زر
نوشته اند بر ایوان کاخ اسکندر
بسال و ملك جهانرا اگر بقا بودي
ز دیگري نرسیدي بمن زمن بد گر
عزیز من دومین روزي که فرصتي داري
چنان بزي که چو بیرون روي ازین کشور
بهر دیار که نامت کسي برد بزبان
بجز دعاست نگویند کهتر و مهتر
پدر که جان عزیزش بلب رسیده چه گفت
یکي نصیحت من گوش کن تو جان پدر
بهر دیار که در چشم خلق خوار شوي
سبك سفر کن از انجا برو بجاي دگر

Digitized by Google

ز ناپاک زاده نداري اميد که زنگي بشستن نگردد سفيد
پرستار زاده نيايد بکار اگر چه بود زادهٔ شهر يار

درختي که شيرين بود بار او نگردد کسي گرد آزار او
وگر زانکه شيرين نباشد برش باره ببرند ناگه سرش
بماند بباغ آن و در آتش آن تو خواهي چنين باش خواهي چنان

اگر بيضهٔ زاغ ظلمت سرشت نهي زير طاؤس باغ بهشت
بهنگام آن بيضه پروردنش ز انجير جنت دهي ارزنش
شود عاقبت بچهٔ زاغ زاغ برد رنج بيهوده طاؤس باغ

فرامش مکن حق استاد علم که برهمت اوست بنياد علم
اگر در دلت مهر استاد نيست بدست اميد تو جز باد نيست
مراستاد را هر که محکوم شد بسي بر نيايد که مخدوم شد

اقبال را بقا نبود دل بر و مده عمري که در غرور گذاري هبا بود
ور نيست باورت زمن اين نکتهٔ شريف اقبال را چو قلب کني لابقا بود

لاله را گفتم اي عروس چمن صورتت خوب و سيرتت نيکوست
از چه رو داغ هست بر دل تو؟ مگرت زحمتي رسيد از دوست؟
گفت ني ني که زر ندارم زر زر که اسباب شادماني زوست

کودکي شير خواره را ديدم بر لب چاه بر کشيدم آه
کالعجب دائه ندارد طفل کش نگه دارد از مخافت چاه
هاتفي گفت ناگهم از غيب اي که از حال خود تي آگاه
طفل را آنکسي نگه دارد که ترا داشت در شمينه نگاه

Digitized by Google

قطعه

قطع صحبت کردن از یاران صوری خوشتر است
کز حضور ناموافق بی‌حضوری خوشتر است
همدمی کز صحبتش خرم نگردد خاطرت
از چنان همدم بصد فرسنگ دوری خوشتر است

حکیم گفت که تقدیر سابق است ولی
بهیچ حال تو تدبیر خود فرو مگذار
که گر موافق حکم قضاست تدبیرت
بکام دل‌رسی از کار خویش برخوردار
وگر مخالف آنست داردت معذور
کسی که دارد از انوار عدل استظهار

جامی آمد درین سرای سپنج دولت مرد عقل مادر زاد
اگر آن نیست شیوهٔ ادبی کرده حاصل ز خدمت استاد
وگر آن نیز نیست میم وزری که بود پرده پوش شر و فساد
وگر آن نیز نیست حادثهٔ که کند نخل عمر از بنیاد

مگو بسیار نزدیک بزرگان اگر چه از تو مطبوع است گفتار
بلاغت در سخن دانی چه باشد کلام اندک و معنی بسیار

نباشد مار را بچه بجز مار نیارد شاخ بد جز تخم بد بار
نباشد خوش سفر در تندرستی؟ نگر تا چون بود در رنج و مستی
گل نرگس نکو باشد بدیدن و لیکن تلخ باشد در چشیدن
گناهی بود در مردم نهفتن بسی نیکو تراز نابوده گفتن
مثال پادشه چون آتش آمد بطبع آتش همیشه سر کش آمد

درختی که تلخست اورا سرشت گرش در نشانی بباغ بهشت
ور از جوی خلدش بهنگام آب به بیخ انگبین ریزی و شیرناب
سرانجام گوهر بکار آورد همان میوهٔ تلخ بار آورد

Digitized by Google

مرد آن بود که در گه و بیگه نشان علم
جوید بهر دیار زهر هوشیار و مست
گریافت علم سرور اقران خویش گشت
ور مرد عذر او بر احباب روشن مست

گرفتم که از یمن اقبال و بخت شدي در جهان صاحب تاج و تخت
بکشور ستاني فریدون شدي بمال و زر افزون ز قارون شدي
سخن مختصر جمله عالم ترامست سلیماني و افسرت عرش مامست
نه این اعتبارامت بي اعتبار؟ همه نیست گردد سرانجام کار

اي دوست بر جنازهٔ دشمن چو بگذري
شادي مکن که بر تو همین ماجرا رود
دامن کشان که مي روي امروز بر زمین
فردا غبار کالبدت در هوا رود
خاکت بامستخوان رود اي نفس شوخ چشم
مانند سرمه دان که در او توتیا رود

هر که از بهر نان گزیند یار نکند عیب یار خود اظهار
به پسندد هر آنچه او گوید ور به بیند بدي نکو گوید
از چنین دوست به بود دشمن در طریق وفا نه مرد و نه زن

دلا یاران مه قسم اندار بدالي زباني اند و ناني اند و جاني
بناني نان بده از در بدر کن تواضع کن بیاران زباني
دل یاران جاني را بدست آر ز بهرش جان بده از مي توانی

چون نتوان در بروئي خلق بستن بخلوت خانه تنها نشستن
رفیقي نیک باید کرد حاصل که صحبت را نه شاید هر سیه دل
مراهست این سخن از عاقلي یاد که رحمت بر روان پاک او باد
که ناپیدانشان هر کس که شد یار ز یاري شان به آخر شد گرفتار

Digitized by Google

هر که از نا کس طمع دارد وفا از درخت بید می‌جوید ثمر
تا نپرسندت مگو از پیچ و تاب تا نخوانندت مرو بر هیچ در

قطعه

دانی که چه گفت حق تعالی آن کن که رضای مادرانست
با مادر خود ادب نگهدار زیرا که رضای مادرانست
جنت که سرای جا و دانی ست زیر کف پای مادرانست
خواهی که رضای حق بجوئی آن کن که رضای مادرانست

نظم

مبندید دل در سرای مپیچ که انجام مرگست و آغاز رنج
ز دانش به اندر جهان هیچ نیست تن مرده و جان نادان یکیست
بود مرده هرکس که نادان بود که بی دانشی مردن جان بود
ز زخم سنان بیش زخم زبان که آن تن کند خسته و این روان
گرت نیکی از روی کردار نیست نکو گوی باری که دشوار نیست

قطعه

آنکس که بداند و بداند که نداند اسپ طرب خویش بگردون بجهاند
و آنکس که بداند و بداند که بداند او نیز خر خویش به منزل برساند
وانکس که نداند و بداند که بداند در جهل مرکب ابد الدهر بماند

آدم ز بهشت یافت نقصان از زن یوسف به بلای چاه و زندان از زن
سیمرغ بکوه قاف پنهان از زن صد ملک سلیمان شده ویران از زن

بجرم خاک و بگردون نگاه باید کرد
که ان کجاست ز آرام و این کجا ز سفر
سفر مربی مردانست و آستانهٔ جا
سفر خزانهٔ مال است و اوستاد هنر
درخت اگر متحرک شدی زجای بجای
نه جور آره کشیدی و نه جفای تبر

ایدل بجستجوی هنر در جهان بگرد
شاید که آورید بهر حیلتی بدست

Digitized by Google

حکایات و احوال شاهنشهان روایات و اخبار کار آگهان
دل و دیده را روشنائي دهد بعلم و خرد آشنائي دهد
ز هر گونه بابي سخن گفته اند بالماس تحقیق دُر سفته اند
بدوران بسي تجربه کرده اند بهرکار بس رنجها برده اند
همان به که بر قول ایشان رویم سخنهائي پیشینگان بشنویم
درختي که کشتند در روزگار بسي آورد میوهٔ نغز بار
بیا تا بدان با خها پي بریم دمادم ازان میوها بر خوریم

نظم

فرستاده باید که دانا بود بگفتن دلیر و توانا بود
از و هر چه پرسند گوید جواب بنوعي که باشد طریق صواب
سخنهائي خویش آشکارا کند بدان سان که مجلس تقاضا کند
بساکس که از یك حدیث درشت بهم زد جهاني و خلقي بکشت
یکي دیگر از گفتهٔ دلپسند میان دو ضد طرح یاري فگند

قطعه

همنشیني به از کتاب مخواه که مصاحب بود گه و بیگاه
بهجت افزائي جان و راحت دل هر چه دلخواه تست از و حاصل
اینچنین همدم لطیف که دید؟ که نه رنجید و هم نرنجانید

قطعه

اي پسر همنشین اگر خواهي همنشیني طلب ز خود بهتر
مثل اخگر که با هم گرمي سرد گردد بوصل خاکستر
ور چه باشد فسرده طبع انگشت چون باتش رسد شود اخگر
گر تو خواهي که نیکنام شوي دور باش از بداي عریز پدر
وین سخن را که گفت ابن یمین در صلاح و فساد آن بنگر
گر پسندیده نایدت مشنو ور پسند آیدت ازان مگذر

قطعه

صحبت نیکان بود مانند مشك کز نسیمش مغز جان یابد اثر
در زمین دل نشان تخم ادب تا درخت عزتت آید ببر
از هنرمندان گزین تو دوستي ز انکه یاري را نشاید بي هنر

Digitized by Google

CHOICE POEMS, QUATRAINS AND VERSES OF VARIOUS POETS.

اِنتخاب از قطعات و رُباعیات و اشعار شعرای مُختلِفه

قطعه

گلي خوشبوي در حمّام روزي — رسيد از دست محبوبي بدستم
بد و گفتم كه مُشكي يا عبيري — كه از بوئي دلاويز تو مستم
بگفتا من گلي نا چيز بودم — و ليكن مُدّتي با گُل نشستم
جمال همنشين در من اثر كرد — وگر نه من همان خاكم كه هستم

حكايت

شنيدم فريدون با فرّ و هوش — نيا سود چشمش شب از درد گوش
بفاصان چنين گفت در با مداد — كه اِمشب سزاي مرا گوش داد
هما نا كه نالیده باشد ز درد — ضعيفي و نشنيده اين خفته مرد
چو غفلت ز مظلوم ورزيد گوش — مرا دوش اين درد مالید گوش

حكايت

بعهد ما تقدّم در نشاپور — مگر قحطي فتاد از عهد ما دور
برون آمد يكي مرد مُعلّم — گروهي كودكان باوي مُلزم
ظريفي گفت اينها در چه كارند — چها گويند چون عقلي ندارند
مُعلّم گفت چون وقت عذاب است — دعائي اين جماعت مستجاب است
ظريفش گفت اي قول تو مقبول — بگويم با تو قولي نيك معقول
اگر ايزد دعاي شان شنودي — مُعلّم در جهان كي زنده بودي

حكايت

دو كس را سر جنگ بود و ستيز — بهم كرده دندان و چنگال تيز
يكي زآن دو سامان پيكار كرد — قبا جوشن و خود دستار كرد
پدر گفتش آي خام بيهوده كوش — اگر پُختهٔ جوشن از صلح پوش
گرت هست دامان فرصت بچنگ — فرو كوب با نفس خود طبل جنگ

Digitized by Google

حکایت ۳

شبي خفته بودم بعزم سفر پي کاروانی گرفتم مگر
بر آمد یکي مهمگین باد و گرد که بر چشم مردم جهان تیره کرد
بره بر یکي دختر خانه بود به معجر غبار از پدر مي زدود
پدر گفتش اي نا زنین چهر من که شوریده داري دل از مهر من
نه چندان نشیند درین دیده گرد؟ که بازش بمعجر توان پاک کرد؟

حکایت ۴

خبرداري از استخوان قفس که جان تو مرغست و نامش نفس
چون مرغ از قفش رفت و بگسست قید دگر ره نگردد بسعي تو صید
نگهدار فرصت که عالم دمیست دمي پیش دانا به از عالمیست
سکندر که بر عالمي حکم داشت در آن دم که بگزشت و عالم گزاشت
میّسر نبودش کز و عالمي ستانند و مهلت دهندش دمي
برفتند و هر کس درود آنچه کشت نماند بجز نام نیکو و زشت

حکایت ۵

یکي بچهٔ گرگ مي پرورید چو پرورده شد خواجه برهم درید
چو بر بستر جان سپردن بخفت جهاندیدهٔ بر سرش رفت و گفت
تو دشمن چنین نا زنین پروري ندانی که ناچار زخمش خوري

Digitized by Google

نه در مهد نیروئي حالت نبود؟ مگس راندن از خود مجالت نبود
توانی کزان یك مگس رنجه که امروز سالار مر پنجه
بعالي شوي باز در قعر گور که نتواني از خویشتن دفع مور

حکایات ۲ — باب نهم در توبه

بیا اي که عمرت به هفتاد رفت مگر خفته بودي که برباد رفت؟
همه برگ بودن همي ساختي به تدبیر رفتن نپر داختي
ز پنجه درم پنج اگر کم شود دلت ریش مو پنجه غم شود
چون پنجاه سالت برون شد ز دست غنیمت شمر پنج روز یکه هست

مرا برف بارید بر پر زاغ نشاید چو بلبل تماشائي باغ
کند جلوه طاؤس صاحب جمال چه مي خواهي از باز بر کنده بال
گلستان مارا طراوت گزشت که گلدسته بندد چون پژ مرده گشت؟
مرا تکیه جان پدر! بر عصاست دگر تکیه بر زندگاني خطاست
من آنروز بر کندم از عمر امید که افتادم اندر سیاهي سفید
شکسته قلح گر ببندند چست نیاورد خواهد بهائي درست
به مایه توان‌اي پسر سود کرد چه سود افتد آنرا که سرمایه خورد
نه پیوسته باشد روان در بدن نه همواره گردد زبان در دهن
غنیمت شمار این گرامي نفس که پي مرغ قیمت ندارد قفس
مکن عمر ضایع بافسوس و حیف که فرصت عزیزست و الوقت سیف

حکایت ۲

فرو رفت جم را یکي نازنین کفن کرد چون کرمش ابریشمین
بدخمه در آمد پس از چند روز که بر وي بگرید بزاري و سوز
چون بوسیده دیدش حریرین کفن بفکرت چنین گفت با خویشتن
من از کرم بر کنده بودم بزور بکندند ازو باز کرمان گور
دریغا که پي ما بسي روزگار بروید گل و بشگفد لاله زار
بسي تیر و دي ماه و اردي بهشت بر آید که ما خاک باشیم و خشت

Digitized by Google

حکایت ۱ — باب هفتم در تربیت

اگر هست مرد از هنر بهره ور هنر خود بگوید نه صاحب هنر
اگر مشك خالص تو داري مگوي گرت هست خود فاش گردد ببوي
به سوگند گفتن که زر مغربي ست چه حاجت معك خود بگوید که چیست

حکایت ۲

بداندر حق مردم نیك و بد مگواي جوان مرد صاحب خرد
که بد مرد را خصم خود مي کني وگر نیك مردست بد مي کني
بد گفتن خلق چون دم زدي اگر راست گوئي سخن هم بدي

حکایت ۳ — در تربیت اولاد

پسر چون ز ده بو گذشتش سنین ز نامحرمان گو فراتر نشین
چون خواهي که نامت بماند بجاي پسر را خردمندي آموز و راي
خردمند و پرهیزگارش بر آر گرش دومتداري بنازش مدار
بخردي درش زجر و تعلیم کن به نیك و بدش وعده و بیم کن
تو آموز را ذکر و تحسین و زه ز توبیخ و تادیب استاد به
بیاموز پرورده را دست رنج وگر دست داري چو قارون به گنج
به پایان رسد کیسه سیم و زر نگردد تهي کیسه پیشه ور
چه داني که گردیدن روزگار بغربت بگرداندش در دیار
چو بر پیشه باشدش دسترس کجا دست حاجت برد پیش کس
نداني که سعدي مکان از چه یافت نه هامون نوشت و نه دریا شگافت
بخردي بخورد از بزرگان قفا خدا دادش اندر بزرگي صفا
هر آن طفل کو جور آموزگار نه بیند جفا بیند از روزگار
هر آنکس که گردن بفرمان نهد بسي برنیاید که فرمان دهد

حکایت ۱ — باب هشتم در شکر

جواني سر از راي مادر بتافت دل دردمندش چو آذر بتافت
چو بي‌چاره شد پیشش آورد مهد که اي مست مهر فراموش عهد
نه گریان و در مانده بودي و خرد؟ که شبها زدست تو خوابم نبرد

Digitized by Google

که حاصل کند نیک بختي بزور؟ بر 'مرمر که بینا کند چشم کور؟
همه فیلسوفان یونان و روم ندانند کرد انگبین از زقوم
ز وحشي نیاید که مردم شود بر سعي اندرو تربیت گم شود
توان پاك کردن ز زنگ آئینه ولیکن نباشد زمنگ آئینه
بکوشش نروید 'گل از شاخ بید نه زنگي بگرمابه گردد سفید
چون رد مي نگردد خدنگ قضا سپر نیست مر بنده را 'جز رضا

باب ششم در قناعت

حکایت ۱

یکي گربه در خانهٔ زال بود که بر گشته ایام و بد حال بود
روان شد به مهمان سرائي امیر غلامان حاکم زدندش به تیر
چکان خون از استخوان مي دوید همیگفت و از هول جان مي دوید
اگر جستم از دست این تیر زن من و موش و ویرانهٔ پیر زن
خداوند ازان بنده خرسند نیست که راضي به قسم خداوند نیست

حکایت ۲ — مرد کوتاه نظر و زن عالي همت

یکي طفل دندان بر آورده بود پدر مر به فکرت فرو برده بود
که من نان و برگ از کجا آر مش؟ مروت نباشد که بگزار مش
چو بیچاره گفت این سخن پیش 'جفت نگر تا زن اورا چه مردانه گفت؟
مخور هول ابلیس تا جان دهد همان کس که دندان دهد نان دهد
نگارندهٔ کودك اندر شکم نویسندهٔ عمر و روزي است هم
خداوند گاري که عبدي خرید بدارد فکیف آنکه عبد آفرید
ترا نیست آن تکیه بر کردگار که مملوك را بر خداوندگار
شنیدي که در روزگار قدیم شدي سنگ در دست ابدال سیم
نه پنداري این قول معقول نیست؟ چو قانع شدي سیم و سنگت یکیست
خبر ده به درویش سلطان پرست که سلطان ز درویش مسکین تر است
گدا را کند یکدرم سیم سیر فریدون بملك عجم نیم سیر
نگهباني ملك و دولت بلاست گدا پادشاه است و نامش گداست
نخسپند خوش رومتائي و جفت بذوقي که سلطان در ایوان نخفت
چو سیلاب خواب آمد و هر دو برد چه برتخت سلطان چه در دشت 'کرد

Digitized by Google

حکایت ۴ — اندر محرومي خویشتن بینان

یکي در نجوم اندکي دست داشت و لیك از تکبر سر مست داشت
مُو کوشیار آمد از راه دور دل پر ارادت سر پر غرور
خردمند ازو دیده بر دوختي یکي حرف اورا نیاموختي
چو بي بهره عزم سفر کرد باز بدو گفت داناي گردن فراز
تو خود را گمان بردهٔ پر خرد اناي که پرشد دگر چون پرد
ز دعوي تهي آي تا پر شوي تو از خود پري زان تهي میروي
ز هستي در آفاق معدي صفت تهي گرد و باز آي پر معرفت

حکایت ۵

چه خوش گفت خرمهرهٔ درگلي چو برداشتش پر طمع جاهلي
مرا کس نخواهد خریدن بهیچ بدیوانگي در حریرم مپیچ
نه منعم بمال از کسي بهتر است خر اَر جُل اَطلس بپوشد خراست

باب پنجم — در رضا

حکایت ۱

یکي روستائي مقلط شد خرش علم کرد بر تاك بستان سرش
جهان دیده پیري برو بر گذشت چنین گفت خندان به ناطور دشت
مپندار جان پدر! کین حمار کند دفع چشم بد از کشت زار
که این دفع چوب از سر و گوش خویش نمي کرد تا ناتوان مرد و ریش
چه داند طبیب از کسي رنج بود که بیچاره خواهد خود از رنج مرد

حکایت ۲

شنیدم که دیناري از مفلسي بیفتاد و مسکین بجستش بسي
بآخر سر نا امیدي بتافت بیکي دیگرش نا طلب کرده یافت
به بد بختي و نیك بختي قلم بگردید و ما همچنان در شکم
نه روزي بسر پنجگي مي خورند که سر پنجگان تنگ روزي تر اند

حکایت ۳

یکي مرد درویش در خاك کیش نکو گفت با همسر زشت خویش
چو دست قضا زشت رویت نوشت مپنداي گلگونه بر روي زشت

Digitized by Google

بپرسید کای مجلس آرای مرد که بود اندرین مجلست پایمرد ؟
رزی داشتم بر در خانه گشت بسایه درش نیک مردی بخفت
درین وقت نومیدی آمد راست گناهم ز دادار داور بخواست
که یارب برین بنده بخشایشی کزو دیده ام وقتی آمایشی

باب چهارم در تواضع

حکایت ۱

ز خاک آفریدست خداوند پاک پس ای بنده افتادگی کن چو خاک
حریص و جهانسوز و سرکش مباش ز خاک آفریدندت آتش مباش
چو گردن کشید آتش هولناک به بیچارگی تن بینداخت خاک
چو آن سرفرازی نمود این کمی از آن دیو کردند ازین آدمی

حکایت ۲ — سلطان بایزید بسطامی قدس سرّه در تواضع

شنیدم که وقتی سحرگاه عید زگرما به آمد برون بایزید
یکی طشت خاکسترش بیخبر فرو ریختند از سرائی بسر
همیگفت و ژولیده دستار و موی کف دست شکرانه مالان بروی
که ای نفس من در خور آتشم بخاکستری روی درهم کشم ؟
بزرگان نکردند در خود نگاه خدا بینی از خویشتن بین مخواه
بزرگی بناموس و گفتار نیست بلندی بدعوی و پندار نیست
تواضع سر رفعت افرازدت تکبّر بخاک اندر اندازدت

حکایت ۳

سگی پای صحرا نشینی گزید به خشمی که زهرش ز دندان چکید
شب از درد بیچاره خوابش نبرد به حیل اندرش دختری بود خرد
پدر را جفا کرد و تندی نمود که آخر ترا نیز دندان نبود ؟
پس از گریه مرد پراگنده روز بخندید کای مامک دل فروز
مرا گرچه زو قوتی بود بیش دریغ آمدم کام و دندان خویش
محال است اگر تیغ بر سر خورم که دندان بپای سگ اندر برم
توان کرد با ناکسان بد رگی و لیکن نیاید ز مردم سگی

Digitized by Google

حکایت ۳

چه خوش گفت فردوسي پاکزاد که رحمت بر آن تربت پاکباد
میازار موري که دانه کش است که جاندارد و جان شیرین خوش است
سیاه اندرون باشد و سنگدل که خواهد که موري شود تنگ دل
مزن بر سر ناتوان دست زور که روزي بپایش درافتي چو مور
نه بخشید بر حال پروانه شمع نگه کن که چون سوخت در پیش جمع

حکایت ۴

زر از بهر خوردن بود اي پسر ز بهر نهادن چه سنگ و چه زر
زر از سنگ خارا برون آورند که بخشند و پوشند و آسان خورند
زر اندر کف مرد دنیا پرست هنوز اي برادر نه سنگ اندرست
بخیل توانگر بدینار و سیم طلسمیست بالاي گنجي مقیم
سخنهاي سعدي مثالست و پند بکار آیدت گر شوي کاربند

حکایت ۵

گر از کوه پرسي بیا بي جواب که شاخ خطا میوه ندهد صواب
اگر بد کني چشم نیکي مدار که هرگز نیارد کز انگور بار
نه پندارم اي در خزان کشته جو که گندم ستاني بوقت درو
درخت ز قوم ار بجان پروري مپندار هرگز کز و بر خوري
رطب ناورد چوب خر زهره بار چه تخم افکني بر همان چشم دار
مثل این چنین گفت آموزگار مکن بد که بدبیني از روزگار

کجایند شاهان جم اقتدار ز هوشنگ و جم تا باسفندیار
فریدون و کیخسرو و جام کو؟ کجا رفت شاپور و بهرام کو؟
همه خاک دارند بالین و خشت خنک آنکه جز نام نیکي نکشت

حکایت ۶

کسي دید صحراي محشر بخواب چو مس تفته روي زمین ز آفتاب
همي بر فلک شد ز مردم خروش دماغ از تپش مي بر آمد بجوش
یکي شخص ازین جمله در سایه گردن بر از خلد پیرایه

Digitized by Google

باب دوم در احسان

حکایت ۱ — در اخلاق پیغمبران

شنیدم که یک هفته ابن السبیل
نیامد به مهمان سرای خلیل

ز فرخنده روئی نخوردی پگاه
مگر بینوائی در آید ز راه

برون رفت و هر جانبی بنگرید
در اطراف وادی نگه کرد و دید

به تنها یکی در بیابان چو بید
سر و مویش از برف پیری سپید

بدلداریش مرحبائی به گفت
برسم کریمان صلائی به گفت

که ای چشمهای مرا مردمک
یکی مردمی کن به نان و نمک

نعم گفت و بر جست و برداشت گام
که دانست خلقش علیه السلام

رقیبان مهمان سرای خلیل
بعزت نشاندند پیر ذلیل

بفرمود و ترتیب کردند خوان
نشستند بر هر طرف همگنان

چو بسم‌الله آغاز کردند جمع
نیامد ز پیرش حدیثی بسمع

چنین گفت ای پیر دیرینه روز
چو پیران نمی بینمت صدق و سوز

نه شرطست وقتیکه روزی خوری؟
که نام خداوند روزی بری

بگفتا نه گیرم طریقت بدست
که نشنیدم از پیر آذر پرست

بدانست پیغمبر نیک فال
که گمراست پیر تباه بوده حال

بخواری براندش چو بیگانه دید
که منکر بود پیش پاکان پلید

سروش آمد از کردگار جلیل
به هیبت ملامت کنان کای خلیل

منش داده صد ساله روزی و جان
ترا نفرت آمد از و یک زمان

گر او می برد پیش آتش سجود
تو باپس چرا می بری دست جود

حکایت ۲ — در طریق تسخیر مردم باخلاق و کرم

ببخش ای پسر کادمی زاده صید
باحسان توان کرد وحشی بقید

عدو را بالطاف کردن به بند
که نتوان بریدن به تیغ این کمند

چو دشمن کرم بیند و لطف وجود
نیاید دگر خبث زو در وجود

مکن بد که بد بینی از یار نیک
نه روید ز تخم بدی بار نیک

چو با دوست دشوار گیری و تنگ
نخواهد که بیند ترا نقش و رنگ

دگر خواجه با دشمنان نیک خوست
بسی بر نیاید که گردند دوست

Digitized by Google

اگر سرفرازي بکتیوان بر است وگر تنگدستي بزندان در است
در آن دم کاجل بر سر هر دو تاخت نمي شاید از یکدگر شان شناخت

حکایت ۵

جهان اي پسر ملك جاوید نیست ز دنیا وفاداري امّید نیست
نه برباد رفتي سحر گاه وشام سریر سلیمان علیه السلام
باخر ندیدي که برباد رفت خنك آنکه بادانش و داد رفت
کسي زین میان گوي دولت ربود که در بند آسائش خلق بود
بکار آمد آنها که برداشتند نه گرد آوردیدند وبگذاشتند

حکایت ۶

منه دژمیان راز با هر کسي که جاسوس همکامه دیدم بسي
سکندر که با شیر نیان حرب داشت در خیمه گویند در حرب داشت
چو بهمن بزاولستان خواست شد چپ آوازه افگند و از راست شد
اگر جز تو داند که عزم تو چیست؟ برین راي و دانش بباید گریست
چو کاري بر آید بلطف و خوشي چه حاجت به تندي و گردن کشي
هر آنکه استعانت بدژویش برد اگر بر فریدون زد او پیش برد

حکایت ۷ — گفتار در دلداري هنرمندان

دو تن پرور اي شاه کشور کشاي
یکي اهل رزم و دگر اهل راي
ز نام آوران گوي دولت برد
که داناؤ شمشیر زن پرورد
هر آن کو قلم را نورزید و تیغ
برو گو بمیرد مگو اي دریغ
قلمزن نگهدار و شمشیر زن
نه مطرب که مردي نیاید ز زن
نه مردیست دشمن در اسباب جنگ
تو مدهوش ساقي و آواز چنگ
بسا اهل دولت ببازي نشست
که دولت برفتش ببازي ز دست

Digitized by Google

رعیت چو بیخ است و سلطان درخت — درخت ای پسر باشد از بیخ سخت
مکن تا توانی دل خلق ریش — دگر میکنی می کنی بیخ خویش
گزند کسانش نیاید پسند — که ترسد که در ملکش آید گزند
دگر در سرشت وی این خوی نیست — در آن کشور آسودگی بوی نیست
فراخی در آن مرز و کشور مخواه — که دلتنگ بینی رعیت ز شاه
دگر کشور آباد بیند بخواب — که دارد دل اهل کشور خراب
رعیت نشاید به بیداد کشت — که مر سلطنت را پناهند و پشت

حکایت ۲ — در معنی شفقت بر رعیت

شنیدم که فرماندهٔ دادگر — قبا داشتی هر دو رو آستر
یکی گفتش ای خسرو نیک روز — قبای ز دیبای چینی بدوز
بگفت این قدر ستر و آسایش است — وزین بگذری زیب و آرایش است
نه از بهر آن می ستانم خراج — که زینت کنم بر خود و تخت و تاج
اگر چون زنان حلّه بر تن کنم — بمردی کجا دفع دشمن کنم
مرا هم ز صد گونه آز و هواست — ولیکن خزینه نه تنها مراست
خزائن پر از بهر لشکر بود — نه از بهر آئین و زیور بود
سپاهی که خوشدل نباشد ز شاه — ندارد حدود ولایت نگاه
چو دشمن خر رومستانی برد — ملک باج ده یک چرا میخورد؟
رعیت درخت است اگر پروری — بکام دل دوستان بر خوری

حکایت ۳

شنیدم که جمشید فرخ سرشت — بسر چشمهٔ بر به سنگی نوشت
بدین چشمه چون ما بسی دم زدند — برفتند چون چشم برهم زدند
گرفتیم عالم بمردی و زور — ولیکن نبردیم با خود بگور

حکایت ۴ — صفت جمعیت اوقات درویش راضی

مگو جاهی از سلطنت بیش نیست — که ایمن تر از ملک درویش نیست
نهیبست تشویش نانی خورد — ملک غم بقدر جهانی خورد
گدا را چو حاصل شود نان شام — چنان خوش بخسپد که سلطان شام
غم و شادمانی بسر می رود — بمرگ این دو از سر بدر می رود
چه این را که بر سر نهادند تاج — چه آن را که بر گردن آمد خراج

Digitized by Google

SELECTIONS FROM BOSTĀN.

انتخاب از بوستان *

حمد

بنام جهاندار جان آفرین — حکیم سخن بر زبان آفرین
خداوند بخشندهٔ دستگیر — کریم خطا بخش و پوزش پذیر
سر پادشاهان گردن فراز — بدرگاه او بر زمین نیاز
نه گردن کشان را بگیرد بقهر — نه عذر آوران را براند بجور
اگر با پدر جنگ جوید کسی — پدر بیگمان خشم گیرد بسی
وگر بر رفیقان نباشد شفیق — بفرسنگ بگریزد از وی رفیق
وگر ترک خدمت کند لشکری — شود شاه لشکر کش از وی بری
ولیکن خداوند بالا و پست — بعصیان در رزق بر کس نه بست
ادیم زمین سفرهٔ عام اوست — چه دشمن برین خوان یغما چه دوست
یکی را بسر بر نهد تاج بخت — یکی را بخاک اندر آرد ز تخت
مهیا کن روزی مار و مور — دگر چند بیدست و پایند و زور
بامرش وجود از عدم نقش بست — که داند جز او کردن از نیست هست
نه ادراک در کنه ذاتش رسد — نه فکرت بغور صفاتش رسد
درین بحر جز مرد راعی نرفت — گم آن شد که دنبال داعی نرفت
کسانی که زین راه برگشته اند — برفتند و بسیار سر گشته اند
خلاف پیمبر کسی راه گزید — که هرگز بمنزل نخواهد رسید
مپندار سعدی که راه صفا — توان رفت جز بر پی مصطفی

باب اول — در عدل و رای و تدبیر جهانداری

حکایت ۱ — پند دادن کسری هرمز را

شنیدم که در وقت نزع روان — بهرمز چنین گفت نوشیروان
که خاطر نگهدار درویش باش — نه در بند آسایش خویش باش
نیاید بنزدیک دانا پسند — شبان خفته و گرگ در گوسپند
برو پاس درویش محتاج دار — که شاه از رعیت بود تاجدار

Digitized by Google

هر نوع مرغي که در دنيا تصوّر شوّد از مرد ميري و گرم ميري - در آن جا موجوّد است - و بر هر شکلي مرغي که در کتابها ديده بوّدم - رنگ برنگ آنها ديدم - هم آنهارا در کمال پاکيزگي آب و دانه مي دهند - جميع اين مرغها يک دفعه مي خواندند - گاه بازي مي کردند - گاه پرواز - خيلي از تماشاي آنها حيرت دست داد - همين جا در طويلهٔ بقدر پنجاه شصت اسب بسيار خوب بر رنگهاي غريب بود - هيچ جا چنين اسب ها نديده شد - اسبهاي خالدار عجيبي بودند - اين اسبهارا طوري تعليم و عادات داده‌اند - که بيک اشاره هر حرکتي بخواهند - مي کنند - هم اسبها زبان مي دانستند - معلّم مي گفت - بايستيد هم مي ايستادند - مي گفت - بلند برويد - مي دويدند - مي گفت - سر پا بلند شويد - فوراً بلند مي شدند - مي گفت - کج بدويد - مي دويدند - خلاصه هرچه مي گفت - همان ميکردند - خيلي محلّ حيرت بود - شلق بزرگي بدست مير آخور اسبها بود *

در اينجا ازين ترن (Train) بتروني که از جانب فرانسه آورده بودند حمل و نقل کرديم - کالسکهٔ ما خيلي خوب و مايهٔ راحت بود - بعد از اتمام حمل و نقل براه افتاديم - از اين جا هم جا خاک فرانسه است - صبح تاريک وارد پاريس شديم - درين شهر بزرگ بجز صداي قورتر کالسکه و عراده و صداي کالسکچي که بطرز خواصي صدامي‌کند - و صداي شرق شلق و قمچي کالسکه چيها - و صداي بوق امني‌بوسها (Omnibuses) براي خبرداري مردم - ديگر هيچ صدا شنيده نمي شود - روز دوم ورود برسم باز ديد بعمارت مارشل ماک موهن رفتيم - روز شنبه صبح بعد از نهار نوّاب و ليعهد انگليس بديدن ما آمدند - خيلي صحبت شد - روز يکشنبه اسپ دواني بود - بکالسکهٔ روبازي نشسته راندیم - کارخانهٔ توپ سازي و تفنگ فلزي تفنگ سربازي اينجا ست - توپهاي تازه ريخته ديدند - اين کارخانه با چرخ بخار کار مي‌کند - بعد از شام در ساعت نه رفتيم به چاپ‌خانهٔ روزنامهٔ فيگارو (Figaro) - چندان دور نبود *

Digitized by Google

در این جا زنده دیدم * بعد داخل دالان قفسهای حیوانات درّنده شدیم - انواع سباع که بتصوّر نمی آید بود * شیر یال دار افریقه بسیار عظیم الجثه و مهیب بود - سرش بقدر سر فیل - بلکه بزرگتر - چشمهای دریده خیلی مهیب - بدن خوش شکل مغل مضمل شیربان گوشت بلند می کرد - او بلند میشد - من مائل بودم - مدّتی تماشای این شیررا بکنم - ولی از هجوم مردم تماشاچی ممکن نبود چند ببر بسیار بزرگ از ببرهای افریقه و هند نیز بود - دو پلنگ سیاه هم دیده شد - که خیلی غریب و مهیب بودند - شیر ماده هم بود که چند بچهٔ شیر همانجا زائیده - و بچهایش بزرگ شده بودند * پلنگ زیاد - یوزهای مختلف - کفتارهای عجیب الخلقت - که صداهای غریب می کردند - میمونهای مختلف وغیره همه انواع حیوانات دیده شد * دو فیل هم بود - یکی بسیار بزرگ - که هندی بود - دیگری از افریقه آورده اند - فیل افریقه بسیار تفاوت با فیل هند داشت - گوشهایش خیلی بزرگتر و پهن تر بود * گاو میش و حشی بزرگ و کوچک هم بودند - گاو میش تبت (Tibet) نیز دیدم - از اطرافش آن قدر پشم آویخته بود - که بزمین می کشید - بسیار مهیب بود - حیوانات عجیب دیگر هم آن قدر در آنجا دیده شد - که به حساب نمی آمد * هر نوع حیوانی که در هر اقلیم بوده - در آنها جمع نموده اند * انواع طوطیها - و طاؤسها - و انواع مرغهای خوشرنگ در قفسی بسیار بزرگ مشغول پرواز و بازی بودند باز به ماهی خانه آمدیم - دیدیم - ماهیها و حیوانات و نباتات بحری را توی حوضها - که روی آنها بلورها و آینه‌های بزرگ است - انداخته اند - ماهی‌ها و جانورها و نباتات بحالت طبعی که در دریا دارند - پیدا هستند - بعضی خوابیده بعضی در حرکت - خلاصه ماهی‌های عجیب نوع نوع - رنگ رنگ - بزرگ و کوچک - صدف‌های بسیار - خرچنگ‌های مختلف رنگ - وزغ وغیره بسیار عجیب - انواع مرغهای آبی - طوطی‌های رنگ برنگ دیده شد * طوطی سفید بزرگی بود - خیلی شبیه بادم صدا می کرد * یک معوط بود قفس مانند - که میان آن فوّارهٔ آب می جست - و دورش باز هم جالهٔ قفس بود - توی قفسها درخت مصنوعی ساخته اند -

Digitized by Google

SELECTIONS FROM THE SHAH'S TOURS IN EUROPE.

انتخاب از سفرنامهٔ شاه ایران

یک ساعت از شب رفته براه آهن رفتیم - کالسکهای راه آهن بسیار خوب و وسیع و مزین بود - همه باهم وصل بود - بجمیع کالسکها میشد رفت و آمد - اول مرتبه ایست - که بکالسکه بخار می نشینیم - بسیار خوب و راحت است - ساعتی پنج فرسنگ راه می رود - لند لی حرکت کالسکه بطوری بود - که کلاغ وقتی که در پرواز بود - کالسکه برابر او رسیده ازو می گذشت و کلاغ عقب می ماند *

در هردو سه میل یک قراول خانه بجهت حفظ راه - و در هر چند فرسنگ یک استامیون (Station) ساخته اند - استامیون محل استادن کالسکه بخاراست - که آنجا عرادها را چرب می کنند - مسافران پایین می آیند - قهوه و غذا می خورند - بنای استامیونها بسیار خوب است - و همیشه چند کالسکه بخار برای حمل و نقل مسافر و مال تجارت در هر استامیون حاضر است *

کارخانه پنبه ریسی

برای تماشای کارخانه پنبه ریسی رفتم - رسیدم به کارخانه - پنج مرتبه داشت - در هر مرتبه کاری می کردند - اغلب زنها مشغول کار بودند - ریسمان وغیره دزمست می کردند - در مرتبه پایین پارچه پنبه می بافتند - کارخانه پایین بسیار تماشا داشت - بقدر یک میدان بزرگ بود - البته بقدر دو هزار دستگاه داشت - هر دستگاه چهار نفر زن کار می کردند *

باغ وحش

رفتیم بباغ وحش - قفسهای بزرگ خوب دیده شد - که هر نوع حیوانی را در قفس علیحده گذاشته بودند - انواع طیوری که در عالم بهم می رسد - همه در آنجا موجود بود - اشکالی که در کتابها نوشته اند -

Digitized by Google

صرف کرده می‌آید - هیچ دقیقه نسبت به تعلیم طبقهٔ اعلی فرو گذاشت نسوده شده - مدرسهٔ برای 'منتهیان طلبهٔ علوم مغربی که آنرا کالج می گویند - دریائی نعمت معمورهٔ این دولت صورت قیام پذیرفته - میزده مدارس انگریزی در بلد و قصبات 'متفرقهٔ این مملکت برای تحصیل زبان انگلیسی قایم است - ماسوای این مدارس - مدرسهٔ برای تعلیم صنایع و حرف در 'مستقر سریر سلطنت زیر نگرانی مردمان کامل فن و استادان پُر فضل صورت تمهید یافته است که آنرا بنام کلابهون (مدرسهٔ فنّی) می خوانند *

در قدیم الایام ملازمین خدّام این دولت را هرگز پنشن یا وظیفهٔ معیّن بعد از اتمام 'مدت خدمت نبوده - اکنون وظیفهٔ 'حسن خدمت برای هر نوعی از 'خدّام و ملازمین مقرر شده است

نظم

الهی تاجهان باشد نگهدار این جهان‌بانرا
سیاجی‌راؤ کهندیراو سلطان این سلطان‌را
فلاطون جهان اورا بدانش می توان گفتن
نباشد پیش‌او وقعی مدبّرهای دوران‌را
سزد گر ملک نازد بر چنین شاه عدالت 'ور
که از عدلش مُصاحب می‌شود بُزغاله شیرانرا
فرید از مدح و توصیف چنین شاهی مباهی‌شو
که ذاتش باعث صد رشک باشد تاجدارانرا

Digitized by Google

از کلمات حکمت آیات اوست - احسانیکه با مردم کنی
زهم نسیان بران باید کشید - و بدي که از مردم بتو رسد فراموش
باید کرد

بیت

ز احسان هم وقت می‌گو سخن زهر بد که بینی فراموش کن

نادان هرچند صاحب جمال باشد - باو صحبت نباید داشت - که
شمشیر اگرچه نیکو زنگسار است زشت کردار است *

افلاطون — افضل و اعلم حکمائي زمان خود بود - از مبادئ
سن صبي تا عهد شباب - بتعلیم علم و لغت و نظم اشتغال مي
نمود - در مدینهٔ حکما - مدرسهٔ بنا نهاده بدرس مسائل حکمت
پرداخت - با اقربا و غربا - احسان و انعام بسیار مي فرمود -
افلاطون میانه قد و نیکو سیرت بود - خلوت دوست داشتي و اکثر
اوقات در کوه و دشت تنها گشتي - شصت و یک رسالهٔ حکمت تالیف
کرده - گویند در حال سکرات موت از افلاطون پرسیدند که در دنیا
چگونه بسر بردي - جواب داد که بضرورت بدنیا آمدم و در حیرت زیست
کردم و بکراهیت بیرون مي روم - شخصي را که بسیار مي گفت و اندک
مي شنید - گفت خداي دو گوش و یکزبان جهت آن انسانرا کرامت
فرموده - که دو برابر آنچه بگویند بشنوند ع یعني که دو بشنو و یکي
بیش مگو *

کیفیت اشاعت تعلیم در مملکتي - باتفاق آرا - از مهمات
اجزاء اسباب تهذیب و شایستگي بوده است - و ازین رو لازم آمد که در
بدایت حال از چگونگي احوال آن درین مملکت (ریاست برودة)
شرحي داده آید - اصلاح و ترقیات احوالي که درین صیغهٔ ضروریه
محض از فیوضات ذات بابرکات این مهاراجهٔ عالي صفات بظهور
پیوسته بر ضمائر فیض مآثر واقفان اسرار و امور این حدود مخفي و
مستور نخواهد بود - در عهد این شهریار کامگار و مهاراجهٔ عالي‌تبار
متجاوز از هشت لک روپیه سالیانه - براي اشاعت تعلیم السنهٔ این دیار

Digitized by Google

انواع تبرکات لایقه و اصناف تصوقات شایسته نزد او فرستادند - از انجمله پیشکشها و هدایا هزار من عود هندي بود - که در آتش به سان موم مي گداخت - بقول بعض از مورخین - در زمان دولت کسرول کتاب کلیله و دمنه و شطرنج را از دیار هند بایران آوردند - چون حشمت و استقلال نوشیروان - درجهٔ کمال یافت - بمقتضائي هر کمالي را زوال است - مرض جان ستان بوذات آن مصدر عدل و احسان عارض شد - و هرمز را که حسباً و نسباً ارشد اولادش بود - و لیعهد ساخته - گوش هوش اورا بدرر نصایح سودمند - و جواهر مواعظ دل پسند پر کرد - و تاج و تخت را بدو سپرد متوجهٔ عالم بقا گردید *

لقمان حبشي الاصل بود - باتفاق اکثر اهل خبر آن قدوهٔ حکما در مبادي احوال - در سلک مماليك يكي از بني اسرائيل - انتظام داشت - حکیم علي الاطلاق ابواب علم و دانش بر روي روزگار خجسته آثارش مفتوح گردانیده - اورا افضل حکماء زمان - و علمائي دوران نمرد - سبب آزادي او چنین بود - روزي مالك لقمان بذبح گوسفندي امر فرمود - و فرمود که بهترین اعضایش را بنظر من رسان - لقمان گوسفندرا کشته دل و زبانش را نزد خواجه برد - پس از چند روز کرت دیگر بکشتن گوسفندي مامور گردانید - امّا این نوبت گفت که بد ترین اجزایش را بیاور - لقمان باز دل و زبانش آورد - و چون این دوفعل بحسب ظاهر نقیض یکدیگر بود - خواجهٔ لقمان زبان اعتراض بکشاد - لقمان گفت اگر دل و زبان با یکدیگر موافقست بهترین اعضاست - و اگر مخالفست بدترین اجزاست - امرائیلي را سخن پسندیده افتاده - لقمان را آزادي داد - لقمان معاصر داؤد علیه السلام بود - و پیوسته به مجلس شریف آمد و شد مي نمود - بعضي از مورّخان گویند که لقمان حکیم دوودگري کردي - و برخي گفته اند - بخیاطت روز گذرانیدي - و زمرهٔ بر آن رفته اند که برعئي اغنام قیام نمودي *

Digitized by Google

پسر قمر پیکر از وی متولد شد - شاهزاده‌را در صندوقی با جواهر نفیسه نهاده - بآب اصطخر فارس انداخت - و آن گوهری گرانمایه بدست گازری افتاده - موسوم بداراب گشت - و گازر بتربیت داراب مشغول شده - چون شاهزاده بحد بلغا رسید - سر بحرفت گازری فرو نیاورد - و همواره بصید و شکار و ترتیب آلات کارزار مشغولی میکرد - و در آن اثنا روزی با گازر گفت که مرا چنان بخاطر می رسد که تو پدر من نیستی - زیرا که من در خود همتی می یابم - که مناسب حرفت تو نیست - گازر جواب داد که لعل خوشرنگ نتیجهٔ سنگست - و دُر شاهوار از شکم صدف است - داراب گفت دست از سخن آرائی بازدار - و بآنچه راست است زبان بکشائی - گازر قصهٔ یافتن داراب‌را درمیان آب تقریر نمود - و شاهزاده بملازمت یکی از امرائی همای شتافت - آن امیر در آن نزدیکی بجنگ رومیان رفت - و در آن سفر آثار دولت و اقبال در ناصیهٔ حال داراب مشاهده کرده - چون بخدمت همای مراجعت نمود - کیفیت حال بعرض رسانید همای داراب‌را طلبیده و از حالش استفسار فرموده - چون بیقین دانست - که آن دُرِ درج شاهی در صدف شکم‌او پرورش یافته - تاج و تخت‌را باو گذاشت - و خود گوشه‌گیر شد - داراب‌بن بهمن پادشاهی بلند همت و صاحب قدرت بود - با فیلقوس رومی پادشاه مقدونیه جنگ جدید کرد - اگرچه در آغاز فیروزی شامل حال‌او نشد - لاکن انجام بخیر بود زیرا که انجام کار بر فیلقوس چنان تنگ گشت که راضی شد بدادن دختر به دارا و گذاردن خراج هر ساله هزار بیضهٔ طلا - گویند بعد از روزی چند بوی ناخوش از دهان ملکه بمشام داراب رسید - بنابران از صحبت او نفرت کرده - دختر قیصررا نزد پدر پس فرستاد - و درآن وقت آن مستوره با سکندر حامله بود - چون اسکندر بوجود آمد - فیلقوس گفت که پسر صلبی من است *

چون نوشیروان از امر خطیر جهانگیری فراغت یافت - در مستقر دولت تمکن فرمود - و ملوک اطراف و حکام اقطار و اکناف

Digitized by Google

بیت

هر بیست درین سینه که گفتن نتوانیم گفتن نتوانیم و نهفتن نتوانیم

پطر بالان خویش همراه لشکر روانه گردید - چو وارد حاجي ترخان شدند - حکم کرد که نصف سپاه از راه خشکي برود - و نصف دیگررا داخل کشتیهاي دولتي کرده - در سنه ۱۱۳۵ روانه شدند - و در اندک وقتي چندین شهر در کنار دریائي مازندران تصرف کرده - وارد شهر دربند شد - حاکم این ولایت جنگ‌را با پطر کبیر موقوف کرده - بمحض ورود لشکر او شهررا تسلیم نمود - چون این اخبار به شاه سلطان حسین رسید - بجاي آنکه مستمند شود خرسند شد - و در عوض اندوه و غم شادگردید - و بدون تامل آدم نزد پطر کبیر فرستاده - خواهش کرد - که باسپاه و جمعیت تشریف آورده - اورا از دست محمود خلاص نماید چون محمود ازین احوال خبردار شد - اول قدري از سپاه خویش پیش فرستاد - پس خود با بقیه لشکر - وارد دربند شد - که شاید پطررا ازانجا بیرون کند - بعد از وارد شدن - با اینکه دید که بیرون کردن ایشان امکان ندارد - چندین جنگ کرده - بالاخره از جنگ سپاه روس مایوس گشته - مراجعت نمود - پطر مي خواست که بر حسب خواهش سلطان - بسر محمود رفته - اورا بگیرد - لیکن لشکر پطر در سفر صدمه زیادخورده بسیاري از ایشان در راه تلف شده بودند - و فصل زمستان نیز رسیده - ازین جهات فسخ عزیمت فرمود *

بعد ازآنکه گشتاسب باسلاف خویش پیوست بهمن نواده او که مفروف باردشیر دراز دست است - بر جاي او نشست - ممالک اطراف مغرب در عهد بهمن مفتوح شد - در سلطنت او یهودان در رفاه بودند - و فرمان یافتند تا هر کرا خواهند از قوم خود بحکومت اختیار کنند - این الطاف در حق یهودان بجهت آن بود - که زن پادشاه ازین طائفه بود بهمن چون تخت‌را بر تخت و خاک‌را بر کاخ اختیار کرد - دختر او همای بر جاي او نشست - بعداز شش ماه -

Digitized by Google

رسیده - و از آسیابان إستدعا کرد - تا اورا پنهان کند - آنمرد گفت مبلغي بصاحب آسیا مقروضم - اگر توانوجه‌را اداکني - در حمایت من باشي - یزدجرد شمشیر و کمربند نزداو بگروکان گزارده - باستراحت مشغول شد - حب مال و طمع در لباس سلطنت آسیا بانرا بر آن داشت - که سر یزدجردرا بهمان شمشیر که ازو گرفته بود بریده - جسدش‌را در آب آسیا انداخت - اهالي شهر کیفیت حال معلوم کرده نعش یزدجردرا باصطخر فرستاده - در دخمهٔ نیاگانش سپردند ایام سلطنت او از بدو جلوس تا فتح نهاوند نه سال بود - او آخرین پادشاه است از ساسانیان - و این سلسله چهار صد و پانزده سال در ایران پادشاهي کردند - و ایرانیانرا تا هنوز بایشان إفتخار است - زیرا که پادشاهان این خانواده کامگار و نامدار بوده اند

افلاطون مردي بود خوبصورت و نیکو سیرت - خلوت دوست داشتي - و اکثر أوقات در صحرا تنها گشتي - و او اعلم حکماء زمان خود بود - عمرش بهشتاد و یکسال رسید - گویند در حال سکرات موت - از افلاطون پرسیدند که در دنیا چگونه بسر بردي - جوابداد که بضرورت بدنیا آمدم - و در حیرت زیستم - و بکراهیت بیرون مي روم - و اینقدر مي دانم که هیچ ندانستم - و از سخنان اوست که نفس من از مشاهدهٔ حال سه کسي متالم مي شود - توانگري که بد رویشي افتاده باشد - و عزیزیکه بخواري گرفتار شده باشد - و عالِمي که جاهلان براو افسوس کنند - و فرمود که اگر چیزي بمستحق خواهي داد - اورا محتاج سوال مگردان - و گفت که اجابت ملتمسات ارباب حاجات‌را بفردا میانداز - که کسي نمیداند که فردا چه عارض خواهد شد

نظم

از امروز کاري بفردا مان چه داني که فردا چه گردد زمان

و از کلمات اوست - که عدل‌را یك صورت است و ظلم‌را صور بسیار - و ازین جهت ظلم آسانست و عدل دشوار - ازو پرسیدند که نزد حکیمان کدام امر صعب نماید - گفت - سخني که اورا نتوانیم گفت و نتوانیم نهفت - زیرا که اگر بگوئیم دوستان بر بندند - و اگر نگوئیم ناموس شریعت نقصان یابد

Digitized by Google

در جنگ قادسیه تقریباً جمیع سپاه ایران که به صد هزار می رسید بر خاک هلاک افتادند - و از اعراب تعداد قلیلی فقط به سه هزار نفر رسید - غنیمتی بی شمار بود ولی سکنهٔ صحرا هنوز از قیمت آن وقوف نداشتند - درفش کاوانی بدست اعراب افتاد - چون خبر این شکست به یزدجرد رسید هرچه از اموال که توانست با خود برداشت بحلوان گریخت - سعدوقاص بعداز تصرف مداین اورا تعاقب نموده - هاشم برادررا دهٔ خودرا باستقبال لشکریکه از شیروان و آذربایجان بسرداری مهران بن بهرام رسیده بود نامزد فرمود - شکست بر لشکر ایران افتاد - یزدجرد بعد از استماع این خبر - به ری گریخت - و صد و پنجاه هزار لشکر از خراسان وری و همدان فراهم آورده - و فیروزان که یکی از ابطال شجعان بود - بامارت آن لشکر موسوم نموده - عازم محاربت گشت - لشکر اسلام به سر کردگی نعمان در کوفه جمع شده - روی بنهاوند نهادند - نهاوند قریه است کوچك به مسافت چهل و پنج میل در جنوب همدان - و در آن اوقات اردوی لشکر ایران در آنجا بود - و خندق عمیق در دور اردو کنده بودند - بعد از دو ماه که دو لشکر در مقابل بهم نشسته - کاری از طرفین ساخته نه شد - نعمانرا خاطر از تعویق بهم بر آمده - لشکر را فرمود تا مهیای قتال شوند - و ایشانرا مخاطب ساخته گفت - ای احباب من - خودرا مهیا کنید برای فتح یا نوشیدن شربت شهادت - حمله بر خصم بردند - نعمان به قتل رسید ولی لشکر اسلام فتحی عظیمی کردند سی هزار نفر از پارسیان جان به نیزهٔ اعراب سپردند - و هشتاد هزار در خندقی که گرداگرد اردو کنده بود - غرق ورطهٔ هلاک گردیدند - فتح نمایان نهاوند کار ایرانرا تمام ساخت - و از آن روز از در تخت حکومت خلفا مستقل شد - یزدجرد چندسالی در کمال ضعف و انسکار زیست - اول به سیستان گریخت و بعد ازان بخراسان - و ازانجا بمرو حاکم مرد بخان توران پیغام داد - که اگر بخواهد یزدجردرا باو خواهد سپرد - خان قبول کرده - لشکر ترکستان داخل مرو شدند - و باینکه اهالی کوششهای مردانه نمودند - مفید نیفتاد - شهر بدست تورا نیان افتاده - یزدجرد پیاده فرار کرده - در دو فرسخی مرو بآسیای

Digitized by Google

اصفهان یکي از شهرهاي معظم ایرانست - آب و هوایش بهتر از جمیع بلاد این ملک باشد - تابستانش نه بگرمي شیراز امست - و زمستانش نیز از آنجا سرد تر نمي شود - در جمیع ایام سنه بجز چند هفته همیشه آسمان صاف و روشن امست - بارانش هرگز سنگین نیست - و برف بسیار کم امست - که بروي زمین مدتي بماند - در اوائل بهار صورت طبیعي ملک - از قبیل رودهائي صافي و خیابانهاي درختان و باغهاي مملواز ریاحین - و صحراهائي سبز و خرم بنوعي امست - که مي توان گفت - که در عالم ملکي بهتر ازان نمي شود - معروفست که یکي از تجار ایراني که مسافرت اقطار کرده - و در دهلي ساکن بود - وقتي با پادشاه ملاقات کرد - پادشاه از وي پرسید که ازین همه بلاد که دیدي کجارا بیش از همه پسندیدي - مرد تاجر بلا تامل گفت - خانه خودرا - پادشاه متعجب شده سبب سوال کرد - تاجر گفت اي خداوند باتفاق اقلیم چهارم نیکو ترین سائر اقالیم امست - و ملک عراق نیز مسلم امست که بهترین بلاداین اقلیم امست - و اصفهان ام البلاد عراق امست - و معادلت آباد بلا شبهه به از سایر معادلت اصفهان امست - و خانه من از همه خانهائي این محله بهتر امست - پادشاه تبسم کرد و حب وطن اورا تحسین نمود - و بر منطق وي آفرین خواند - بسیار کم ملکي امست که نباتاتش بهتر و انواع آن بیشتر از ایران باشد - باغهائي این مملکت باهر باغي که ازان بهتر در عالم نیست برابري مي کند - و از انچه ملاحظه شده امست - معلوم مي شود که - اگر این ملک در تحت حکومت قایم و بعدل و انصاف باشد - تا چه پایه آبادي و معموري آن ترقي خواهد کرد - معادن نفیسه در ایران فراوان نیست - بلي آهن و مرب در بسیاري از اطراف این ملک یافت مي شود - از جواهر قیمتي غیر از فیروزه که از کوهستان قریب به نیشابور میاورند - چیزي درین ملک یافت نمي شود - در بسیاري از جاهائي خلیج فارس خصوص نزدیک بحرین مروارید حاصل مي شود حیوانات اهلي ایران شتر و استر و اسب امست - فیل را نمي توان گفت که از جانوران اهلي این ملک امست - گوسفند در ایران بکثرت مي شود *

Digitized by Google

گزرانید - و مُتقبّل شد - که هر سال سیصد و شصت هزار دینار خراج بدیوان اعلي برساند - لاکن دیگران در غیاب او سلطنت ویرا مُتصرّف شده بودند - و او دیگر نتوانست که مُلک رفته‌را استرداد کند - امّا بقدریکه در حیّز امکان او بود - در ایفائي عهد غایت جهد مبذول داشت - الپ ارسلان ازین معني مُتاثّر شده - عزم کرد که لشکر بروم کشد و رومانوس‌را به تخت و تاج خویش رساند - ولي درین اثنا خبر رسید که رومانوس‌را رعایا قید کرده - بقتل رسانیده‌اند - پس فسخ عزیمت کرد*

الپ ارسلان دولتي بي پایان از تاراج روم بدست آورده بود - و دویست هزار لشکر پا برکاب داشت - الپ ارسلان پادشاهي بود به شمائل صوري و خصائل معنوي آراسته در شهامت ذات و فتوّت فطري بر اهل زمان مُسبقت مي برد - عمرش در لشکر گذشت کفایت امور ملکي و مالي کلّیّه براي و رویت و زیر بي نظیر خواجه نظام‌الملک (که از غایت اشتهار محتاج تعریف و توصیف نیست) مُفوّض بود - در ایام وزارت وي ممالک الپ ارسلان هرروز نمایش تازه و هر سال فزایشي بي اندازه داشت - بازار عدل و انصاف‌را رواجي بود - مساجد و مُدارس در هر شهر برپاي - و مردم‌را به تحصیل علوم ترغیب نمود - به یمن کفایت و حسن درایت این وزیر صائب تدبیر - بالجمله سُکنهٔ ایران که زمان سلطنت و حشیان تاتاررا از بدترین بلاها مي پنداشتند - از بهترین ایام شمردند - الحق این پادشاه و وزیر هریک نادرهٔ دهر واعجوبهٔ روزگار بوده‌اند - نامشان تا هنوز درالسنه و افواه جاري است - وقت کوچ ازین دنیا الپ ارسلان با حاضران گفت - که موت من دلیلي ظاهر است - براینکه چه قدر ضعیف است قوت انساني - و قُدرت سلطاني - در مقابلهٔ تقدیر ربّاني - پس فرزند خویش ملکشاه‌را وارث تخت و تاج نموده - و اُمرارا بمتابعت وي اَمر کرده - نَفَس آخرین کشید - اورا در مرو مدفون ساختند - و بر تربت وي مضمون این بیت نگا شند

بیت

بالائي چرخ دید الپ ارسلان بقدر
در مُروبین کنون که بزیر تراب شد

Digitized by Google

مورچه انرا از دست نداده - تا بالاخره آن دانرا بر سر دیوار 'برد - از دیدن این صورت در ساعت قوتي در من پدید آمد - و ما دام العمر فراموش نکردم

الپ ارسلان پسر داؤد بیك حاکم خراسان بود - او پادشاهي بود به شجاعت و سخاوت موصوف - و بحسب فضایل و علوم معروف - مسلمین اورا بهترین سلاطین آسیا مي دانند - ولي بدون شك از مشهور ترین پادشاهانست - با قیصر روم رومانوس جنگي عظیم کرد - رومانوس یقین بر فیروزي داشت - الپ ارسلان عزم کرد که روئي ازان معرکه بر نتابد - یا خلعت نصرت پوشد یا شربت شهادت نوشد - سپاه روم بحرب شروع کردند - و در ابتداي امر ظفر قرین حال ایشان گشت - لیکن رومانوس باین سبب مغرور شده - زمام احتیاط از دست داده - و در سپاه دشمن زیاده از آنچه باید رفت - الب ارسلان چو این صورترا دید 'فرصت غنیمت دانسته - با جمیع لشکر بیکبارگي حمله کرد -. و رومیانرا 'شکستي عظیم داد - رومانوس هرقدر کوشید نتوانست نظامي بافواج خویش دهد - لاجرم مردانه کوشید - تا اینکه زخمدار شده بر زمین افتاد - و بدست یکي از صاحب منصبان بي نام و نشان گرفتار گشته - اورا بنزد الب ارسلان 'بردند - الپ ارسلان در نهایت مودت و اعزاز با'وي 'سلوك کرد - و اورا بر اعمال او ملامت نمودن درانحالت روانداشت - گویند الپ ارسلان در اوّل 'ملاقات سئوال کرد که اگر معاملت بعکس مي شد - و قیصر بر'وي دست مي یافت باو چسان حرکت مي نمود - قیصر گفت ترا تازیانه بسیار مي زدم - سلطان تبسّم کرد - و دوباره 'پرسید که چون برخلاف خواهش تو شد اکنون چه ماء مول است تا دربارهٔ تو معمول آید - گفت اگر ظالمي 'بکش - اگر مردي ببخش - و اگر خود ستائي در زنجیر کن - و بپاي 'تخت خویشم ببر - الپ ارسلان شق ثاني‌را اختیار نموده - اورا رها کرد - و جمیع امرائي روم که در قید أسار بودند - مستخلص فرموده مشمول عنایات ملوکانه ساخت - رومانوس در ازائي این کرامت هزار دینار طلا برسم پیشکش

Digitized by Google

امیر تیموررا به سبب 'نقصاني که در خلقت داشت - تیمور لنك گویند - ما بین او و بایزید پادشاه ترکان جنگ عظیم و قابل ذکر واقع شده بود - مغولان منصور و ترکان مخذول شده - کار بر بایزید تباه گشت - از بالائي بلندي که بجهت 'ملاحظهٔ جنگ گاه رفته بود - پائین نیامد - مگر وقتي که کار لشکر از چاره گذشته بود - و چون حالت یاس بر عقل غلبه کرد - خودرا درمیان غنیم انداخته - بعد از اظهار شجاعت بیهوده - گرفتار گشته - نزد تیمورش 'بردند - بنابر مورّخان ایران - تیمور ویرا غایت تعظیم کرد - و نوازش نمود - و فرمود تا اسباب آسائش ویرا آماده سازند - تایکسال یا زیاده که درلشکرگاه بود - باحترام باوي 'سلوک نمودي - گویند سبب فوت بایزید اندوه زیادتي که به سبب این 'مصیبت بر خاطر وي استیلا یافته بود - تیمور بایزیدرا در قفس آهنین محبوس نموده بود - شهرت و نیکنامئي تیمور نه موقوف برمدح خوشامد گویان - نه بر ذم دشمنان وي - بلکه براعمالي است که در ایام حیات از وي بظهور رسید - از جانب راست لنگ بود - شجاعت بسیارت داشت - بتجربت آموخته بود که حکمت‌را بر قوت و تدبیررا بر شمشیر رجحان است - در تمام عمر مقصود تیمور همین بود - که علي الاتصال - شجاعت مردارانرا بالمضاعف پاداش دهد - و بر گناهانشان چشم عفو و اغماض بپوشد - در تزوك خود گوید - چون جامهٔ سلطنت در بر نمودم - چشم از ملامت و آرام پوشیدم - از بست سالگي تامن هفتاد و یك که بیش از پنجاه سال است - کم روزي از عمرش گذشت که یا در مخاطره نبود یا در محاربه - یکي از خصایص بزرگ او ثبات راي و استقامت بود - چنانچه در هرکاري که شروع کردي - دیگر هیچ گونه مشکل سدّ راه وي نگشتي - و اورا در اتمام آن باز نداشتي و حوادثیکه در دیگران مؤثر یاس مي شد - درّوي موجب اغرا و تحریض بود - و در چنین مقامات عادت وي بود - که حکایت مي کرد - که وقتي از دشمنان فرار کرده - بخرابه پناه بردم - و چند ساعت تنها دران خرابه بسربردم - و درحال پریشانئي خود فکر مي کردم - که ناگاه نظرم بر موري افتاد - که دانهٔ غله بزرگتر از خودرا گرفته - و از دیوار بالا مي رود - و من شمردم که دانه شصت و هفت دفعه بخاك افتاد - لاکن

Digitized by Google

طائفه قوت گرفتند - اورنگزیب تادیب و تسخیر این طائفه از محالات شمرد - زیرا که ایشان باوی بمقابلت نمي ایستادند - بلکه همیشه در خرابي ملك مي‌کوشیدند - هرجا زراعتي بود مي‌چاپیدند - یا مي‌سوختند - و هرجا قریه بعداز چپاول چون صحرا مي‌ساختند - و هنر در گریز مي پنداشتند *

بعد از فتوحات چندي محمود در غزنین آرام گزیده - و اموالي که از تاراج بلاد فراهم آورده - صرف تعمیر و تزئین دارالملك خویش نمود - اعیان حضرت نیز تقلید پادشاه کرده - در قلیل مدتي غزنین در بزرگي و تجمل عمارات خاصه و عامه لاف برابري - با بهترین شهرهائي شرق - مي زد - احتشام در بارش از جمیع سلاطین آفاق ممتاز بود - و در تربیت شعرا و فضلا غایت مبالغه داشت - شاهنامه در زمان و بنام وي نوشته شد - گویند از اتمام شاهنامه مبلغي کمتر از انچه مقرر شده بود - به فردوسي فرستاد - فردوسي را آن عمل ناهنجار آمده - از قبول مبلغ ابا کرد - و محمودرا هجوي گفت محمود بعداز چندي بر خطاي خود واقف گشته - مبلغي گرامند بفردوسي فرستاد - اتفاقاً روزیکه خزانه مزبور از دروازهٔ طوس وارد مي‌شد - جنازهٔ فردوسي‌را بجانب مدفن مي بردند - پس وجه‌را بدختري که ازوي مانده بود عوض کردند - دختر نیز آنرا قبول نکرد *

بسطت مملکت محمود برابري باممالك شاپور و نوشیروان مي کرد - و در حین وفات محمود - یك حد ملك از جانب مغرب و جنوب و مغرب گرجستان و بغداد بود - و از سمت شمال و شمال و مشرق به بخارا و کاشگر منتهي مي گشت و حد شرقي و جنوب مشرق ببلاد بنگاله و دکهن تا دریائي هند مي رسید - طلوع این سلسله سریع تراز غروب شان نبود - مي تولن گفت که سلطنت به محمود شروع و هم با و ختم شد - زیراکه کسانیکه بعد ازو برتخت بر آمدند چندان قابل ذکر نیستند - نظر پیش بین محمود اختلاف ما بین فرزندان خویش‌را دیده بود *

Digitized by Google

هنگام نخچیرشیري دید - برگوري نشسته - چنان تیري برآنها زد که هر دورا بهم دوخت - چنان شبخوني بر سر خاقان که از آب آمویه گذشته آهنگ ایران داشت آورد - و پیروز جنگ شد - که مایهٔ شگفت خردمندان آنروزگار گشت - سر انجام به نخچیرگاه بچاهي در افتاد - گویند بفرمان مادرش هر چند آن چاه‌را کاویدند - از و نشاني نیافتند - شصت و سه سال پادشاهي کرد - از سخنان اوست - که چار چیزاست که از چهار چیز ناگزیراست - پادشاه از دستور خردمند - زن از شوي - اسپ از تازیانه - شمشیر از آب دادن

Choice Passages from Prof. Hairat's 'History of Persia,' Habeeb-us-Sear and Prof. Fariduddin Ahmad's 'Rulers of Baroda.'

ممالك **هندوستان** غالب در معرض تاخت و تاز و حملات بهادران صفحات شمالیه بوده است - از زمان **محمود غزنوي** سلطنت از خانوادهٔ سلاطین هنود بیرون رفته - ازان بعد سلسله‌هائي مختلفه از اهالئي اسلام - بران مملکت استیلا - یافتند - و هر سلسله بنوبت مغلوب دیگري شده - از همان دست که گرفته بودند - دادند تا اینکه شمشیر تیمور دیاري در آن دیار نگذاشت - بعد ازان به سبب تغیرات غریبه و اتفاقات عجیبه - نسل او در آن سر زمین سالهائي دراز فرمان روا گشتند - هندوستان در زمان نبیرهٔ او **اکبر** کمال احتشام و اقتدار یافت - مي‌توان تاریخ زوال دولت تیموري از فوت این پادشاه که در حقیقت پادشاهي بزرگ بود - نهاد - بلي در زمان **اورنگ‌زیب** دوباره آبي برروئي کار دولت هندوستان آمد - **اورنگ‌زیب** آخر پادشاهیست از نسل **تیمور** که در واقع در هندوستان اختیار و اقتداري داشت - به سبب اینکه هم در عهد او بعلاوه أمراي سرکش - که از هرطرف آثار طغیان به ظهور مي‌رسانیدند - طائفه از هنود که ایشان‌را **مراتا** خوانند - در اضلاع جنوبیهٔ هندوستان - که **بدکن** معروفست - سر برآورده علي الاتصال در اطراف و حوالئي ملك - از سرق و حرق وقتل و غارت - دقیقه فرو گذاشت نمي کردند - ابتدا در عهد **شاهجهان** این

Digitized by Google

داد - در اندک روزگاري - چند کاخ بساخت - یکي خوردنگاه
که تازیان آنرا خورنق خوانند - و دیگري که مه گنبد توي در توي بود -
سه‌دیر که تازیان آنرا سدیر خوانند - گویند از بامداد تا پسین
بهمدین رنگ در پیش چشم مي آمد - بامداد نیلگون - نیمروز سپید -
فرود آفتاب زرد - نعمان آن استادرا چندان بخشش کرد - که
گفت - اگر بخشش شاه‌را بدین پایه مي دانستم کاخ‌را نیکوتر ازین مي
ساختم - نعمان از بیم اینکه براي دیگري بهتر سازد - وي‌را از بام
همان کاخ بزیر آنداخت - نعمان بعد از چندگاهي گوشه گیر گشت -
و از آن زمان پسرش منذر به آموزگاري بهرام پرداخت - بسیاري از
هنرها و دانشها بوي آموخت - پس از مردن یزدگرد بزرگان ایران
خوي بهرام‌را مانند پدر اندیشه کرده کسري نامي‌را که از نژاد
اردشیر بابکان بود بر تخت نشاندند - بهرام پس از شنیدن این کار
بي اسائش شده - بهمراهي منذر پسر نعمان بامپاه فراوان روي
به کشور پدر کرد - چون نزدیک شد - بزرگان پارس وي‌را پیش باز
کرده - در سزاواري شهریاري این دو - سخنان راندند - سرانجام هم
بران شدند - که افسر کیاني را درمیان دوشیر گرمیه نهند - و هریک
ازان دو دیهیم‌را رباید - بر سر نهد - بستام که یکي از سرهنگان
پارس بود دوشیر زیان بادیهیم شاهي در آن پهنه آورده - بهرام
به کسري گفت - که پاي پیش نه - و افسر بستان - او پاسخ داد که
اکنون کشور در دست من است - و تو اورا خواهاني - باید تو پاي پیش
نهي - شاهزاده روي به شیران کرد - هردورا از پاي در آورد - و تاج
خسرواني‌را بر داشته - بر تارک خویش نهاد - پس ازان شیر شکاري
سرکشان پارس بفرمان بهرام گردن نهادند - در بست سالگي پادشاه
ایران شد - منذر پسر نعمان‌را با نوازشهاي خسروانه بکشور
خویش بازگردانید - و هر چه کشور ایران از بیداد پدرش ویران شده
بود - آبادان ساخت - بیخ ستمگاري بکند - و تخم نیکوکاري بکاشت -
و پیوسته مي کوشید که پسند مردمان شود - چون شکار کنندهٔ گور بود -
بهرام گورش گفتند - درتواني او سخنان بسیار راندند - گویند روزي

Digitized by Google

چنان پیش بینی کرده بودند - که یکی از نژاد مهرگ براورنگ شهریاری ایران خواهد نشست - اردشیر فرموده هرچه از نژاد خویشان مهرگ بدست آرد بکشند - دختر نیکو روی ازان پادشاه بشبانی پناه برده بود - روزی شاپور در شکار تشنه شد - نزد شبان آمده آب خواست - دختر هنگام آب دادن دل شاهزاده‌را ربود - شاپور خواست اورا با خود ببرد - دختر از نژاد خویش وهم از اردشیر آگاهی داد شاهزاده سوگند یاد کرد که با پدر این رازرا نگوید - و یرا بخانه برد - و همخوابه خود نمود - پس از چندی هرمز بگیتی آمد اردشیر روزی ناگهان بخانه شاپور آمد کودکی زیبا روی نیرومند یافت - از نژادش پرسید - شاپور سرگذشت‌را براستی گفت - اردشیر شادمان گشت و هرمز را بوسید - و فرمود یزدانرا سپاس که گفته ستاره شناسان بدینگونه براستی پیوسته که اورنگ شاهنشاهی ایران به هرمز رسد که هم از نژاد مهرگ و هم از پرزندان من است - هرمز پس از شاپور براورنگ جهانبانی جای گرفت - روزی یکی از فرمان فرمایان شهرهای نزدیک هندوستان شاهنشاهرا نوشت - که اگر این چیزرا بخری - و پس از روزگاری بفروشی - دو برابر سودبری هرمز پاسخ نگاشت که خواه دو برابر - و خواه ده برابر - مارا از بازرگانی کاری نیست - از سخنان این شهریاراست - که هرکرا سه خوی نباشد سزاوار سرداری سپاه نیست - نخست چنان دوراندیش باشد که در آغاز انجام‌را به بیند - دوم چندان دانشمند بود - که از هرچه نا پسند است بپرهیزد - سیم چنان پردل باشد - که از هر سختی که پیش آید - نترسد - روزگار پادشاهیش یک سال و دو ماه است *

بهرام گور

گویند روز نوروز بگیتی آمد - پدرش یزدگرد اورا بنعمان تازی که در سرزمین تازیان فرمانفرما بود سپرد - درخواست آموزگاریش‌را از وی کرد - نعمان فرمان او پذیرفته بهرام‌را بکشور خود آورد - سنمار استاد یونانی که در بنیاد سراهای دلپذیر از دیگران بیش بود - به ساختن کاخ بلند پایه که نشیمن گاه شاهزاده باشد فرمان

Digitized by Google

رامشئي اين سخن‌را يزدان مي‌داند - صاحب حبيب‌السير گويد كه در زمان شهرياري و اوان جهانداري جمشيد ممالك عالم بكمال معموري و آباداني رسيد چنانچه بروايتي مدت سيصدسال هيچ كس بموت و مرض مبتلا نگرديد*

فريدون

از نژاد جمشيد پدرانش از بيداد ضحاك گريخته درميان هبانان مازندران زندگاني مي كردند - بنيروي يزدان و ياري كاوه آهنگر ضحاك‌را رانده بر تخت پادشاهي بنشست - و بخونخواهي ايرانيان آهنگ تازيان نمود - و بر كشور ايشان دست يافت - بيشتر آبادائي جهانرا بزير فرمان آورد - نوشدارو براي مار و گزندگان بساخت - امتر در روزگار او پديد شد - سالها مردمان بدهش او دلخوش بودند - و بادادگري وي در بستر آسائش مي غنودند - پس برآن شد كه كشور خويش به پسرانش بخش نمايد - و خود به بندگي پروردگار پردازد - باختر به سلم داد - وخاور به تور سپرد - و ميان اين دو بخش كه پاي تخت و آباد تر بود بايرج ارزاني داشت - براي اينكه وي نيكوكار بود - ديگر مردمان نيز اورا شايستهٔ خسروي مي دانستند - سلم و تور كه از دختر ضحاك بودند بايرج كه از ايران دخت بود - رشك بردند - و باهم يك دل شده بكشتند - و دل پدررا از مرگ پسر بخستند - گويند پادشاهي فريدون پانصد سال بود - دانشمندان اين روزگار اين سخن باور نداوند - برخي از داستان سرايان فرنگ بر آنند كه باين نام خانواده را مي نامند - چنانكه در فرنگستان مردان هر گروهي‌را بنام همان خوانواده مي نامند

نظم

فريدون فرخ فرشته نبود ز مشك وزعنبر سرشته نبود
بداد و دهش يافت آن نيكوئي تو داد و دهش كن فريدون توئي

هرمز

پدرش شاپور ما درش از نژاد مهرگ كه در گوشهٔ از كشور ايران فرمان مي راند - و اردشير برو دست يافت - ستاره شناسان

Digitized by Google

SELECTIONS FROM NĀMA-E-KHUSRWĀN.

انتخاب از نامه خسروان *

جمشید

نامش جم و چون رویش مانند شید مي در خشید جمشیدش گفتند - پس از تهمورس باورنگ شهریاري بر آمد - پیروزي روزگار او روز افزون بود - هرچه بر نیکوکاري میفزود - یزدان مهر اورا در دل مردمان بیشتر جاي مي داد - او در جواني مانند پیران کار دیده بود - بنیاد سراي بلند پایه نهاد - تخت جمشیدش نامند - و هنوز برخي ازان بنیاد برپاست - و چهره‌هاي نگاشته‌اش برجاست - چون آفتاب در نخستین خانه بهار شد - روز و شب برابر گشت - آنروز زیر دستانرا بنوید داد گستري و زربخشي خوشنود کرد - و خود بکامراني پرداخت - و آن روزرا نوروز نام نهاد که هنوز پارسیان آن جشن‌را برپا مي‌دارند - گویند باده در روزگار این پادشاه پیدا شد - چنین داستان کرده اند که جمشید انگوررا بسیار دوست مي‌داشت فرموده بود در خمي انگور فراوان ریخته تا درزمستان بخورد - چون سر آن باز کردند انگوررا دگر گون و آب آنرا چندان تلخ یافته که شاه آنرا زهر پنداشت - در پشت خم نوشت که زهر درین است - کنیز کي که برنج سر گرفتار و از زندگي بیزار بود براي نا بودي خویش در پنهاني ازان بیاشامید در خواب شد - پس از بیداري خودرا از رنج رسته دید - شاه از سود آن آگاهي یافته بنوشید - تا رفته رفته زهر کشنده مانند آب روان آشامیده شد - شهریار و گروهیکه پیرامونش بودندي براي شادماني پیوسته ازان مي نوشیدند و آنرا شاهدارو نام نهادند - داستان جام جم هنوز بر زبانهاست - گویند که پیش از جمشید گاه جنگ جز چوب و سنگ بکار برده نمي شد - آئین تیغ و نیزه ازوست - شناوري و فرورفتن در آب و بیرون آوردن مروارید ازوست - هم نویسندگان بر آنند که یزدان پرستي‌را از دست داده - خودرا خدا خواند - هفتصدسال پادشاهي کرد

Digitized by Google

فرمود که بیت‌المال حق بندهائي خداست - مرا نمي‌رسد که ازانجا درمي‌گرفته بخرم - صبر کن که خداي تعالي ترا در آخرت جزائي خير دهد *

حکایت ۲۳

در اخبار مسطور است که ذوالقرنين در اثناء اسفار خود بطائفه از صلحائي بني‌آدم رسيد - و نزد او بتحقيق پيوست - که آنجماعت بي‌وجود حاکمي بايکديگر در کمال عدالت زندگاني مي نمايند - و آنچه از هر ممر بدست مي آورند - به سويت تقسيم مي فرمايند - و در سرهائي خود در نه نشانده‌اند - و هريك بردر سرائي خود قبري کنده‌اند - و درميان ايشان قحط و غلا و خصومت و نزاع واقع نمي شود - لاجرم تعجب نموده پرسيد که بچه سبب در ابواب بيوتات خود قبور حفر کرده‌ايد - جوابدادند که براي آنکه از مرگ فراموش نکنيم - باز سوال فرمود که چرا سراهائي شما در ندارد - جوابداند که درميان ما کسيکه از و خيانت در وجود آيد موجود نيست - و استحکام ابواب بيوتات براي دفع مضرت جائن مي باشد - ذوالقرنين ديگر کرت پرسيد - که چرا کسي‌را به امارت خود نصب نکرده ايد - گفتند ما با يکديگر ظلم و تعدي روا نمي‌داريم - و تعين امير براي رفع جور و حيف مي باشد - باز اسکندر سوال فرمود که چو نست که درميان شما توانگر نيست - جوابدادند که ما در تکثير اموال سعي مي‌نمائيم - باز پرسيد - که چرا درميان شما نزاع و خلاف واقع نمي شود - گفتند بواسطه تاليف قلوب ما با يکديگر - اسکندر باز سوال کرد که بچه جهت درميان شما هيچ کس فقير و حاجتمند نيست - جوابداند که بجهت آنکه هرچه دردست ما مي افتد بسويت تقسيم مي نمائيم - باز پرسيد که چون است که درميان شما قحط و گراني پديد نمي آيد - گفتند براي آنکه از استغفار در هيچ حال غافل نمي باشيم - اسکندر باز سوال کرد که سبب چيست که آفاتي که مردم‌را مي باشد به شما نمي‌رسد - جوابدادند که براي آنکه توکل و يقين ما بر کرم ايزدتعالي درمتست - اسکندر ازين درر نصايح گوش هوش پر کرده - از ايشان رخصت گرفت - و بتلمس چشمه حيات بجانب ظلمات نهضت فرمود

Digitized by Google

نقد حیات بقابض ارواح خواهد سپرد - حجاج آغاز اضطراب کرده گفت - دراوان کودکي مادر مرا کلیب مي‌خواند - منجم از روي بي تا بي برزبان آورد که و والله آنکس توئي - حجاج ازین سخن درهم شده گفت - باري ترا پیش از خود روان سازم - و در دم فرمود تا اورا بقتل رسانیدند

حکایت ۲۱

بابر در سخاوت و مروت مرتبهٔ کمال داشت - در علم موسیقي و شعر و انشا و امثله نظیر نداشت - و تابع ایام سلطنت خودرا بزبان ترکي نوشته - شکل و شمائل مرغوب باخوش تکلمي و خندان روئي داشت - عدالتش بمرتبهٔ بود که وقتي کاروان خطا بکوهستان اندجان رسیده - از افتادن برق و صاعقه هلاک شدند - دو کس از انها زنده ماندند - پادشاه بران حال مطلع شده جمعي‌را بفرمود تاجمیع اموال و جهات کاروانیان‌را جمع نمودند - و وارثان صحیح‌را طلب نموده - تمامي اسباب‌را بي نقصان بایشان سپرد - و باآنکه مدت عمر آنحضرت بلشکر کشي و جنگ گذشت - لیکن سر رشتهٔ عیش و عشرت از دست نداد و پیوسته بزم نشاط آراسته بعیش و نوش مي کوشید

بیت

نوروز و نو بهار و مي و دلبوي خوش است
بابر بعیش کوش که عالم دوباره نیست

حکایت ۲۲

در تاریخ مسطوراست که سلطان ناصرالدین درسالي دو مصحف کتابت کردي - وبهائي آن در وجه قوت خاصهٔ خود مصروف داشتي - یکمرتبه چنان اتفاق افتاد که مصحفي که نوشتهٔ سلطان بود یکي از امرا ببهائي زیاد بخرید - چون سلطان ازین معني آگاه شد - اورا خوش نیامده - امر فرمود که بعد ازین نوشته مرا خفیه مي فروخته باشند - و نیز منقولست هیچ کنیزي و خادمه ورائي منکوحه نداشت - و او براي سلطان طعام مي‌پخت - روزي به سلطان گفت از سبب نان پختن همیشه دستهائي من آزار دارد - و اگر کنیزي بخري عیبي نیست -

Digitized by Google

حکایت ۱۹

آورده‌اند که امیر تیمور بعد از شکست و هزیمت در سایهٔ دیواري خوابیده - با خود اندیشه مي کرد - که چون دست و پاي در سرکار طلب رفته - و بپاي مردئ اجتهاد مدر رشتهٔ مرادي بدست ما نیفتاد - همان بهتر که بعد ازین در گوشه شوم و عنان ارادت بقبضهٔ مشیت نهم

نظم

بدست ما چو ازین حل وعقد چیزي نیست
بعیش نا خوش و خوش گررضا دهیم سزاست

در اثنائي یاس و نا امیدي نظر صاحبقران بر موري ناتوان افتاد - که بعد بي‌شمار درپالا رفتن دیواري اصرار مي‌کرد - و از هرراه که مي رفت مي‌افتاد - عاقبت بسعي و اهتمام بکام خود رسیده بالا رفت - امیر کامگارانرا موافق کاروبار خود دیده از راي سابق در گذشت - و حصول اماني و آمال در خاطر اقبال ناظر گشت - آري آري

بیت

در نومیدي بسي امید است پایان شب سیاه سفید است

گویند در هنگام مرگ سکندر بگماشگان خود بتاکید تمام فرمود که وقت بردن بگورستان دستش‌را بیرون گذارند تا مردم به بینند که با این همه جهان گیري تهي دست رفته و بمادر خویش پیام فرستاد که ناشکیباي پیشه مکن و در اندوه مرگ من با کسي انباز مشو که هرگز اندوهگین نبوده - آشکاراست که خواهش او این بود شکیبا شود - از آنرو که هیچکس‌را از اندوه گریز نیست - در روزگار وي دانشمندان بسیار بوده‌اند

حکایت ۲۰

در روضهٔ الصفا مذکور است که حجاج در مرض الموت از منجمي که بر بالین وي بود پرسید - که آیا اوضاع فلکي هیچ دلالت بر فوت امیري مي‌کند که از جملهٔ مشاهیر باشد یانه - منجم گفت آري درین چند روز یکي از حکام که موسوم به کلیپ است

Digitized by Google

گشیده گفت - حرامزاده فرزندي است که کشندهٔ پدر نه کشد - قاتل غافل چون بخدمت حلال‌زادهٔ مقبول رسیده - ماجرا بسمع او رسانید - شیرویه بقتل او إشاره فرموده گفت - پدرم مرا ازین سخن بر فعل تو تنبیه کرده است - القصه بعد از إستیصال پدر - بروایت آشهر - یازده برادر خودرا از عقب پدر فرستاد - و آخر شامت قطع صلهٔ رحم درو أثر کرده از عمرو دولت بر نخورد - و بعد از ششماه بمرض طاعون بمرد

بیت

پدر کش پادشاهي‌را نشاید وگر شاید بجز شش ماه نپاید

حکایت ۱۸

مشهورامست که چون داراي بن داراب بن بهمن از دست نزدیکان خود زخم جان‌ستان خورده بر روي خاک افتاد - و تن بر هلاک نهاد سکندر از انفعال اگاهي یافته - بر بالین روي‌شتافت - و از روي مرحمت سراورا بر کنار گرفت - دارا درانمغل تصور کرد که مگرکسي طمع افسر او کرده که سرش‌را برمیدارد - چشم باز کرده گفت - اي جوانمرد چندان مهلت ده که تن از روان بپردازد - بعدازان هرچه خواهي بعمل آر چه این سر هرگز بي افسر نبوده - اسکندر چون این سخن بشنید بهایهاي بگریست - و سوگند یاد کرد که برین امر راضي نبوده - و خودرا برو ظاهر گردانیده پرسید - که حالت چیست؟ دارا گفت - اي برادر نظر کن در ملك الملوک که چگو نه مجروح و مفلوک اوفتاده - و از یاران و هواداران و مال دور مانده - و بخت ازوي رمیده و تخت بدیگران آرمیده - عبرت‌گیر بچیزي که مي بیني یعني پیش ازان که عبرت بینندگان گردي - دارا از إسکندر درخواست نمود که کشندگان اورا قصاص نماید - و دختر اورا روشنك‌را بزني گیرد - و اجنبي‌را بر ایرانیان نگمارد - بعد از تقدیم وصایا نفس آخرین کشید - و جسد اورا بمشك و عنبر بیامودند - و در جامهٔ زرین پیچیده در تابوتي مرصع نهادند - و باحترام تمام نعش اورا بجانب دخمه بردند - و سکندر همراه جنازهٔ او بود - بعد از مراسم تعزیب قاتلان دارارا در پس او روانه کردند *

Digitized by Google

حکایت ۱۶

آورده‌اند که گشتاسپ از پدرش لهراسپ رنجیده بصورت نامفهوم بصوب روم خرامید - و در آنولا طورهٔ سلاطین انجا آن بود که چون دختررا وقت شوهر شدي - بهجوم خلایق آن مرز و بوم فرمان دادي - دختر هر کس‌را منظور ساختي - ترنج بجانب او انداختي - آنکس بسعادت مصاهرت رسیدي - قضارا در آن ایام مجمعي از خواص و عوام دست داده - چون دختر قیصر کتابون‌را نظر بر منظر زیبا و چهرهٔ رعنائي گشتاسپ که فر سروري و آثار مهتري ازان هویدا بود افتاد - ترنج بجانب او انداخته ویرا بعز ازدواج بنواخت - القصه دختر بدیع‌الجمال و عدیم‌المثال قیصر در تحت تصرف آن پادشاه هفت کشور آمده - قیصر ازان رنجیده رقم نسخ بر آن قاعده کشیده - خواستگاري سائر دور برج کامگاري و دوشیزگان حرم‌سراي بختیاري‌را - که عبارت از شاهزاده بیگماست است - مطلق بکشتن شیر و اژدهائي که در آنحدود پیدا شده بودند کرد - اینمعني بر شهزادهٔ چند که تمنائي دامادئ قیصر داشتند - بغایت صعب آمد - چه دفع آنها محال و رفع دغدغهٔ وصال اینها در غایت اشکال - دران ترک جان و درین حرمان جانان - (ع)

تا جان ندهي بوصل جانان نرسي

پرتو این معني برائي مشکلکشائي گشتاسپ تافت - بنیروئي شجاعت و سر پنجهٔ جلادت آن دو جانور کثیرالضررا دفع نموده - آن در ماندگانرا بکام خود رسانید

حکایت ۱۷

مشهورامست که خسرو پرویزرا در اواخر اوقات که برگ ریز روضهٔ حیاتست تغیر اطوار دست داده - دلهائي صغار و کبارراو نیش تهتک ریش مي‌ساخت - تا آنکه همگنان در دفع او همداستان شده پسر او شیرویه‌را بر قصد او اغوا نمودند - و او شخصي مرادشاه نامرا که پدرش بر دست پدرش کشته گشته بود بقتل پدر مامور ساخت - و چون وي شمشیر خون‌ریز آخته بر سر پرویز تاخت - خسرو آهي

Digitized by Google

گذشته - بردر بلخ نزول فرمود - هرمز بهرام‌چوبین‌را که از ملك زادگان ری بود - و از فرط شجاعت داستان پور دستان‌را طي کرده - با دوازده هزار سوار منتخب بمدافعهٔ وي روانه داشت - القصه بهرام با اینقدر حشر که مختار او بود در برابر رفته - روز حرب ساوه‌شاه بر زبر تلي بر تخت شاهي نشسته دویست زنجیر فیل بیستون آثار و صد شیر آدم خوار در پیش لشکر باز داشت - و لشکر خون آشام بهرام برفیلان و شیران تیر باران کردند - آنها از ضرب تیر جان شکار روي بوادي فرار آورده - بقول طبري قریب مي هزار سوار پایمال شد - و ترکان ازان دستبرد انگشت حیرت بدندان گرفته روي متیز بر تافته - پاي در وادي گریز نهادند - و ساوه‌شاه در حین انهزام سپاه خوامست که از تخت بزیر آمده بر سمند جهنده بر آید - بیکبار بهرام رسیده تیري چنان بر شکمش زد که از تخت به تخته کشید - و مآل حال بقیته السیف رسید بدانچه رسید

حکایت ۱۵

گویند شاپور ذوالاکتاف‌را تماشائي روم در سر افتاده - در روز طوئي بزرگ که عموم تاجیك و ترك حاضر بودند بدانجا شتافت - و در وقت کشیدن شیلان طبقي که مصوّر بصورت وي بود - پیش یکي از اعیان نهاده - چون آنکس‌را نظر بر چهرهٔ شاپور افتاد - وي‌را بمثابهٔ آن یافته اورا گرفته - نزد قیصر برد - بعد از تجسس صورت حال مکشوف گشت - اورا در چرم گاو گرفته قیصر با لشکري از مور و ملخ بیشتر بایران آمده - اکثر آنممالك‌را ویران ساخته - آخر در شب عیدي که مستغنظان او بر کیفیت شراب تاب درخواب بودند - یکي از امیران عجم اورا ازان قید خلاص کرده - بعقیدهٔ صاحب گزیده خودرا بقزوین رسانید - و آنها لشکر اطراف بذوالاکتاف پیوسته - باقیصر معار به نمود و اورا گرفته - مقید ساخت - بعد از مدتیکه در بند بود خلاص شد - مقرر بر آنکه - رومیان هر خرابي که در ایران کرده‌اند اصلاح کنند - بنابرین ایشان معماران از روم آورده - آن معال خرابرا بحال اوّل در آوردند *

Digitized by Google

به شرکتِ سلطان هزار دینار باختهام و لِوائي تحسّر برافراخته - سلطان متبسّم گشته - پانصد دینار بدو عنایت فرموده گفت - تا دیگر بار حاضر نباشم به شرکتِ من قمار نبازي

حکایت ۱۳

سلطان محمود عراق‌را از آلِ بویه انتزاع نموده به پسرش مسعود داد - و در خلالِ آن احوال دزدان لوج و بلوچ در بیابانِ نُدربندان بر قافلهٔ عراق زده بعضي‌را بکشتند - از انجمله پسر زالي بود زال به سلطان داد خواهي نموده - سلطان گفت چون آنولایت از دارالملك دور است - بواجبي حفظ نتوان کرد - پیره زن گفت چندان ملك بگیر که حفظ توان کرد - و روز عرضِ اکبر از عهدهٔ جواب بیرون توانی آمد - سلطانرا این سخن بغایت مؤثر افتاده - زال‌را بمالِ خویش خوشحال گردانید - و منادي کرد که هر کسي از بیابانِ نه در بندان عزیمت هندوستان نماید - مال و جان اورا ضامنم - بنابرآن کاروانی بهم پیوسته سلطان صد غلام بدرقه همراه کرد - قافله سالار گفت - بدرقه اگر هزار باشد کم است - سلطان بدو گفت فارغ باش - که من از تدبیر غافل نیستم - و به مهترِ غلامان که جوانی کاردان بود آموخت - که چه باید کرد - و چون کاروان به اصفهان آمد غلام خرواري چند میوه بخرید و زهر آلوده گردانید - چون دانستند که دزدان نزدیکند ان غلام چند خروارِ میوه ببهانهٔ انکه خشك مي سازد بیرون آورد - ناگاه دزدان تاخت آوردند - غلامان زماني درنگ کرده - به هزیمت رفتند - و فریاد از نهادِ آن بیچارگان بر آمد - تمامي جهانرا وقایهٔ حیات ساخته سپردند - و جان ازان ورطه بیرون بردند - دزدان در بیابانی چنان میوه دیده اوّل بدان پرداختند - و جانرا فدائي شکم ساختند - خوردن همان بود و مردن همان - غلامان معاودت نمودند - و تیغ از ایشان دریغ نداشته بقیّة السّم‌را به سر حدِ عدم رسانیدند *

حکایت ۱۴

گویند که چون ساوه‌شاه خان ولدِ خاقان که خالِ هرمزِ بن نوشیروان بود - قصد ایران نموده باسیصد هزار ترک از جیحون

Digitized by Google

حاصل کلام پادشاهرا این نکتهٔ حکمت خوش آمده سیرت پسندیده بجائي رسانید که بر همه فرما فرمایان برتري یافت - و تا این زمان در اخلاق حمیده ضرب المثل است -

بیت

گر خوئي تو چون عارض نیکوي تو باشد
حاشا که کسي‌را گله از خوئي تو باشد

نظم

اگر صحیفهٔ اعمال خود بچشم خرد
کني مطالعه خودرا بزرگ نه شماري
تواضع است و بزرگي و سیرت محمود
نه کبر و سلطنت و سرکشي و جبّاري

حکایت ۱۲

مذکورامست که روزي سلطان محمود در قصر خود نشسته بود - باطراف و جوانب نظر مي کرد - ناگاه دیده‌اش بر رندي بي سروپا افتاده - مشاهده کرد - که وي اشارتي مي‌کند - و جفت مرغي در دست گرفته آن اشارت‌را مکرّر گردانید - تا آنکه سلطان ازو سئوال کرد - که تو کیستي ؟ و منشاء اشارت و نمودن مرغ‌را چیست ؟ رند گفت من مردي قمار بازم و به شرکت سلطان دو جفت مرغ برده‌ام - اکنون یک جفت که تعلّق بنواب خورشید آیات دارد - بکه سپارم ؟ سلطان خنده کرده به ملازمان اشاره کرد تا انهارا ازو گرفتند - روزي دیگر بدستور جفتي مرغ آورده - سلطان فرمود که آیا این شریک دربارهٔ ما چه اندیشه دارد - القصه سه چهار روز بدین وتیره عمل نموده - روز دیگر بي دست‌آویز مغموم و مهموم در برابر منظر ایستاد - سلطان بحاضران گفت - معلوم مي شود که امروز شریک مارا آلتمي رسیده - و از جام غم جرعهٔ چشیده - مهرهٔ امیدش در ششدر غم‌است - و لعبتین مرادش در طاس ماتم - همه روز شهبازي بود - مرغ امل در چنگال و امروز بوتیمار بست نومید از صید - بالجمله حقیقت از و سئوال رفت گفت امروز

Digitized by Google

قطعه

خجسته درگهِ محمودِ زابلي دريامست
كدام دريا كه انرا كناره پيدا نيست ؟
شدم بدريا و غوطه زدم نديدم دُر
گناهِ بختِ منست وگناهِ دريا چيست ؟

مي گويند كه مادرش دُختِ يكي از بزرگان زابلستان بود - و پيش از پادشاهي در زابلستان فرمان مي‌راند ازين سبب وَيرا زابُلي مي گفتند - بديارِ هند بسياري از بُتخانهارا بشكست ازين رو اورا محمود بُتشكن هم مي گويند *

حكايت ١١

بروايت مشهورامست كه سلطان محمود غزنوي از حُسن و جمالِ ظاهري عاري بود - روزي آئينه در دست داشت و نظر بر آنجا مي گماشت - از مُشاهدهٔ لقائي خود مُتالّم گرديد - و بر خود پيچيد - و همانا كه مُناسبِ اين مَقال گفته

نظم

آئينهٔ خويش‌را بتصيقل دادم
رُوشن كردم به پيش خود بنهادم
در آئينه عَيبِ خويش چندان ديدم
كز عَيب كسي دگر نيامد يادم

وزير مرائت‌الضمير آنرا بنورِ فراست دريافت - پُرسيد كه مَسببِ مَلال چيست ؟ سلطان گفت مُقرّر امست كه ديدنِ پادشاهان نورِ بصر اَفزايد - اَكنون اين شكل و شمائل كه مراست عجب كه ديدنش بيننده‌را كور نمي سازد - وزير گفت

نظم

نيكئي مردم نه نيكو روئي امست - خوئي نيكو مايهٔ نيكوئي امست

صورتست از هزاران هزار يكي نه بيند - و سيرتست همگِنانرا شامل امست - تو نه سيرتِ پسنديده اِقدام نمائي تا محبوبِ دلهاباشي -

Digitized by Google

گرسنگي هيچ چيزي بدي و بلائي برابر باين خبر جانور نيست - بروايت مشهوراست که زال بخدمت يکي از اصحاب داؤد رسيده زبان مرغان‌را بياموخت - القصه رودابه استکشاف آن واقعه نمود - زال گفت رستم و شغاد و زواره بعالم بقا انتقال نمودند - رودابه از شدت آن قضيه هولناک شده سوگند خورد که هيچ نخورد تا هلاک شود - تا هفت شبانه روز گريه‌وزاري مي کرد - و اشک خونين از فوارهٔ چشم مي باريد - و هيچ نمي خورد - تا آخرکار - بي‌طاقت شده - خودرا بمطبخ رسانيد - و از غايت جوع نور باصره‌اش نمانده بود - دست دراز کرد که چيزي بدان بردارد - قضارا مار مردهٔ بدستش آمد - خواست که آنرا فرو بَرَد - کنيز کي فرياد بر آورد که مار مرده است - رودابه انرا بينداخت و انصاف داد که حق بجانب زال بوده است *

حکايت ۱۰

در جامع الحکايات مذکور است - که امير ناصرالدين سبکتگين روزي در ديوانخانه بر فراش استراحت نموده - در عالم رؤيا چنان مشاهده نمود - که درميان آتشدان او نهالي بر آمد - و آن شجره مرتبه مرتبه بزرگ شده - بمثابهٔ که تمامي خانهٔ اورا بشاخ و برگ خود پوشانيد - از هول آن خواب بيدارگشت - با خود مي‌انديشيد که مقارن آنحال يکي از خدمتگاران حرم بشارت قدوم مولود عاقبت محمود رسانيد - سبکتگين‌را غنچهٔ شادماني بر شاخسار نهال کامراني شگفته بدان رويا مسعودالابتدا و محمودالانتها اميدوار گشته - لهذا فرزند ارجمندرا مسمّي به محمود گردانيد - و بسي بر نيامد که نهال اقبالش بر وجهي سايه گستر شد که اکثر سکان ربع مسکون بظلال افضالش استظلال نمودند - و از شواهد اين معني شاهنامهٔ فردوسي است

نظم

جهاندار محمود شاه بزرگ به آبشخور آرد همي‌ميش و گرگ
چون کودک لب از شير مادربشست بگهواره محمود گويد نخست
ز کشمير تا پيش دريائي چين برو شهر ياران کنند آفرين

Digitized by Google

دیوار سر براه نهاده - امیر شخصي‌را بران گماشت که ملاحظه نماید که کسي آسیبي بدان درخت مي‌رساند یا نه - از فرط عدالت و وفور مطوتش جملگي طبقات لشکر ازان راه گذشتند - و احدي ازان میبي نچید - (ع) حفظت نگاه‌دارد بر آب نقش خاتم - امیر چون برین خبیر گشت شکر الهي بتقدیم رسانید *

(حکمت) پادشا چون رودخانهٔ بزرگست و ارکان دولت چون جویهائي که ازان منشعب شده - چنانکه طعم و رنگ آب رود باشد جویهارا نیز چنان باشد پس بر پادشاه واجب‌است سیرت پسندیده داشتن تا دیگران نیز سیرت نیکوگیرند *

حکایت ۸

مشهوراست که لیث صفار درودگر بچه بود که همتش کمند تسخیر بر کنگرهٔ کاخ فلک انداختي - و همواره سمند شجاعت در میدان شهامت تاختي - و سرش بدانشغل دني موافقت نکرده از صلح ورزي بعیاري و شب روي روئي نهاد - ولکین در آنکار شیوهٔ إنصاف مرعي میداشت - از جمله شبي بر خزانهٔ درهم بن نصر والي سیستان دست یافته - جمیع دراهم و دنانیر و جهات بیشمار بیرون آورده - در آن اثنا نظرش بر جوهري شفاف افتاد - بگمان آنکه دریست ثمین در دهان افگنده - چون دانست که نمك است حق انرا ملاحظه نموده ان جهات‌را بجاي گذاشته - هیچ نبرد - خازن که برین مقدمه خبر یافت تعجب کنان آنواقعه‌را بدرهم عرض نمود - درهم همانروز منادي کرده دزدانرا امان‌داد - لیث حاضر شده از و منشاء نبردن اموال سئوال رفت - او رعایت حق نمك بیان نمود - ملك‌را مستحسن افتاده اورا تربیت کرده بمرتبهٔ رجابت رسانید

حکایت ۹

زال پدر رستم با منکوحهٔ خود رودابه برسر مایده نشسته بود که بیکبار کلاغي بر دیوار باغي نشسته آواز چند مخالف در داد - زال از آواز او آغاز جزع کرده - با منکوحهٔ خود گفت - که بعد از مصیبت

Digitized by Google

دیگر بیاشامي دعوئ نبوّت بلکه بالاتر فرمائ - مهدي در خنده شد- مقارن آنحال جوق جوق ملازمانش از اطراف و جوانب جمع آمدند- عرابي ازان جرائت ترسید مهدی اورا بعواطف خود اطمینان داد - و بخلعت و بخرجي خوشحال گردانید - اعرابي ازان انعام و اکرارم مسرّت تمام یافته گفت - که تو راست گوئ اگر چه دعوئ مرتبهٔ چهارم‌را که نبوت است و پنجم‌را که آلوهیّت است نیز میکردي

حکایت ٦

گویند پرویز بن هرمز بن نوشیروان که اورا خسرو نیز گفتندي از شهر یاران آفاق طاق بود - چه خزائن و دفائن از حد حساب بیرون داشت - یکي از کنوز او گنج بادآور است - و انچنان‌است که خسرو قصد مرز روم نموده - درکنار دریابار نزول نمود - قیصر بنابر احتیاط تمامي نقود و جواهر و سایر جهاست مستور و ظاهر خودرا در کشتیها نهاده بیکي از جزایر ارسال داشت - قضارا نسیم اقبال خسرو در حرکت آمده سفائن‌را بحوالئ وي رسانیده - آنها هم بعیز تصرّف در آورد

بیت

خدا کشتي انجا که خواهد برد اگر نا خدا جامه برتن درد

بست هزار و پانصد اسپ بارگیر - و استر زیني در اردوئ او حاضر بودي و چون سوار گشتي دویست کسي مجمرهائ عود بخور کرده در حوالئ او رفتندي - و هزار سقّا و بارگیر آب بر رهگذر آن کامگار پاشیدندي - و از نوادر که مخصوص اوست کاسهٔ بود که هرچند آب ازو خوردندي همچنان پُر بودي - و باربد مطربي که در ادوار روزگار همچنان موسیقي دان دیگر کسي نبود داشت - شبدیز جهان پیماي و برق سرعت نام اسپي اوست

حکایت ٧

در حیني که امیر اسمعیل متوجهٔ دفع عمرولیث بود گذرش بر کوچهٔ باغات هرات افتاده - در کوچه درختي پُرسیب دید که از

Digitized by Google

پادشاه ازین سخن خجل گردیده گفت آنچه مسؤل تو باشد مبذول است - وی گفت چون من از تو غني تر باشم چرا چیزي را استدعا نمایم *

حکایت ۴

در روضة الصفا مذکوراست که روزي ابو جعفر برام پنجره دار قصر خود بر آمده - نظرش بر فراشي که بسیاري از مراحل زندگاني طي کرده بود افتاد - که حوالئي قصر را آب و جاروب مي زد - اورا طلب داشته سوال کرد که سبب چیست که حکام و ملوک کوتاه عمر مي باشد و امثال شما مردم مفلوک عمر دراز مي یابند - پیر گفت که ایشان روزي خودرا بیکبار از خزانه وهاب رزاق و پادشاه علي الاطلاق مي یابند - و ما فقیران بمرور دهور وقط ایام و شهور بکار مي بریم - ابو جعفر ازان نکته مسرور و مبتهج گشته میصد درم بدو بخشید - بعد از یك هفته کودکي را دید که بامر فراشي اشتغال دارد - چون حقیقت احوال از و پرسید واضح شد که پیر فوت شده و او بجاي پدر کمر خدمت بسته - جعفررا سخن او بخاطر گذشته تعجب نمود *

حکایت ۵

روزي مهدي در شکار از اعوان و انصار باز مانده تشنه و گرسنه بخانه اعرابي رسید - و از کمال بیتابي از عرب نان و آب طلبید - وي قدري نان گاورس و ظرفي شیر پیشش نهاد - مهدي جوع و عطش خودرا بدان تسکین داده پرسید که دیگر چه داري ؟ اعرابي کوزهٔ شرابي که داشت حاضر کرد مهدي جرعهٔ از آن آشامیده گفت - هیچ میداني که من چه کسم ؟ گفت لاوالله - گفت که من یکي از نزدیکان خلیفه ام - اعرابي گفت مرحبا چون جرعه دیگر در کشید گفت - مرا مي شناسي ؟ گفت شما فرمودید که یکي از مقربان خلیفه ام - گفت خیر یکي از امرائي خلیفه ام - باز اعرابي تعمیت بجاي آورد - چون پیالهٔ سیم خورد - گفت هیچ پي برده که من کیستم ؟ اعرابي پاسخ داد که شما فرمودید که من از امرائي خلیفه ام - مهدي گفت من پادشاه روئي زمین ام - عرب في الفور شراب را از پیش برداشت - وي پرسید که چرا چنین کردي - گفت مي ترسم که اگر قدح

Digitized by Google

میمندي که از اقران و ملازمان بود همراه او مي بود - ناگاه نظر سلطان بر شخص یکه در آنحوالي مي گشت افتاد - سلطان از خواجه احمد سوال کرد که آیا این چه کس است - گفت نجاراست - باز پرسید که چه نام دارد - گفت احمد - سلطان پرسید که اورا مگرمي شناسي ؟ گفت هرگز اورا ندیده ام - سلطان گفت - از چه مي‌گوي که نام او احمد است و نجاري مي‌داند ؟ وي گفت که چون سلطان مرا آواز داد مي‌خواست که جواب دهد - پس معلوم شد که احمد نام دارد - چون همواره بگرد این درخت خشك مي‌گردید و نظارهٔ آن مي کرد و با خود تخیلي مي نمود - با خود گفتم که دور نیست که نجار باشد - اگر بگوئي که چه خورده است کمال حدس باشد - احمد گفت عسل یا دوشاب خورده - سلطان آن شخص‌را طلبداشته اولاً استفسار نمود که تو این کودك‌را مي‌شناسي ؟ گفت هرگز اورا ندیده ام - پرسید که چه نام‌داري - و چه کارهٔ - و چه خوردهٔ ؟ گفت احمد نام دارم و نجارم - و امروز عسل خورده ام - سلطان‌را حیرت بر حیرت افزوده از خواجه احمد پرسید که چه دانستي که عسل خورده است ؟ وي عرض کرد که همواره دهن‌را پاك مي کرد و مگس از حوالئي خود مي‌راند - بنابرین دانستم که عسل خورده است *

حکایت ۳

آورده‌اند که روزي پادشاهي‌را گذر بر مکان دیوجانس کلبي که از عظماي حکماي وقت بود افتاده نسبت بحکیم لوازم تعظیم بتقدیم رسانید - وي از روي تعظیم بجواب اقدام نه فرمود - پادشاه از اینمعني در غضب رفته گفت - اي دیوخانس ترا بخاطر مي‌رسد که ازمن مستغني - این مقدار پندار بغایت دور از کاراست - وي فرمود که من بر بندهٔ خود احتیاج ندارم - سلطان پرسید که غلام تو کیست ؟ و مقصود ازین کلام چیست ؟ گفت آنکس توئي چرا که حرص و شهوت‌را مملوك خود گردانیده ام - و تو این شیمهٔ ذمیمه‌را رهین گشته

بیت

هرکه گوید سخن زامت بود دوست ترا
دشمن آنست که عیب تو نهان میدارد

Digitized by Google

روغن و یکطرف دیگر شهدامست - ساربان تصدیق نمود - دیگری گفت سر بارش طنازیست عذرا عذار - و آن یك بر زبان آورد که انجمیله باردار است - ساربانرا از شنیدن این همه نشانهای درست شکی دردل پیدا شد - و با ایشان جنگ کردن گرفت - که شتر مرا دزدیده‌اید و باز نمی‌دهید - برادران قسم مغلظ یاد نمودند - که ما شتر ندیده‌ایم بلکه خبر هم نشنیده‌ایم - القصه میان ایشان بنزاع رسیده - داوری پیش حاکم وقت بردند - چون پیش حاکم رفتند - جوانانرا متقید کردند - اتفاقا بعد از چند روز شخص سراغ شتر بصاحب داده براب مباحث ذمه اخوانالصفا توضیح پیوست

نظم

گفت باشد که من بدولت شاه یافتم هرچه فوت گشت ز راه
شتر و هرچه بود باربرو وان عرومی که بد سوار برو

ملك ازان برادران ملك سیرست خجل گشته عذر خواهی نمود - و چون آثار نجابت در جبین ایشان هویدا بود - در رعایت ایشان کوشیده - در حریم حرم خود جهت ایشان منزلی تعین نموده - همواره با ایشان صحبت می داشت - روزی بتقریبی سخن شتر درمیان آمده ملك سر حال از ایشان استفسار نمود مضر گفت از راهی که آمدیم چنان مشاهده افتاد که یك جانب علف از صدمه چرا پاك مانده - و جانب دیگر بحال خود بود - لاجرم بخاطر رسید که این شتر را یك چشم کور باشد - ربیعه عرض نموده که من گفتم دندان ندارد بنابرآن بود که اثر نقصان دندان در علفخوار ظاهر بود - و ایاد سبب لنگیش‌را بواسطه کشش پای در اثنای راه بیان کرد - و بار دیگر برادر مهتر معروض داشت که از هجوم مور تفرس روغن نمودم و از ازدهام مگس استدلال عسل کردم - دیگری گفت از خوشبوهای که هوای اطراف‌را متعطر می داشت معلوم کردم بران زنی سوار باشد*

حکایت ۲

گویند سلطان محمود غزنوی در آوان کودکی در باغستان غزنین طوف نموده بر کنار چشمه نزول نمود - احمد حسین

Digitized by Google

SELECT HISTORICAL TALES FROM TĀRIKH-E-NIGĀRISTĀN, &c.

انتخاب از تاریخ نگارستان *

حکایت ۱

در بعضي از تواریخ مذکور است که نزار بن عدنان را سه پسر و الا گوهر بلکه سه اختر خورشید اثر بود مضر و ربیعه و ایاد نام - و آن سه یگانه هر یک بجودت طبع و حدت ذکا و وفور تعدس بیقرینه و همتا بودند - پدر بزرگوار خواست که آن کواکب مطلع بختیاري مراحل تجارت و اکتساب پیموده - بر مدارج عزت و کمال و برج دانش و اوج افضال ارتقا نمایند

بیت

سفر مربي مرد است و آستانه جاه
سفر خزانه مال است و اوستاد هنر

ایشان نیز بر حسب امر پدر نامور رو بوادي سفر آورده بمطالعه بلدان و معاشرت خلان و صحبت افاضل و اعالي اوقات مي گذرانیدند - تا آنکه در اثناي سفر ساربانی بدیشان دو چار گشته از شتر گم شدهٔ خود تجسس نمود - نخست برادر مهتر مضر بجواب مبادرت نموده گفت که آن شتر را یک چشم کور است گفت آري - ربیعه برادر اوسط گفت که یکدندانش شکسته است و ایاد برادر ثالث گفت ظاهرا یک پایش نیز لنگ است - بدو گفتند که این راهي که ما آمده ایم بیگر و برو تا بمقصود برسي - و او از ایشان در گذشت - برادران بتدریج طي مسافت مي کردند - یکچندي جمال و تلال پیموده - چون از شتر خود نشان نیافت شتربان بر گشته از پي اخوان الصفا شتافت و باز از گم شدهٔ خود بتجدید از ایشان استفسار نمود - و بار دیگر از آن سه برادر پرسید - یکي گفت که بار آن شتر یکطرف

Digitized by Google

لاغرداشت - هر صباح از خانه بیرون کردي - و بصحرا بردي و شبانگاه از صحرا باز آوردي - و درین دو وقت آن گاؤ بروي فرشهاي مثلون که در پیش، ایوان ترکیب و ترتیب یافته بود میگذشت - روزي یکي از ندما گفت - اي پیرزن این حرکت مکن که ناموس ملکرا مي شکني - و اساس هیبت، سلطنت را خراب میکني - عجوزه جواب داد که - ناموس، ملك بظلم مي شکند نه بعدل - و بناي سطوت، پادشاهي بجهل خراب میشود نه بعقل - انچه مي کنم براي نیکنامي پادشاه مي کنم و خوب فرجامي او مي طلبم - و الحق راست گفته - زیراکه ازین صورت هزار سال گذشته و حکایت کلبهٔ پیرزن و ایوان نوشیروان هنوز در دفترها مثبت است و بر زبانها جاري *

آورده‌اند که سلطان محمود باغي ساخت چون روضهٔ رضوان دلکشا و مانند فردوس برین بهجت افزا - از نزهت و صفا چون بوستان بهشت - تازه و خرم - و از غایت طراوت و نزهت رشك گلستان ارم - و پدر خود ناصرالدین سبکتگین را ضیافتي کرد که خوان سالار فلك بزمي بدان زیبائي ندیده بود - و گوش زمان مساطي بدان آرائش نشنیده - طعامهاي لذیذ که از موائد خلد برین نشان میداد حاضر کرد - و شبر تهاي خوشگوار که از حلاوت ذوق شراب طهور حکایت میکرد بنظر آورد - پس از فراغت طعام پسر از پدر پرسید که این باغ در نظر انور چه نوع مي نماید - ناصرالدوله گفت جان پدر این نوع عظیم زیبا و روضهٔ بغایت دلکشاست - اما از ارکان دولت و ملازمان حضرت ما هر کس خواهد مثل این باغ تواند ساخت - پادشاهان را باید که باغ چنان سازند که دیگري را مثل آن ساختن میسّر نشود - و میوهاي آن در هیچ بوستان بدست نیاید - سلطان فرمود که آن کدام باغ تواند بود - جواب داد که آن نهال تربیت و احسان - در بوستان فضلا و حکما و شعرا نشاندن - تا ثمره حاصل کني که سردئي زمستان و گرمي تابستان دران تصرف نتوان کرد - نظامي عروضي گفته است

نظم

عمارتهاي عالي ساخت محمود که هریك همسر چرخ برین بود
نه بیني زان همه یك خشت برپاي ثناي عنصري ماندست برجاي

Digitized by Google

بعد از نظردر اطراف و جوانب آن بعرض رسانیدند که ای ملك این عمارتي‌ست که در ارتفاعش کمربند جوزا مي‌کشاید - و شرفهٔ رفیعش پاي شرف بر سر ایوان کیوان مي نهد هیچ خللي در ارکان این ایوان و هیچ زللي در اطراف آن نیست - الا آنکه در گوشهٔ ایوان خانهٔ ایست مختصر و کلبهٔ بس محقر - دودي از روزن آن ویرانه برمي‌آید - و دیوار آن‌را سیاه و تیره میسازد - اگر این صورت برطرف شود بغایت مناسب‌ست - و چنین چشم زخمي ازین ایوان دفع کردن لازم و واجب - نوشیروان گفت که این خانهٔ ملك پیرزني‌ست - عمر گذرانیده و آفتاب زندگانیش بسرحد غروب رسیده - من در وقتیکه اساس این ایوان مي‌نهادم - و معماران طرح آن میکشیدند این خانه مانع بود ازانکه مطبخ پیش ایوان هموار باشد - کسي پیش پیرزن فرستادم که این کلبه‌را بهر بهائي که خواهي بفروش تا زربدهم - یا منزلي خوشتر ازین براي تو مهیا سازم - پیرزن پیغام فرستاد که ملك من ست و درین خانه متولد شده‌ام - هم عالم ملك تو میتوانم دید تو این آشیانهٔ محقر و ویرانهٔ مختصر برین گدائي بینواي نمیتواني دید - من ازین سخن متاثر شده دیگر هیچ نگفتم - تا وقتیکه ایوان تمام شد هر زمان دودي از روزنهٔ او بیرون مي آمد و دیوارهارا تیره و دماغهارا خیره میساخت - پیغام دادم که دود چرا میکني - گفت براي خود چیزي مي پزم - هیچ نگفتم - خواني آراسته با مرغي بریان براي‌او فرستادم و گفتم - که اي مادر هر شب خواني بانواع اطعمه براي تو بفرستم - تو درین کلبهٔ تنگ آتش مفروز - که از دود آن ایوان ما سیاه شود - جواب فرستاد که در عالم چندین گرسنه و فاقه زده با چشم گریان و دل بریان باشند - و من مرغ بریان خورم کي روا بود - از آفریدگار خود مي ترسم که بعد از هفتاد سال که چوبه و کشکینه حلال خورده باشم - مرغ و لوزینهٔ حرام خورم - این کلبهٔ مرا برقرار بگذار که زینت ایوان عدالت‌تست - مرا چون بینید که تو از کمال عدالت روا نمیداري که کلبهٔ تاریك من از من بستاني - دست تصرف باملاك رعایا دراز نکنند - و دیگر انکه ایوان تو دیر سال نخواهد ماند - و قصهٔ خانهٔ من مدتها بر صفحات اوراق روزگار مرقوم و مسطور خواهد بود - من این سخن را از و پسندیدم و بهمسایگي راضي شدم * آورده‌اند که پیرزن گاوکي

Digitized by Google

قوت در دست نمی ماند - و من شنوده‌ام که یکي از مبارزان عرب پیر شده بود - باوجود ضعف پیري قوت دل داشت - روزي میخواست که سوار شود - دو کس بازوي او گرفتند تا سوار شد - بي ادبي آغاز طعنه زدن کرد که ازین کس چه کار آید که دو کس باید که اورا سوار کنند - شجاعت او چه خواهد بود - پیر سخن او بشنود گفت آري دوکس باید که اورا سوار کنند اما هزار کس باید که اورا فرود آرند - نوشیروان سخن حکیم را مسلّم داشت و فرمود که راست گفتي - قوت دست تابع قوت دل است *

حکایت ۱۴ — در کتمان اسرار

آورده‌اند که سکندر سري از اسرار خود با یکي درمیان آورده بود - و در محافظت آن مبالغه کرده - ناگاه آن سرّ از وي سربر زد - و بگوش اسکندر رسید - اسکندر باحکیم بلیناس گفت عقوبت کسیکه سرکسي فاش کند چیست ؟ حکیم گفت روشن ترا ازین بفرماي - اسکندر فرمود که من با فلان کس سرّي درمیان نهادم - و او افشا کرد - و من از و رنجیده ام - و میخواهم که اورا بسزا و جزاي او رسانم - حکیم گفت اي ملك از و مرنج و اورا عقوبت مکن - که سر خودرا خود افشا کرده - با آنکه سر تو ترا مهم بود بار آن نتوانستي کشید - اگر دیگري تحمّل آن بار نه کند بعید نه باشد

قطعه

سر خودرا هم تو محرم شو که محرم یافت نیست
همدم خود باش خود زیرا که همدم یافت نیست
دوستي یکر وي و یك دل جستم از پیر خرد
گفت بگذر کانچه میخواهي بعالم یافت نیست

حکایت ۱۵ — در نیکنامي

وقتیکه ایوان کسري تمام شد و عمارات کاخ و منظره‌اش صمت اتمام یافت نوشیروان جمعي از حکماوندما را گفت نظر کنید که درین عمارت هیچ عیبي و خللي هست - تا بتدارك آن امر کنم - ایشان

Digitized by Google

که انجام ندارد - توانگري که اورا احسان نیست چون در خشیست که میوه ندارد - و صاحب جمالي که اورا حیا نیست چون طعامي‌ست که نمك ندارد - و سلطاني که اورا عدل نیست چون ابریست که باران ندارد - و عالمگیري که اورا شجاعت نیست چون بازرگا نیست که مایه ندارد - آورده‌اند که یکي از سلاطین عرب‌را روزي با دشمني اتفاق محاربت افتاد - چون هر دو لشکر صف کشیدند امرائي دولت ملك عرب‌را گفتند - اي ملك مهم حرب از دو بیرون نیست یا نصرت‌ست یا هزیمت - اگر بحکم قضا و قدر شکستي بر لشکر ما افتد ترا کجا جوئیم - گفت که بگریزم هر که مرا جوید از رعایت پروردگار محروم باد - لیکن اگر غلبه خصم‌را باشد مرا درمیدان زیرسم اسپان طلبید - یعني غالب میشوم یا کشته مي‌گردم - آورده‌اند که دران حرب شمشیر میزد و بر لشکر خصم حمله مي برد - تا وقتیکه آفتاب بر نصف النهار رسید و حرارت بردل مبارزان غلبه کرد - و لبها از تشنگي خشك شد - و غبار کارزار بر رخسارها نشست - یکي از خواص غلامان سلطان عرب باظرفي آب بر عقب ملك مي تاخت - تا نزدیك وي رسید - گفت یا ایهاالملك تشنه شده باشي - زماني توقف فرماي تا قدري آب بیاشامي - ملك گفت تیغ آبدار من از من تشنه ترست - بخداي که تا او از خون دشمن سیراب نشود من تشنگي خودرا تسکین ندهم - و بواسطهٔ این عزیمت درست و جرأت تمام و شجاعت کامل حق سبحانه اورا بر دشمن ظفر بخشید *

ازسکندر ذوالقرنین پرسیدند که نشان پادشاه دلیر چیست ؟ گفت آنکه نپرسد که دشمن چندست بلکه تفحص کند که کجاست و هر آئینه چنین سرداري

نظم

چو شمشیر هندي بگیرد بدست بر صف اعادي درآرد شکست
بگرز گران سنگ و شمشیر تیز روان در جهان افگند رستخیز

نوشیروان از بزرجمهر پرسید که شجاعت چیست ؟ گفت قوت دل - گفت چرا قوت دست نمیگوئي - گفت اگر دل قوي نیست

Digitized by Google

درختي كه از ميوهٔ آن نخواهي خورد چرا مي‌نشاني - پير گفت ديگران كاشتند ما ميخوريم ما نيز مي‌كاريم تا ديگران بخورند و شايد كه ما نيز بخوريم - اميرزاده جواني نورسيده و مغرور بود - بطلاق سوگند خورد كه تو از ميوهٔ اين باغ نخواهي خورد - اين بگفت و بگذشت و پير پرسيد كه اين چه كس بود - گفتند - پسر امير بلخ - بعد از مدتي اميرزاده بتماشا سوار شده با كوكبهٔ خود ميراند - بباغي رسيد بغايت دلكشاو روضهٔ ديد خوش هوا - اميرزاده‌را آن باغ بسيار خوش آمد - عنان باز كشيد و از مركب پياده شد - و در باغ در آمد - پيري ديد زنارپند - كه دران باغ ميگشت - چون اميرزاده‌را ديد نشناخت و اميرزاده نيز اورا ندانست - پير طبقي از ميوهاي چيده و لطيف پيش آورد - اميرزاده آغاز خوردن كرد - در اثناي ميوه خوردن قدري بدست پيرداد كه تو هم بخور - و با ما اتفاق نماي - پير آن ميوه‌را بر يكي از ملازمان او كه ايستاده بودند داد گفت مرا ازين ميوه نشايد خوردن - اميرزاده پرسيد كه چرا - گفت بجهت آنكه وقتي من اين درختان‌را مي نشاندم پسر امير بلخ بدينجا رسيد - و مرا در نشاندن درخت سرزنش كرد - كه عمري گذرانيدهٔ و بلب گور رسيدهٔ - چه املي دور و دراز داري كه درين من درخت مي كاري - كه بعد از چند سال ديگررا ميوه آن خواهد رسيد - من سخن اورا جواب گفتم - و او بطلاق سوگند خورد كه تو از ميوه اين باغ نخوري - من از حرمت آنكه شايد زنده و كدخدا باشد ميوهٔ اين باغ نميخورم - تا طلاق واقع نشود - و من از عهده ديانت بيرون آمده باشم - جوان گفت اي پير ان اميرزاده منم - و آن سوگند من خورده بودم - از بهر اين ديانت كه ورزيدي وزارت خودرا بتو تفويض كردم و در هيچ مهم بي مشاورت تو شروع نخواهم نمود *

حكايت ۱۳ — در شجاعت

در نصائح الملوك آورده‌اند هر پيريكه اورا خرد نيست همچون چشمه ايست كه آب ندارد - و جواني كه اورا ادب نيست چون بوستاني‌ست كه گل‌ندارد - و درويشي كه اورا معرفت نيست چون ديده ايست كه نور ندارد و عالمي كه اورا تقوي نيست چون اسپي‌ست

Digitized by Google

دریورلا سلطان ولایت یمن مرا طلبیده و وعدهٔ مال و متاع فراوان فرموده - بشرط آنکه حاتم‌را پیداکنم و بقتل آرم - و من اورا بتحفهٔ پیش ملک برم - و من بضرورت وجه معیشت این صورت قبول کرده بدین قبیله آمده‌ام - نه حاتم‌را می‌شناسم و نه راه بمنزل او می‌برم - از درویش پروری و غریب نوازی تو عجیب و غریب نباشد که حاتم‌را بمن نمائی - و در قتل او شرط مددگاری بجاآری - تا من از عهدهٔ عهدی که کرده‌ام بیرون آمده باشم - و بدولت تو از مواعید شاه یمن بهره‌مند گردم جوان این سخنان‌را استماع نمود

بیت

بخندید و گفتا که حاتم منم سراینک جدا کن به تیغ از تنم

ای مهمان برخیز و پیش از آنکه متعلقان من خبردار گردند سر من بردار و سرخود گیر - تا مقصود شاه یمن حاصل و مراد تو نیز مسیّر گردد عیار فی‌الحال پیش حاتم برزمین افتاد و بوسه بردست و پای وی داد و میگفت

نظم

اگر من کتلی برو جودت زنم نه مردم که در کیش مردان زنم
دو چشمش ببوسید و در بر گرفت وز آنجا طریق یمن بر گرفت

و معترف گشت که کرمی درین مرتبه حد هیچکس از عالمیان نیست و مساوی بدین مثابه مقدور هیچک از آدمیان نه

دارا از حکیمی پرسید که پیرایه سلطنت چیست؟ گفت در عزت زیستن - گفت عزت‌را چگونه نگاه توان داشت - گفت بخوار داشتن زر - هر که زر در نظر او خوارست همه کس اورا عزیز و مکرم دارند - و هر که زررا عزیز و مکرم‌دارد همگنان اورا خوار و بی مقدار شمارند

حکایت ۱۲ — در امانت و دیانت

در اخبار آمده که پسر امیر بلخ روزی بتماشا بیرون آمده بود - گذرش بر دیوار بستی افتاد نگاه کرد پیری دید زناری بر میان بسته و بیلی در دست گرفته - درخت می نشاند - امیرزاده گفت ای پیر

Digitized by Google

حضور خود بیاراي منت دار شوم - آن عیار بهوش خوئي و دلجوئي بستهٔ آن جوان شده روي بمنزل وي نهاد - و ازان جوان رسم ضیافت و شرط مهمانداري بر وجهي تقدیم افتاد که هرگز آن عیاررا در خاطرخطور نکرده بود - و در ضمیر او نگذشته - میزبان لحظ بلحظ تکلفي دیگر مي‌نمود و مطعوماتِ گونا گون و مشرو باتِ رنگارنگ ترتیب مي‌فرمود - و مهمان ساعت بساعت بدل آن جوان‌را تحسین میکرد - برین منوال تاشب تیره بپایان رسید و صبح روشن روي از اُفقِ مشرق آغاز طلوع کرد - مهمان با دیدهاي گریان وَداعِ میزبان‌را میان در بست - و بزبانِ نیاز مضمون این بیتِ جگر سوز دل‌گُداز ادا میکرد

بیت

دلم مي سوزد از داغ جدائي چه بودي گرنه بودي آشنائي

جوان بمبالغهٔ بسیار درخواست میکرد که دو سه روز اینجا اِقامت نماي و مرد عیّار بانواع عذرها متمسّك شده میگفت

بیت

نیارم شد البته اینجامقیم که در پیش دارم مُهمّي عزیم

جوان گفت مرا تشریف مُحرمیت آرزاني‌دار - و مهمي که هست بامن درمیان آر - که شاید که مددي توانم کرد و همراي بجاي توانم آورد - مهمان چون دلنوازي و جوانمردي ازوي مشاهده کرده بود - با خود تامل نمود که این مهم کلّي که مرا در پیش‌ست بي اِمداد چنین یاري و بیدستیاري ازین گونه مددگاري سرانجام نخواهد یافت - که مردي بامروت و کارساز و دلجوي و غریب نوازست - هیچ نه ازین نیست که پرده از روي روي کاربردارم - و اورا یار و محرم خود ساخته روئي بساختنِ آن مهم آرم - پس اول جوان‌را بجهتِ اِخفاي آن مهم سوگند داد - و بعد از مبالغه بسیار و تاکیدِ بیشمار سرِ خودرا باو درمیان نهاد - و گفت شنوده‌ام که درین نواحي حاتم نام کسي هست که لافِ جوانمردي میزند - و دعوئي احسان و مردم نوازي میکند - شاهِ یمن‌را ظاهر ازو دغدغه در دل و خدشهٔ در خاطر پدید آمده - و من مردي پریشان روزگارم - و معاشِ من از دزدي و عیاري میگذرد -

Digitized by Google

و صفاي او در اطراف عالم مشهور نگردد - و بدين سبب هر که در پيش او صفت حاتم کردي آتش غضبش اشتعال نموده بايذاي وي مشغول گشتي - و گفتي حاتم صحرا نشين است و از جملهٔ رعيت ولايت من - نه اورا رتبهٔ مملکتداري و نه منصب فرمان روائي - نه قوت جهانگيري نه بازوي کشور کشائي پيداست که از دست او چه کرم و باسپ و شتر و گوسفندي چند که دارد چه مقدار کرم نمايد - من انچه در مالي حاصل حاتم باشد در روزي بسائل ميدهم - و صد برابر خوان او دريک چاشت پيش مهمان مي نهم - القصه ملک يمن روزي جشني عظيم ساخته بود و طرح دعوتي پادشاهانه انداخته - تمام روز چون آفتاب بزر بصفي مشغول بود و مانند ابر بگوهر فشاني اشتغال مي نمود - ناگاه در اثناي اين حال

بيت

در ذکر حاتم کسے باز کرد دگر کس ثنا گفتن آغاز کرد

ملک ازان برنجيد و عرق حسدش در حرکت آمده با خود انديشه کرد - که هيچ گونه زبان اهل زمان از ذکر حاتم خاموش نيست و صفت نکوکاري و مهمانداري او بردل مردمان فراموش نی - پس همان بهتر که بدستياري ملح فکر کشتي عمر اورا در غرقاب فنا افگنم - و بمددگاري آمتاد انديشه رقم نام اورا از لوح زندگاني محو کنم - در پاي تخت او عيار پيشه بود که براي يک درم صد خون را ميان بربستي - و بآميد اندک فائدهٔ هميشه دل بسيار کسان را بسنگ جفا بشکستي - القصه شاه يمن اورا طلبيده بمواعيد خسروانه مستظهر ساخته بران آورد که خود را بقبيلهٔ بني طي رساند و بهر حيلهٔ که داند و بهر شعبدهٔ که تواند حاتم را نيست و نابود گرداند - عيار متعهد قتل حاتم شده متوجه قبيلهٔ طي گشت و بعد از مدتي بدان سرمنزل رسيد - با جواني خوش خوي نيکو روي که سيماي بزرگي از جبهه او تابان و فر فرخندگي در ناصيهٔ او درخشان بود ملاقات کرد - جوان از روي مهرباني و شيرين زباني اورا پرسش گرم نموده پرسيد که از کجا مي آئي ؟ و بکجا مي روي ؟ عيار پيشه جواب داد که از يمن مي آيم و عزيمت شام دارم - جوان التماس نمود - که يک امشب بقدم کرم وثاق مرا مشرف ساز - تا ما حضري که باشد بنظر شريف رسانم - و بدين تلطف که کتلبهٔ مرا بنور

Digitized by Google

و منازل حاتم نزول نمود - قضارا متّقارن رسیدن ایلچي ابري پدید آمد و باران و برف باریدن گرفت - حاتم مهمان‌را دلداري نموده بمنزل شایسته فرود آورد و في‌الحال بفرمود تا آن اسپ‌را بکشتند و طعامي مهیا کرده نزد مهمان آوردند - و بعداز فراغت طعام اسباب استراحت مهیا ساخته - حاتم از خیمه بیرون رفت و آن شب از هیچ نوع سخني نگذشت - علي‌الصباح که حاتم بعذر خواهي آمد ایلچي منشور قیصر با هدایا که فرستاده بود بحاتم نمود - چون حاتم بر مضمون آن اطلاع یافت بغایت اندیشه‌مند گشت - ایلچي بفراست اثر ملالت بر جبین حاتم مشاهده فرموده گفت - اي جوانمرد اگر در دادن اسپ مضائقه‌داري از جانب ما نیز چندان مبالغه نیست - حاتم جواب داد که مرا ازین جنس اسپ اگر هزار باشد و کمتر کسے از اهل روزگار از من طلبد بهیچ وجه مضائقه در حیّز تصور من نیاید - خصوصاً سلطان عظیم الشان مرا بطلب یک اسپ معزّز ساخته بجهت این جزوي خدمت رسول بزرگي ارسال نموده - اندیشهٔ من از تعیرست و تفکّر من از غایت تحسّر که چرا زودتر خبر نیافتم - تا آن اسپ‌را تلف نکرد مي

مثنوي

من آن باد رفتار دلدل شتاب ربهر شما دوش کردم کباب
که بد ظلمت ابراز پیش وپس بسوي رمره نمي یافت کس
بنوعي دگر روي و راهم نبود جز آن بردر بارگا هم نبود
مروّت ندیدم در آیین خویش که مهمان بمسپرد دل از فاقه ریش
مرا نام باید در اقلیم فاش دگر مرکب نامور گومباش

پس اسپان تازي و تیزگامت حجازي جهت سلطان روم فرستاد - و رسول‌را نیز از تحفهاي آن دیار بهره‌مند ساخته بخوبتر و جهي روانه کرد - چون ایلچي آمد قیصر از فحوائي حال خبر یافت - و صفت انصاف پیش آورده گفت که آئین مروت و قاعدهٔ فتوّت حاتم‌را مسلم‌ست

دیگر حاکم یمن پادشاهي بود - صفت کرم و سخاوت برو غالب و خصلت احسان و مروت برو مستولي - همواره موائد انعام‌او براي خاص و عام نهاده - و فوائد اکرامش بجهت محتاجان و درماندگان آماده - میخواست که جز نام کرم‌او برزبانها مذکور نشود - و غیر از صفت جود

Digitized by Google

بدو رسانم - حاصل کلام بدین طریق صد شتر قرض کرده بسلطان شام فرستاد - چون ملك شام برین حال اطلاع یافت انگشت تعجب بدندان تحیر گرفته فرمود که ما این اعرابي‌را مي آزمودیم و او خودرا بواسطهٔ ما در قرض انداخت - پس همان شتران‌را از متاع مصر و شام بار کرده بدست همان ایلچي باز گردانید - و چون شتران‌را نزد حاتم آوردند باز بفرمود تا منادي کردند که هر که شتري بمن داده بیاید و همان شتر خود باانچه که بار دارد بگیرد و ببرد - پس آن صد شتررا با بار بخداوند آن داد - و هیچ چیز براي خود باز نگرفت - خبر بسلطان شام رسید گفت این هم مروّت نه حدّ آدمي زادست و سخاوت حاتم‌را مسلّم ست *

دیگر عظیم الروم که اورا هرقل گفتندي چون دبدبهٔ جود حاتم شنید متفحص اخبار و متجسس احوال وي گشت - بسمع وي رسانیدند که حاتم مرکبي دارد - باد پاي و بارگي جهان پیماي - چون تیر خدنگ زود دو و چون عمر گرامي زود رو - اسپي که بگرم روي باتش دم مشابهت زده و از تیزگامي با باد طریق همراهي سپرده

نظم

چو اشك عاشقان گلگون و خوشرو جهان پیماتر از شبدیز خسرو
بوقت حمله برق آسا جهنده بگاه پویه چون صرصر رونده

قیصر وزیر خودرا گفت که خبر سخاوت حاتم در عرب و عجم فاش شده و صیت جوانمردي و مروّتش از قاف تا قاف فرو گرفته - و من شنوده ام که بدین صفت اسپي دارد مي خواهم که نقداورا بر محك اعتبار بیازمایم و صورت دعوي اورا در محکمهٔ معني امتحان نمایم - و کس از پي آن مرکب بقبیلهٔ طي فرستم

مثنوي

من از حاتم آن اسپ تازي نژاد بخواهم گراو مکرمت کرد و داد
بدانم که دروي شکوه مهي ست وگر رد کند بانگ طبل تهي ست

پس ایلچي بجهت آن مرکب باتحف و هدایا که لائق حاتم بود فرستاد - و اندك زماني رسول ملك روم بقبیلهٔ طي رسیده در حوالي

Digitized by Google

ترا شرف پادشاهي كرامت كرد - بايد كه هر بندگان خدا بهمين نوع شفقت بجا آوري - و دربارهٔ رعيت خود طريق مرحمت فرو نگزاري - بزرگي فرموده كه چون بواسطهٔ شفقت بر حيواني پادشاهي اين جهان فاني مي‌يابند اگر بجهت مرحمت بر انساني سلطنت ملك باقي مي‌يابند هيچ عجيب و غريب نباشد

اردشير بابك پسر خودرا وصيت كرد كه اي فرزند جهد كن تا بشفقت عام و مرحمت مالا كلام رعيت‌را از مرتبهٔ رعيتي بدرجهٔ دوستي رساني تا دلها ازان تو شود - كه چيزهاي ديگر تابع دلست - حكيمي‌را پرسيدند كه بهترين شكاري مر پادشاهان‌را كدام ست - فرمود كه صيد دلهاي رعيت كردن خوب ترين شكاريست - زيراكه چون دلهاي ايشان‌را بخود راه دهد ديگر هم چيز دريغي دل ميرود - و چون دوستي پادشاه در دل رعيت جاي گرفت در هيچ چيز باوي مضائقه نميكنند *

حكايت ١١ — در سخاوت و احسان

آوده‌اند كه چون آوازهٔ جوانمردي حاتم جزيرهٔ عرب‌را تا دارالملك يمن فرو گرفت و صيت سخاوت‌او بولايت شام و مملكت روم رسيد - والئي شام و حاكم يمن و پادشاه روم بعداوت‌او برخاستند - چه هر يك از ايشان دعوئ سخاوت كردندي - و لاف جوانمردي زدندي - و ذكر حاتم بر زبان اهل زمان بيشتر جاري بود و طنطنهٔ كرم و جود وي درهم اطراف سائر و سازي پس هريك از ايشان بااو بطريقهٔ سلوك كردند - اولاً والي شام خواست كه اورا بيازمايد - كس فرستاد و از وي صد اشتر سرخ موي سياه چشم بلند كوهان طلبيد - و مثل آن شتر در وادئ عرب نادر باشد - و اگر يافته شود بسيار گران بها بود - و في‌الواقع دران وقت اين نوع شتر در رمهٔ حاتم نبود - چون كس پادشاه شام بحاتم رسيد و پيغام والي‌را گذرانيد حاتم دست قبول برسينه نهاد و در جواب آن سمعاً و طاعةً بر زبان راند - پس ايلچي‌را بمنزل نيكو فرود آورد و اسباب ضيافت چنانچه فراخور احوال او بود مهيّا گردانيد - و بفرمود تا در قبائل عرب منادي كردند كه هر كه مثل اين شتري بيارد به بهائي تمام ازو بخرم و بميعاد دو ماه بها

Digitized by Google

یان بدین صفت رضای پادشاه جویند - و سلطنت بدعا گوئی رعیت و رضا جوئی سپاه انتظام می یابد - و دیگر برفق گوشمال مجرم بر وجهی می توان داد که بعنف مثل آن میسر نه شود - چنانچه آورده‌اند که یکی از ملوک که به صفت رفق و تلطف موصوم بود مطبخی خودرا گفت که از برای وی فلان نوع از طعام بپزد - و دران تکلف بسیار بجای آورد - و مطبخی آن طعام ترتیب داده بانواع دیگر از اطعمه بنظر در آورد - سلطان بران که خود فرموده بود نظر انداخت - مگسی دید و ویرا برداشت - و بیفگند - آنگه لقمه بر گرفت - مگسی دیگر دروی بود - دور کرد و در لقمهٔ دیگر هم مگسی دید - دست ازان طعام باز کشید - و از طعام دیگر تناول کرد - چون خوان برداشتند مطبخی را طلبید و گفت این خوردنی که ساخته بودی بغایت لذیذ بود - فردا هم ازین بساز - امّا بشرطی که مگس دروی بسیار نباشد - حاضران ازین معنی تعجب نمودند که مطبخی را هرمساری داد و تعذیبی بان نبود *

حکایت ۱۰ — در شفقت و مرحمت

آورده‌اند که سبکتگین پدر سلطان محمود در اوائل حال که ملازم سمجور بود یک سر اسپ بیش نداشت - و اوقات او بغایت بعسرت میگزشت - هر روز بعزم شکار بصحرا رفتی - اگر صیدی بدست آمدی بدان گزرانیدی - روزی آهوئی دید که با بچهٔ خود در صحرا می چرید - سبکتگین اسپ بر انگیخت آهو بگریخت - چون بچهٔ او خرد بود با مادر نتوانست گریختن - اورا بگرفت و دست و پایش بر بست و درپیش زین نهاده راه شهر بر گرفت - آهو که بچهٔ خودرا گرفتار دید باز گشت - و درپی می دوید - و فریاد می کرد و می نالید - سبکتگین را بروی رحم آمد - دست و پای آهو بچه را بکشاد و سربصحرا داد - مادر آمد و بچه را درپیش گرفت - و روی باآسمان کرده به زبان بیزبانی مناجاتی کرد - سبکتگین دست تهی بشهر باز آمد - شبانه حضرت رسالتمآب صلی الله علیه و سلم را بخواب دید که باوی میگوید - ای سبکتگین بواسطه آن شفقت و مرحمت که از تو در وجود آمد و بجهت آن کرم و مهربانی که در حق آن بیچاره و زبان بسته کردی بحضرت حق تقرب تمام یافتی - و ما از تو خوشنود شدیم و حق سبحانه

Digitized by Google

پس زرگري‌را خواند و گفت خاتمي بساز که این یاقوت نگین آن تواند بود - زرگر یاقوت بر گرفت و برفت - قضارا روزي دیگر هم در خدمت وي بودم که ازان انگشتري یاد کرد - و بفرمود تا زرگررا بیاوردند - چون زرگر حاضر شد دیدم که رعشه بروي افتاده‌است - و چون بید میلرزد - مامون پرسید که سبب تغیر تو چیست - گفت مرا امان ده تا بگویم - گفت امان دادم - زرگر نگین بیرون کرد - بچهار پاره شده - گفت اي خلیفه انگشتري ساختم و خواستم که نگین را بر نگین دان برم - از دست من بر سندان افتاد - چهار پاره شد - مامون تبسّم کرد و گفت برو و ایرا چهار انگشتري ساز و ترا درین هیچ گناهي نیست - و این صورت که از مامون صادر شده غایت حلم و بُردباریست

نظم

حلم سرمایهٔ کمال بُوَد سبب عزّت و جلال بُوَد
حلم شادي فزائي هر همجلست مو میائي هر شکسته دل مست

قطعه

با تو گویم که چیست غایت حلم هر که زهرت دهد شکر بخشش
هر که بخراشدت جگر بجفا همچو کان کریم زر بخشش
کم مباش از درخت سایه فگن هر که سنگت زند ثمر بخشش

حکایت ۱ — درخلق و رفق

اردشیر بابك که سریر سلطنت‌را بزیور حکمت آراسته بود فرزند خودرا دید جامهٔ قیمتي پوشیده - گفت اي پسر سلاطین‌را جامهٔ باید پوشید که در هیچ خزانه نباشد و هیچکس مثل آن نتواند که بپوشد - مثل این جامهٔ که تو پوشیدهٔ یافت مي شود - و هم کس مي‌تواند پوشید - پسرش پرسید که اصل آن جامه از چه چیزست - گفت تارش از نیکوخوئي و نیکوکاري - و پودش از سازگاري و بُردباري - اگر کسي درین کلمه تامل کند داند که جامع اقسام خیراتست *

جمشید از وزیر خود سوال فرمود که سلاطین را انصاف بکدام صفت از جمله ضروریاتست - گفت که برفق و نرم خوئي و ملائمت - زیراکه رعیت بدین صفات دعاي پادشاه گویند - و لشکر

Digitized by Google

باطراف و اکناف مملکت فرستادند - و ایشان متوجه شده و باستعلام اینچنین کسے مشغول بودند - و در استکشاف احوال جهّال و احمقان مبالغه مي‌نمودند - بآخر شخصي‌را دیدند که برشاخ درختي بر آمد و بتر بربُن آن شاخ میزند - تا گسیخته گردد - و معلوم بود که اگر آن شاخ بگسلد هر آئینه آنکس از سر شاخ بلند بر زمین افتد - و اگر فرضاً هزار جان داشته باشد یکي‌را بسلامت نبرد - همه اتفاق کردند که این کس ابله ترین عالم‌ست - و اورا گرفته نزد سلطان بردند - و صورت حال بموقف عرض رسانیدند - سلطان فرمود که ازو ابله تري هست - گفتند حضرت سلطان بیان فرماید - گفت حاکم ظالم که بجور و تعدّي رعیت خودرا براندازد و خودرا بدین واسطه منکوب و پریشان حال سازد *

حکایت ۷ — در عفو

آورده‌اند که یکي از گنهگاران نزدیک ملکي از ملوک عرب آمد - و حال آنکه چند کس‌را از اقربائي ملک کشته بود - ملک گفت بسي جُرأت‌ست که باوجود گناهان بزرگ که از تو بنسبت من و خویشان من صادر شده از عقوبت من نترسیدي و نزدیک من آمدي - جواب داد که جُرأت من در آمدن بحضرت تو و نا ترسیدن از عقوبت تو جهت آنست که میدانم هرچند گناه من بزرگست عفو تو ازان بزرگ تر خواهد بود - ملک سخن اورا پسندید و گناهان اورا عفو فرموده بمواهب عنایتش مستظهر گردانید - یکي از محرمان ملک سوال کرد که بر چنین خصمي قادر شدي و از و انتقام نکشیدي - و بسخن‌او فریفته گشتي - گفت - نه چنین‌ست - با خود تأمّل کردم که اگر از و انتقام کنم نفس من شاد شود و تشفّي یابد - و اگر عفو کنم دل‌او شاد گردد و مرا نیکنامي دنیا و ثواب عُقبي حاصل آید دانستم که در عفو لذتیست که در انتقام نیست *

حکایت ۸ — در حلم

از سلیمان وزّاق نقل کرده‌اند گفت که روزي در خدمت مامون بودم - نگیني از یاقوت دیدم که طول او چهار انگشت و عرض او دو انگشت و در صفا و روشني چون خورشید تابان و ناهید درخشان بود -

Digitized by Google

بوي رسانيد و ازينجا گفته‌اند که ملک عادل بهترست از ابر بارنده و آفتاب تابنده *

در همين معني نقل کرده‌اند از بهرام‌گور که وقتي در هواي گرم بدر باغي رسيد - پيري که باغباني کردي آنجا حاضر بود - گفت اي پير درين باغ انار هست ؟ گفت آري - بهرام فرمود که قدري آب انار بيار پير برفت و في‌الحال قدحي پُر آب انار کرده بيرون آورد و بدست بهرام داد - بيا شاميد - و گفت اي پيرسالي ازين باغ چند حاصل ميکني - گفت صد دينار - گفت بديوان خراج چه ميدهي - گفت پادشاه ما از درخت چيزي نميگيرد - و از زراعت عشر ميگيرد - بهرام با خود انديشه کرد که در مملکت من باغ بسيارست و در هر باغي درخت بيشمار - اگر از حاصل باغ نيز عُشر بديوان دهند مبلغي حاصل ميشود - و رعيّت‌را چندان زياني نمي‌رسد - بعد ازين بفرمايم تا خراج از محصول باغات نيز بگيرند - پس باغبان‌را گفت قدحي ديگر آب انار بيار - باغبان برفت و پس از مدتي قدحي آب آورد - بهرام گفت اي پير نوبت اوّل رفتي و زود آمدي - و اين نوبت انتظار بسيار دادي - و برابر آن آب نياوردي پير ندانست که آن جوان بهرامست - گفت اي جوان گناه از من نبود از پادشاه بود که درين وقت نيّت خودرا تغيّر داده - و انديشهٔ ظلم فرموده - لاجرم برکت از ميوه بيرون رفت - من نوبت اوّل از يک انار آن هم آب گرفتم و درين کرّت از ده انار برابر آن حاصل نشد - بهرام ازين سخن متاثّر گشت و آن انديشه‌را از دل بيرون کرد - و گفت اي پير يکبار ديگر مقداري آب انار بيار پير بباغ رفت و بزودي بيرون آمد خندان - و قدحي مالامال از آب انار آورده - بدست بهرام داد و گفت اي جوان عجب حاليست که پادشاه ما آن نيت ظلم‌را تغيير داد - و في‌الحال اثر برکت ظاهر شد - از يک انار اين قدح پُر آب شد - بهرام صورت حال با پير درميان نهاد و قصّهٔ نيت خود و تغيير آن باز گفت - و اين سخن ازان ملک دولتمند بر صفحهٔ روزگار يادگار ماند - تا سلاطين ازين سخن پند پذير شوند و نيت در صلاح حال رعيت مقصود دارند *

سلطان محمود بارکان دولت خود گفت که ابله ترين مردمان پيدا کنيد - بزرگان درگاه حکما و ندما و زيرکان و خوش طبعان‌را

Digitized by Google

نیم شبي بر سر قبر وي آمد - و روي نیاز بقبله دعا آورده گفت - الهي این بندهٔ تو که درین خاکست وقتیکه من در مانده بودم دست من بگرفت حالا او در مانده است تو بکرم دستگیري او کن - من بیچاره بودم او با عاجزي مغلوبیت خویش بر من ببخشود - این زمان او بیچاره است تو باقوت خالقیت خود ببخشاي - یکي از جمله عباد ملك شاه را بخواب دید - پرسید که خداي با تو چه کرد - فرمود اگر دعاي آن پیرزن بفریاد من نرسیدي از چنگال عقاب عقوبت خلاص ممکن نبودي *

آورده اند که پادشاه قباد روزي در شکار از لشکر جدا افتاد - و هوا گرم شد و از تشنگي بیطاقت گشته هر طرف مي نگریست و سایه و سرچشمه مي طلبید - از دور سیاهي بنظرش در آمد - مرکب بدان طرف راند - خیمهٔ کهنه دید درمیان بادیه زده - و پیرزني با دختر خود در سایهٔ آن نشسته - چون قباد برسید آن زن از خیمه بیرون دوید و عنانش گرفته فرود آورد - و ما حضري که داشت حاضر کرد - قباد طعامي خورد و آبي بیاشامید - خواب برو غلبه کرد - لحظه بیار امید - چون از خواب در آمد بیگاه شده بود - شب همانجا اقامت نمود - بعد نماز شام گاوي از صحرا بیامد - و دختر آن زال آن گاورا بدو شید - شیر بسیار حاصل شد - چنانچه قبادرا عجب آمد - و باخود گفت این جماعت بجهت آن در صحرا نشسته اند تا کسي بر سر ایشان اطلاع نیابد هرروز چندین شیر از گاوي میگیرند اگر در هفته یك روز بسلطان دهند مال ایشانرا خللي نمیرسد - و خزانرا توفیري میشود - نیت کرد که چون بدارالملك برسد آن مواضعه را بر رعیت نهد چون صباح شد دختر که گاورا گرفت و بدوشید - اندکي شیر فرودآمد - فریاد بر آورد پیش مادر دوید که اي مادر روي بدعا آر که پادشاه ما نیت ظلم کرده است - قباد تعجب نمود - و گفت از چه دانستي گفت هر بامداد گاو ما بسیار شیر دادي - امروز اندك هرگاه که پادشاه نیت بد کند حق سبحانه برکت بردارد - قباد گفت راست گفتي - و آن نیت از دل بیرون کرد - و گفت اکنون برو و بر سر کارشو - پس دختر برخاست و دیگر بار گاورا بدوشید شیر بسیار حاصل شد - باري دیگر پیش مادر دوید و مژدهٔ نیکونیتي پادشاه

Digitized by Google

خردمندان شروع منماي - سوم رعايت رعيت فرو مگزاز - و روايتي
ديگر آمده كه لوحي از زر بالاي سر ُوي آويخته بود - و دران لوح
نوشته كه هر كه خواهد كه خداي ملك اورا بزرگوار گرداند گو علمائي
زمان خودرا بزرگ گردان - و هر كه خواهد كه ملك او بسيار شود گو
صفت عدل خودرا بسيار ساز - مامون بفرمود تا آن پندهارا بنوشتند
و آن خاك را بعطر آلوده سرش بپوشيدند *

سلطان ملك شاه سلجوقي روزي بر كناره زنده رود شكار مي كرد
زماني جهت استراحت در مرغزاري فرود آمد - از ملازمان سلطان
ملك شاه غلاميكه حاجب خاص بود بدهي در آمد - گاوي ديد كه
بركنار جوي ميچريد - بفرمود تا آن گاورا گرفته بكشتند - و قدري گوشت
از آن كباب كرد - و آن گاو از آن عجوزه بود كه معيشت او با چهار
يتيم كه داشت از شير او حاصل ميشد - چون ازان واقعه خبردار شد از
خود بيخبر گشت - بيامد و بر سر پلي كه گذر سلطان بران بود منتظر
بنشست - ناگاه كوكبهٔ دولت ملك شاهي برسيد - بر جست و عنان
مركب سلطان بگرفت - همان غلام حاجب تازيانه بر آورد و خواست
كه بران عجوزه بزند و منع كند - سلطان گفت بگزار كه مظلوم بيچاره
مينمايد تا بنگرم كه تظلم او چيست - و داد او از دست كسيست پس
روي به پيرزن آورد كه سخن گوي - پير زن زبان بكشاد كه اي پسر
الپ ارسلان اگر داد من بر سر پل زنده رود ندهي بعزت و جلال
احديت كه بر سر پل صراط تا انصاف خود از تو نستانم دست
مخاصمت از دامن تو كوتاه نكنم - نيك انديشه كن كه ازين دو سر
پل كدام اختيار ميكني - سلطان از مهابت اين سخن پياده شد -
و گفت زنهار اي مادر من طاقت جواب آن سر پل ندارم - بگوي تا بر
تو كه ستم كرده است - تا داد ازو بستانم - پيرزن گفت اي ملك همين
غلام كه بحضور تو تازيانه عقوبت بر سر من كشيد - چشمهٔ عيش مرا
مكدر ساخته است - و گاوي كه معيشت من و يتيمان من از شيرش
مهيا بودي بكشت و كباب كرد - ملك شاه بفرمود تا غلام را سياست
كردند و عوض يك ماده گاو هفتاد گاو از حلال تر وجهي بدو دادند و
بعد از چند گاه كه سلطان وفات يافت - پيرزن هنوز در حيات بود -

Digitized by Google

امر عالي و فرمان همايون سنگي که بر پشت داشت درميان ميدان بينداخت - و اسپان ازان راه بکلفت ميگزرند - و کسي غير آن حمال آن سنگ‌را بر نمي‌تواند گرفت - اگر فرمايند تا از انجا بردارد و راه خالي سازد مناسب مي‌نمايد - سلطان فرمود که بزبان ما گزشته‌است که 'بنه' اگر گويم 'بردار' مردم آن‌را بر بي ثباتي‌ماحمل کنند - گو آن سنگ همانجا باشد - نقل‌ست که آن سنگ تا آخر عمر سلطان دران ميدان افتاده بود - بعد از وفات‌او نيز جهت 'مراحات سخن‌او هيچکس از أولاداو بر نداشته

قطعه

سخن شاه شاه هر سخن‌ست بهم حال پاس بايد داشت
تا نگردد نقيض آن ظاهر بايد آن را بلوح دل بنگاشت

حکايت ٦ — در عدالت

پادشاه عادل سايهٔ لطف خداست در زمين که پناه مي‌گيرد بوي هر مظلومي و مقررست که هر کرا از تاب آفتاب رنجي رسد جهت استراحت پناه بسايه مي‌'برد - تا رنج‌او براحت 'مبدّل گردد - و همچنين مظلوم نيز که از تاب آفتاب ستم و حرارت شرارت ظلم بر تنگ آيد - پناه از سايهٔ الله که عبارت از پادشاه است إلتجا نمايد - تا از کلفت بيداد ظالمان ببرکت آن ظل ظليل امن و امان و آسايشي و آرا مشي يابد *

آورده‌اند که يکي از علما در مجلس مامون حديثي روايت کرد که اشخاص پادشاهان عادل در قبر 'متفرّق نميشود - و اجزاي ايشان از يکديگر نمي‌ريزد - مامون فرمود که مرا در صدق حديث نبوي شائبه ريبي نيست - اما داعيه دارم که نوشيروان‌را بر بينم که في‌الواقع مظهر عدل بوده - و بر زبان 'معجز نشان حضرت رسالت صلي الله عليه و سلم گزشته که من متولّد شدم در زمان ملك عادل - پس عزيمت مدائن کرد چون بدانجا رسيد فرمود تا دخمهٔ نوشيروان بکشادند - بدانجا در آمد - ديد تازه در خاک خفته - چنانچه شخصي در خواب باشد و مه انگشتري در دست داشت - بر نگين هر يکي پندي نوشته - اول آنکه با دوست و دشمن 'مدارا کن - دوم در کارها بي مشورت

Digitized by Google

یعقوب لیث در بدایت حال خودرا در مهالك افگندي - و خطرهائي کلي را ارتکاب کردي - از آسایش نفس بر طرف بودي - و از کشیدن مشقتها یك نفس نیاسودي - اورا گفتند تو مرد روي گري ترا باعث بر این همه جفا کشیدن و خودرا در غرقابهٔ هلاك افگندن چیست؟ گفت مرا دریغ مي‌آید که عمر عزیز خودرا در اصلاح روئین و مس صرف کردن و روئي توجه به پیشه که دران شریك بسیار باشند آوردن - جد من درانست و جهد من براي آنکه خودرا بمرتبهٔ رسانم که کسي از ابنائي جنس من بامن شریك نباشد - گفتند این مهمي بغایت صعب و کاري بسیار مشکل ست - گفت من دانسته‌ام که شربت مرگ چشید نیست و بار فنا و فوات کشیدني - آنکه در کاري بلند تلف شوم به که در کاري پست بمیرم - لاجرم بدین جد و جهد رسید بدان منصب که رسید *

یکي را از آل طاهر سوال کردند که سبب زوال ایالت و انتقال دولت شما چه بود - جواب داد که شراب شب و خواب بامداد - یعني از کاهلي بکار ملك نپرداختیم و از کسالت رسم عدالت بر انداختیم - لاجرم سفینهٔ اختیار ما در گرداب زوال غرقه گشت و کشتي امید ما بساحل نرسید *

حکایت ه — در ثبات

آورده‌اند که قیصر روم از نوشیروان پرسید که بقاي بادشاهي در چیست ؟- گفت من هرگز کار بیهوده نفرمایم - و هر مهمي که بدان امر کنم با تمام رسانم - قیصر فرمود که همه حکماي یونان همین گفته اند در تاریخ مزکورست که سلطان رضي روزي در میدان غزنین میگزشت حمّالي دید سنگي گران بردوش نهاده و بجهت عمارت او مي برد - و در بردن آن سنگ رنج میکشد - سلطان چون مشقت او مشاهده کرد از روئي رافت جبلي و عاطفت فطري که داشت فرمود که اي حمّال این سنگ را بنه - حمال آن سنگ را در میان میدان بینداخت - مدتي آن سنگ دران میدان بود و اسپان چون آنجا مي‌رسیدند بد چشمي میکردند و مي رمیدند - جمعي از خواص بوقت فرصت آن حال بعرض سلطان رسانیدند که فلان روز حمال بنابر

Digitized by Google

من بجهت پسر خود چندین ذخائر و نفائس و برده و ستور و صباع و عقار مهیا کرده ام - ازان طرف راي جهان آرائي آن حضرت در حسن اهتمام بحال پسر خود چه اقتضا فرموده است - چون این پیغام بسمع قیصر رسید تبسمے فرمود و گفت مال یار بیوفا است ازو حسابي نباید گرفت و بر متاع فانئي دنیاي فریفته نباید شد - من پسر خودرا بتحلیه ادب بیاراستهام - و خزانهائي مکارم اخلاق براي او ذخیره نهادهام - مال در معرض فنا و زوال است و ادب ایمن از تغیر و انتقال - چون این خبر بملک عرب رسید گفت راست میگوید

نظم

ادب بهتر از گنج قارون بود — فزون تر ز ملک فریدون بود
بزرگان نکردند پروای مال — که اموال را هست رو در زوال
عنان موئي علم و ادب تافتند — که نام نکو از ادب یافتند

حکایت ۴ — در جد و جهد

در امثال حکماي هند مذکور است که موري کمر جهد بر بسته بود و از تودهٔ خاکي که نقل آن آدمیان را به کلفت میسر شدي ذرّه ذرّه مي برد - و بطرف دیگر میریخت - مرغي برو گزر کرد - شخصے دید ضعیف و نحیف که بنشاط تمام دست و پاي مي زد - و در نقل کردن آن خاک جدّي تمام و جهدي مالا کلام بجاي مي آورد - و گفت اي ضعیف بنیه و نحیف پیکر این چه کار است که پیش گرفتهٔ - و این چه مهمّیست که دران خوض کردهٔ مور گفت مرا با یکي از قوم خود نظریست و چون طلب وصال او کردم این شرط پیش آورد که اگر سر وصل مادارى قدم در نه و این توده خاک را ازین رهگزر بردار - حالا مستعد آن کار شده ام و میخواهم که بدان شرط اقدام نموده از عهده عهد بیرون آیم - مرغ گفت این گمان که مي بري بقدر آرزوئي تو نیست - و این بار که میکشي بقوت بازوي تو نیست - مور گفت من عزم این کار کرده ام و قدم جد و جهد پیش نهاده - اگر پیش برم فهوالمراد - و الّا معذورم خواهند داشت *

Digitized by Google

پرده از روي کار وي بردارد - گفت اي اعرابي راست گفتي اين عجب آبي لطيف و شربتي غريب مست - اين‌را بهر کس نتوان داد - پس رکابداررا فرمود تاقدح آبرا در مطهرهٔ خاص ريخت و مشك‌را در زاويه انداخت و در محافظت آن آب مبالغه زياده از حد نمود - پس روي باعرابي کرد که ياوجه‌العرب - لغه زيبا و تبرّکي پسنديده آورده - حاجت تو چيست و چه مدعاداري ؟- گفت يا خليفهٔ المسلمين مردم من از فاقه و بينوائي در معرض تلف‌اند - اميد بفضل خدا دارم و بکرم تو - خليفه فرمود تا هزار دينار حاضر کردند - گفت اي اعرابي اين زرها بگير و از همين جا بازگرد - و روي بوطن خود نه - اعرابي زر گرفته في‌الفور باز گشت - يکي از خواص پرسيد که حکمت درين چه بود - که ازين آب کسي‌را نپشانيدي - و اعرابي‌را از همين موضع باز گردانيدي - مامون فرمود که آن آبي بود ناخوش مزه و بد بوي - اما بنسبت آبي که اعرابي بدان پرورش يافته بود اورا آب بهشت مي نمود - شايستي که چون يکي از شما قدري ازان آب بخوردي و بسر کار نارسيده اعرابي‌را بران کار ملامت کردي - و طعنه زدي و آن بيچاره منفعل شدي - اگر اورا از همين جا باز نگردانيد مي شايد پيشتر رفتي و آب دجله‌را بديدي - و ازان آب عذب و لطيف بچشيدي - از کرده و آورده خود خجل زده گشتي - ما شرم داشتيم که يکي نزد ما آيد بوسيلهٔ از کرم ما توقعي نمايد و گرد خجالت بر صفحهٔ احوال‌او نشسته باز گردد *

حکايت ۳ — در ادب

در اخبار آمده که سلطان مصر با پادشاه روم طرح مواصلت انداخته دختر اورا از بهر پسر خود خطبه کرد - و هم دختر خودرا در عقد پسر وي در آورد - به سبب اين وصلت رسل و رسائل از جانبين متواصل گشت - و باتفاق اين دو صاحب دولت هر دو مملکت با يکديگر آرامتگي پزيرفت و در امور کلّي و جزئي مراجعت براي يکديگر نمودي - و بي مشورت و تدبير هم در هيچ مهم شروع نفرمودندي - روزي ملک مصر بقيصر روم پيغام فرستاد که پسران زبدهٔ حيات و عمدهٔ زندگاني‌اند - و نام مابعد از وفات جز بحيات ايشان باقي نمي ماند - پس همت بر انتظام حال و فراغ بال ايشان مصروف بايد داشت -

Digitized by Google

آب باران درو جمع شده - وهبوب رياح خس و خاشاک ازو دور ساخته - آبي در غايت صفا و لطافت بر نظر وي در آمد - عرب هيچ بار آب بر روئي زمين نديده بود متعجب شده پيش آمد و قدري ازان آب بچشيد در مذاقش بسي شيرين و خوشگوار نمود - با خود گفت که من شنيده‌ام که حق سبحانوتعالي در بهشت آبي‌دارد شيرين که طعم آن هرگز متغيّر نگردد

اگر غلط نکنم حق تعالي بر فقر وفاقهٔ من بخشوده و بمزد گرسنگي و بيچارگي من اين آب از بهشت بدنيا فرستاد - حالا مصلحت در انست که قدري ازين آب برداشته نزد خليفهٔ روزگار ببرم و او هر آئينه در مقابلهٔ اين خدمت دربارهٔ من احساني فرمايد - و من و اهل بيت من ببرکت انعام خليفه از قحط باز رهيم پس مشکي که همراه داشت ازان آب پُرساخته راه بغداد پرسيد - و روي بدارالخلافت نهاد - هنوز ميان اعرابي و بغداد مسافتي مانده بود که کوکبهٔ حشمت و دبدبهٔ عظمت مامون رسيد - اعرابي معلوم کرد که اين خليفه است و عزم شکار دارد - في‌الحال بر سر راه آمد و زبان بدعاگوئي و ثناخواني بکشاد - مامون بدو متوجّه شده پرسيد که اي اعرابي از کجا مي آئي ؟ - گفت از فلان باديه که اهل آن بغصهٔ قحط و بلائي خلاص در مانده‌اند - گفت بکجا ميروي ؟ - گفت بدرگاه تو آمده ام و دست تهي نيستم - بلکه تحفهٔ دارم و هديه آورده‌ام که دست آرزوئي هيچکس بدامن و صال او نرسيده و ديدهٔ تمنائي هيچ مخلوقي جلوهٔ جمال او نديده - خليفه متعجب شد و گفت بيار تا چه آوردي اعرابي مشک پيش آورد و گفت اين آب بهشت‌ست که درين عالم کسي نديده و نچشيده

بيت

آب مگو شيرهٔ شاخ نبات در مزه همشيره آب حيات

مامون رکابداررا فرمود تا قدحي ازان آب بزودي آورد - آبي ديد متغير اللون وکريه الرائحه و دمومت مشک اعرابي دروي اثر کرده - و رنگ و بوي آن تغيري عجب يافته خليفه قدري ازان بچشيد و بغرامت دريافت که صورت واقعه چيست - شرم کرم رخصت نداد که

Digitized by Google

SELECTIONS FROM AKHLAK-E-MUHSINI OF KASHIFI.

انتخاب از اخلاق محسني *

حکایت ۱ — در صبر

آورده‌اند که روزي يکي از اُمرا پيش پادشاهي ايستاده بود - و شاه بااو در مُهمّي مشاورت ميفرمود - قضارا گژدمي در پيراهن وي افتاده بود - و هر ساعت اميررا ميگزيد - و به نيش زهر آلود خود ضرر ميرسانيد تا وقتيکه نيش وي از کار بيفتاد و زهري که داشت بکار برد - و آن امير مُطلقاً دران مشاورت قطع سخن نکرد - و تغيري در و ظاهر نشد - و سخنش از قانون عقل و قاعدهٔ حکمت انحراف نيافت تا بخانه آمد و آن گژدم‌را از جامه بيرون کرد - اين خبر به پادشاه رسيد - متعجب و متحير گشت - روز ديگر که امير بملازمت سلطان آمد فرمود که دفع ضرر از نفس واجب ست - تو چرا ديروز آزار عقرب‌را از خود مُندفع نساختي - جواب داد که من آن نيم که شرف مکالمهٔ چون تو پادشاهي‌را سبب اَلَم زهر گژدمي قطع کنم - و اگر امروز در مجلس بزم برنيش گژدمي صبر نتوانم کرد فردا در معرکهٔ رزم به تيغ زهر آب دادهٔ دشمن چگونه صبر توانم کرد - پادشاه‌را اين سخن خوش آمد و مرتبهٔ اورا بلند گردانيد و بدان مقدار صبر کرد بمراد و مقصود رسيد *

حکایت ۲ — در حيا

آورده‌اند که در عهد مامون خليفه اعرابي بود که در شوره زاري نشو و نما يافته - و جز آب شور و تلخ نديده و نچشيده - وقتي در قبيلهٔ اعرابي قحط افتاد - و بضرورت جهت تحصيل توشه از وطن مالوف و مسکن معهود بيرون آمده چون از شورستان در گزشت بر موضعي افتاد که خاک پاکش صالح زراعت بود - خديري ديد مقداري

Digitized by Google

حکایت ۴۲

اوّل کسیکه علم بر جام کرد و انگشتري در دست چپ جمشید بود - گفتندش چرا زینت بچپ دادي و فضیلت راست راست گفت راست‌را زینت راستي تمام‌ست

قطعه

فریدون گفت نقّاشان چین‌را
که پیرامون خرگاهش بدوزند
بدان‌را نیك دار اي مرد هشیار
که نیکان خود بزرگ و نیك روزند

حکایت ۴۳

بزرگي را پرسیدند که چندین فضیلت که دست راست راست خاتم در انگشت چپ چرا مي کنند - گفت ندانی که اهل فضیلت همیشه محروم باشند

حکمت ۴۴

حکیمي ناموررا پرسیدند که درختان‌را که خداي عزّوجلّ آفریده‌است و برومند هیچ یك‌را آزاد نخوانده‌اند مگر سرورا که ثمرهٔ ندارد - گوئي درین چه حکمت‌ست ؟ - گفت هر یکي را دخلي معیّن هست به وقتي معلوم - گهے بوجود آن تازه‌اند و گاهے بعدم آن پژمرده - و سرورا هیچ ازین نیست و همه وقت خوش‌ست - و اینست صفت آزادگان

قطعه

برنیکه میگزرد دل منه که دجله بسے
پس از خلیفه به راهد گزشت در بغداد
گرت ز دست برآید چو نخل باش کریم
ورت ز دست نیاید چو سرو باش آزاد

Digitized by Google

بیت

هرکه از دست رنج خویش و تره
بهتر از نان ده خدای و یره

قول ۳۹

هر که باهدان نشیند اگرچه طبیعت ایشان نگیرد لیکن بطریق ایشان متّهم گردد چنانکه اگر شخصے بهراباد رود بنماز کردن منسوب گردد بهمر خوردن

مثنوي

رقم بر خود بنادانی کشیدي
که نادان را بصحبت بر گزیدي
طلب کردم ز دانایان یکي پند
مرا گفتند با نادان مپیوند
که گر داناي دهري خر بباشي
و گر نادانے ابله تر بباشي

حکمت ۴۰

اجلّ کائنات از روي ظاهر آدمي مست - و أذلّ موجودات سگ - و باتفاق خردمندان سگ حق شناس به از آدمي ناسپاس

قطعه

سگي را لقمهٔ هرگز فراموش نگردد ورزني صد نوبتش سنگ
وگر عمري نوازي سفلهٔ را بکمتر چیزي آید با تو در جنگ

حکمت ۴۱

زر از معدن بکان کندن بدر آید و از دست بخیل بجان کندن

قطعه

دونان نخورند و گوش دارند گویند امید به که خورده
روزي بیني بکام دشمن زر مانده و خاکسار مرده

Digitized by Google

بیت

سنگ در دست و مار بر سر سنگ
خیره رائي بود قیاس و درنگ

حکمت ۳۴

جوهر اگر در خلاب افتد همان نفیس‌ست و غبار اگر بر فلك رود همان خسیس - استعدادي تربیت دریغ‌ست و تربیت نا مستعد ضائع - خاکستر نسبتي عالي دارد که آتش جوهر علویست - و لیکن چون بنفس خود هنري ندارد با خاك برابرست - و قیمت شکر نه از نی‌ست که آن خود خاصیت وي ست

حکمت ۳۵

مشك آنست که خود ببوید نه آنکه عطار بگوید - دانا چون طبل عطارست خاموش و هنر نماي - و نادان چون طبل غازي بلند آواز و میان تهي

حکمت ۳۶

اندك اندك خیلي شود و قطره قطره سیلي گردد

شعر

اندك اندك بهم شود بسیار دانه دانه است غله در انبار

حکمت ۳۷

هرکه بزندگي نانش نخورند چون بمیرد نامش نبرند - لذت انگور بیوه داند نه خداوند میوه - یوسف صدیق علیه‌السلام در خشك سال سیر نخوردي تا گرسنگان‌را فراموش نکند

مثنوي

آنکه در راحت و نعم زیست او چه داند که حال گرسنه چیست
حال در ماندگان کسي داند که باحوال خویش در ماند

حکمت ۳۸

خلعت سلطان اگرچه عزیزست جامه خلقان خود ازان بعزت تر و خوان بزرگان اگر چه لذیذ خردهٔ انبان خویش ازان بلذت تر

Digitized by Google

قطعه

چون نداري كمال فضل آن به كه زبان در دهان نگهداري
آدمي‌را زبان فضيحه كند جوز بيغزرا مبكساري

ابيات

خري‌را ابلهي تعليم ميداد
برو بر صرف كردي سعي دائم
حكيمي گفتش اي نادان چه كوشي
درين سودا بترس از لوم لائم

نياموزد بهائم از تو گفتار تو خاموشي بياموز از بهائم
هر كه تامل نكند در جواب بيشتر آيد سخنش نا صواب
يا سخن آرائي چو مردم بهوش يا بنشين همچو بهائم خموش

حكمت ۳۱

هركه بابدان نشيند نكوئي نه بيند

ابيات

گر نشيند فرشته با ديو وحشت آموزد و خيانت و ريو
از بدان جز بدي نياموزي نكند گرگ پوستين دوزي

حكمت ۳۲

بي هنران هنرمندان‌را نتوانند ديد - همچنان سگ بازاري سگ صيدي‌را مشغله برآرند - و پيش آمدن نيارند - يعني سفله چون بهنر با كسي برنيايد به خبثش در پوستين افتد

بيت

كند هر آينه غيبت حسود كوته دست
كه در مقابله گنگش بود زبان مقال

حكمت ۳۳

هركرا دشمن پيش‌ست اگر نكشد دشمن خويش‌ست

Digitized by Google

قطعه

امروز بکشش چو میتوان کشت کاتش چو بلند شد جهان سوخت
مگذار که زه کند کمان‌را دشمن که به تیر میتوان دوخت

حکمت ۲۶

دشمن چو از همه حیلتي فروماند سلسله دوستي بجنباند - آنگه بدوستي کارهائي کند که هیچ دشمن نتواند کرد - سر مار بدست دشمن بکوب که از إحْدَي الحسینین خالي نباشد - اگر این غالب آمد مار کشتي و اگر آن از دشمن رستي

فرد

بروز معرکه ایمن مشو ز خصم ضعیف
که مغز شیر برآرد چو دل ز جان برداشت

حکمت ۲۷

متکلّم‌را تا کسي عیب نگیرد سخنش صلاح نپذیرد

شعر

مشو غرّه برحسن گفتار خویش
بتحسین نادان و پندار خویش

حکمت ۲۸

هم کس را عقل خود بکمال نماید و فرزند خود بجمال

حکمت ۲۹

کارها بصبر بر آید و مستعجل بسر در آید

مثنوي

بچشم خویش دیدم در بیابان که آهسته سبق برد از شتابان
سمند باد پا از تگ فروماند شتربان همچنان آهسته میراند

پند ۳۰

نادان‌را به از خاموشي نسیت - و اگر این مصلحت بدانستي نادان نبودي

Digitized by Google

حکمت ۲۲

دو کس رنج بیهوده بردند و سعی بیفایده کردند - یکی آنکه اندوخت و نخورد و دیگر آنکه آموخت و نه کرد

مثنوی

علم چندانکه بیشتر خوانی — چون عمل در تو نیست نادانی
نه محقق بود نه دانشمند — چار پای بر و کتابی چند
آن تهی مغز را چه خبر — که برو هیزم است یا دفتر

حکمت ۲۳

سه چیز بی سه چیز پایدار نماند مال بی تجارت و علم بی بحث و ملک بی سیاست

قطعه

وقتی بلطف گوی و مدارا و مردمی
باشد که در کمند قبول آوری دلی
وقتی بقهر گوی که صد کوزهٔ لباب
گه گه چنان بکار نیاید که حنظلی

پند ۲۴

رازیکه نهان خواهی با کس درمیان منه - و اگرچه دوست باشد - که مر آن دوست را نیز دوستان باشند و همچنین مسلسل

قطعه

خامشی به که ضمیر دل خویش — با کسی گفتن و گفتن که مگوی
ای سلیم آب ز سر چشمه ببند — که چو پر شد نتوان بستن جوی

حکمت ۲۵

دشمن ضعیف که در طاعت آید و دوستی نماید مقصود وی جز این نیست که دشمن قوی گردد - و گفته‌اند بر دوستی دوستان اعتماد نیست تا به تملق دشمنان چه رسد - و هر که دشمن کوچک را حقیر شمارد بدان ماند که آتش اندک را مهمل میگذارد

Digitized by Google

فرزند بخشیده‌است - شنیدم که پسر با رفیقان آهسته میگفت - چه بودي اگر من آن درخت‌را بدانستمي که کجاست تا دعا کردمي که پدرم بمردي حکمت خواجه شادي کنان که فرزندم عاقلست و پسر طعنه زنان که پدرم فرتوت‌ست

قطعه

سالها بر تو بگذرد که گذار — نکني سوئي تربت پدرت
تو بجاي پدر چه کردي خير — تا همان چشم‌داري از پسرت

حکایت ۲۰

یکي‌را از وزرا پسري کودن بود - پیش دانشمندي فرستاد که این‌را تربیتي کن - مگر عاقل شود - روزگاري تعلیم کرد مؤثر نه شد - پیش پدرش کس فرستاد که این عاقل نمیشود و مرا دیوانه کرد

قطعه

هیچ صیقل نکو نداند کرد — آهني‌را که بد گهر باشد
چون بود اصل جوهري قابل — تربیت‌را درو اثر باشد
سگ بدریاي هفتگانه بشوي — چونکه تر شد پلید تر باشد
خر عیسي گرش بمکه برند — چون بیاید هنوز خر باشد

حکایت ۲۱

پادشاهي پسریرا بادیبي داد و گفت تربیتش چنان کن که یکي از فرزندان خودرا مالي برو سعي کرد و بجائي نرسید - و پسران ادیب در فضل و بلاغت منتهي شدند ملك دانشمندرا مواخذت کرد و معاتبت فرمود که وعده خلاف کردي و وفا بجا نیاوردي - گفت بر راي خداوند روي زمین پوشیده نماند که تربیت یکسان‌ست و لیکن طبائع مختلف‌ست

قطعه

گرچه سیم و زر زسنگ آید همي
در همه سنگي نباشد زر و سیم
بر همه عالم همي تابد سهیل
جاي انبان میکند جاي ادیم

Digitized by Google

حکایت ۱۷

یکي‌را از حکما شنیدم که میگفت هرگز کسي بجهل خود اقرار نکرده‌است مگر آنکس که چون دیگري در سخن باشد همچنان تمام تا گفته سخن آغاز کند

مثنوی

سخن‌را سرست اي خردمند و بس
سیاور سخن در میان سخن
خداوند تدبیر و فرهنگ و هوش
نگوید سخن تا نه بیند خموش

حکایت ۱۸

یکي از شعرا پیش امیر دزدان رفت و ثنا گفت - فرمود تا جامه‌اش برکنند و از ده بدر کنند - مسکین برهنه بسرما مي رفت - سگان در قفاي وي افتادند - خواست تا سنگي بر دارد و سگانرا دفع کند - زمین یخ بسته بود - عاجز شد و گفت اینچه حرامزاده مردمانند - سگانرا کشاده اند و سنگ‌را بسته - امیر دزدان از شرفه بدید - بشنید و بخندید و گفت - اي حکیم از من چیزي بخواه - گفت جامه خود میخواهم اگر انعام فرمائي

بیت

امیدوار بود آدمي بخیر کسان
مرا بخیر تو اُمید نیست بد مرسان

سالار دزدانرا برو رحمت آمد - جامه‌او باز داد و قباي پوستیني بران مزید کرد - و در مي‌چند - بران نهاد *

حکایت ۱۹

مهمان پیري بودم در دیار بکر که مال فراوان داشت و فرزندي خوبرو - شبي حکایت کرد که مرا در عمر خویش بجز این فرزند نبوده است - درختي درین وادي زیارت گاه‌ست مردمان بحاجت خواستن آنجا روند و شبهاي دراز درپاي آن درخت بخدا نالیده ام - تا مرا این

Digitized by Google

است - انچه من دانم درین مثلک چهار صد زاهدست - گفت ایخداوند جهان آنکه زاهدست نمیستاند و آنکه میستاند زاهد نیست - ملک بخندید و ندیمان‌را گفت چند انکه مرا در حق درویشان و خداپرستان ارادتست و اقرار این شوخدیده‌را عداوتست و انکار و حق بجانب اوست

شعر

زاهد که درم گرفت و دینار زاهد ترازو یکي بدست آر

حکایت ۱۵

پادشاهي بدیدهٔ استحقار در طائفهٔ درویشان نظر کردي - یکي از انمیان بفراست دریافت و گفت اي ملک ما درین دنیا بعیش از تو خوشتریم - و بعیش از توکمتریم و بمرگ برابریم و بقیامت بهتر انشاءالله تعالي

مثنوي

اگر کشور کشائي کامران‌ست
وگر درویش حاجتمند نان‌ست
دران ساعت که خواهند این و آن مرد
نخواهند از جهان بیش از کفن برد
چو رخت از مملکت بر بست خواهي
گدائي بهترست از پادشاهي

حکایت ۱۶

سبحان واگل‌را در فصاحت بینظیر نهاده‌اند - بحکم آنکه سالي بر سر جمعي سخن گفتي و لفظي مکرر نکردي و اگر همان اتفاق افتادي بعبارت دیگر بگفتي و از جمله آداب قدماي حضرت ملوک یکي اینست

مثنوي

سخن گرچه دلبند و شیرین بود سزاوار تصدیق و تحسین بود
چو یکبار گفتي مگو باز پس که حلوا چو یکبار خوردند و بس

Digitized by Google

بر سر وي نهيد - و تفويض مملكت بوي كنيد - اتفاقا اوّل كسيكه در آمد گدائي بود همه عمراو لقمه اندوخته و رقعه دوخته - اركان دولت و اعيان حضرت وصيّت ملك بجا آوردند - و تسليم مفاتيح قلاع و خزائن بدو كردند - و مدّتي مملك راند - تا بعضي أمرائي دولت گردن از اطاعت او بر پيچانيدند - و ملوك از هر طرف بمنازعت برخاستن گرفتند - و بمقاومت لشكر آراستن - في الجمله سپاه و رعيّت بهم برآمدند - و برخي طرف بلاد از قبضهٔ تصرّف او بدر رفت - درويش ازين واقعه خسته خاطر مي بود - تا يكي از دوستان قديمش كه در حالت درويش قرين او بود از سفر باز آمد و در چنان مرتبه ديدش - گفت منّت خداي را عزوجل كه گلت از خار بر آمد و بخت بلند رهبري كرد - و اقبال و سعادت ياوري - تا بدين پايه رسيدي

شعر

شگوفه گاه شگفتست و گاه خوشيده
درخت وقت برهنه است و وقت پوشيده

گفت اي عزيز تعزيتم گوئي كه جائي تهنيت نيست - آنگه كه تو ديدي غم نانى داشتم و امروز غم جانى

مثنوي

اگر دنيا نباشد دردمنديم
وگر باشد بمهرش پاي بنديم
بلائي زين جهان آشوب تر نيست
كه رنج خاطرست ارهست وگر نيست

حكايت ۱۴

پادشاهي را مهمّي پيش آمد - گفت اگر انجام اين حالت بمراد من بر آيد چندين درم دهم زاهدان را - چون حاجتش بر آمد و تشويش خاطرش برفت وفائي نذرش لازم آمد - يكي از بندگان خاص را كيسهٔ درم داد تا بزاهدان صرف كند - گويند غلامي عاقل و هشيار بود - همه روز بگرديد و شبانگه بازآمد و در مهارا بومه داد و پيش ملك بنهاد - و گفت زاهدانرا چندانكه طلب كردم نيافتم - گفت اين چه حكايت

Digitized by Google

بوي ارزاني داشت - آورده‌اند که عقل و درایت او تا بجائي بود که طائفهٔ حرّاف مصر شکایت آوردندش که پنبه کاشته بودیم بر کنار نیل و باران بي‌وقت آمد و تلف شد - گفت پشم بایستي کاشتن حکیم درویش گفت

مثنوي

اگر روزي بدانش در فزودي ز نادان تنگ تر روزي نبودي
بنادانان چنان روزي رساند که دانا اندران حیران بماند

مثنوي

بخت و دولت بکارداني نیست جز بتائید آسماني نیست
کیمیاگر بقصّه مانده و رنج اَبله اندر خرابه یافته گنج
اوفتادست در جهان بسیار بي تمیز ارجمند و عاقل خوار

حکایت ۱۲

اسکندر رومي‌را پرسیدند دیار مشرق و مغرب‌را بچه گرفتي که ملوک پیشین‌را خزائن و عمر و ملک و لشکر بیش ازین بود و چنین فتحي میسر نشد - گفت بعون خداي عزّوجل هر مملکتي‌را که بگرفتم رعیتش‌را نیازردم و رسوم خیرات گزشتگان باطل نکردم و نام پادشاهان جز به نیکوئي نبردم

بیت

بزرگش نخوانند اهل خرد که نام بزرگان بزشتي بَرد

قطعه

این هم هیچست چون مي بگزرد
بخت و تخت و امر ونهي و گیر دار
نام نیک رفتگان ضائع مکن
تا بماند نام نیکت پائدار

حکایت ۱۳

یکي‌را از ملوک مدّت عمر سپري شد و قائم مقامي نداشت - وصیّت کرد که بامدادان نخستین کسیکه از در شهر در آید تاج شاهي

Digitized by Google

وقتي در بيابان مانده بودم - مرا بر شتري نشاند - و از دست آن ديگر تازيانه خوردم در طفلي - گفتم

قطعه

تاتواني درون کس مهراش کاندرين راه خارها باشد
کار درويش مستمند برآر که ترا نيز کارها باشد

حکايت ۹

دو برادر بودند يکي خدمت سلطان کردي و ديگر بسعي بازو خوردي باري اين توانگر گفت درويش‌را که چرا خدمت نکني تا از مشقت کار کردن برهي - گفت تو چرا کار نکني تا از مذلت خدمت رستگاري يابي - که خردمندان گفته‌اند که نان جو خوردن و نشستن به که کمر زرين بخدمت بستن

بيت

بدست آهک تفته کردن خمير به از دست برسينه پيش امير

قطعه

عمر گرانمايه درين صرف شد تاچه خورم صيف و چه پوشم شتا
اي شکم خيره بناني بساز تا نکني پشت بخدمت دوتا

حکايت ۱۰

کسي مژده پيش نوشيروان عادل برد و گفت شنيدم که فلان دشمن ترا خدايتعالي برداشت - گفت هيچ شنيدي که مرا بگزاشت

فرد

اگر بمرد عدو جاي شادماني نيست
که زندگاني مانيز جاوداني نيست

حکايت ۱۱

هارون‌الرشيدرا چون ملک مصر مسلم شد گفتا - بخلاف آن طاغي که بغرور ملک مصر دعوي خدائي کرد نه بخشم اين ملک‌را الا به خسيس ترين بندگان - سياهي داشت خصيب نام - ملک مصر

Digitized by Google

آوري برمن دست نيافت بلکه مرا از علم کشتي دقيقه مانده بود - و هم عمر از من دريغ ميداشت - امروز بدان دقيقه برمن غالب آمد - گفت از بهر چنين روزي نگهه ميداشتم که زيرکان گفته‌اند - دوست‌را چندان قوت مده که اگر دشمني کند تواند - نشنيدهٔ که چه گفت آنکه از پروردهٔ خويش جفا ديد

قطعه

يا وفا خود نبود در عالم — يا مگر کس درين زمانه نکرد
کس نياموخت علم تيراز من — که مرا عاقبت نشانه نکرد

حکايت ۷

يکي از پسران هارون‌الرشيد پيش پدر آمد خشم آلوده که مرا فلان سرهنگ‌زاده دشنام مادر داد - هارون‌الرشيد ارکان دولت‌را گفت جزاي چنين کسي چه باشد - يکي اشارت بکشتن کرد و يکي بزبان بريدن و ديگري بمصادرت و نفي - هارون گفت اي پسر کرم آنست که عفو کني - و اگر نتواني تو نيز دشنام مادر ده - چندانکه از حد در نگزرد - پس آنکه ظلم از طرف تو باشد و دعوي از قبل خصم

قطعه

نه مردست آن بنزديک خردمند
که با پيل دمان پيکار جويد
بلي مردآن کس‌ست از روي تحقيق
که چون خشم آيدش باطل نگويد

حکايت ۸

با طائفهٔ بزرگان بکشتي نشسته بودم - زورقي درپيش ما غرق شد - دو برادر بگردابي در افتادند - يکي از بزرگان گفت ملاح‌را بگير اين هردورا که به هر يکي پنجاه دينارت بدهم - ملاح در آب رفت تا يکي‌را برهانيد آن ديگر هلاک شد - گفتم بقيت عمرش نمانده بود - ازين سبب در گرفتن او تاخير کردي و دران ديگر تعجيل - ملاح بخنديد و گفت اينچه تو گفتي يقين‌ست - و سببي ديگر هست - گفتم آن چيست - گفت ميل خاطر من برهانيدن اين يکي بيشتر بود - که

Digitized by Google

قطعه

اگر زباغ رعیّت مَلِک خورد سیبی بر آورند غلامان او درخت از بیخ
به پنج بیضه که سلطان ستم روادارد زنند لشکریانش هزار مرغ بسیخ

حکایت ۵

مردم آزاری را حکایت کنند که سنگی بر سر صالحی زد درویش را مجال انتقام نبود - سنگ‌را نگاه میداشت تا زمانیکه ملک‌را بران لشکری خشم آمد - و درچاه کرد - درویش اندر آمد و سنگ بر سرش کوفت - گفتا تو کیستی و این سنگ چرا زدی؟ گفت من فلانم و این همان سنگست که در فلان تاریخ بر سر من زدی گفت چندین روزگار کجابودی؟ گفت از جاهت اندیشه میکردم اکنون که در چاهت دیدم فرصت غنیمت دانستم *

حکایت ۶

یکی در صنعت کشتی گرفتن سر آمده بود - سه صد و شصت بند فاخر دانستی و هرروز ازان بنوعی کشتی گرفتی - مگر گوشهٔ خاطرش با جمال یکی از شاگردان میلی داشت - سه صد و پنجاه و نه بندش در آموخت - مگر یکی بند که در تعلیم آن دفع انداختی و تاخیر کردی - فی‌الجملهٔ پسر در قوّت وصنعت سر آمد - و کسی‌را در زمان او بااو امکان مقاومت نبودی - تا بحدیکه پیش مَلِک آن روزگار گفته بود که استادرا فضیلتی که بر منست از روی بزرگیست و حق تربیت ورته به قوت از و کمتر نیستم و بصنعت بااو برابرم - ملک‌را این سخن دشوار آمد - فرمود تا مصارعت کنند - مقامی متّسع ترتیب کردند - و ارکان دولت و عیان حضرت و زورآوران روی زمین حاضر شدند - پسر چون پیل مست در آمد - بصدمتی که اگر کوه روئین بودی از جای برکندی - استاد دانست که جوان بقوت از و برترست - بدان بند غریب که از وی پنهان داشته بود باوی در آویخت - پسر دفع آن ندانست و بهم بر آمد - استاد از زمینش بدو دست بالای سر برد - و برزمین زد - غریو از خلق برخاست - مَلِک فرمود استادرا خلعت و نعمت دادن - پس پسروا زجر فرمود و ملامت کرد که با پرورندهٔ خویش دعوی مقاومت کردی و بسر نبردی - گفت ای پادشاه روی زمین بزور

Digitized by Google

فرد

زر بده مردِ سپاهي را تا سر بنهد وگرش زر ندهي سر بنهد در عالم

حکایت ۳

ملکزادهٔ گنج فراوان از پدر میراث یافت - دستِ کرم برکشاد و دادِ سخاوت بداد - و نعمت بیدریغ بر سپاه و رعیّت بریخت

قطعه

نیا ساید مشام از طبلهٔ عوّد بر آتش نِ که چون عنبر ببوید
بزرگي بایدت بخشندگي کن که دانه تا نیفشاني نروید

یکي از جلساي بي تدبیر نصیحتش آغاز کرد که ملوکِ پیشین مراین نعمترا بسعي اندوختهاند و براي مصلحتي نهاده - دست ازین حرکات کوتاه کن که واقعها در پیشست و دشمنان از پس - نباید که بوقتِ حاجت فرداماندگي باشد

قطعه

اگر گنجي کني بر عامیان بخش رسد هرکد خداي را برنجي
چرانستاني از هریک جوي سیم که گرد آید ترا هرروز گنجي

ملکزاده روي ازین سخن درهم آورد - و موافق طبعش نیامد - و مر اورا زجر فرمود و گفت - خداوندِ تعالي مرا مالکِ این مملکت گردانیدهاست تا بخورم و به بخشم نه پاسبان که نگهدارم

بیت

قارون هلاک شد که چهلخانه گنج داشت
نوشیروان نمرد که نامِ نکو گذاشت

حکایت ۴

آوردهاند که نوشیروانِ عادل را در شکارگاهي صیدي کباب میکردند و نمک نبود - غلامي را برومتا دوانیدند تا نمک آرد - نوشیروان گفت به قیمت بستان تا رسمي نگردد و ده خراب نشود - گفتند ازین قدر چه خلل زاید - گفت بنیاد ظلم اندر جهان اوّل اندک بودهاست و هرکس که آمده بران مزید کرده تا بدین غایت رسید

Digitized by Google

SELECT STORIES FROM GULISTAN.

انتخاب از گلستان *

حکایت ۱

هرمزرا گفتند از وزیران پدر چه خطا دیدي که بند فرمودي ؟ - گفت گناهي معلوم نکردم ولیکن بیقین دانستم که مهابت من در دل ایشان بیکران‌ست - و بر عهد من اعتماد کلي ندارند - ترسم که از بیم گزند خویش آهنگ هلاک من کنند - پس قول حکما را کار بستم که گفته‌اند

قطعه

ازان کز تو ترسد بترس اي حکیم وگر با چنو صد برآئي بجنگ
ازان مار برپاي راعي زند که ترسد سرش را بکوبد بسنگ
نه بیني که چون گربه عاجز شود برآرد بچنگال چشم پلنگ

حکایت ۲

یکي از پادشاهان پیشین در رعایت مملکت سستي کردي و لشکررا بسختي داشتي - لاجرم دشمني صعب روي نمود هم پشت بدادند

مثنوي

چودارند گنج از سپاهي دریغ دریغ آیدش دست بردن به تیغ
چه مردي کند در صف کارزار که دستش تهي باشد و کارزار

یکي را از آنان که غدر کردند بامن دوستي بود - ملامت کردم و گفتم دون‌ست و بي سپاس و سفله و ناحق شناس که باندک تغیر حال از مخدوم قدیم بر گردد - و حق نعمت سالها در نوردد - گفت اگر بکرم معذورداري - شاید که اسپم بي جو بود و نمد زینم بگرو - سلطان که بزر با سپاهي بخیلي کند بااو بسر جوانمردي نتوان کرد

Digitized by Google

حکایت ۷۳

یکي از اصحاب‌را مهماني رسید - فرزندان و عیالان گرسنه بودند ما حضراندکي بود - چون سفرهٔ طعام پیش آوردند زن چراغ به بهانه بکشت - ایشان دست کشیده داشتند - تا مهمان بقدرِ احتیاج تناول نماید و خود گرسنه نشستند

قطعه

گرسنه بنشین و مهمان سیر کن — تا ترا گویم بهشتي و سخي
آنکه باشد سیر و مهمان گرسنه — باشد از روي مُروّت دوزخي

حکایت ۷۴

جُهودي با عیسي همراه شد عیسي علیه‌سلام سه قرص نان بوي داد که نگاهدار که بوقتِ حاجت بکار آید - جهود یك قرص را پنهاني بخورد - چون بمنزل رسیدند عیسي نان طلبید - جهود دو نان پیش آورد - عیسي گفت یکدیگر کو؟ - جهود سوگند خورد که از همین دو بیش نبود - پیشتر رفتند نابیناي پیش آمد - نگاه کردند بوستانِ رخش بي نرگسِ بصر بود .. و درختِ وجودش بي ثمر - نظرِ عیسي چون بر آن نابینا افتاد دعا کرد بقدرتِ آلهي بینا شد - گفت بدان خدائیکه مرا این معجزه داد بگو که نان کجا شد - گفت همین دو بیشتر نبود چون پیشتر رفتند سه خشتِ زر یافتند - عیسي گفت بیا تا زررا قسمت کنیم - یکي از آنِ تو دیگري از آن آنکه قرص‌را خورده - گفت اي عیسي ببخش که من‌خورده ام - عیسي بروي لعنت کرد و زر بگذاشت و برفت - ناگاه چهار دزد رسیدند و آن حال بدیدند - جهودرا بکشتند و بنشستند تا زررا قسمت کنند - گفتند گرسنه‌ایم و یکي را بطعام فرستادند تا طعام بیارد - اتفاق کردند که چون بیاید اورا بکشیم و هر سه خشت‌را مساوي قسمت نمایم - آن شخص اندیشه کرد که زهر در طعامِ ایشان کند تا بخورند و هلاک شوند و خود هرسه خشت بگیرد - چون طعام آورد در حال اورا بکشتند و طعام بخوردند - و باوي مرافقت نمودند - روزِ سوم عیسي علیه‌اسلام آنجا آمد و زیر و فراز دید جهود و دزدان را مرده *

Digitized by Google

حکایت ۷۲

خري و اشتري را رها کردند از پيري و لاغري - هر دوسر به صحرا نهادند و عهد دوستي بستند - قضارا بمرغزاري رسيدند - هوايش خوش و آبش صحت بخش - چند روز دران چرا گاه چرا کردند و تن لاغر و پشت ريش را دوا کردند - روزي خر بالائي پشته بر آمد - درختان را ديد چون ياران موافق سر درهم آورده - و قمري چون مطربان خوش الحان در ترنم آمده - و فاخته چون عاشق دل باخته در هوائي قامت سرو کوکو زنان و بلبلان بترنم زبان کشاده - خر گفت حالا که هوا عطر بيز و مشك ريزاست اي برادر مي‌خواهم که نغمهٔ سرايم چه در علم موسيقي مهارت تمام دارم نمي‌داني که کلاغ در سرود شاگرد رشيد من است ؟ اشتر گفت زينهار اين فضولي را از سر بيرون کن که آواز ناخوش و مشوش داري - از آواز دل خراش تو آدميان زحمت کشند و اگر باورت نيست حوالهٔ کلام مجيد و کتاب کبير مي‌کنم

فرد

از همه آوازها داني چه آواز بتر
حق تعالي در کتاب خويش گفت آواز خر

اي خر بي‌عقل و کور خرد اين چه حرف مفت مي‌زني - در باب پالان هر چه بگوئي باور کنم - لاکن تو کجا و سرود کجا - ترک اين بوالفضولي کن که اگر کاروانی ازين راه بگذرد و نهيق تو بشنود در بار افتي - من گفتم باقي ديگر تو داني *

درازگوش گفت ترا چه غم - ترا به شنيدن چه شود - در حال درازگوش آواز بر کشيد - نفيرش بگوش کاروان رسيد - خيال کردند که خري در زير بار مانده‌است - انجا رسيدند و خر و اشتر را بگرفتند و در زير بار کشيدند - چون قدري راه برفتند خر بايستاد - بارش بر پشت شتر نهادند - پارهٔ راه برفت - باز خر بايستاد - درازگوش را بر سر بار اشتر نهادند - چو بر بالا رسيدند شتر بايستاد - خر گفت چرا نمي روي - اشتر گفت مي‌خواهم رقص کنم - خر گفت اي نادان چه جائي رقص است ؟ مي رو - گفت مرا ذوقي ازان آواز خوش و نغمهٔ دلکش تو که در مرغزار شنيده ام پيدا شده است - اين بگفت و خودرا برقص آورد - خر بيفتاد و گردنش بشکست و بر جائي خود سرد شد *

Digitized by Google

من ست - پیش عیسی علیه السلام آمدند - عیسی گفت زمین چیزی دیگر میگوید - گفتند چه میگوید ؟ گفت زمین میگوید که هر دو از آن من اند *

حکایت ۷۰

آورده اند که شخصی دختر عم خویش را می خواست - پدرش گفت من مرد بخیلم - چون ذکر کرم رود مقلوبش غنیمت می شمارم - و چون صفت مردی کنند معکوسش را دوست تر دارم - حاتم طائی را دشمن می دارم - اگر مروی نزدیک من آری دختر بتو دهم - او بدر حاتم رفت و آواز داد - حاتم بیرون آمد - هرگز حاتم را ندیده بود - گفت حاتم در خیمه است ؟ - می خواهم که اورا بکشم تا عم دختر را بمن دهد - گفت زیر فلان درخت رو تا به بینی و بکشی و کار تو برآید - در حال حاتم بدان موضع رفت و دستاری بر سر کشید و خودرا در خواب ساخت - چون بپای درخت آمد شخصی را دید خفته و دستاری بر روی کشیده - روی ویرا بکشاد - همان شخص بود که بر در خیمه دیده بود - دانست که حاتم است و فتوت می نماید - در حال در قدمش افتاد و عذر خواست و باز گشت - و عم را بکشت و دخترش را بگرفت *

حکایت ۷۱

دو روباه در ملاقات شیری افتادند - گفتند چه حیله کنیم ؟ - یکی پیش دوید و بگفت - ای شاه جانوران ما دو برادریم و کله گوسفندی میراث مانده است - میخواهیم که میان ما قسمت کنی - شیر بدین طمع شادمان شد - و ایشان را بنواخت - و در عقب ایشان روان شد چون نزدیک باغی رسیدند یک روباه گفت - من بروم و خبر گوسفندرا بیارم - روبه برفت و به انگور خوردن مشغول شد - ساعتی بر آمد روباه دیگر گفت - بروم و از وی خبری آرم مصلحت باشد - شیر گفت نیکو باشد - چندانکه برسر دیوار رسید آن دیگر اورا بدید - بزودی دوید - هردو باتفاق روی بشیر آوردند و گفتند ما صلح کردیم - ترا زحمت شد - شیر در غضب شد و دم را بر زمین زد و مایوس بر گشت *

Digitized by Google

عاقلان گرفته و از دیوانگي بفرزانگي و از بیهوشي بهوش آمده - مَلِك پرسید که وحي بتو مي آید ؟ گفت آري - گفت چه میگوید گفت میگوید که نان مَیده و آش چرب و هریسه لطیف یافتهٔ زنهار جائگاه نگهدار *

حکایت ٦٦

دانشمندي به شهري رفت شنید که درین شهر شخصي سخاوت پیشه است مسافرانرا طعام مي خوراند - دانشمند در لباس کُهنه و کثیف پیش او رفت آن شخص هیچ التفات نکرد - و جاي نشستن نداد شرمنده برگشت - روز دیگر صبحاً رخت پاکیزه بکرایه گرفت و در برکرده پیش او رفت صاحب‌خانه از آنها که ظاهر انسان لباس است به تعظیم برخاست و نزد خود جاداد و طعام لذیذ و خوش دائقه براي او خواست - دانشمند چون بر طعام نشست لقمه در جامه نهادن گرفت صاحب‌خانه پرسید چرا این چنین مي‌کني - گفت دیروز در پوشاک کُهنه آمده بودم هیچ طعام نیافتم امروز که جامه خوب دارم مي‌پندارم که این طعام براي لباس‌است نه براي من آن شخص شرمنده گردید و عُذر نمود *

حکایت ٦٧

شخصي‌را گفتند که کاغذ بنویس - گفت پایم درد میکند - گفتند مانع چیست ؟ - گفت بموضعي که نویسم بغیر از من هیچکس نتواند خواند - هرآینه مرا طلب دارند - پس درد پاي مانع باشد *

حکایت ٦٨

آورده‌اند که حکیمي رنجور شد جمعي بعیادت‌او آمدند - و دیر بنشستند - حکیم ملول شد - یکي ازان میان گفت مارا نصیحتي گوي - گفت اگر بعیادت روید دیر منشنید

قطعه

اگر چه هست عیادت زراه دین سنّت
ولي عذاب گراني‌ست از مسلماني
مُبّك بگوي دعائي و سورهٔ بر خوان
ببر بفاتحهٔ از سرش گران جاني

حکایت ٦٩

دو کس در قطعهٔ زمیني نزاع میکردند - هریك میگفت از آن

Digitized by Google

گفت راست میگوئي باز آمدن تو و گریختن من ازآن است که تو هرگز بازي‌را بر سیخ کباب ندیدهٔ - و من بسیار مرغ خانگي‌را بر تابه بریان دیده ام - و تو نیز اگر آن میدیدي که من دیده ام هرگز گرد ایشان نمیگشتي اگر من بام بیام میگریزم تو کوه بکوه میگریختي *

حکایت ۶۳

شخصي گوسفند همسایهٔ خودرا دزدید و بخانه آورده آنرا ذبح کرد و دوستي را دعوت نمود - چون دوستش از این حال واقف شد گفت ملك غیر بر خود حلال ساختي - این گناه است روز جزا ماخوذ شوي - گفت که من اقبال دزدي نخواهم کرد - گفت گوسفند خود آمده گواهي خواهد داد - گفت آنوقت هر دو گوشش گرفته حوالهٔ مالکش بکنم - و از تهمت دزدي خودرا بري الذمه سازم *

حکایت ۶۴

اسکندر یکي از کار دانان‌را از عمل شریف عزل کرده و عمل خسیس بوي داد - روزي آن مرد بر اسکندر در آمد - اسکندر اورا گفت چگونه مي بیني عمل خویش‌را - گفت زندگاني خداوند دراز باد - نه مرد بعمل بزرگ و شریف گردد بلکه عمل بمرد بزرگ و شریف گردد - دو هر عمل که هست نیکو میرتي میباید و انصاف و داد اسکندر را سخن وي خوش آمد عمل وي‌را باز داد - (نکته) از بزرجمهر حکیم پرسیدند که حیاست دائمي کرا باشد از آنسي زاد؟ گفت دو طائفه‌را یکي عادل و دوم ظالم‌را

قطعه

میان خلق فتادست بس نکو مثلي
ترانه گشت بنزدیك عارف و عامي
که هیچگو نه نمردست عادل و ظالم
یکي به نیك خصالي دیگر به بدنامي

حکایت ۶۵

در عهد ملك العالم صاحب الغیرات ملك زوزن شخصي دعوي پیغمبري کرد - و گفت وحي بمن مي‌آید گفتند اورا بقتل آرید - ملك فرمود که اورا بدارالشفا ببرید - و مراعات کنید که دماغ او فاسد شده است - چنان کردند بعد از مدتي ملك بدارالشفا آمد - اورا دید که رنگ

Digitized by Google

حکایت ۶۰

عزیزي مرا حکایت کرد که وقتي در راهِ خوارزم با شخصي همراه شدم و مدتي هم سفره و هم کاسه - تا بر سفره نان میدید چون سگ میدوید - اتفاقاً با ما سگي همراه شد - گاه گاه استخواني پیش او مي‌انداختم - ناگاه دو دزد بما رسیدند - یکي چنگ در گریبان زد و دیگري دست در پاي - همراه در حال که روي دزد دید پشت بداد - سگ پاشنه یکي گرفت و من دیگري را از پا در آوردم بمعاونت سگ از ایشان خلاصي یافتم چون دزدان رفتند او گرسنه شد باز آمد گفتم

مثنوي

سگ ز چون تو ناکسي بهتر بسے من نخواهم وصلِ چون تو ناکسے
ختم کردم با تو یاري و السّلام هست زین پس صحبتم با تو حرام

حکایت ۶۱

إبراهیم أدهَمْ از صوفیانِ دمشق پرسید که سیرتِ شما چیست؟ گفتند اگر بیابیم بخوریم و اگر نیابیم صبر کنیم - إبراهیم بخندید و گفت سگانِ بلخ را همین حالت ست - گفتند سیرت صوفیان بلخ چیست - گفت اگر بیابند إیثار کنند و اگر نیابند شکر کنند که گفته‌اند

قطعه

شکر بر نیستي کند عارف زانکه فقراست و فقر عادتِ اوست
هستي و نیستي یکي داند کزدو عالم فزون همت اوست

حکایت ۶۲

وقتي باز شکاري با مرغ خانگي جنگ آغاز کرده میگفت که تو بیوفائي - مرغ خانگي جواب داد که از من چه بیوفائي دیدهٔ - باز گفت نشانِ بیوفائي توانست با اینکه آدمیان دربارهٔ تو مهربانی میکنند و آب و دانهٔ تو از خوان احسان ایشان است هرگاه بگرفتن تو میل کنند از پیش ایشان گریخته بام بام مي‌پري و گوشه بگوشه میروي - و من با آنکه جانورِ وحشي‌ام اگر دو سه روزي از دست ایشان خورم حق آنرا نگاه‌دارم - و هروقت که خواهند براي ایشان شکار کنم و بدیشان دهم - و هرچند دور رفته باشم بمجرّد آوازي که شنوم باز آیم - ماکیان

Digitized by Google

نظم

ملك الموت من ز مهستي ام — من يكي پير زال مهستي ام
گر تو خواهي كه جانش بستاني — اندر آن خانه است تا داني
گر ترا مهستي است اندر كار — اينك اورا بتر مرا بگذار
بي بلا نازنين شمرد اورا — چون بلا ديد در سپرد اورا
تابداني كه نيست در خطري — هيچ كس را ز خود عزيز تري

حكايت ۵۸

در قصص آورده‌اند كه در عهد عيسي عليه السلام درويشي بدر باغي رسيد و خوشهٔ انگور طلبيد - مالك باغ بيرون آمد و گفت - اگر انگور بهو كس دهم بسركه نميرسد درويش گفت اگرچه انگور تو نديدم بتو بخشيدم كه سركهٔ ابروي تو بسي ترش ديدم - خواجه چون در باغ رفت بجاي هر خوشه كلهٔ ديد معلق شده - نزديك عيسي عليه السلام آمد و فرياد برداشت و ماجراي حال بگفت عيسي عليه السلام گفت آن كله‌هاي مالكان باغ است كه پيش از تو بوده اند

رباعي

از بوستان و باغ چه نازي كه بوده‌اند
بيش از تو خلق مالك اين باغ و بوستان
رفتند و بعداز ايشان اين بوستان و باغ
تمليك دشمنان شده ميراث دوستان

حكايت ۵۹

نقل است كه زني پري‌رو نام بزشت روي و بد گلي چنان متصف بود كه يوسف عليه السلام بهوبروئي - عقد نكاحش باظريفي لطيفه گوي بستند - ظريف نهايت ملول شد و افسوس مي‌كرد كه اين شب ديجور و عفريته را چرا بزني گرفتم - روزي زن كه ديو از صورتش ميلها گريختي بازوج خود گفت - ترا خويشان و اقارب بسيار اند - بفرما تا از كدام رو پوشم و روبروئي كه بيايم - شوهرش گفت اي بدر منير و بي نظير لطف كرده از من حجاب كني و روبروئي هر كه دلت مي‌خواهد بيائي من مضائقه نمي كنم *

Digitized by Google

و بازرگانی که سفر دریا اختیار کند یا سود بسیار بدست آرد یا در غرقاب هلاکت گرفتار گردد

نظم

صحبت شاه‌را زروی قیاس همچو دریای بیکرانه شناس
به چنین بحر پُر زخوف و خطر هر که نزدیک تر پریشان تر

و فیلسوفان گفته‌اند که سلطان مثل آتش سوزانست - هر که بوی نزدیک تر خطر وی بیشتر - و ارباب دانش گفته‌اند که با نهنگ در قعر دریا غوطه خوردن و از لب مار دم بریده قطرات زهر مکیدن از ملازمت سلاطین به سلامت نزدیکترامست و از تقرب ملوک به امن و فراغت بهتر *

حکایت ۵۷

آورده‌اند که زالی کهن سال دختری داشت پری‌پیکر مهستی نام بحسن و خوشگلی چنان بی نظیر و بی مانند بود که ماه تمام از تاب رخسار او رشک می برد و مهر جان افروز از عکس عارض دل‌ربایش در عرق خجلت می نشست - ناگاه بیمار شد - پیرزن گرد سر دختر می‌گشت - و از روی نیاز و زاری باچشمی چون ابر نوبهاری می گفت - ای جان مادر! جان مادر فدای تو باد! خودرا صدقهٔ سر تو می‌کنم - جانی که دارم برای بقای تو فدا می‌سازم - هر سحرگاه بناله و آه گفتی - خدایا! برین جوان جهان نادیده ببخشای - و این پیر سالخورده و از عمر سیر آمده را درکار او کن - القصه پیره زن از آنجا که مهر مادری باشد روز و شب بدعا و زاری می‌کوشید و جانی که داشت بفرزند دلبند می بخشید - قضارا ماده گاوی از آن پیرزن از صحرا باز آمد و اندرون مطبخ رفت - و ببوی شوربا سر در دیگ کرده آنچه بود بخورد - و چون خواست که سر از دیگ بیرون آرد نتوانست - گاو بی‌طاقت شده همچنان دیگ در سر از مطبخ بدر آمد - و ازین گوشه بدان گوشه می‌رفت - پیرزن بوقت باز آمدن گاو در خانه نبود و از سر این قضیه وقوفی نداشت - چون بخانه در آمد بدان شکل و هیئت چیزی دید که گرد خانه می گردد تصور کرد که عزرائیل است به قبض روح مهستی آمده نعره برداشت و به زاری تمام گفت

Digitized by Google

سخنان غیر واقع باز گویند و از دیگران بتو پیغامهائي وحشت آمیز و فتنه انگیز بخلاف راستي باز نمایند - میوم ابلهان و بیخردان که نه در جرِ منفعت بر ایشان اعتماد توان کرد و نه در دفع مضرت - و بسیار افتد که آنچه عین خیر و نفع تصوّر کرده باشند محض شرّ و ضرر بود *

از اهل روزگار جمعي که دعوئي دوستي مي کنند به سه فریق انقسام مي یابند بعض بمثابهٔ خدا اند که از وجود ایشان چارهٔ نباشد و بي مشاهدهٔ پرتو جمال ایشان شمع صحبت نور نه بخشد - و گروهي بر مثال دوا اند که احیاناً بدیشان احتیاج افتد - و جمعي چون درد اند که در هیچ زمان بکار نیایند و انها اهل نفاق و ریا باشند که با تو روي و زباني دارند و با مخالفان تو نیز طریق موافقت فرو نمي گذارند - پس خردمند باید که ازین نوع دشمنان دوست روي پرهیزد و در پناه دوستان خالص و رفیقان مخلص گریزد *

هر که به شش خصلت آراسته باشد در دوستئ او قصوري نیست - اوّل آنکه اگر بر عیبي اطّلاع یابد در اظهار آن نکوشد - دوم اگر بر هنري واقف گردد یکي را بده باز نماید - سیوم اگر در بارهٔ تو احسان بیند در دل گوش ندارد - چهارم آنکه اگر از تو نفعي یابد آنرا فراموش نکند - پنجم آنکه اگر از تو خطاءي بیند بر تو نگیرد - ششم اگر عذر خواهي نماي قبول کند - و هر کس که بدین صفتها متّصف نباشد مطلق دوستي‌را نه شاید و اگر با او محبت ورزي بآخر پشیماني روي نماید و اکثر اهل زمانه این حال دارند - لاجرم دوست خالص حکم کیمیا گرفته و محبت بي علّت چون عنقا رو به آشیانهٔ عدم نهاده *

ملازمت سلاطین کاري پُر خطر و متهمّي پُر دشوار است - و حکما گفته‌اند که بر سه کار اقدام ننماید مگر نادانی که رایحهٔ عقل نشنیده باشد - اوّل خدمت سلطان دوم چشیدن زهر بگمان سیوم افشاي سر خود با زنان - و علما پادشاهانرا بکوه بلند تشبیه کرده‌اند که اگرچه درو معدن جواهر قیمتي هست امّا برو مسکن پلنگ و مار و موذیات دیگر نیز مي‌باشد - هم رفتن برو دشوار است و هم مقام کردن برو مشکل - و نیز گفته‌اند که صحبت سلطان به مثابهٔ دریاست

Digitized by Google

کنم - زاهد فرمود که زن جوان و نورسیده - زاهد پرسید که در باب حسن و جمال زنان چه می‌گوئی؟ - جواب داد که زنانرا پارسائی و خوشخوئی از خوبروئی بهتراست - زن خوبرو نیکو طلعت اگر ناخوش سیرت باشد بلائی جانست و عذاب جاودان و زن نیکو خصلت هرچند زشت صورت بود یار مهربان است و رونق خان و مان

نظم

زن خوب فرمانبر و پارسا — کند مرد درویش را بادشا
همه روز گرغم خوری غم مدار — چو شب غمگسارت بود در کنار
اگر پارسا باشد و خوش سخن — نظر در نکوئی و زشتی مکن
زن زشت خو گر چه زیبا بود — کجا در درون دلش جا بود
بزندان قاضی گرفتار به — که در خانه بینی برابرو گره
تهی پائی رفتن به از کفش تنگ — بلائی سفر به که در خانه جنگ
در خرمی بر سرائی به بند — که بانگ زن از وی بر آید بلند

القصه زاهدرا بعد از تجسس بی پایان بمدد بخت بلند از خانوادهٔ بزرگ زنی بدست آمد که باخوبی صورت خجستگی سیرت آراسته بود زاهد بصحبت آن دلارام خوش می گزرانید و خدا را شکر می گفت *

حکایت ٥٦

حکما در باب دوستی میزانی نهاده‌اند و فرموده که اگرچه بیدوست نباید امّا هرکس نیز دوستی‌را نشاید - و دوستی با یکی از سه طائفه لازم است - اوّل ارباب علم و عبادت که ببرکت صحبت ایشان سعادت دنیا و آخرت حاصل توان کرد - دوم اهل مکارم اخلاق که خطای دوست‌را بپوشانند و نصیحت از یار دریغ ندارند - سیوم جمعی که بیغرض و طمع باشند و بنائی دوستی بر صدق و اخلاص نهند - و احتراز کردن از دوستی سه طائفه از فرائض است - یکی فاسق و اهل فجور که همت ایشان بر مشتهیات نفس معروف باشد و صحبت ایشان نه سبب راحت دنیا باشد نه موجب رحمت آخرت - دوم دروغ گویان و ارباب خیانت که صحبت ایشان عداوت الیم و معاشرت با ایشان بلائی عظیم بود - پیوسته با دیگران از تو

Digitized by Google

کوهي رسيد - و ديد که از بالائي آن آب زلال مي‌چکد - ملك جامي که در ترکش داشت بيرون آورده بزير کوه راند و آن آب که قطره قطره مي چکيد در آن جام جمع ساخت - و خواست که تجرّع نمايد - باز پر بزد و آب جام‌را تمام بريخت - پادشاه ازان حرکت کوفته خاطر گشته بار ديگر جام در زير کوه داشت تا مالامال شد - خواست که بلب رساند - ديگرباره باز جام‌را بريخت (ع) نزديك لب آرند و چشيدن نگذارند - شاه از غايت تشنگي مضطرب گشته بازرا بر زمين زد و هلاك کرد - مقارن اين حال رکابدار شاه برسيد و بازرا کشته ديد و شاه‌را تشنه يافت - في‌الحال مطهّره از فتراك بکشاد و جام‌را پاکيزه بشست و خواست که شاهرا آب دهد - شاه فرمود که مرا بدين آب زلال که از کوه فرو مي چکد ميلي تمام است - و مجال آنکه قطره قطره در جام جمع شود ندارم - تو بالائي کوه برو و از منبع اين آب جام پر کرده بيار - رکابدار بر زبر کوه آمد چشمهٔ ديد صافي و اژدهائي بر لب آن مرده - و حوارت آفتاب درُوي اثر کرده لعاب زهر آميزش با آب چشمه در آميخته - قطره قطره از کوه فرو مي چکيد - دهشت بر رکابدار غلبه کرده سراسيم از کوه پائين آمد و صورت حال عرض کرد و جامي آب سرد که باخود داشت به شاه داد - شاه جام بر لب نهاده اشك مي بارید - رکابدار پرسيد که پادشاه‌را گريه چه باعث شده است - پادشاه قصهٔ باز و ريختن آب جام‌را بتمامي باز گفت و فرمود که بر فوات باز تاسّف مي خورم - رکابدار گفت اي شاه اين باز بلائي عظيم از شما باز داشته - کشتن او خوب نه بود پادشاه گفت که من ازين حرکت نا مناسب پشيمان گشته ام در وقتي که پشيماني سود ندارد (ع) چراکاري کند عاقل که باز آيد پشيماني *

حکايت ۵۵

آورده‌اند که زاهدي پس از تجرّد بسيار خواست که عروسي کند بايکي از زهّاد زمان مشاورت کرد - گفت فکري بغايت پسنديده کردهٔ - چه زن صالحه به هرخانه که در آيد روشني بر روشني افزايد - پرسيد که مرافقت با کدام زن اختيار توان کرد - گفت با زني که شوهر را دوست دارد - ديگر باره پرسيد که زن در کدام من اختيار

Digitized by Google

بر آب متعذّر بود - متحیّر فروماند - کشف گفت ای یار عزیز ترا چه شد که اندوهگین می‌نمائی - عقرب گفت ای برادر اندیشهٔ گذشتن برین آب مرا در گرداب حیرت افگنده - نه عبور بر آب میسّر است نه طاقت فراق تو ممکن - کشف گفت ای رفیق شفیق هیچ غم مخور که من ترا بی کلفتی از آب گزرانیده به ساحل دیگر رسانم - پس کشف عقرب‌را بر پشت گرفته میمنه بر آب افگند و روان شد - در اثنای شناوری آوازی بگوش کشف رسید و کاوکاوی از حرکت عقرب احساس کرد - پرسید که این چه صوتست که می شنوم و آن چه عمل است که تو بدان اشتغال می‌نمائی - عقرب جواب‌داد که سنان نیش خودرا بر جوشن اندام تو می آزمایم - کشف بر آشفت و گفت که ای بی مروّت من جان خودرا برای تو در گرداب خطر افگنده ام و به پشتی کشتی پشت من ازین آب می گزری - با این همه احسان و نیکی سبب نیش زدن چیست در حالیکه یقین می‌دانی ازین حرکت آسیبی درپشت خارا مثال من نرسد - عقرب گفت چه کنم که طبع من مقتضی نیش زدنست خواه زخم بر پشت دوست باشد خواه بر سینهٔ دشمن

قطعه

هرکرا عادت ذمیم بود — بی ارادت از و شود صادر
نیش بر سنگ می زند عقرب — گر چه بروی نمی شود قادر

حکایت ۵۴

آورده‌اند که در زمان قدیم پادشاهی شکار دوست بود - و این پادشاهرا بازی بود که بیک پرواز سیمرغ‌را از قلهٔ قاف فرود آوردی - و شاه آنرا بسیار دوست داشتی و پیوسته بدست خود اورا تربیت فرمودی - اتفاقاً ملک روزی آن بازرا بر دست گرفته بشکار رفته بود - آهوئی از پیش برخاست و ملک از غایت شغف از پی او بتاخت - آهورا در نیافت و از حشم و خدم جدا افتاد - در اثنای این حال آتش عطش در اشتعال آمد و تشنگی بر ملک مستولی شد - مرکب هر طرف می‌تاخت و در طلب آب دشت و صحرا می‌پیمود تا بدامن

Digitized by Google

بوتیمار گفت آب را تنها می‌آشامید یا دوستان و دولتخواهان را نیز می‌خورانید - سلیمان فرمود که آنرا برای من آورده اند و دیگری را رخصت نیست که بدهم - بوتیمار گفت ای ملک جهان زندگانی بی همدمان موافق چه لذت داشته باشد - سلیمان آن دوربین را تحسین کرد و آب حیات نخورد *

حکایت ۵۲

آورده‌اند که بوزنهٔ درودگری‌را دید بر چوبی نشسته و آنرا می‌برید - و دو میخ داشت - یکی‌را بر شگاف چوب فرو کوفتی تا بریدن آسان گشتی و راه آمد و شد برارّه کشاده شدی - و چون شگاف از حد معیّن در گذشتی دیگری بکوفتی و میخ پیشینه‌را بر آوردی و برین منوال عمل می‌نمود - بوزنه آنجا تفرّج میکرد - ناگاه درودگر در اثنای کار بحاجتی برخاست - بوزنه چون جای خالی دید فی‌الحال بر چوب نشست و از آن جانب که بریده بود پای‌او به شگاف چوب فرو رفت - بوزنه آن میخ‌را که در پیش‌کار بود قبل از آنکه آن دیگری فرو کوبد از شگاف چوب بر کشید و چون میخ از شگاف کشیده شد هر دو شق چوب بهم پیوسته شد و پای بوزنه درمیان چوب محکم بماند مسکین بوزنه از درد رنجور شده می‌نالید و گفت

بیت

آن به که هر کسی بچهان کار خود کند
و انکس که کار خود نکند نیک بد کند

کار من میوه چیدن‌است نه ارّه کشیدن و پیشه من تماشای بیشه است نه زدن تبر و تیشه - بوزنه درین گفتگو بود که درودگر باز آمد و اورا دست بردی بسزا نمود و کار بوزینه بدان فضولی به هلاکت انجامید و از اینجا گفته اند (ع) کار بوزینه نیست نجّاری

حکایت ۵۳

کشفی‌را با عقربی دوستی بود - و پیوسته با یکدیگر دم اتّحاد زدندی وقتی چنان اتفاق افتاد که هر دو در مرافقت یکدیگر به صحرا رفتند - قضارا گزر ایشان بر نهری عظیم افتاد - چون عبور عقرب

Digitized by Google

من اورا عذرها خواستم و گفتم از کرده پشیمان بودم - که از من پیش وزیر شکایتي نرود گفت معاذالله - که از اوستاد خود شکایتي کنم - تو بمثابهٔ پدري و من به یقین میدانم که این تادیب براي آن کردي که فردا که بزرگ شوم و چون از خُردي بر آیم و تادیب دیده باشم - مرا بر بیچارگان در تعذیب ترحّم آید - اصمعي گفت اورا دعا کردم و برعقل و لطف فهم وي آفرین نمودم و بخلافت بوي امیدوار گشتم *

حکایت ۵۱

سلیمان را دانائي قدحي پُر از آب حیات آورد و گفت از اسرار پنهاني خود چنان دانسته ام که این جام اگر نوشي زود پدر ودِاین جهان ناپایدار کني و اگر بنوشي عمر دراز یابي سلیمان اندیشید که درین کار باخردمندان مشورت باید کرد - پس حکم کرد تا دانشوران هرگروه از چرنده و پرنده حاضر آمدند - و راز سربسته درمیان نهاد - راي همه بران قرار یافت که سلیمان جام حیات بخش را بیاشامد - سلیمان فرمود که از دانش پروران مملکت من هیچکس باشد که درین کنگش حاضر نباشد - گفتند فلان بوتیمار حاضر نیست - سلیمان اسپ را بطلب وي فردستا - بوتیمار سخن اسپ را نشنید و از گوشهٔ خود نه بر نیامد - بار دیگر سگ را فرستاد که بوتیمار را بیار و بوتیمار به سخن سگ ببارگاه سلیمان حاضر آمد سلیمان فرمود که ترا بجهت مشورت طلب داشته ام امّا پیش ازانکه از مقصود سخن گویم باز گوئي که بطلب اسپ که به بزرگي در جانداران امتیاز تمام دارد نیامدي - و بگفتن سگ که در نظر ها خواراست چون آمدي بوتیمار اظهار ناداني و مسکیني نموده گفت اي ملك اگرچه اسپ در نظر ظاهر خوش نماید اما در مرغزار وفا نچریده است - و از سر چشمه حق شناسي قطرهٔ نه کشیده - و خردمندان پیشین به تجربها دانسته اند که از زن و اسپ و شمشیر وفا کمتر آید - و هرچند سگ در نظر خواراست و لیکن طعمه وفاداري خورده است - و رسم حق گزاري عادت کرده است - منکه از شومي نفس خود بگوشه خزیده بودم سخن بیوفارا باور نداشتم - و چون این وفادار ملامت کش رسید سخن اورا راست دانسته ببارگاه تو آمدم - سلیمان سخن اورا پسندیده و راز خوردن آب حیات درمیان آورد -

Digitized by Google

و بوسماطش خیمهٔ اطلس در کشید - چنانکه دائرهٔ فلك در محیطش داخل مي نمود - همه‌را در ساله آورد و فرشها بدیباي قیمتي آراسته - بتخصیص خواني از زر نهاد و کاسه هاي پرّدر و مروارید قیمتي چنانکه قیمت آن پنج ساله خراج چین بودپیش اسکندر نهاد - و گفت مَلِك‌را باید که ازین طعام بخورد - اسکندر گفت این جواهرست - قوت آدمي‌را نشاید - گفت - تو پس چه میخوري گفت انچه مردم میخورند نان و گوشت و امثال آن - گفت در روم نان و گوشت نبود آن مقدار که بخوري و چندین رنج برخود نهاده - گرد جهان میگردي - اسکندر گفت که ازین سفر مرا همین فائده بود بس مست

قطعه

مرد حریص اگر همه عالم بدو دهي
حرصش بسوي عالم دیگر کشد عنان
چون بنگرد نصیبهٔ او زین جهان بس مست
بهر تنش گلیمي و بهر شکم دو نان

حکایت ٥٠

آورده‌اند که جعفر اصمعي ادیب مامون بود - و برادروي محمد امین گفت روزي مادر مامون کسي فرستاد که مامون‌را ادب کن که درخانه بي ادبي میکند واو هنوز بغایت جزد بود - بفرمود تا اورا بر پشت کشیدند - و چند تازیانه محکم بزد - چنانکه از الم آن مامون چند قطرات اشك بر رخساره روان کرد

فرد

هنوزم وقت پیري هست بریاد جفاي مکتب و تادیب اوستاد

نشسته بودیم که یکي از در درآمد که وزیر بر دراست و میخواهد که مامون را نه بیند - مامون در حال چشمانرا پاك کرد و دو صدر بتعظیم بنشست - و اجازت داد که در آید - جعفر برمکي میگوید که وزیر آمد و من از حدیث مامون ایمن نبودم - نباید که شکاتي در پیش وزیر کند - از ینمعني هیچ نگفت و کلمات پسندیده گفت - چون وزیر برفت

Digitized by Google

گفت بر دو سالہ قناعت کن - گفت اگر بیك سالہ قناعت کنم خلل کلّي واقع نشود اگرچہ خزانہ خالي شود اسکندر گفت - بارتفاع ششماهہ مدد ده - چون عزم مراجعت کرد گفت فلان روز ملك با خدم و حشم بندگانرا سرافراز کند - تا انگشت در نمك زنیم - چون روز موعود شد اسکندر بر پشت مراکب نشست و با مواکب و خیل و حشم جانب چین روان شد - پادشاه چین نیز لشکري جمع کرد که عدداو از حصر و اندازه بیرون بود - و عقل از حصر اجزاي آن قاصر و خرد از عدد و احصائی آن متقاصر

نظم

شاه چون خورشید و لشکر ذرّه‌وار
رشته در رشته قطار اندر قطار
کس ندانستي شمار و حصر آن
بر زمین إلّا خداي آسمان

لشکر سکندر بمقابلۂ آن اندکي مي نمود - چون لشکر شاه چین دائرہ زدند لشکر اسکندر را درمیان آوردند پنداشتي که مرکز درمیان محیطست - اسکندر ترسید و کار حرب نساخت - ناگاه شاه چین در رسید اسکندر گفت مگر مکر کردي تا مرا بگیري - شاه چین گفت معاذالله که در پادشاهان مکر باشد - زیراکہ مکر دلیل عجز ست

قطعہ

حاکمي کو مکر دستان پیشہ کرد تا در آید کو جهانداري کند
پیشۂ روباه باشد مکر و زرق شیر نشنیدم که مکّاري کند

گفت پس این همہ عدد لشکر تو چیست - گفت تمام لشکر من نیست - بلکہ بدرقۂ لشکر من ست - غرض آنست که بداني که من بعجز مطیع نیستم - ولیکن ترا مي بینم که دولت خدا داد داري و هر که با امر و دولت یار دست در کمر کند بیفتد - اسکندر گفت تو سزاوار احساني - انچہ از تو میخواستم از سرآن برخاستم - پس ملك چین لشکررا بقفا برد - و مائده نهاد - که بصفت راست نیاید -

Digitized by Google

حکایت ۴۸

آورده‌اند که چون اسکندر بمشرق رسید طائفه را دید که غذا ایشان گیاه صحرا بود و جامه ایشان بقدر عورت پوشي و مسکن در زیر زمین - اسکندر بملك ایشان گفت - باین سختي معیشت چرا تحمّل میکنید - مَلِك گفت ازانکه در طلب زیادت مشقّت بیش ازان‌ست که در بیان آید اسکندر ازین حدیث بگریست - گفت چه میشود که مُصاحبت من نمائي و تکفّل وزارت کني - تا ببرکت تو امان یابم - ملك مشرق بخندید و گفت میان من و تو چگونه راست آید - که ترا همه کس دشمن‌اند و مرا دوست .. گفت چگونه - گفت از انکه تو معشوق ایشان‌را محکم گرفته و من بر گوشهٔ چادر عروس دنیا مه طلاق بسته ام

قطعه

من که ترك عشق دنیا گفته ام
کس نمي بینم که او خصم من ست
هرکه با معشوق دنیا عاشق ست
آنکه اورا عاشق این‌را دشمن ست

حکایت ۴۹

آورده‌اند که اسکندر بعزم جهانگیري بطرف چین برفت و در قرب شاه چین نزول کرد - روزي حاجبي آمد که رسول شاه چین بردراست - فرمان‌داد که در آید - چون در آمد خدمت کرد و بادب بنشست اسکندر گفت چه پیغام‌داري - گفت پادشاه چین چنین فرموده است که سُخن در خلوت بگوئي فرمود تا خلوت ساختند چنانکه بغیر از ایشان کسي دیگر نبود - پس گفت پیغام شاه چین چیست ؟ - گفت اي اسکندر شاه چین منم - اسکندر متعجب شد و گفت - چه دلیر آمدهٔ ؟ گفت بدانکه در قدیم الایام مرا با تو عداوتي درمیان نبود و در حق تو قصدي نکرده ام اسکندر گفت - مه ساله خراج از تو میخواهم - گفت قبول کردم - آنگاه اسکندر چون سرعت جواب وي بشنید - گفت بعد از اداي مال حال تو چگونه باشد - گفت چنانکه هر دشمني که بمن روي آورد و مرا خبر نکند بحملهٔ اول لشکر را مستاصل گرداند -

Digitized by Google

مي كنم و معجزهٔ من كمتر از دم عيسي نيست - خليفه گفت باورت نمي كنم - و ايمان برسالتت نمي آرم تا زمانيكه اين معجزه از تو ظاهر نشود - گفت الحال دعوئ خودرا ثابت مي كنم - پس تيغ آبدار و جوشن گذار طلب كرد - خليفه شمشير خاصّ خود داد - او گفت اي خليفه اينك روبروئ تو گردن وزير از اندامش جدا كرده باز اورا زنده مي كنم - خليفه گفت نيكو باشد - پس متوجهٔ وزير شده گفت چه ميگوئي درين باب - وزير از خوف جان مثل بيد مشك بلرزيد و گفت من از تو منكر نيستم خليفه بخنديد و آن مردرا انعامي داد - و دانست كه احتياج شديد اورا بر دعوئ نبوّت جسور گردانيده *

حكايت ۴۶

در تواريخ مسطوراست كه تختگاه كسري در مداين بود - و در پهلوئ آن عرصهٔ كه صفّه بنامي ساخت پيرزني خانه داشت تنگ چو دل مسك و تاريك چون سوراخ مار - بهيچ نميفروخت و نمي گذاشت - كسري ازو پرسيد كه ابا كردن از فروختن ترا چه باعث شده است - گفت بر بساط مرصع خسروي بي حجاب پاي نهاده بكلبهٔ خود در آيم - و صورت عدل تو بعالميان بنمايم - و عدالت و انصاف ترا ضرب المثل گردانم *

حكايت ۴۷

آورده‌اند كه يكي از ملوك و سلاطين نامدار بامداد با لشكر بسيار بسوي شكار ميرفت - مبارزان فيل تن و مردان صف شكن بر ميمنه و ميسره بود و خود چون شير جنگي درميان لشكر بايستاد - و گفت كرا مجال ست كه در معرض من در آيد - با خيال آنكه خودرا بمن رساند - ناگاه ملك در كنار لشكر نظر كرد درويشي را ديد كه سرورو جنباند - ملك بترسيد و عنان مركب بازكشيد - درويش پيش آمد و گفت يا ملك مهمّي دارم - حاجبان پيش آمدند - گفت خود بگويم - چون پيشتر آمد سر در گوش ملك نهاد و گفت - منم عزرائيل ملك در اضطراب افتاد گفت چندان مجال ده كه بخانه روم گفت خير چندانكه زاري كرد هيچ فائده نكرد - همچنان سربر زمين نهاد و جان بداد *

Digitized by Google

گفت - تو چون در آتش روي که اورا برون آري دروغ میگوئي گفت تو بره برسر چوب کردم تااو در توبره رفت - اورا برون آوردم - روباه گفت مرا باور نمي آید که ماري بدین بزرگي چون در توبره رود - مار گفت راست میگوید - گفت ازان میگوئي تا به مکافات نیکي بروي بدي کني - اگر راست میگوئي تو در تو بره رو تا من به بینم و حکم کنم - مار بدین سخن فریفته شد و در توبره رفت - روباه روي بدان مرد آورد و گفت - اکنون فرصت نگاه دار و سر تو بره محکم کن - و مار را بردار و بر زمین زن تا هلاک شود - بدانکه هر که بوقت فرصت در هلاک دشمن تقصیر کند بهلاک خویشتن تعجیل کرده باشد

قطعه

بشنو از من نصیحتے که ازان — تو شوي شاد و دوستان خوشنود
پاي دشمن چو آمد اندر سنگ — سنگ بر گیر و بر سرش زن زود

حکایت ۴۴

آورده‌اند که باغباني نادان با خرمني دوستي جاني کرد - روزي خرمن اورا دعوت کرده به بیابان خود برد - فوّاکه انواع انواع و میوّجات اقسام اقسام پیش آن ناطور نهاد - بعد از خورد و نوش باغبانرا غلبهٔ خواب بي هوش ساخته خسپانید - چون آدم مذکور بهفت مگسان از چهار طرف دویده و پریده چسپیدند - خرمن از دور دید که مگسان دوستدار مارا ایذا مي‌رسانند - و در خواب خوش او خلل اندازند - پس خواست که آنهارا تادیب کند - تا دیگر با دوستش این طور سلوک نه کنند - سنگي گران بار از کوهسار آورده مگسانرا که بر دهان دهقان چسپیده بودند چنان بزور زد که چهره‌اش معدوم و جان بحق تسلیم شد - خرمن ندانست که این حرکت خود درحق دوست سم قاتل گردد - و اورا شربت ممات چشاند - از ینجاست که عقلا گفته‌اند دوستي نادان زیان جان‌است و دشمن دانا بهتراست از دوست نادان است *

حکایت ۴۵

آورده‌اند که طرّاري پیش خلیفه معتصم آمده دعوئ نبوّت کرد - خلیفه پرسید اگر پیغمبري معجزه است چه باشد - گفت مردهٔرا زنده

Digitized by Google

گرد و اورا از آتش برکشید و بیرون آورد مار بوی در سخن آمد و گفت
ترا زخم خواهم زدن مرد گفت من با تو نیکي کرده‌ام گفت راست
میگوئي چه امید میداشتي - ندانستي که من دشمن تو بودم - و
معاونت دشمن از عقل دورست - البته ترا زخم خواهم زدن - گفت
نیکي‌را چگونه مکافات بدي باشد - گفت آري در مذهب آدمي‌زاد
نیکي را مکافات بدي‌ست - اگر خواهي بدین دعوي گواه آرم - گفت
اگر گواه باشد مرا بحجت هلاک کرده باشي و برتو ملامت نباشد - از
دور گاومیشي پدید شد - گوئي گاو زمین‌ست که بچرا آمده یا ثور فلک از
هوا - مار گفت بیا تا بنزدیک او رویم - چون پیش گاومش رسیدند مرد
گفت - نیکي را مکافات چه باشد - گاو میش گفت - پیش آدمي‌زاد
بدي - گفت تا من جوان بودم شیر و نتائج میدادم که از من مالک من
فائده میگرفت - چون پیر شدم سرداد - روزي مالک من بگذشت
مرا فربه دید - بقصابي فروخت که مرا بکشد و حقوق چندین سالرا هیچ
اعتباري نیست - مار گفت گواه گواهي داد - مرد گفت یک گواه
کافي نیست از دور ناگاه درختي پدید آمد - مار گفت ازان درخت
سوال کنیم چون نزدیک درخت رسیدند مرد گفت - نیکي‌را مکافات
چه باشد - درخت گفت نیکي را پیش آدمي‌زاد بدي‌ست - گفت
چگونه گفت در بیابان مسافران‌را سایه میکنم و از حرارت آفتاب پناه
میدهم - ناگاه کسي که در سایهٔ من لحظهٔ نشست و بیاسود چون
بالا نظر کند گوید که فلان شاخ دستهٔ تبررا شاید و تنهٔ این شاخ دررا شاید -
چنانکه بزرگان گفته اند

مثنوي

در طینت آدمي وفا نیست — بر نیک بجز بدش جزا نیست
در سایهٔ هر درخت کاسود — از بیخ بُرید شاخ او زود

مار گفت اینک دو گواه شد تن بزخم در ده - گفت تا قاضي حکم
نکند حجت تو ثابت نشود - ناگاه روباهي پیدا شد - مار گفت هر چه
روباه گوید چنان باشد - چون نزدیک روباه رسیدند پیش از انکه ازو
پرسند بانگ بر مرد زد و گفت - ندانستي که جزاي نیکي بدي باشد -
امّا تو چه نیکي کردهٔ بجاي او مرد گفت اورا از درون آتش بر آورده بودم

Digitized by Google

گفتن همان بود و بعمل آوردن همان - پس آنها خررا بر چوبي دراز محکم بسته بر دوشهاي خود نهاده روان شدند ولیکن تماشاي این حالتِ عجیب مردمانِ بازاري را چندان متحیر و خوشوقت کرد که همه جماعت قصبه درپي آنها روان شده بهر قدم تضحیك و مسخریهٔ آنها میکردند - پس پیرمردِ مسکین در آزمایش خوشنودي جهانیان که به هیچ وجه راضي نمیشوند چنان بهم بر آمد که آن خررا در جوي بیفگند - و عزم کرد که باز گاهي در راضي کردن طبائع مختلف جهانیان که هیچکس یاراي آن ندارد کوشش نکند (خلاصه) کسیکه از بهر خوشنود کردن هر یکي سعي میکند هیچ یکي‌را شادمان نخواهد کرد *

حکایت ۴۲

آورده‌اند که جمعي از دهقانان نزدِ مامون رشید آمدند - و از عاملِ ظالم شکایت کردند - و داد خواهي نمودند - خلیفه گفت که درمیانِ عاملان براستبازي و عدالت شعاري مثل او دیگري نیست - و در داد دهي و دیانت نظیرِ خود ندارد - تمام اعضا و جوارحِ او از انصاف و امانت پُرست - پس این شکایت و فریاد محض بي جا و بي سبب است - دهقانِ ظریف در جواب گفت - اي خلیفه چون همه اعضائي او از عدل و راستي پُراست هر عضوي از اعضائي اورا بر حِلاقه بفرست - تا تمام مُلكِ تو از عدل معمور شود - که این هم از روئي انصاف است - نمي خواهیم که ازاین نعمت دیگران محروم مانند - خلیفه بخندید و آن عامل ظالم را بعد از ثبوتِ جُرمش عزل کرد *

حکایت ۴۳

در کُتُبِ اهلِ هند آورده‌اند که بهیچوَجه بر ظالم و شریر اعتماد نشاید کرد - و از راهِ تمثیل میگویند - شخصي در بیابان میرفت - بمَوضعي رسید که کاروانیان آتش کرده بودند و رفته رفته باد آنرا اشتعال داده بود - و در هَیزُم‌ها گرفته - ماري بزرگ بر پارهٔ چوب مانده - از هیچ طَرف راه نمي یافت که رَوَدْ - آن مردرا رحم آمد و بران مار دل بسوخت - گفت اگرچه دشمن‌ست اما در مانده است - دستگیري درماندگان سُنّتِ اهل کَرَم‌ست پس توبره بر سرِ چوب

Digitized by Google

حالا که بدولت خداوند البسهٔ پاکیزه دارم جامهٔ کهنهٔ خودرا هرروز مي بینم و مي پوشم تا حالت قدیم خودرا فراموش نکنم - و قدر نعمت خداوندي را بشناسم - پادشاه چون این جواب شنید پسندید و اورا در کنار کشید و مرتبهٔ اورا بزرگ گردانید *

حکایت ۴۱

آورده‌اند که پیرمردي و کودکي خریرا به بازار متصل از بهر فروختن مي راندند - اولین شخصي که اینان باوي دو چار شدند از راه حقارت گفت - آیا شما ازین زیاده‌تر عقل ندارید که بي‌سوار شدن بر مرکب چندین فرسنگها پیاده میروید پیرمرد نیك‌خو خواهان این شد که موافق خوشنودي هریکي کار کند - پسر خودرا بر حمار سوار کرد - و لیکن از بهر حیرت او نخستین رهروي که باو دو چار شد کودك‌را بدین گونه سرزنش کرد که اي کودك کاهل وقتیکه مسکین پدر سپید موئي در پس تو غلامي میکند تو سواره میروي ؟ پیرمرد از شنیدن اینکه آدمیان در اثناي راه پسر اورا دشنام میدهند بغایت مغموم شد - از بهر تسلّي آنها پسر را از بالائي خر بزیر آورد - و بدین امید که جهانیان از تبدیل حال شاد شوند خود سوار شد - و لیکن هنوز دور نرفته بود که راهروان پیر مردرا دشنامهاي بسیار دادند - زیراکه مسکین فرزند را در پس خود پیاده مي برد - و خود بخاطرجمع بر درازگوش نشسته است - پیر مرد با خود گفت که شادمان کردن خلایق را از آنچه پنداشته بودم دشوار تر مي بینم - باري کودك را درپس خویش خواهم نشاند - یقین است هم جهانیان این منصوبهٔ مرا پسند خواهند کرد - ولیکن بمجرّد آنکه آن هر دو بر پشت جانور سوار شدند - مسافران از پیرمرد استفسار کردند که آیا آن حمارا از آن اوست - زیراکه از دیدن گرانباري حیوان بدین عنوان یافته میشود که خر از ملك او نباشد - پیرمرد بآرزوي اینکه هر یکي را خوشنود سازد در تجویز منصوبهٔ که بعدازین بکار برد خیلي متفکر بود - و گفت اگر من بر حال خر یا پسر یا بر خود مهرباني کنم نه آدمیان خوشنود میشوند و نه از سرزنش آنها نجات دست میدهد - چارهٔ دیگر که باقي مانده اینست که دست و پاي خر بسته اورا برداشته به بازار بریم - پس در عوض اینکه گروه مردم بر ما بخندند از هر یکي متورد تحسین شویم - این سخن

Digitized by Google

نماید - با ستماع این کلمهٔ حکمت شاعر گفت - اگر همین کلمهٔ حکمت است وا حسرتا که صد دینارم برباد رفت - خلیفه تبسم کرد و گفت - کلمهٔ دوم انکه چون روغن بریش بمالي بزیر ریش مرمان که گریبان ترا چرب کند - شاعر گفت دریغا ایخداوند دویست دینارم ضایع گشت - خلیفه باز تبسم کرد و خواست که کلمهٔ سوم بیان کند - شاعر برخاست و گفت اي پادشاه عظیم‌الشان والله اکنون آرزوئي کلمهٔ سوم ندارم - مرا در عوض آن صد دینار باقي ارزاني فرما - که آن مرا هزار بار نافع تر از صد هزار چنین کلمهٔ حکمت است - خلیفه بخندید و فرمود تا پانصد دینار بوي بخشیدند *

حکایت ۳۹

آورده‌اند که مزارعي در باغ خود درخت سیب داشت - آن‌را از دیگر درختان فواکه عزیزتر دانستي - چون سیبهاي آن درخت بغایت لذیز بود کشاورز آن‌را هرسال بطور هدیه پیش خداوند زمین مي برد - خداوند زمین بغایت شاد گشته خواست که این درخت‌را نقل کرده در زمین خاص خود نشاند - بر کندن درخت از جاي خودش همان بود و پژمردن و سوختنش همان - میوه و درخت هر دو از دست رفت (خلاصه) بني‌آدم در حرص افزوني هر آنچه دارند از دست میدهند - و مردم حریص بر قسمت خود راضي نمي‌باشند نومیدي و اندوه شامل احوال آنها مي باشد *

حکایت ۴۰

آورده‌اند که سلطان محمود ایازرا بسیار دوست داشتي ازین سبب همه ارکان دولت برو حسد بردند - و پادشاه را گفتند که ایاز هرروز در جواهرخانه میرود - معلوم میشود که چیزي میدزدد - ورنه در جواهرخانه اورا چه کار است - پادشاه گفت - هرگاه بچشم خود بینم باور خواهم کرد - روز دیگر پادشاه‌را خبر دادند که ایاز در جواهرخانه رفته است - پادشاه از غرفه درون جواهرخانه نظر کرد - چه مي بیند که ایاز صندوقي‌را کشاده لباس کهنه و غلیظ پوشیده است پادشاه اندرون تشریف برد و پرسید چرا چنین رخت دربرکردهٔ عرض کرد که ایخداوند چون در بندگي حضرت نبودم چنین رخت داشتم -

Digitized by Google

پا بر سینهٔ ولي نعمت من نهد - از روي قهر کارد بر آورد که بر سینهٔ راي زند و مورچگان‌را بقتل رساند - دزد بر جست دست بوزنه‌را محکم گرفت - راي بیدار شد - دزد را پرسید که تو کیستي ؟ دزد جواب داد که 'دشمن دانای توام - براي دزدیدن مال آمده بودم - اگر لحظه در نگاهباني تو درنگ میکردم این دوست نادان شبستان‌را از خون تو مالامال میساخت - راي بر حقیقت حال آگاه شده - پس دزدرا بنواخت و از نزدیکان خویش ساخت - و بوزنه‌را بزنجیر کشیده بطویله فرستاد دزد بواسطهٔ آنکه قباي دانش در برداشت تاج دولت بر سراو نهادند - و بوزنه که خار نادانی در دامنش آویخته بود خلعت حراست ازو بر کشیدند *

حکایت ۳۷

آورده‌اند که خر باغباني که از بهر وظیفهٔ اندک کار بسیار میکرد مناجات کرد که در علاقهٔ خواجه دیگر رود - حق‌تعالي دعوتش اجابت فرموده اورا بآوندگر سپرد - مسکین خر گل مغفل‌را از بیخها و سبزیها گران تر یافته دعا کرد که این خواجه هم 'مبدل گردد - ایزد تعالي اورا بدبّاغي سپرد - و نزدیك پیراینده چرم غم او افزون تر شد حمار فریاد کنان گفت نه تنها 'خوداوندان پیشین بر من ستم میکردند و درگوشت من خار آهني میخلانیدند - بلکه اکنون هم همان اسباب شکوه‌دارم - علاوه بران این‌جا خطر گم‌شدن پوست من‌ست *

(خلاصه) کسانیکه شایق تغیر احوال اند از حالات خود بیزار نیستند - بلکه از جان خود بیزارند - و کمتر باشد که احوال شان نکوتر شود *

حکایت ۳۸

ثعلبي یکي از 'شعراي پاي تخت منصور خلیفه بود - روزي قصیدهٔ در مدح خلیفه در سلك نظم کشیده بامید انعام پیش‌او بخواند - خلیفه گفت اي ثعلبي بصلهٔ این قصیده ازین دو چیز کدام دوست تر داري ؟ - سه صد دینار یا سه کلمهٔ حکمت - که هر کلمه بصد هزار دینار مي ارزد - ثعلبي نابر خوشامد گفت - حکمت باقي به از نعمت فاني‌ست - گفت کلمهٔ اوّل اینکه چون جامه کهنه شود موزه نو نپوشي که بسیار بد

Digitized by Google

تلخ است - و ترا دل بہ طبیبت - داروئي دیدہ‌را با درد شکم چہ نسبت طبیب گفت مي خواهم کہ چشم ترا روشن کنم تا سیاہ‌را از سفید فرق توانی کرد - و دیگر نان سوختہ نخوري پس ترا علاج چشم از مداوات شکم لازمتر است *

حکایت ۳۶

در ولایت کشمیر فرماندهي بزرگ بوزنہ‌را نواختہ بود - و بوزنہ از روئي اخلاص شبها خنجر در دست گرفتہ بربالین راي کشمیر ایستادہ تا صبح لوازم پاسباني بجاآوردي - قضارا دزدي زیرک از دوردست بہ کشمیر آمد - شبي از همجنسان پرسید کہ مارا بکدام محل باید رفت - دزدي نادان جواب داد کہ در طویلۂ رئیس شهر دراز گوشي فربہ دوندہ حوالۂ دو غلام است - اوّل آن‌را بدزدیم در چارسوي شهر دکان شیشہ گري‌ست آنرا بشکافیم - و شیشہ‌هاي خوشرنگ و صاف‌را بیرون آوردہ بران خر بارکردہ بآرامگاہ خود رویم دزد دانا از سخن‌او حیران بود - ناگاہ عسسي پیداشد - دزد عاقل خودرا در پناہ دیوار افگند - و دزد نادان گرفتار شد - عسس پرسید کہ کجا میروي و چہ کسي ؟ جواب داد کہ من دزدم میخواستم کہ درازگوش رئیس شهررا دزدیدہ از دکان شیشہ‌گر شیشہ بار کردہ برم - عسس بخندید و گفت کہ براي خري کہ چنین استوار نگاہ میدارند و جهت شیشہ کہ دہ آنرا بدانگي فروشند خودرا در گرداب هلاک افگندي - اگر براي خزینہ راي میکردي باري صورتي داشت - این بگفت و بزندان فرستاد - دزد زیرک از سخنان دزدابلہ پندي گرفت - و با خود گفت کہ این مرا دوستي بود نادان و عسس دشمني بود دانا - حالا روي بخزانہ راي آوردن بهتر مي‌نماید - پس بزیر محل راي آمدہ نقب زدن آغاز کرد - اندکي از شب ماندہ بود کہ نقب نزدیک خوابگاہ راي بر آمد راي را دید بر تخت زرین در خواب شدہ و بوزنہ دشنہ گرفتہ سر بالین شاہ استادہ است - حیران ماند کہ بوزنہ کجا و پاسباني کجا - و این خاکسار کجا و تیغ آبدار کجا - ناگاہ مورچۂ چند از سقف ایوان بر سینہ راي افتاد - راي در حین خواب دستي بر سینہ زد - بوزنہ دوید دید کہ مورچہ بر سینہ راي میرفتند - گفت باوجود مثل من پاسباني مورچہ‌را چہ حد کہ

Digitized by Google

مدتهاست که بمن مي‌گويد که صورت شيطان برايم نقش کن - مي گفتم چسان نقش کنم که ندیده باشم - گفت روزي مِثال تمثال ابليس برايت مي آرم - تا امروز ترا اينجا آورد و بنشاند و خود براه افتاد *

حکایت ۳۴

روزي مولن حکيم با قارون فرمارواي يونان که پيش از دوهزار سال صاحب خزانه و مشهور بود ملاقات کرد - قارون بعد از ادائي مراسم مهماني و شرائط ميزباني خزائن و دفائن خويش اورا نمود و پرسيد که در دنيا کدام کس مرفه الحال است - مولن حکيمي‌را که در يونان بود و جان بحق تسليم کرده وا نمود - قارون متحيّر شده پرسيد که آيا تو مرا فارغ البال نمي شماري؟ مولن گفت کسي را قبل از مرگ او خوشنود نبايد شمرد - که ماند و بود عالم اسباب قابل اعتبار نيست - قارون ازين سخن در ورطهٔ تعجب افتاد - و چيزي نگفت - بعد از چند روز از خواست خدا پادشاه فارس مُلك قارون تسخير کرد - و حکم کرد تا اورا در آتش سوزان اندازند - در آنحالت هولناک قارون مولن‌را بآواز بلند ياد کرد - شاه ايران‌را اين حرکت مايهٔ حيرت گشته استفسار حال نمود - قارون هم ماجرائيکه با مولن پيش آمده بود بي کم و کاست تکرار کرد - بمجرّد شنيدن آن پادشاه ايران بر انقلاب روزگار سيل سرشك از چشمهٔ چشم روان کرد و بحالش ترحّم فرموده پيوسته با و سلوک دوستانه مي کرد *

حکایت ۳۵

شخصي نزد طبيب حاذق و عيسي‌دم رفت و از درد شکم بيقرار گشته برزمين مي غلطيد - و از صعوبت الم زار زار مينالید و دوا مي طلبيد - طبيب باسباب و علامات مرض واقف شده آن بيمار را پرسيد که امروز چه خوردهٔ - آن مرد ساده دل گفت نان پارهٔ سوخته خورده‌ام - و بدان غذاکه مشابهٔ انگشت بود معده‌را پُر کرده‌ام - طبيب به ملازمان فرمود که دوائي که چشم‌را صاف سازد و جلادهد و بصارت را تقويت بخشد و روشني بيفزايد بياريد - تا چشم اين نادانرا دارو کشم - آن شخص فرياد برآورد و گفت که اي طبيب مغرور و مزاج برطرف نه - و ريشخندي مکن - مرا از درد شکم اوقات

Digitized by Google

حکایت ۳۲

آورده‌اند که یکي از مُلُوکِ ماضي‌را پسرِ شایسته بود - اورا بغایت دوست مي داشت - روزي باوزرا گفت - این فرزندرا کدام حرفه بهتر باشد هم اتفاق کردند که از علم شریف‌تر پایه و لطیف‌تر سرمایه نیست از آنکه عقل از همه چیز به و علم از وي بهتر - ملکزاده‌را بطلبِ علم فرستادند - باندک روزگار علم بسیار حاصِل کرد - روزي باجمع طالب علمان ببازار بگذشت - إمتحانرا پیشِ بقّالي رفت - گفت دستهٔ ترّه بمن ده تا ترا مسئلهٔ تعلیم کنم - بقال گفت ترّه بامسئله نفروشم زر بیار *

قطعه

مي نیَرزد بدستهٔ تُرّه | پیش بقّال علم جالینوس
علم و حکمت به پیش دانا بر | گاو خررا بیار کاه و سبوس
دانش خویشتن مکن ضائع | نزد نادان بهرزه و افسوس

نماز شام پسر متغیر بخانه آمد - ملِك پُرسید که سبب تغیر چیست - گفت رائي وزرا را خطا افتاده که به هُنري إشارت کردند که بدستهٔ ترّه نمي خرند - ملك‌را معلوم شد که چه بوده است - روزِ دیگر جواهر نفیس بوي داد که پش بقال بر - گفت ترّه را زر باید بمهره نمي فروشم - جواب پیش پدر برد - گفت پیش جوهري بر - و او ده هزار دینار قیمت کرد - ملِکزاده‌را معلوم شد که گهرِ گران بهائي علمرا هرکس قدر و قیمت نداند *

حکایت ۳۳

شخصي چنان بدصورت و زِشت‌رو بود که دیو از شِکل‌او نفرت کردي - روزي زني پیشِ وَي آمد و گفت اي مرد بتو حاجتي دارم اگر مِنّت نهي و لطف کني - گفت به سر و چشم - گفت مِهرباني کرده تا سرِ بازار همپائي من آئي - مرد همراهِ زن رَوان‌شد - زن اورا بدُکّانِ نقّاشي ماهر که در صورت‌گري و مُصوّري مانئ‌ثاني بود برد و گفت - اینجا روئ کرسي بنشین - این گفته اورا بگذاشت و راهِ خود پیش گرفت - ساده حیران بماند که این چه نَیرنگ است - آخرکار از مُصوّر پرسید که این چه نَقش‌است - گفت این زن

Digitized by Google

زر یافته‌ام - رفیق جواب داد چون ما هردو عهد 'مرا فقت بسته‌ایم نباید گفت که من یافته‌ام بلکه بگوئي ما یافته‌ایم - رفیق دیگر گفت اي یار اگر بگویم که من این کیسه یافته‌ام و باید که خود بگیرم مرا معاف دار - مسافر هنوز سخن تمام نکرده بود که دربارهٔ طائفهٔ دزدان که برسرِ راه کیسه دزدیده بودند شور و غوغاي بلند شد آنکه کیسهٔ زر برداشته بود گفت اي برادر افسوس ما هر دو هلاک خواهیم شد- رفیق جواب داد مگوي که هلاک شویم بلکه بگوي که هلاک شوم - زیرا که اگر من در زر یکه یافته بودي بهره نداشتم در کشیده شدن بر دار شریکِ تو نخواهم شد

(خلاصه) بني‌آدم مي خواهند که در نقصان خود دیگران را شریک گردانند و شرکتِ آنهارا در منافع روا نمیدارند

حکایت ۳۰

روزي اسکندر رومي در ایام محاربهٔ دارا بر اسپ راهوار صبا رفتار سوار بود و لشکررا 'ملاحظه مي‌نمود - ناگاه سواري براسپِ لاغرِ و ناتوان و لنگ از پیشِ نظرِ او بگذشت - سکندر غضبناک شده سوار را خطاب و عتاب کرد - و از بالاي اسپ فروکشید - سواررا خنده آمد - سکندر پرسید که درین محل سببِ خنده چیست - گفت از غضب تو مرا خنده آمد - که تو بر آلتِ فرار نشسته و من بر آلتِ قرار یعني اسپ چالاک در فرار 'چست ست و اسپ لاغر میان و لنگ در قرار درست - و با 'وجودِ آن غضبناک مي شوي - سکندررا لطیفهٔ سوار پسند آمد و پایهٔ منصبِ او بلند گردانید *

حکایت ۳۱

یعقوب لیث پیش از ایامِ سلطنت مردِ بي نوا و ضعیف الحال بود - در عهدِ خود یکي از اغنیائي سیستان را بمعرض مواخذه انداخت و هم مال و اثاث البیتِ اورا ضبط کرد - تا بنان شبینه محتاج گردید - روزي آن مرد با یعقوب دو چار شد - ازو پرسید که امروز حالِ تو چون است گفت چنانکه دیروز حالِ تو بود - یعقوب گفت دیروز حالِ من چون بود گفت چنانکه امروز حال من است - یعقوب بدل انصاف کرد و تمام مال و منالش باز داد

Digitized by Google

حکایت ۲۷

پادشاهي باز خودرا بسیار دوست داشتي روزي آن بازرا بدست گرفته بشکار رفته بود آهوي از پیش برخاست ملك در پي وي تاخت و آهورا دریافت درین تاختن از ملازمان هیچ کدام بشاه نرسید تشنه شد تا بدامن کوه رسید دید که از بالاي کوه آب بچکد جام از ترکش برآورده گذاشت تا آب دران فراهم آمد خواست که در کشد آن باز پریزد و آب ریخته شد شاه ازین معني کوفته خاطر گردید و بار دیگر جامرا پس از زماني دراز پرکرد چون خواست که بلب رساند باز همان باز جنبش کرد و آب بریخت شاه بي‌آنکه اندیشه نماید بازرا برزمین زد و هلاك ساخت درین میان رکابدار شاه رسید باز را کشته و شاه‌را تشنه یافت مطهره از فتراك برکشاد و خواست که شاه‌را آب دهد شاه فرمود که مرا بدین آب 'زلال که از کوه بچکد رغبت بسیاراست تو بالاي کوه برآئي و از سر چشمه جام پرکرده فرود آر دیگر طاقت نمانده که قطره قطره فراهم آید رکابدار چون بسر چشمه رسید دید که اژدهاي بر لب چشمه 'مرده‌است و لعب زهر آلوداو بآب چشمه آمیزش یافته قطره قطره از کوه میچکد رکابدار سرامیمه از کوه فرود آمد و صورت حال بعرض رسانید و جام سرد از مطهره بشاه داد شاه اشك بارید و رکابداررا از سر گذشت باز آگاه ساخت و او بر شتاب زدگي نکوهش نمود *

حکایت ۲۸

وزیر هرمز بن شاپور بوي نامه نبشت که بازرگان دریابار جواهر بسیار آورده‌اند و آنرا بصد هزار دینار براي بادشاه خریده ام - شنیده شد که بادشاه آنرا نمیخواهد - اگر راست‌ست فلان بازرگان بصد هزار دینار سود میخرید - هرمز در جواب نوشت که صد هزار دینار پیش ما چندان قدري ندارد چون بازرگاني کنیم بادشاهي که کند و بازرگان چه کنند *

حکایت ۲۹

آورده‌اند که دو مسافر باهم بسفر میرفتند - یکي از آنان چیزي از راه برداشت و رفیق خودرا گفت اي یار عزیز ببین که من کیسهٔ پراز

Digitized by Google

است - او دانست که سراغ گوسفندان همین سمت یافته است - پس بگفتهٔ او روان شد - در دل خود قرار کرد که اگر گوسفندهارا بیابم گوسپند لنگ را نذر آنمرد خواهم کرد - الحاصل گوسپندان گم شده‌را یافت - و از همان راه بر گشت - و گوسپند لنگ را براي نذر آنمرد آورد - او گفت اي بندهٔ خدا هرگز گوسپند ترا لنگ نه کرده ام تو مرا ناحق بدنام مکن درین گفتگو بودند که ناگاه سواري در رسید - هر دو کس دویده لجام اسپ گرفته صورت حال خود بیان کردند او هم کربود - دانست که دعوي اسپ میکنند جواب داد اي یاران شما دعوي دروغ میکنید این اسپ بچه مادیان من است چند شاهد دارم عنان اسپ‌را وا گزارید که راه خود گیرم آن هر دو کس عنان اسپ او گرفته حقیقت خود بیان میکردند او فریاد مي کرد که اي ظالمان از خدا بترسید - این کره مادیان من است آخرالامر هر سه یکي شده نزد قاضي روان شدند پیش از این معامله زن قاضي از شوهر خود جنگ نموده بخانهٔ پدر خود رفته بود هرگاه این هر سه شخص نزد قاضي رسیدند قاضي که او نیز کر بود پرسید که چه میگوید هر سه کس شروع به بیان حال خود نمودند قاضي دانست که یک وکیل و دو شاهد از طرف زن براي صلح آمده قاضي جواب داد شما از طرف او وکیل و شاهد شده آمده‌اید - اگر او الحال از سرتاپا زر و جواهر پوشیده بیاید من اورا سه طلاق داده‌ام هرگز قبول نه خواهم کرد *

حکایت ۲۶

مردي پارسا در همسایگي بازرگاني خانه داشت - بازرگان پیوسته شهد و روغن فروختي و هرروز اندکي ازان بپارسا فرستادي - پارسا چیزي ازان خرچ کردي و باقي در سبو نهادي روزي سبو پریافت اندیشید که اگر دومن باشد بده درهم فروشم - و پنج گوسفند بخرم تا هریک به شش‌ماه دو بچه آرد ازنتائج ایشان رمه‌ها پیداآید و از بهائي آنهازني بکنم تا پسر مي زاید و تربیت‌او کنم و اگر بي ادبي نماید به همین عصا که در دست دارم ادبش کنم چنان در خیال فرو رفته که پسررا بي‌ادب در حضور دانسته عصا به سبوزد چون سبو درهم شکست شهد و روغن بریخت (مصرع) آن جمله خیالها یکبار گریخت *

Digitized by Google

ملامتش کردم که چرا چنین کردي گفت سبحان الله چون ترا خوش آمد چیزي که من مالك آن باشم و دران بخلے کنم بس زشت میرئي باشد در عرب *

حکایت ۲۳

وقتي در شهر هرات در مدرسهٔ فلکیه وعظ میگفتم درویشي پرسید که الف راستے و تقدیم بچه یافت گفتم بآزادگي و فراغت نه بیني که ب نقطه دارد سر از پیش بر نمي آرد *

قطعه

پرسیدم از استاد که اي پیرطریقت بهر چه الف تاب خم و پیچ ندارد
از رمز بمن گفت که در مکتب تعلیم صدبار شنیدي که الف هیچ ندارد

حکایت ۲۴

پادشاه طرموس طائفهٔرا از حکما بجانب هندوستان فرستاد که تفحص بلیغ نمایند تا صحت بدن و آباداني ملك ایشان بچه سبب است و رنجوري ما و خرابي ولایت ما بچه علت است - چون نزدیك رسیدند پادشاه هند بفرمود که ایشان‌را در زندان کنید - و طعام اندك دهید تا انگاه که فلان کوه خراب شود - چندانکه زاري کردند و شفیع آوردند هیچ فائده نبود - بخدا باز گشتند و تضرع و نیاز و زاري کردند *

بعد از سه روز مبشري آمد که فلان کوه خراب شده - ایشان‌را بیرون آوردند کوه‌را خراب دیدند وطن خودرا صحیح دانستند - که صحت و بیماري باندك خوردن و بسیاریست و آباداني و خرابي ملك بعدل و مردم آزاري بعدازان ایشان‌را بنواخت و بازگردانید و گفت انچه دیده‌اید باز گوئید *

حکایت ۲۵

شخصے کرگله گوسفند داشت چند گوسفند ازان گله گم شدند - براي تلاش آنها بصحرا رفت شخصےرا دید که زیر درخت خوابیده است اورا بیدار نمود - پرسید که گوسپندان من دربن صحرا گم شده‌اند - اگر آنهارا بجاي دیده‌باشي - نشانم ده - آنمرد هم کربود - دانست که راه گم کرده است - گفت راه راست همین

Digitized by Google

حکایت ۲۰

در مجلس کسری سه تن از حکما جمع آمدند - فیلسوفی از روم حکیمی از هند و بزرجمهر - تا سخن با نجارمید - که سخت ترین چیزها چیست - رومی گفت پیری سستی و ناداری و تنگدستی - هندی گفت که تن بیمار باندوه بسیار - بزرجمهر گفت نزدیکی اجل بادوری از حسن عمل - هم بقول بزرجمهر باز آمدند *

حکایت ۲۱

خواجهٔ غلامی‌را بطلب انگور به بازار فرستاد - غلام بدیر باز آمد و انگور آورد - خواجه غلام‌را تهدید کرد و گفت که هرگاه ترا بیک کار فرستم باید که یکبارگی چند کارها سرانجام دهی - و زود باز آی - پس از چندی خواجه ناخوش شد - غلام‌را گفت برو طبیبی را حاضر کن - غلام رفت و چند کس‌را باخود آورد - خواجه پرسید که این مردمان چرا آمده‌اند - گفت ای خواجه آنروز فرمودی که چون بیک کار اشارت کنم باید که چندکار به عجلت تمام بجا آری - بموجب حکم تو بدین فرصت قلیل چند کار کرده‌ام - یعنی طبیب‌را آورده‌ام تا علاج تو کند - و ارباب نشاطرا آورده‌ام که اگر صحت شود - نغمه سرایند - و غسالی آورده‌ام که اگر ازین‌دار فانی به سرای جاودانی نقل کنی ترا غسل میت دهد - و شاعری آورده‌ام تا مرثیه موزون کند - و نوحه گری نماید - و گورکنی آورده‌ام تا مر قدر تو تیار کند - و حافظی آورده‌ام تا بر بالین تربت تو ختم کلام مجید کند *

حکایت ۲۲

حاتم‌را پرسیدند که هرگز از خود کریم تردیدی گفت بلی روزی بخانه یتیمی فرود آمدم و او ده سر گوسفند داشت فی‌الحال یک گوسفندرا کشت و پخت و پیش من آورد مرا از و قطعه گوشت خوش آمد بخوردم و گفتم والله بسی خوش ست آن پسر بیرون رفت و یکیک گوسفندرا میکشت و آن موضع‌را می‌پخت و پیش من می‌آورد و من ازان آگاه نی چون بیرون آمدم که سوار شوم دیدم که بیرون خانه خون بسیار ریخته ست پرسیدم که این چیست گفتند وی هم گوسفندان خودرا کشت

Digitized by Google

طلب کند - ناگاه زاغی از هوا فرود آمده موشرا برداشت و روي بيالانهاد - چون رشته اُستوار بود خوک نيز از خانهٔ خود آواره شده رنگو نسار آويخته ميرفت - مردمان فرياد برکشيدند که زاغ برخلافِ عادت خوک را شکار کرده است - خوک فرياد کرد که از شومي مُصاحبت موش بدين بلا گرفتار شدم *

مطائبه ۱۸

اعرابي شُتُر گم کرده بود - سَوگند خورد که چون بيابم بيکدرم بفروشم - چون شتررا بيافت از سوگند پشيمان شد - گربه در گردنِ شُتُر آويخت - و بانگ مي‌زد که کيست بخرد شتري بيکدرم و گربه بصددرم - اما بي يکدگر نمي فروشم - شخصے آنجا رسيد - گفت چه اُرزان بودي اين شتر اگر قلّاده در گردن نداشتي *

حکايت ۱۹

زاهدي گوسفندي فربه خريده رسني در گردن او بسته بجانب صومعه خود ميکشيد - در راه طائفه دزدان گوسفندرا ديده چشم طمع برکشادند هرچند درباب گرفتن آن سعي نمودند صورت نه بست - آخر رائي هم بر حيله قرار يافت - پس يک کس از پيش او آمد و گفت اي پير اين سگ از کجا مي‌آري - ديگري برو گذشت و گفت اين سگ به کجا مي‌بري - سوم گفت اي پير مگر مُيلِ شکارداري که سگ بدست گرفته - ديگري از عقب آمده پرسيد که اين سگ را بچند خريدهٔ - يکي ميگفت که اين سگِ شبان ست - يکي طعنه ميزد که اين مرد در لباس پرهيزگاران ست چرا دست و جامه بدين سگ آلوده ميسازد - و ديگر ميگفت که زاهد اين سگ براي خدا پرورش خواهد کرد - از بسياري سخن شکي در دل زاهد پديد آمد گفت که فروشندهٔ اين جانور جادوگري بوده که بچشم بندي سگ‌را در نظر من گوسفند نموده هماندم دست از گوسفند باز داشت و بجانب فروشنده روان شد - دزدان گوسفندرا گرفته بخانه بردند و کارد بر گلوي او راندند - زاهدرا از فريب ايشان گوسفند از دست رفت و هم زر *

Digitized by Google

آن مرد گفت اي پادشاه من خلعت و انعام نمي‌خواهم - امّا التماس دارم که مرا رخصتِ یک سخن بدهي ملک گفت بگو - گفت علي الصباح اول کسي‌را که تو دیدي من بودم - و اوّل کسي‌را که من دیدم تو بودي - ترا امروز از صبح تاشام بعیش و طرب گذشت - و مرا برنج و تعب - براي خدا خود انصاف فرما که ازین هردو کدام شوم رو تراست پادشاه بسیار بخندید و اورا خلعت خاصّه با ده هزرا درم انعام کرد - و ظرافتش بسیار پسندید *

حکایت ۱۶

آورده‌اند که پیرمردي دو مویه بود - دوتا زن‌را بحبالهٔ نکاحِ خود در آورد - یکي از انان مثلِ او مالخورده بود و دیگري نوجوان که همچو دختر پیرمرد بنظر آمدي هردو زن بالاتفاق مراسمِ تکریم و تعظیمش بجا مي‌آوردند - مگر هنگام شانه زدن در ریشِ شوهر ارادهٔ یکي مخالفِ دیگري بود - پیرزن موي سیاه از ریشِ او برکندي و زن نو جوان موي سفیدرا استیصال نمودي - پس در مدّتِ قلیل در ریشِ مرد بیچاره موئي باقي نمانده *

(خلاصه) در خدمتِ دو حریفِ مخالف پرداختن خالي از مضرّت نخواهد بود *

حکایت ۱۷

برلب چشمهٔ پاي درختي موش‌خانه گرفته بود و غوکي نیزدران آب بسر مي نمود - روزي برلبِ آب آمده نغمه سرائي آغاز نهاد - موش بران آوازِ دل خراش از خانه بر آمده نشاطي میکرد و سري مي جنبانید - غوک با او طرح آشنائي افگند - روزي موش باغوک گفت تو زیرِ آب قراردارى اگر فریاد کنم از شور غوکانِ دیگر بگوش تو نمیرسد - چارهٔ آن چیست ؟ غوک گفت این کار بر دلِ دانائي تو حواله است - موش گفت چنان بخاطر آورده‌ام که رشتهٔ دراز پیدا کنم - یک سر آن بر پاي تو بندم و سري دیگر بر پاي خودش محکم کنم - تا چون برلب آب آیم و رشته بجنبانم از آمدن من آگاه شوي - و اگر تو نیز بدرِ خانهٔ من تشریف آوري مرا معلوم شود - آخر برین قرار داد از حالِ یکدیگر باخبر بودند - روزي موش برلب آب آمد تا غوک‌را

Digitized by Google

بیست نان میخوردم و پیشین ده و خفتن بیست مجموع پنجاه بود - اکنون مي بیس خورده نمیشود - گفت سهل‌ست مطبوخي بخور بدین تفصیل - عنّاب دو من سپستان دو من - گل بنفشه یکمن هلیلهٔ زرد سه من - غاریقون نیم من - اسطوخودوس یکمن - در صد من آب بجوشانید تا بست من بماند ترنجبین ده من شیر خشت پنج من دران آب شربت کن و بخور تاتلیني باشد *

حکایت ۱۳

آورده‌اند که جواني مغرور و بي‌ادب با پیرمردي که ضعف پیري تنش‌را مانند کمان ساخته بود دو چارشد و گفت - اي خم کمان خودرا مي فروشي؟ - پیرمرد که موي سرش سپید شده بود جواب داد اي سفیه زر خودرا صرف مکن - چون تو خود بسن و سال من رسي چنین کماني را مفت خواهي یافت *

(خلاصه) بي‌ادبي بامشایخ فرومایگي و ناداني مردرا آشکار مي کند *

حکایت ۱۴

آورده‌اند که هارون‌الرشید روزي قدح آب در دست داشت - خواست که بیاشامد - ابن سماک گفت - پیش از حفظ نفس اگر اجازت با شد کلمهٔ بگویم - خلیفه همچنان قدح بردست گفت - بگوي - گفت اگر درین حالت در بیابان باشي و این قدح آب بیک‌نیم پادشاهي بتو فروشند چه کني - گفت بضرورت بخرم *

حکایت ۱۵

پادشاهي علي‌الصباح سواره به شکار بیرون رفت - مردي کریه منظر از مقابله پادشاه پیداشد - پادشاه ازآن شکل قبیح فال بدگرفت و نزدیک بافتادن بود - پادشاه اورا زجر و توبیخ کرد - اتفاقاً آنروز پادشاه‌را صیدهائي خوب بدست آمد و خرّم و شاد بازگشت - بخاطرش گذشت که صبح زود آنمردرا بي سبب ملامت کردم و رنجا نیدم - اورا باید طلبید - و استعذار باید نمود - پس بفرمود تا اورا حاضر آوردند - پادشاه عذر خواست و خلعتي باهزار درم انعام کرد -

Digitized by Google

حاضر بودند یکي از آنها که مردِ با ناموش و آبرو بود روبروئي چشم نوشیروان جام زرین و مُرصع در بغل نهاد - نوشیروان دیده و دانِسته تجاهُل کرد چون مجلس بر شکست - ساقي گفت که هیچکس‌را رفتن ندهم تا جام گم شده پیدا نکنم - نوشیروان گفت بگذار تا همگنان بروند - آنکس که گرفته باز نخواهد داد - و آنکس که دزدرا دیده ظاهِر نخواهد کرد - بعد از چند روز آن شخص جامهٔ نو و بیش بها و فاخِره در بر کرده و مَوزهٔ ابریشمي دربا کرده بر مجلسِ پادشاه آمد - نوشیروان اِشارت بجامهٔ وي کرد که اینها ازانست - وي دامن از موزه برداشت که این نیز ازانست - نوشیروان بخندید و دانِست که اورا ضرورتي شدید پیش آمده بود - بفرمود تا هزار مِثقالِ بوي عطا کردند *

حکایت ۱۱

روزي از فَصلِ بهاران باجمعي از دوستان و یاران بهواي گشت و تماشاي صحرا و دشت بیرون رفتیم - چون در مَوضعي خُرّم جا گرم ساختیم - و سُفره انداختیم سگي از دور آنرا دید زود خودرا بآنجا رسانید - یکي از حاضِران سنگ پاره برداشت و چنانکه نان‌در پیشِ سگان اندازند پیش وَي انداخت - سگ‌آنرا بوي کرد و بي‌تَوَقُّف بازگشت - هرچند آواز دادند اِلتفات نکرد - اصحاب ازان متعجب شدند - یکي ازان میان گفت میدانید که این سگ چه گفت؟ - گفت که این بدبختان از بخیلي وگر سنگي سنگ میخورند - از خوان ایشان چه تَوَقُّع توان داشت - و از سفرهٔ اینان چه تمتع توان گرفت *

حکایت ۱۲

در کتابِ طب آورده‌اند که بجهتِ حِفظِ صحتِ بدن باید که در دو روز سه بار طعام خورند - اوّل بامداد و نمازِ شام روزِ دوم نمازِ پیشین همبرین ترتیب میباش تا مزاج صحیح باشد *

در دو روزي سه بار باید خورد تو بیك روز میخوري شش بار
که تواند علجِ تو کردن؟ حاش لله اگر شوي بیمار

وقتي شخصي بنزدیك طبیبي آمد که در مزاجم تَغَیُّري پیداشده است تدبیر کن - گفت تَغَیُّر چیست؟ - گفت پیش ازین هر بامداد

Digitized by Google

حکایت ۸

چون امیر تیمور ولایت فارس را مسخر کرده به شیراز آمد حافظ شیرازي را که یکي از شعرای شهرت یا فتهٔ ایران بود و اشعار و غزلیات او تا حال عام فهم و خاص پسندامست طلب کرد - حافظ گوشه نشین بود و بفقر و فاقه وعسرت مي گذرانید - زین العابدین رکناباذي که مرید او بود نزد امیر تیمور قرب تمام داشت - حافظرا بملازمت امیر تیمور در آورد - امیر دید که آثار فقر و ریاضت از ناصیهٔ احوال او ظاهراست - گفت اي حافظ من بضرب شمشیر تمام روئي عالم‌را خراب کردم تا سمرقند و بخارا معمور کنم - توانرا بخال هندوي مي بخشي و مي گوئي

بیت

اگر آن ترک شیرازي بدست آرد دل ما را
بخال هندویش بخشم سمرقند و بخارا را

حافظ پاسخ داد که اي امیر با اقتدار ازین سخاوت و دریا دلي امست که بدین حالت فاقه رسیده‌ام - عیان‌را زیاده چه بیان کنم *

حکایت ۹

آورده‌اند که روزي در حضرت هارون الرشید ذکر خوردنیها میرفت اتفاق کردند که هیچ چیز به از هریسه نیست که قوت گندم و گوشت دارد - و بهترین غزاها این هردوست *

شعر

به یقین دان که قوت مردم جمله از گوشت ست و از گندم

هارون الرشید مطبخي‌را بخواند و حکم کرد که فردا باید که هریسه سازي چون روز دیگرشد آلوان نعمت آورد و هریسه نیاورد - هارون گفت چرا هریسه نیاوردي - گفت فراموش کردم - گفت سزاي تو چیست گفت انچه خداي تعالي بآدم کرد *

حکایت ۱۰

آورده‌اند که نوشیروان العادل یکي از پادشاهان عظیم الشان ایران روز نوروز جشني عالي آراسته بود - همه اقربائي او درآن بزم

Digitized by Google

که سواري بروي بگذشت اسبس لکدي انداخته پاي اورا خرد ساخت - و سوار اندک مسافتي طي نکرده بود که پاي اسبس بسوراخ موشي رفته بشکست *

حکایت ٦

آورده‌اند که زني بشوهري طالع شوهري داشت میخوار - روزي مرد از مستي مدهوش شد زن اورا در دخمهٔ مردگان انداخت - چون دانست که بهوش آمده باشد رفت و حلقه در دخمه‌را بجنبانید - باده پرست پرسید کیستي ؟ - زن باتغیّر آواز جواب داد منم آنکه از بهر اموات طعام مي آرم - مرد جواب داد اي عزیز شراب از بهر من بیار - مرا عجب مي آید که کسي که مرا داند از بهر من طعام آرد و شراب نیارد - پس آن زن آواز خودرا قابل دریافت او ساخته گفت اي یار جاني معلوم کردم که تو هرگز قابل اصلاح نیستي - ترا ببخت بدت باید گذاشتن - زیرا که هرانچه مرغوب تست در اندک مدّت زندگي ترا بانجام خواهد رسانید - همه خوف من ازان ست که اولاً مفلس و گدا خواهي‌شد و بعد ازان اهل و عیال‌را تهیدست خواهي کرد (خلاصه) عادت طبیعت ثاني‌ست چون راسخ گردد استیصال آن از محالات باشد

حکایت ٧

خلیفهٔ بغداد براي عمارت خود ستوني از چوب طلب نمود- بغایت دراز- اگرچه بهم میرسید امارامست نمی آمد با طراف و جوانب احکام‌ها نوشتند که در موضع که یافت شود بیارند - بعد از تفحّص بسیار و تجسّس مالا کلام در موضعي بهم رسید - چون آنرا نزدیك شهر بغداد آوردند خلیفه با جمع کثیر باستقبال آن چوب رفت - قصارا بهلول دانا نیز بدان مقام گذر کرد - و آن جمع را شگافته خودرا پیش آن چوب رسانیده ساعتي سر گوشي نمود - خلیفه از روي تعجب پرسید که چه گفتي و چه شنیدي ؟ - بهلول پاسخ داد که از وي پرسیدم - چو بي بیش نیستي باعث این قدر اعزاز و احترام تو چیست که خلیفهٔ دوران با تجمّل بسیار باستقبال تو آمده است - چوب با من گفت که راستي من موجب این قدر و منزلت من شد *

Digitized by Google

حکایت ۲

آورده‌اند که دزدي جامه کسي بدزدید و به بازار بُرد تابدست دلّال بفروشد - اتفاقاً دزدي دیگر پیداشد و مَوقه یا فته جامه‌را از دلّال بدزدید - دزدِ تهیدست نزد یاران آمد گفتند جامه‌را بچند فروختي - گفت بانچه که خریده بودم مَثَل مشهورامست مالي حَرام بود بجاي حَرام رفت *

حکایت ۳

آورده‌اند که وقتي در شهر نَیشاپور قحط افتاد - و اهل شهر از فقر و فاقه مثلِ مور و مگس هلاک مي شدند - خواستند که بیرونِ شهر رفته برائ باران دست بدعا شوند و هم اَطفالِ مکتب‌را باخود بُردند - ظریفي لشکرِ شَیطان‌را دیده پُرسید که اینهارا کجا مي برید - گفتند بعیدگاه تا دعا کنند که بارانِ رحمت ببارد زیرا که معصوم اند و دعائ ایشان مُستجاب امست ظریف گفت خَیر مي دانم که اگر دعائ ایشان مستجاب بودي یك مُعلِّم بر روئ زمین زنده نماندي *

حکایت ۴

آورده‌اند که دو دشمن در یك سفینه سفر دریا مي کردند - یکي ازانان بر سرِ کشتي نشسته بود و دیگري در پس کشتي جاي خود گرفته - در چند روز طوفانِ مُهیب پیداشد و فریب بود که کشتي در آب غرق شود - یکي از آنان از ناخدا پرسید که کدام طرفِ سفینه اولاً در آب غرق شود - ناخدا گفت که جانبِ دیگر اولاً در آب فرو خواهد رفت - گفت این تسلّي مرا بس که دشمن خودرا خواهم دید که پیش از من در آب غرق شد (خلاصه) آدمي‌را نمي زیبد که بهلاکِ دشمن خود شادماني کند *

حکایت ۵

حکیمي از نَوشیروان سؤال کرد که مي خواهم بدانم که چه چیز پادشاه‌را برین اَخلاقِ پسندیده و اَطوارِ حمیده تحریص داشت - جواب داد که روزي در عنفوانِ جواني بشکار رفته بودم - در آن اَثنا دیدم که پیادهٔ سنگي الداخته پائ سگي را بشکست - و قدمي نرفته بود

Digitized by Google

MISCELLANEOUS STORIES.

اِنتِخاب از حکایاتِ دلچسپ و دِلپسند و لطیف و ظریف از کُتُبِ مُختلِفه مَثلاً بهارستان و خارستان و حکایات دلپسند و نگارِ دانش و اَنوارِ سُهیلي وغیره *

حکایت ۱

ساکِنانِ وِلایتِ غور اَکثَر آحمق مي باشند - روزي ظریفي بدیهي از وِلایتِ غور رسید - و بهِ شمالِ ده کوهي بغایتِ بُلَند واقِع بود - که از سببِ آن هوائي آن دِه گرمي داشت - و باشندگانِ انجا اَکثَر اوقات مُبتلائي اَمراضِ اَقسامِ اَقسام و ناخویشهائي گوناگون مي بودند - مردِ ظریف مُتوطِّنان آن مَقام را گفت - که اگر یك سال خدمتِ من بجا آرید و اَطعمهٔ لذیذ بخورانید بعد از یکسال این کوه را بردارم و بجائي دور تر اندازم - غوریان بسیار خورسند شدند و بخدمتِ او کمر بستہ تا یکسال غذاهائي لطیف و مَیوه هائي نفیس خورانیدند - چون سال بسر آمد ظریف را گفتند برخیز - وفائي عهد کن - گفت هم مردمان و زنان همراهِ من شوید - همگِنان همپائي او بزیر کوه رسیدند .. مردِ ظریف و پُرفن بزیرِ کوه پشت خم کرده ایستاد و گفت - شما زور کرده کوه را بردارید و بر پُشتِ من بگذارید تا کوه را دور تر بیندازم - اهلِ ده گفتند که تو دیوانه شدهٔ این کار از حدِ قوّت و قُدرَتِ ما بیرون است - گفت شما دیوانه شده‌اید و عقل ندارید هزار کس که گرد آمده اید و کوه را برداشتن نمي توانید من تنها بي استِعانت چگونه بردارم اهلِ ده بر فَهْم و فِراسَتِ خود مُنفعِل شدند - و آن مکّارِ ظریف براه افتاد و در راه بر ساده دلئي ایشان مي خندید *

Digitized by Google

بام رباطي ببازيچه تير هر طرف مي انداخت - باد صبا تيراو از حلقهٔ انگشتري بگذرانيد - خلعت و نعمت يافت و خاتم بوي ارزاني داشتند - آورده‌اند که پسر تير و کمان‌را بسوخت - گفتند چرا چنين کردي گفت تا رونق نخستين بر جاي ماند *

قطعه

گهه بود کز حکيم روشن راي — برنيايد درست تدبيري
گاه باشد که کودکي نادان — بغلط بر هدف زند تيري

حکايت ۲۸

درويشي‌را شنيدم که بغاري در نشسته بود - و در بروي از جهان بسته و ملوک و اغنيارا در چشم همت او شوکت و هيبت نمانده *

قطعه

هر که بر خود در سوال کشاد — تا بميرد نيازمند بود
آز بگذار و پادشاهي کن — گردن بي طمع بلند بود

يکي از سلاطين آنطرف اشارت کرد که توقع بکرم و اخلاق مردان چنين است که يکي با ماينان و لمک موافقت کنيد - شيخ رضا داد - بحکم آنکه اجابت دعوت سنت است - ديگر روز ملک بعذر قدومش رفت - عابد از جاي برجست و ملک‌را در کنار گرفت و تلطف کرد و ثنا گفت - چون غائب شد يکي از جماعت پرسيد شيخ‌را که چندين ملاطفت امروز که با پادشه کردي خلاف عادت بود - ديگر نديدم - گفت نشنيدي آن که يکي از صاحبدلان گفته است *

فرد

هر کرا بر سماط بنشستي — واجب آمد بخدمتش برخاست

مثنوي

گوش تواند که هم عمر وي — نشنود آواز دف و چنگ ونَي
ديده شکيبد ز تماشاي باغ — بي گل و نسرين بسر آرد دماغ
گر نبود بالش آ گنده پَر — خواب توان کرد حجر زير سر
ور نبود دلبر همخوابه پيش — دست توان کرد بآغوش خويش
وين شکم بي هنر و پيچ پيچ — صبر ندارد که بسازد به هيچ

Digitized by Google

چاه و غدر کاروانیان در راه با پدر همیگفت - پدر گفت ای پسر نگفتست هنگام رفتن که تهیدستان‌را دست دلیری بسته است و پنجه شیری شکسته *

شعر

چه خوش گفت آن تهیدست سلحشور
جوی زر بهتر از هفتاد من زور

پسر گفت ای پدر هر آئینه تا رنج نبری گنج برنداری - و تا جان در خطر نه نهی بر دشمن ظفر نیابی - و تا دانه پریشان نکنی خرمن نگیری - نه بینی باندک مایهٔ رنجی که بردم چه تحصیل راحت کردم و نه نیشی که خوردم چه مایهٔ عسل آوردم *

فرد

گرچه بیرون ز رزق نتوان خورد در طلب کاهلی نباید کرد

فرد

غواص گر اندیشه کند کام نهنگ هرگز نکند دُرّ گرانمایه بچنگ

(حکمت) آسیا سنگ زیرین متحرک نیست لاجرم تحمل بار گران میکند

قطعه

چه خورد شیر شرزه درین غار
باز افتاده را چه قوت بود
گر تو در خانه صید خواهی کرد
دست و پایت چو عنکبوت بود

پدر پسر را گفت ترا درین نوبت فتک یاوری کرد و اقبال رهبری که صاحب دولتی بتورسید و بر تو بخشید و کسر حالت‌را بتفقدی جبر کرد - چنین اتفاق نادر افتد و بر نادر حکم نتوان کرد *

چنانکه یکی از ملوک پارس را نگینی گرانمایه در انگشتری بود - باری بحکم تفرج بالتی چند از خاصان بمتصلای شیراز بیرون رفت - فرمود تا انگشتری را برگنبد عضد نصب کردند تا هر که نیراز حلقهٔ انگشتری بگذراند - خاتم اورا باشد - اتفاقاً چهار صد حکم انداز که در خدمت او بودند بینداختند جمله خطا کردند - مگر کودکی که بر

Digitized by Google

کرد - و دمي چند آب دریغي آن آشامید - تا دیو درونش بیارمید - بخفت - پیرمردي جهاندیده دران کاروان بود - گفت اي جماعت من ازین بدرقهٔ شما اندیشناکم بیش از انکه از دزدان - چنانکه حکایت کنند غریبي‌را درمي چند گرد آمده بود و بشب از تشویش لوریان درخانه نمي خفت - یکي از دوستان بر خود خواند تا وحشت تنهائي بدیدار وي متصرف کند - شبي چند در صحبت او بود - چندانکه بر درمهاش وقوف یافت ببرد و بخورد - و سفر کرد - بامدادان دیدند غریب گریان و عریان کسي گفت حال چیست - مگر آن درمهائي ترا دزد برد - گفت لا والله بدرقه برد *

قطعه

هرگز ایمن ز یار نه نشستم — تا بدانستم انچه عادت اوست
زخم دندان دشمني نیزست — که نماید بچشم مردم دوست

چه دانید اگر این هم از جملهٔ دزدان باشد بعیّاري درمیان ما تعبیه شده - تا بوقت فرصت یاران‌را خبر کند - مصلحت آن مي بینم که مراین خفته‌را بگزاریم - و رخت برداریم - جوانانرا پند پیر استوار آمد و مهابتي از مشت زن در دل گرفتند و رخت برداشتند - و جوان‌را خفته بگذاشتند - آنکه خبر یافت که آفتابش برکتف تافت - سر بر آورد - کاروان‌را رفته دید بیچاره بسي بگردید وه بجاي نبرد - و تشنه و بینوا روي برخاک و دل بر هلاک نهاده میگفت *

فرد

دزدشتي کند بر غریبان کسي — که نابوده باشد بغربت بسي

مسکین درین سخن بود که پادشه پسري بصید از لشکریان دور افتاده بود - بالاي سرش ایستاده این سخن بشنید و در هیأتش همي نگرید - صورتش پاکیزه دید و حالش پریشان - پرسید از کجائي و بدین جائگه چون افتادي - برخي ازانچه بر سر او رفته بود اعادت کرد - ملکزاده را برحال تباه او رحمت آمد و خلعت و نعمت داد و معتمدی را باوي بفرستاد تا بشهر خویش باز آمد - پدرش بدیدن او شادمانی کرد و بر سلامت حالش شکر گفت - شبانگه از انچه بر سراو رفته بود از حالت کشتي و جور ملاح و ظلم روستائیان بر سر

Digitized by Google

رسانیدي اگر در عقب، آن صد راحت برساني از پاداش آن یك رنجش - ایمن مباش - که پیکان از جراحت بدر آید و آزار در دل بماند *

بیت

چه خوش گفت یکتاش باخیلتاش
چو دشمن خراشیدي ایمن مباش

قطعه

مشو ایمن که تنگدل گردي — چون ز دمنت دلي به تنگ آید
سنگ بر بارهٔ حصار مزن — که بود کز حصار سنگ آید

چندانکه مقودِ کشتي بساعد به پیچید و بر بالاي متون رفت ملّاح زمام از کفش در گسلانید - و کشتي براند- بیچاره متحیّر بماند- روزي دو بلا و محنت کشید - و سختي دید - سوم روز خوابش گریبان گرفت - و در آب انداخت - بعد از شبانروزي دگر برکنار افتاد - از حیاتش رمقي مانده بود- برگ درختان خوردن گرفت و بیخ گیاهان بر آوردن - تا اندکي قوّت یافت - سر در بیابان نهاد و برفت تا تشنه و بي طاقت شد و برلب چاهي رسید - قومي را دید شربت آب به پشیزي همي آشامیدند - جوان‌را پشیزي نبود - چندانکه طلب کرد و بیچارگي نمود - رحمت نیاوردند - دست تعدّي دراز کرد وتني چندرا فرو کوفت - مردان غلبه کردند و بي متّها با بزندش - مجروح شد *

قطعه

پشه چو پرشد بزند پیل‌را — با همه مردي و صلابت که اوست
مورچگان را چو بود اتفاق — شیر ژیان را بدر آرند پوست

بحکم ضرورت دریئي کاروان افتاد - و برفت - شبانگه برسیدند بمقامیکه از دزدان پرخطر بود - کاروانیان‌را دید لرزه براندام افتاده - و دل برهلاک نهاده - گفت اندیشه ندارید که درین میان یکي منم که تنها پنجاه مردرا جواب گویم و دیگر جوانان هم یاري کنند - این بگفت و مردم کاروان بلاف او قوي دل شدند و به صحتش شادماني کردند و بزاد و آبش دستگیري واجب دانستند - جوان‌را آتش معده بالاگرفته بود و عنان طاقت از دست رفته - لقمهٔ چند از سر اشتها تناوّل

Digitized by Google

گروهي مردمان‌را دید هریك بقراضهٔ در معبر نشسته و رخت مقر بسته - جوانرا دست عطا بسته بود - زبان ثنا برکشود چندانکه زاري کرد یاري نکردند ملّاح بي مروّت ازو بخنده بر گردید و گفت *

شعر

بي زر نتواني که کني برکس زور ور زرداري بزور محتاج نه

شعر

زر نداري نتوان رفت بزور از دریا
زور ده مرد چه باشد زر یکمرد بیار

جوان‌را دل از طعنهٔ ملّاح بهم برآمد - خواست که ازو انتقامي کشد - کشتي رفته بود آواز داد و گفت که اگر بدین جامه که پوشیده ام قناعت کني دریغ نیست - ملّاح طمع کرد و کشتي باز گردانید *

بیت

بدوزد شره دیدهٔ هوشمند در آرد طمع مرغ و ماهي به بند

چندانکه دست جوان بریش و گریبانش رسید بخود درکشید و بي محابا فروکوفت - یارش از کشتي بدر آمد که پشتي کند همچنین تنرشتي دید - پشت بگردانید - مصلحت آن دیدند که باو بمصالحت گرایند - و باجرت کشتي مسامحت نمایند *

مثنوي

چو پرخاش بیني تحمّل بیار که سهلي ببندد در کارزار
بشیرین زباني و لطف و خوشي توالي که پیلے بموئي کشي
لطافت کن آنجا که بیني ستیز نبرّد قز نرم‌را تیغ تیز

بعد از ماضي بقدمش در افتادند و بوسه چند بنفاق بر سر و چشمش دادند - پس بکشتي در آوردند و روان شدند - تا برسیدند بستونیکه از عمارت یونان در آب ایستاده بود ملّاح گفت کشتي‌را خللے هست یکي از شما که زورآور ترست باید که برین ستون برود و خطام کشتي بگیرد تا عمارت کنیم - جوان بغرور دلاوري که در سرداشت از خصم آزرده دل نیندیشید و قول حکمارا کار نفرمود - که گفته‌اند - هرکرا رنجي بدل

Digitized by Google

قطعه

هر آنکه گردِش گیتي بکین او برخاست
بغیرِ مصلحتش رهبري کند ایّام
کبوتري که دگر آشیان نخواهد دید
قضاهمي بردش تابسوئي دانه و دام

پسر گفت اي پدر قولِ حکمارا چگونه مخالفت کنم که گفته اند - رزق اگرچه مقسوم‌ست باسبابِ حصول آن تعلّق شرطست - و بلا اگرچه مقدرست از ابوابِ دخول آن حذر کردن واجب *

قطعه

رزق هرچند بیگمان برسد شرطِ عقلست جستن از درها
ور چه کس بي اَجَل نخواهد مرد تو مرو دردهانِ اژدرها

درین صورت که متم باپیلِ دمان بزنم و باشیرِ ژیان پنجه در افگنم پس مصلحت آنست اي پدر که سفر کنم که ازین بیش طاقتِ بینوائي ندارم *

قطعه

چون مرد برفتاد ز جاي و مقامِ خویش
دیگر چه غم خورد هم آفاق جائي اوست
شب هر توانگري بسرائي همیرود
درویش هر کجا که شب آمد سرائي اوست

این بگفت و پدررا وداع کرد و همّت خواست و روان شد و باخویشتن همیگفت

شعر

هنر ور چو بختش نباشد بکام بجائي رود کش ندانند نام

همچنین تا برسید بر کنارِ آبي که سنگ از صلابتِ او برسنگ همي آمد و خروشش بفرسنگ مي رفت

بیت

سهمگین آبي که مرغ آبي درو ایمن نبودي
کمترین موج آسیا سنگ از کنارش در ربودي

Digitized by Google

قطعه

شاهد آنجا که رَوَد حرمت و عزّت بیند
ور برانند بقهرش پدر و مادر خویش
پر طاؤس در اوراق مصاحف دیدم
گفتم این منزلت از قدر تومي بینم بیش
گفت خاموش که هرکس که جمالي دارد
هرکجا پائي نهد دست بدارندش پیش

چون در پسر موافقت و دلبري بُوَد
اندیشه نیست گر پدر ازوَي بَري بُود
او جوهراست گو صَدَف اندرمیان مَباش
دُرّ یتیمرا همه کس مُشتري بُود

چهارم خوش آوازي که بصنجر داؤدي آب از جریان و مرغ از طیران بازدارد - پس بوسیلت آن فَضیلت دل مُشتاقان صید کند و اَرباب معني بمنادمت او رغبت نمایند و بانواع خدمت کنند

قطعه

چه خوش باشد آهنگ نرم و حزین بگوش حریفان مست صبوح
به از روئي زیباست آواز خوش که آن حظ نفس مست و این قوت روح

پنجم پیشوَري که به معني بازو کفافي حاصل کند تا آبرو از بهر لقمه ریخته نگردد چنانکه بزرگان گفته اند

قطعه

گربغریبي رَوَد از شهر خویش مفتي و معنت نکشد پینه دوز
ور بخرابي فِتد از مُلك خویش گرسنه خُفتد مَلِك نیمروز

چنین صفتها که بیان کردم اي پسر در سفر موجب جمعیت خاطرست و داعیه طیب عیش و آنکه ازین جمله بي بهره است بخیال باطِل در جهان برود و دیگر کَسش نام و نشان نشنود

Digitized by Google

خلّان و تحصیل جاه و ادب و مزید مال و مکتسب و معرفت یاران و تجربت روزگاران - چنانکه سالکان طریقت گفته‌اند

رباعي

تا بدکّان خانه درگروي هرگز اي خام آدمي نشوي
بروان در جهان تفرّج کن پیش ازان روز کز جهان بروي

پدر گفت اي پسر منافع سفر چنین که تو گفتي بیشمارامست و لیکن مسلّم پنج طائفه‌رامست - نخستین بازرگاني را که باوجود نعمت و مکنت غلامان و کنیز کان دارد و شاگردان چابك - هر روز بشهري و هر شب بمقامي و هردم بتفرّج گاهي - از نعیم دنیا متمتّع *

قطعه

منعِم بکوه و دشت و بیابان غریب نیست
هر جا که رفت خیمه زد و خوابگاه ساخت
وانرا که بر مراد جهان نیست دسترس
در زاد بوم خویش غریب ست و ناشناخت

دوّم عالمي که بمنطق شیرین و قوت فصاحت و مایهٔ بلاغت هرجا که رَوَد بخدمت او اِقدام نمایند و اِکرام کنند *

قطعه

وجود مردم دانا بمثال زرِ طلاست
که هر کجا که رَوَد قدر و قیمتش دانند
بزرگ زادهٔ نادان بشهروَا ماند
که در دیارِ غریبش بهیچ نستانند

سوّم خوبروئي که درون صاحبدلان بمخالطت او میل کند که بزرگان گفته اند - اندکي جمال به از بسیارئي مال - و گویند روئي زیبا مرهم دلهائي خسته است و کلید درهائي بسته - لاجَرَم صحبت او هم جاي غنیمت شناسند

Digitized by Google

حکایت ۲۵

دزدي گدائي‌را گفت شرم نميداري از براي جوي سيم دست پيش هر لئيم دراز کردن- گفت

بيت

دست دراز از پئي يك حبه سيم به که ببرند بدانگے دونيم

حکایت ۲۶

مشت زني‌را حکايت کنند که از دهر مخالف بفغان آمده بود - و از حلق فراخ ودست تنگ بجان رسيده - شکايت پيش پدر برد و اجازت خواست که عزم سفر دارم - مگر بقوت بازو دامن کامي فراچنگ آرم که بزرگان گفته اند

بيت

فضل وهنر ضائع ست تا نه نمايند
عود بر آتش نهند مشك بسايند

پدر گفت اي پسر خيال محال از سربدرکن - و پائي قناعت دردامن سلامت کش که خردمندان گفته اند - دولت نه بکوشيد نست چاره کم جوشيد نست

شعر

کس نتواند گرفت دامن دولت بزور
کوشش بيفايده است وسعي براَبروئي کور

فرد

اگر بهر سر مويت هنر دو صد باشد
هنر بکار نيايد چو بخت بد باشد

بيت

چه کند زورمند واژون بخت بازوئي بخت به که بازوئي سخت

پسر گفت اي پدر فوائد سفر بسيار ست - از نزهت خاطر و جر منافع و ديدن عجائب و شنيدن غرائب و تفرج بلدان و مجاورت

Digitized by Google

دیگر صیادان دریغ خوردند و ملامتش کردند که چنین صیدی در دامت افتاد و نتوانستی نگاهداشتن - گفت ای برادران چه توان کرد مرا روزی نبود و اورا همچنین روزی مانده

حکمت - صیاد بی روزی در دجله نگیرد و ماهی بی اجل بر خشکی نمیرد

حکایت ۲۳

دست و پا بریدهٔ هزار پائی را بکشت - صاحبدلی برو بگذشت و گفت - سبحان الله باهزار پائی که داشت چون اجلش فراز آمد از بیدست و پائی گریختن نتوانست

مثنوی

چو آید ز پی دشمن جانستان ببندد اجل پائی مرد دوان
در آندم که دشمن پیاپی رسید کمان کیانی نباید کشید

حکایت ۲۴

ابلهی را دیدم خلعتی ثمین در برو مرکب تازی در زیر و قصبی مصری بر سر - کسی گفت - سعدی ! چگونه همی بینی این دیبائی معلم برین حیوان لایعلم - گفتم

گفته‌اند یک طلعت زیبا به از هزار خلعت دیبا

قطعه

شریف اگر متضعف شود خیال مبند
که پایگاه بلندش ضعیف خواهد شد
ور آستانه سیمین به میخ زر بزند
گمان مبر که یهودی شریف خواهد شد

بآدمی نتوان گفت ماند این حیوان
مگر دراعه و دستار و نقش بیرونش
بگرد درهم اسباب ملک هستی او
که هیچ چیز نه بینی حلال جز خونش

Digitized by Google

شعر

دست تضرّع چه سود بندهٔ محتاج را
وقت دعا بر خدا وقت کرم در بغل

قطعه

از زر و سیم راحتي برسان خویشتن هم تمتّعے بر گیر
چونکه این خانه کزتو خواهد ماند خشتي از سیم و خشتي از زرگیر

آورده‌اند که در مصر اقارب درویش داشت - بعد از هلاک وي به بقیّت مال وي توانگر شدند - جامه هاي کهن بمرگ او بدریدند و خز و دمیاطي بعوض آن ببریدند - همدران هفته یکي را دیدم ازیشان برباد پائي سوار و غلام پري پیکر درپي روان

قطعه

وه که گر مرده باز گردیدي بسرائي قبیله و پیوند
ردّ میراث سخت تر بودي وارثان را ز مرگ خویشاوند

بسابقهٔ معرفتي که درمیان مابود آستینش گرفتم و گفتم

بیت

بخور اي نیك سیرت سرّه مرد کان فرومایه گرد کرد و نخورد

حکایت ۲۲

صیّاد ضعیف را ماهي قوي بدام افتاد - طاقت حفظ آن نداشت - ماهي بر و غالب آمد و دام از دستش در ربود

قطعه

شد غلامي که آب جو آرد آب جو آمد و غلام ببرد
دام هربار ماهي آوردي ماهي این بار رفت و دام ببرد

بیت

صیّاد نه هربار شغالے ببرد یك روز به بیني که پلنگش بخورد

Digitized by Google

پیش نِهادِ خاطرست - اگر آن کرده شود بِنیّتِ عمر خویش بگوشۂ بنشینم وَ قناعت کنم گفتم آن کدام سفرست - گفت گوگِرْدِ پارسي خواهم 'بردن بچین که شنیدم که قیمتي عظیم دارد - وکاسۂ چیني بروم آرم و دیبائي رومي بهند و پولادِ هندي بحلب و آبگینۂ حلبي - به یَمن و 'بردِیماني بپارْس - و ازان پس ترکِ سَفر کنم - و 'بدکاني بنشینم - ازین ماخولیا چندان فرو گفت که بیش طاقتِ گفتن نماند - گفت اَي سَعدي توهم سخني بگوي از آنهاکه دیدۂ و شنیدۂ - گفتم

قطعه

آن شنیدستي که در صحراي غور باري سالاري بیفتاد از 'ستور
گفت چشمِ تنگِ دنیادار را یا قناعت 'پر کند یا خاکِ گور

حکایت ۲۱

مالداري را شنیدم که به بُخل چنان معروف بود که حاتم‌طائي به سَخا - ظاهرِ حالش بنعمتِ 'دنیا آراسته و خِسّتِ نفسِ جبلّي همچنان دروَي 'متمکّن - تا بجائي که ناني را بجاني ندادي - و گربۂ ابو هریره را بلقمۂ نوا‌ختي - و سگِ اَصحابِ کهف را اُستخواني نینداختي في‌الجمله خانۂ اورا کس ندیدي درکشاده و سفرۂ اوراسر

بیت

دروَیش بجزبوئي طعامش نشنیدي
'مرغ ازپي نان خوردن او ریزه نچیدي

شنیدم که بدریاي مغرب راهِ مصر پیش گرفته بود و خیال فرعوني در سر - بادي 'مخالِف بکشتي بر آمد چنانکه گویند

فرد

باطبعِ مَلولت چه کند دل که نسازد
'شرط همه وقتي نبود لائقِ کشتي

دست بدعا برآورد و فریادِ بیفایده کردن گرفت

Digitized by Google

زقدر و شوکتِ سلطان نگشت چیزی کم
از التفاتِ بمهمانسرائی دهقانی
کلاهِ گوشهٔ دهقان بہ آفتاب رسید
کہ سایہ برسرش انداخت چو تو سلطانے

حکایت ۱۹

گدائی را حکایت کنند کہ نعمتی وافراندوختہ بود - یکی از پادشاهان گفتش - همی نمایند کہ مالِ بیکران داری و مارا مهمّیست - اگر بهرخی ازان دستگیری کنی - چون ارتفاعِ برمد وفا کردہ شود و شکر گفتہ آید - گفت ای خداوندِ روئی زمین - لائقِ قدرِ بزرگوارِ پادشاہ نباشد دست بمالِ چون من گدائی آلودہ کردن - کہ جو جو بہ گدائی فراهم آوردہ‌ام - گفت غم نیست کہ بکافر میدهم

شعر

گر آبِ چاهِ نصرانی نہ پاک‌ست
جهودِ مردہ میشوئی چہ باک ست

شنیدم کہ سر از فرمانِ ملك باز زد و حجّت آوردن گرفت و شوخ چشمی نمودن - ملك بفرمود تا مضمونِ خطاب را از وی بزجر و توبیخ مخلّص کردند

مثنوی

بلطافت چو بر نیایدکار سر بہ بیحرمتی کشد ناچار
هرکہ برخویشتن نہ بخشاید گر نہ بخشد بر و کسے شاید

حکایت ۲۰

بازرگانی را دیدم کہ صد و پنجاه شتربار داشت - و چهل بندہ و خدمتگار - شبی در جزیرهٔ کیش مرابجزیرهٔ خویش برد - هم شب نیارمیداز سخنهائی پریشان گفتن - کہ فلان انبارم بترکستان‌ست و فلان بضاعت بهندوستان - و این قبالہ فلان زمین‌ست و فلان چیز را فلان کس ضمین‌ست - وگاه گفتی کہ خاطرِ اسکندریہ دارم کہ هوای خوش ست - باز گفتی نہ کہ دریائی مغرب مشوّش‌ست - مبعد یا سفری دیگر

Digitized by Google

حکایت ۱۶

مسافری در قاع بسیط گم شده بود و قوت و قوتش نمانده - درمی چند داشت - بسیار بگردید ره بجائی نبرد - پس بسختی هلاک شد - طائفه برسیدند - درمهادیدندش پیش روی نهاده و برخاک نبشته

قطعه

گر همه زر جعفری دارد — مرد بی توشه برنگیرد گام
در بیابان فقیر سوخته را — شلغم پخته به که نقرهٔ خام

حکایت ۱۷

هرگز از دور زمان نالیده بودم و روی از گردش ایام درهم نکشیده - مگر وقتی که پایم برهنه بود و استطاعت پای پوشی نداشتم - بجامع کوفه در آمدم دلتنگ - یکی را دیدم که پای نداشت - سپاس نعمت حق بجای آوردم و بر بی کفشی صبر کردم

قطعه

مرغ بریان بچشم مردم سیر — کمتر از برگ تره برخوان هست
وانکه را دستگاه و قدرت نیست — شلغم پخته مرغ بریان ست

حکایت ۱۸

یکی از ملوک بانی چند از خاصان در شکارگاهی بزمستان از حمارت دور افتاد - شب در آمد - خانهٔ دهقانی را از دور دید - ملک گفت شب آنجا رویم تا زحمت سرما نباشد - یکی از وزرا گفت - شایان شان سلطان نباشد بخانهٔ دهقانی رکیک التجا کردن - هم اینجا خیمه بزنیم و آتش افروزیم - دهقان را خبر شد - ماحضری که داشت ترتیب کرد و پیش آورد - و زمین خدمت ببوسید و گفت قدر بلند سلطان بمنزل کردن درخانهٔ دهقان نازل نشدی - و لیکن نخواستند که قدر دهقان بلند شود - سلطان را سخن گفتن او مطبوع آمد شبانگه بمنزل او نقل کردند - بامدادش خلعت و نعمت فرمود شنیدندش که قدمی چند در رکاب سلطان بود و میگفت

Digitized by Google

حکایت ۱۴

موسیٰ (علیه‌السلام) درویشی را دید از برهنگی بریگ اندر شده - گفت ای موسیٰ دعا کن تا خدای عزّوجّل مرا کفافی دهد - که از بیطاقتی بجان آمده ام موسیٰ دعا کرد و برفت - پس از چند روزی که باز آمد اورا دید گرفتار و خلقی انبوه بروی گرد آمده - گفت این را چه حالتست - گفتند خمر خورده عربده کرده - و کسی را کشته - اکنون قصاص فرموده اند

قطعه

گربهٔ مسکین اگر پرداشتی تخم گنجشک از جهان برداشتی
هیچکس را گرد خود نگذاشتی این دو شاخ گاوگر خرداشتی

نظم

سفله چوجاه آمد و سیم و زرش
سیلی خواهد بضرورت سرش
آن نشنیدی که فلطون چه گفت ؟
مور همان به که نباشد پرش

(حکمت) پدر را عسل بسیار است امّا پسر گرمی دارست

فرد

آنکس که توانگرست نمیگرداند او مصلحت تو از تو بهتر داند

حکایت ۱۵

اعرابی را دیدم درحلقهٔ جوهریان بصره که حکایت میکرد - که وقتی دربیابان راه گم کرده بودم - و از زاد چیزی بامن نمانده - دل بر هلاک نهادم که ناگاه کیسهٔ یافتم پر از مروارید هرگز آن ذوق و شادی فراموش نکنم که پنداشتم که گندم بریان‌ست - باز آن تلخی و نومیدی که معلوم کردم که مرواریدست

قطعه

در بیابان خشک وریگ روان
تشنه را در دهان چه در چه صدف
مرد بی توشه کاو فتاد زپای
برکمربند او چه زر چه خزف

Digitized by Google

آورده‌اند که اندکي در وظيفهٔ او زيادت کرد و بسياري از ارادت کم - دانشمند چون پس از چند روز مودت معهود برقرار ندید گفت

فرد

نانم افزود و آبرویم کاست بینوائي به از مذلت خواست

حکایت ۱۲

درویشي را ضرورتي پیش آمد - کسي گفت فلان نعمتي دارد کامل و کرم نفسي شامل - اگر بر حاجت تو واقف گردد همانا که در قضائي آن توقف روا ندارد - گفت من اورا ندانم - گفت - منت رهبري کنم - دستش گرفت تا بمنزل آن شخص در آورد - یکي را دید لب فرو هشته و لبد نشسته - برگشت و سخن نگفت - کسي گفتش چه کردي - گفت عطائي اورا بلقائي او بخشیدم *

قطعه

مبر حاجت بنزدیک ترشروي
که از خوئي بد ش فرموده گردي
اگر حاجت بري نزد کسي بر
که از رویش بنقد آسوده گردي

حکایت ۱۳

حاتم طائي‌را گفتند از خود بزرگ همت تر در جهان دیدهٔ یا شنیدهٔ - گفت بلي روزی چهل شتر قربان کرده بودم امراي عرب‌را پس بگوشهٔ صحرائي بحاجتي برون رفته بودم - خارکشي‌را دیدم پشتهٔ خار فراهم آورده گفتمش بمهماني حاتم چرا نروي که خلقي برسماط او گرد آمده‌اند - گفت

فرد

هرکه نان از عمل خویش خورد منت حاتم‌طائي نبرد

انصاف دادم - که من اورا بهمت و جوانمردي بیش از خود دیدم

Digitized by Google

حکایت ۱۰

جوانمردی را در جنگ، تاتار، جراحتی رسید - کسی گفت فلان بازرگان نوش دارو دارد - اگر بخواهی باشد که دریغ ندارد - و گویند بازرگان بتجمل، مثل، قارون معروف بود *

شعر

گر بجای تانش اندر سُفره بودی آفتاب
تا قیامت روزِ رُوشن کس ندیدی در جهان

جوانمرد گفت اگر دارو خواهم ازو دهد یا ندهد و اگر دهد نفع کند یا نکند - باری خواستن ازو زهرِ کُشنده است *

شعر

هرچه از دونان بمنّت خواستی
در تن افزودی و از جان کاستی

حکیمان گفته اند - اگر آبِ حیات فروشند فی‌النَقل بآبروی - دانا نَخرد - که مردن بعِزّت به از زندگانی بذِلّت *

شعر

اگر حنظل خوری از دستِ خوشروی
به از شیرینی از دستِ ترشروی

حکایت ۱۱

یکی از عُلما خورندهٔ بسیار داشت و کفاف اندک - یکی را از بزرگان که مُعتقد او بود بگفت - روی از تَوقّع او درهم کشید - چه تعریضِ سُوال از اهل اَدَب در نظرش قبیح آمد

قطعه

ز بهت روی تُرش کرده پیشِ یارِ عزیز
مَرَو که عیش برو نیز تلخ گردانی
بحاجتی که روی تازه روی خندان رو
فرو نه بندد کارِ کُشاده پیشانی

Digitized by Google

حکایت ۷

یکی از حکما پسر را نهی همیکرد از بسیار خوردن که سیری مردم را رنجور کند - گفت ای پدر گر سنگی خلق را بکشد - نشنیدهٔ که ظریفان گویند بسیری مردن به که گر سنگی بردن - گفت اندازه نگهدار *

شعر

چندان نخور کز دهانت بر آید نه چندانکه از ضعف جانت برآید

قطعه

با آنکه در وجود طعامست عیش نفس
رنج آورد طعام که بیش از قدر بود
گر گلشکر خوری بتکلف زیان کند
ور نان خشک دیر خوری گلشکر بود

حکایت ۸

رنجوری را گفتند دلت چه میخواهد گفت آنکه دلم چیزی نخواهد

شعر

معده چو پرگشت و شکم دردناکست
سود ندارد همه اسباب راست

حکایت ۹

بقالی را درمی چند بر صوفیان گرد آمده بود در واسط - هرروز مطالبت کردی و سخنهای با خشونت گفتی - و اصحاب از تعنت او خسته خاطر همی بودند و جز تحمل چاره نبود - صاحبدلی در آن میان گفت - نفس را وعده دادن بطعام آسان ترست که بقال را بدرم *

قطعه

ترک احسان خواجه اولی تر کار جمال جفای بوابان
به تمنای گوشت مردن به که تقاضای زشت قصابان

Digitized by Google

مثنوي

سخن آنگه کند حکیم آغاز یا سرانگشت سوئي لقمه دراز
که زنا گفتنش خَلَل زاید یا زنا خوردنش بجان آید
لاجرم حکمتش بود گفتار خوردنش تندرستي آرد بار

حکایت ۵

در سیرت اَردشیر بابکان آمده است که حکیم عرب را پرسید که روزي چه مایهٔ طعام باید خوردن - گفت صد درم سنگ کفایت کند - گفت این مقدار چه قوّت دهد - گفت اینقدر ترا برپا میدارد - و هرچه برین زیادت کني حمّال آلي *

شعر

خوردن براي زیستن و ذکر کردن ست
تو معتقد که زیستن از بهر خوردن ست

حکایت ۶

دو درویش خراساني ملازم صحبت یکدیگر سفر کردندي - یکي ضعیف بود که بعد از دو شب افطار کردي و دیگري قوي که روزی سه بار خوردي - اتفاقاً بر در شهري به تهمت جاسوسي گرفتار آمدند - هر دورا بخانه در کردند و بگل بر آوردند - بعد از دو هفته که معلوم شد که بیگناهانند قوي را دیدند مرده و ضعیف جان بسلامت برده - مردم درین عجب بماندند - حکیمي گفت خلاف این عجب بودي که این بسیار خوار بوده است - طاقت بیدوائي نیاورد و هلاک شد - و آن دیگر خویشتن دار بود - لاجرم بر عادت خود صبر کرد و بسلامت ماند *

قطعه

چو کم خوردن طبیعت شد کسي را
چو سختي پیشش آید سهل گیرد
وگر تن پرورست اندر فراخي
چو تنگي بیند از سختي بمیرد

Digitized by Google

حکایت ۳

درویشي‌را شنیدم که در آتش فاقه مي‌سوخت - و خرقه بخرقه میدوخت - و تسکین خاطر خودرا میگفت *

شعر

بنان خشك قناعت کنیم و جامهٔ دلق
که بار منت خود به که بار منت خلق

کسي گفتش چه نشیني؟ که فلان درین شهر طبعي کریم دارد و کرمي عمیم - میان بخدمت آزادگان بسته و بر در دلها نشسته - اگر بر صورت حالت چنانکه هست وقوف یابد پاس خاطر عزیزان داشتن منت دارد و غنیمت شمارد - گفت خاموش که در فقر مردن به که حاجت پیش کسي بردن *

قطعه

هم زقه دوختن به و الزام کنج صبر
کز بهر جامه زقه بر خواجگان نبشت
حقاکه با حقوبت دوزخ برابر است
رفتن بپاي مردئي همسایه در بهشت

حکایت ۴

یکي از ملوک عجم طبیبي حاذق‌را بخدمت مصطفي (صلي الله علیه وسلم) فرستاد - سالي چند در دیار عرب بود - کسي بتجربتي پیش او نیامد و معالجتي ازوي در نخواست - پیش پیغمبر (صلي الله علیه وسلم) آمد و گله کرد که این بنده‌را براي معالجت اصحاب بخدمت فرستاده اند - درین مدت کسي التفاتي نکرد - تا خدمتي که بر بنده معین‌ست بجا آرم - رسول (علیه السلام) گفت این طائفه‌را طریقي هست که تا اشتها غالب نشود نخورند - و هنوز اشتها تاقي نبود که دست از طعام بدارند - حکیم گفت اینست موجب تندرستي - پس زمین خدمت ببوسید و رفت *

Digitized by Google

SIXTH STANDARD COURSE

GULISTAN CHAPTER III.

(بنام ایزد پاک)

باب سوم در فضیلت قناعت

حکایت ۱

خواهندهٔ مغربی در صف بزازان حلب میگفت "ایخداوندان نعمت اگر شمارا انصاف بودی و مارا قناعت رسم سوال از جهان برخواستی" *

قطعه *

ای قناعت توانگرم گردان — که ورای تو هیچ نعمت نیست
کنج صبر اختیار لقمان است — هر کرا صبر نیست حکمت نیست

حکایت ۲

دو امیرزاده در مصر بودند - یکی علم آموخت و دیگری مال اندوخت - عاقبة الامر این یکی علامه گشت و آن دیگر عزیز مصر شد - پس این توانگر بچشم حقارت در فقیه نظر کردی و گفتی - "من بسلطنت رسیدم و این همچنان درمسکنت بماند" - گفت "ای برادر شکر نعمت باری عز اسمه همچنان برمن افزون ترست که میراث پیغمبران یافتم یعنی علم و ترا میراث فرعون و هامان رسید یعنی ملک مصر" *

مثنوی

من آن مورم که در پایم بمالند — نه زنبورم که از دستم بنالند
کجا خود شکر این نعمت گزارم — که زور مردم آزاری ندارم

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

AUG 1 4 1942

Digitized by Google

Digitized by Google